

Aynur Mirhəsən

AZADLIQ
İBADƏTİ

REDAKTORDAN

...Aynurun 44 ildən də kəm ömrünə sığan taleyini yazası olsaq, yaza bilsək, nəşr sənayesi o canda kitabı buraxmağa çətinlik çəkər...

Onun 20 ili ötən jurnalist ömrünə yoldaşlıq eləmiş hər yazısını toplayası olsaq, toplaya bilsək, eyni müşkül yaranar...

Gücümüz dəryada damlaya çatır – Aynurun ömründən keçmiş bir ovuc yazını təqdim edirik.

Amma bir damla, ya bir ovuc deyib ötməyək, “Azadlıq ibadəti” tale yazılarıdır:

Tariximiz və dövrümüz – zamanın taleyi.

Yurdumuz – yaralı torpağın taleyi.

Adamlar – hamımızın taleyi.

Yaradan – yazanın taleyi.

Sevgi, ağrı-acı, çırpıntı – sanki heç kimə heç nə demədən uzaq yola çıxmış, bir gün geri dönəcək Aynurun taleyi...

Aynur Mirhəsən AZADLIQ İBADƏTİ

Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2020, 368 səh.

Redaktor: Hikmət Sabiroğlu

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212 42 37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

[www.fb.com/Qanunpublishing](https://www.facebook.com/Qanunpublishing)

www.instagram.com/Qanunpublishing

AB 022051 / İN 0281

© QANUN nəşriyyatı, 2020

BİÇAQ ALTINDA

ÖLÜMÜN ADI

Ölüm yaşanacaq bir andır, hadisədir. O an yaşanır.

Hər kəs öz ölümünü yaşayacaq, mən sənin, sən mənim ölümümü yaşaya bilməzsən. Yəni heç kəs deyə bilməz ki, sən ölmə, qoy mən sənin əvəzinə ölüm. Bunu hansısa bədii obraza salmaq olar, yaxud cavan balasını itirmiş ana, vəfalı həyat yoldaşı belə deyə bilər. Amma reallığa çevirmək qeyri-mümkündür.

Hətta burada “qeyri-mümkün” ifadəsi də öz gücündə, öz vəzifə və funksiyasını yerinə yetirmək iqtidarında deyil. Fərizə İlhamın ölümünə dayana bilməyib intihar etdi, amma İlhamın ölümünü yaşamadı, Fərizə öz ölümünü yaşadı.

İnsan yaşamağa, doğulandan ölüm gününə qədər bu yolu keçməyə məhkumdur. Bu həqiqəti təkrar etmək elə də vacib deyil, amma həqiqət olduğuna görə hər kəs onu tez-tez təkrarlayır. Ata, ana, bacı, qardaş, ər, arvad, övlad... bu silsilə ilə insanlar öz izlərini, öz ləpirlərini yaratmaqla bir-birlərini əvəz edir, bir-birləri ilə daim ünsiyyətdə ola-ola ömür sürür və həyatlarının hansısa mərhələsində bir-birlərindən ayrılırlar, ömürlük yoxa çıxırlar.

Bu itki qəlbimizdə o qədər dərin iz buraxır ki, çoxları sarıntıdan illərlə qurtula bilmir, dərd-qəm onları için-için yeyir, tale yazısı ilə barışa bilmirlər. Fəqət...

İnsanlar nə qədər bir yerdə, cəm şəklində, məsələn, cəmiyyətdə, kollektivdə, ailədə yaşasalar da, onlar fərddirlər,

təkdirlər. Bu dünyaya tək gəlib, tək də gedəcəklər. Mən də, sən də, o da. Hər hansı qəza zamanı kütləvi ölüm halları baş versə də, hər kəsin ölümü özünə aiddir, kimsə kimdən ötrü ölmür, öz həyatını, ömrünü, taleyini yaşayıb... ölür. Necə ki, kimsə kimin yerinə yaşaya bilmir...

Adəm övladı doğulduğu üçün yaşamağa məhkumdur, hər kəsin taleyi də fərdidir, ölümü fərdi olduğu kimi... İnsan öz ömrünü, ona yazılan, əvvəldən proqramlaşdırılmış həyatı da, ölümü də yaşayır.

Nədən təskinlik tapmalı? Həyatda doğma olan iki adamı ömürlük itirdikdən sonra bu həqiqəti dərk etdim: ən əvvəl ona görə ki, barışdım... ölümləri ilə, öz həyatlarını yaşayıb getmələri ilə. Daha sonra ona görə ki, onların ölümlərinin məndən başqa nə qədər adamı ağrıtdığını gördüm. Onların yaxşı insan olmalarının şahidi olmaq məni sevindirirdi... Bəlkə dəlilikdir, bəlkə ekoizmdir, bəlkə nə bilim nə... Amma mən onların ölümlərində sevinc tapmışdım, mənə təskinlik verən sevinc...

Bunu dərk etməyə nə qədər "nə üçün ölmürəm" sualından rahatlıq tapa bilmirdim... onların ölümlərindən sonra yaşamağıma, nəfəs almağıma belə istehzayla baxırdım, hər şey mənasız görünürdü... Axı çox demişdim ki, onlarsız yaşaya bilməyəcəm. Bəs nə oldu, məni nə saxladı?..

Həqiqət bunlar idi: məni həyatda onların yaxşı insan olmaları və çoxlarının onların ölümlərinə belə həsəd aparmaları saxladı. Bu, TƏSKİNLİYƏ bürünmüş SEVİNC idi. Mən bir canlının doğum həqiqətini dərk etdiyim kimi əzizlərimin ölümlərini də qəbul etmək reallığı ilə üz-üzə idim.

Gördüm ki, atam-anam mənə nə qədər əzizdirsə, bacıma, qardaşıma, xalama, bibimə, əmimə, qonşulara, qohumlarıma, hətta tanımadığım adamlara da o qədər əzizdir. Mən elə bildirdim ki, ata-anamı ən çox mən istəyirəm, amma bu istək bu küllün istəkləri içində itib-batmışdı. Bu, itirdiklərimin yaxşı insan olmaları demək idi.

Onlar bu yaxşı olmanı necə qazanmışdılar? Qəribə məntiq olsa da, belə düşünürəm: hər hansı bir fərdin ölümünə yana-yana insan YAXŞI olur, hər bir itirilən adama görə, – onun pis, yaxud yaxşı adam olmasına baxmayaraq, – ölümə ürək-dən yanmaq həyatını davam etdirən adama mənəvi güc verir. Aydın məsələdir, pis adamın kimdən ötrüsə yandığını görmək olarmı? Çox nadir hallarda...

Qəribədir, insan öz ölümü ilə başqasına yaxşılıq balı qazandırır.

Deyirlər ər-lə arvadın torpağı bir yerdən götürülür. Birgə qurulan ailə həyatı 99 faiz bir yerdə başa çatmır. Ya ər, ya arvad həyat yoldaşından sonra dul qalır. Yaş fərqi-nə baxmayaraq. Çox nadir hallarda ər-arvad vəfatı arasında qısa vaxt olur, ya da birgə dünyalarını dəyişirlər.

Xatırlayıram, orta məktəbdə ədəbiyyat müəllimimiz Rəsul Rza yaradıcılığın-dan danışarkən həyat yoldaşı Nigar xanım-la şairin vəfatı arasında qısa vaxt çəkdiyini demiş, bunu böyük məhəbbət adlandırmışdı.

Buna oxşar fakt yaşadığım məhəllədə olmuşdu, qonşu qadın ərinin vəfatından yarım il sonra dünyasını dəyişmişdi.

Mənim əzizlərimi isə bir-birindən düz 37 gün ayırdı. Taleyin yazısı ilə... Bu ölümə dul qalan qadınların həsəd çəkdiyini – “bəxtəvərlər, öləndə də cüt öldülər...” – görmək... əvvəl bunu anlamaq, bu həsədin arxasında nələrin dayandığını başa düşmək çətin olurdu, dərin-dən fikirləşəndə isə... bu, 65 yaşlı anamın və 70 yaşlı atamın ölənə qədər böyük məhəbbət yaşamaları demək idi...

Həm də bu, həsəd aparılan ölüm idi...

Ölümə də həsəd aparmaq olarmış...

22 aprel 2009-cu il
Mediaforum.az

ARZUNUN ADI

Bakıda külək əsməsin. Ən çox da ona görə ki, zir-zibili göyə qaldırır...

O gün redaksiyanın pəncərəsindən, göyün yeddinci qatından baxırdım. Güclü külək vardı. Adamlar zir-zibil dumanında o yan-bu yana gedirdilər. Birdən nəzərimi göydə uçum-uçum uçunan sellofan torba çəkdi. Yazıq torba... Görəsən, bu bambalaca torba yerə enə biləcəkmə, yoxsa külək onu apardıqca aparacaq?..

Külək onu bina boyunca qaldırmışdı. O, burulur-burulur, yerə can atır, ancaq bir az da göyə çəkiliirdi.

Kələyi kəsilmiş adama oxşayırdı. Başını bir yerə soxub hamıdan, hər kəsdən uzaqlaşmaq, dinclik tapmaq istəyirdi... Külək qoymurdu.

...Ağlamağı qulağıma gəlirdi. Küləksə nəyə çəkir, torbanı oyuncağa döndərdiyinə görə elə şadlanırdı, elə şadlanırdı... Onun bu sevincini pəncərənin şüşəsini döyəcləyib fit çalmaqından da duyurdum. Qələbəsi ona güc-qüvvə verirdi, fırtınasını bir az da artırırdı...

Sonda bilirsiniz nə oldu? Külək torbanı yaxınlıqdakı binaya sarı qovub qaldırıcı kranın qülləsinə ilişdirdi. Yellənə-yellənə qaldı orda. Nə yerə enə bilirdi, nə də uça.

Bu onun ən ağır anları idi. İndiyə qədər kimlərəsə lazım olmuşdu, içinə konfet-şokolad da yığmışdılar. İndi zalımın cənginə keçmişdi. Əl-qolu bağlı dustağa dönmüşdü.

Günün sonunda torbanın parça-parça olduğunu gördüm.

* * *

Görəsən, torbanı məhv edən nə idi – külək, yoxsa düşdüyü qeyri-müəyyən vəziyyət?!

* * *

Görəsən, arzuların zibilxanası olurmu? Arzular nə vaxt zibilə dönür, həyata keçəndən sonra, yoxsa nakam qalanda?

Zibilxanaya atılanlar həyata keçməyən arzulardır. Arzu olunmaz körpələr kimi...

Nədənsə o torbanın aqibətini gerçəkləşməyən arzulara, istəklərə oxşadıram. Arzuların, istəklərin də qeyri-müəyyən vəziyyətə düşdüyü anlar olur... Fələk onu istədiyi yerə ata, yönəldə, ya da elə bir yerdən asılı saxlaya bilər...

Arzuları bir-birindən ayırısaq, bu mənzərənin şahidi olarıq: yerinə yetmiş arzular, yarımçıq arzular, yerinə yetməyən arzular və... qeyri-müəyyən arzular. Bir yerdən asılı qalan, illərlə insanın ürəyini gəmirən arzular. Nə əl çəkilsə, nə də həyata keçəsi...

Həyata keçən arzuları çıxsaq, yerdə yarımçıq arzular, yerinə yetməyən arzular və qeyri-müəyyən arzular qalacaq. Ona görə həyata keçən arzuları çıxırıq ki, artıq o öz arzuluğunu itirib, daha arzu deyil. Zibilxanalıq deyil.

Görəsən, zibilxanadakı arzuları emal etmək lazım gəlsə, qeyri-müəyyən arzuları o birilərindən ayırmaq olarmı? Axı

onlar emal prosesinə çatana qədər küləyin paramparça etdiyi torbanın vəziyyətinə düşmüş olacaq... Onun nəyini emal edəcəklər?..

* * *

İnsanlar hərdən həyata keçməyən arzuları üçün də belə deyirlər: "Zibil".

24 aprel 2009-cu il
Mediaforum.az

DƏRDİN ADI

Dünyanın tərsinə dövrən elədiyi vaxt çatdı. Uşaqlar qocalmış, qamətləri bükülmüş, saçları ağarmış, sifətləri qırışmış doğuldular.

Dünyaya hazır gəlmişdilər. Allah onları kimin kim olduğunu bilmək, olub-keçəni bir-birindən ayırmaq gücündə xəlq eləmişdi. Hələ dünyanı tanımasalar da, dünyaya xoşbəxt gəlmişdilər.

Doğulanda heç ağlamamışdılar da. Gülə-gülə gəlmişdilər. Onlar üçün son... başlanğıc olmuşdu.

* * *

Eyni gündə bir insan da doğulmuşdu. Balaca, lap əl boyda balaca. Gəlişiyə göz yaşı sel kimi axmış, aləmi ağlamaq бүрү-müşdü. Hamı məəttəl qalmışdı. Ahıl uşaqlar onu qucaqlarına alıb maraqla baxır, özləri ilə tutuşdurmaq istəyirdilər. Necə olur ki, onlar bu qədər yekə, başları ağarmış, qamətləri bükülmüş, sifətləri qırışmış idilər, amma bu insancığaz onlara bənzəmirdi – boyu bir qırıq, sifəti hamar, saçları qapqara. Bir kəlmə də danışa bilmir, məlul-məlul, gözü nəmli hamını seyr edirdi.

Uşaqlar böyüyürdülər...

Ahıl uşaqlar böyüdükcə cavanlaşırdılar – saç qaralır, qədd dikəlir, qırıqlar yoxa çıxırdı. Amma ağılları azalırdı. Yaddaşları zəifləyirdi. Hissiyatlarını itirirdilər. Heç nəyin, heç kəsin qayğısına qalmır, halını soruşmur, dərdinə şərik çıxmır, anlaqsız həyat keçirirdilər. Vaxtilə sevgidən, eşqdən vəcdə gələn, vəfasızlıqdan, xəyanətdən dad diləyən, ölüm-itimin, müharibənin ağrılarını çəkən ahıl, müdrik uşaqlar cavanlaşdıqca bu hissləri də geridə buraxırdılar.

Hissiyatlarını itirmiş ahıl uşaqlar dərdi küləyin gətirdiyi sərin meh kimi qəbul edirdilər. Onun havasından xumarlanırdılar. Dünyanın kədərsiz pəncərəsi açılmışdı. Qəm dolu ev hər gün bir kərpic kiçilirdi. Onlar dərdlərini ağlaya-ağlaya yox, gülə-gülə unudurdular.

O biri uşaq isə böyüdükcə kamilləşirdi. Həyat ətrafdakıları güldürdükcə o ağlayırdı. Sevgi, xəyanət, xəstəlik, ölüm, ayrılıq – hər şey bir dərdə çevrilib onu yaxalamışdı. Bir dərdin üzöldüyü yer başqa bir dərdin başlanğıcı olmuşdu.

Vədə ona çatdı ki, ahıl uşaqlar qocalıb lap körpələşdilər. Danışa, hətta nə yemək istədiklərini belə dilə gətirə bilmədilər. Dünyaya körpə gəlmiş adamsa çoxdan dərd əlindən qocalmış, saç-saqqalı ağarmış, beli bükülmüşdü. Amma sifəti o qədər nurlanmışdı ki, gecənin qaranlığında da nur saçırdı. Allah qədər müdrikləşmişdi. Onu belə edən DƏRD idi.

Ölüm, bu dünyadan köç etmək anı gəldi – bu zaman dünyanı ağlamaq səsi bürüdü. Bu dəfə körpələşən ahıl uşaqlar yaş axıdırdı. İndiyə qədər dünya belə ağı görməmişdi. Can verən anda Allah onların hissiyyatını özlərinə qaytarmışdı. Onlar bu dünyadan bədbəxt getdiklərini – özlərini dərd yükündən

azad etməklə nələrdən məhrum olduqlarını anlayıb ağlaşma qurmuşdular. Ömür boyu gülənlər son anda necə də ağlayırdılar... Onlar bədbəxt idilər...

* * *

Minlərin ağlamaq səsinə bir nəfərin – müdrikləşən körpənin gülüş səsi tamam batırdı. Qoca, beli bükülmüş, saçları dümağ olan bu müdrik ölüm ayağında gülürdü... İlk dəfə gülürdü. Onun qəhqəhəsi xoşbəxtliyin zirvəsinə çatmağın xəbərçisi idi. Xoşbəxt idi...

Çünki o, ölüm anında belə DƏRDlə birgə idi. O, dünyanı DƏRD yükü ilə birgə, gülə-gülə tərk edirdi.

O, DƏRDİ özünə dərd eləməmişdi, DƏRDİ özünə yük eləmişdi.

DƏRD çəkmək gücü onu kamil eləmişdi.

Hər dərdədən özünə dərs götürmüşdü, ibrət almışdı.

Ona görə xoşbəxt idi...

1 may 2009-cu il

Mediaforum.az

İLLƏRİN ADI

O özünə bir ev tikdi. Nə qapısı vardı, nə pəncərəsi.
O özünə bir ev tikdi. Nə tavanı vardı, nə döşəməsi.
O özünə bir ev tikdi. Nə damı vardı, nə bacası.
O özünə bir ev tikdi. Divarları suvaqsız, rəngsiz.
Bəs o nə tikmişdi?

* * *

Bənnə elə ev qurmağı düşünmüşdü ki, indiyə qədər elə tikili olmayıb. Heç yerə tərpənmədən, bir nöqtədə dayanıb, öz dövrəsində hərlənə-hərlənə tikəcəkdi bu evi.

Evin EV olacağı bünövrəsindən bilinirdi. Təməli çox dərinədən başlamışdı. İşə ürəklə girişmişdi. Yaxşı olacağına inanırdı. Möhkəm bünövrələr üzərində çox belə bina tikilmişdi axı. Əsrlərin o tayından boylanan abidələri yada salırdı. Düşünürdü gör ətrafda nə qədər zəlzələyə, uçquna duruş gətirmiş, nə qədər davadan salamat çıxmış bina var. Evin göyə dirənəcəyini, yüz illər boyu yaşayacağını güman edirdi. Sevinirdi...

Sevinirdi deyə səhvlərə yol verdi. Daşı daş üstə qoyanda nələrisə düz seçmədi. Yaxşını pisdən, düzü əyridən ayıra bilmədi. Öz hisslərini də daşa-quma qarışdırdı. Çox məsləhət verdilər, amma heç kimin dediyinə baxmadı, bildiyini elədi.

Bina qalxdıqca bənnə düşünmələrini də tikirdi, arzularını divara hörürdü. Belə bir ev ucalırdı...

Daşlar arasında sıxılan düşüncələr yorulmuş, əzgin, üzülmüş görünürdü. Can verən adam kimi. Arzular da hörgü kimi bərkimiş, quruyub qaxaca dönmüşdü. Ümidlər su kimi axıb gedirdi, saxlamaq mümkün olmurdu. Hörgünün dadını-şirəsinə götürüb aparırdı.

Bənnanın həyəcanı divarlara da hopmuşdu deyə hərdən titrəyir, ən xəfif mehdən əsim-əsim əsirdi. Amma hörgüyə bənnanın hissləri də qatıldığından ev qəribə, əsrarəngiz naxışlara qərq olmuşdu. Bu naxışlara o qədər vurulmuşdu ki, qurduğu evin tayı-bərabəri olmadığını deyirdi. Tikili onu bənzərsiz duyğuların ağuşunda yırğalayırdı. Beşikdə yırğalanan bala kimi qayğısızıydı...

Vurğunluq bənnanın ağlını başından almışdı. Eyni nöqtədən ayrılmadan, öz dövrəsində hərlənə-hərlənə çox şeyin fərqlində olmamışdı. Bir zamanlardakı inamın yoxa çıxdığını, evin bünövrəsinə çat düşdüyünü duya bilməmişdi.

İnamsızlıq özü ilə qadağalar da gətirmişdi. "Olmaz, olmaz" dilindən düşmüşdü.

Bir gün isə... Tikdiyi evə qapı-pəncərə qoymadığını sezdi. Elə bil indi görürdü. Əvvəl-əvvəl köks ötürsə də, az sonra qa-

dağa hissi yenə ona güc gəldi: “Yaxşı ki, qapı-pəncərəsi yoxdur”. Düşünürdü ki, birdən kimsə onun evinin içinə baxar, necə xoşbəxt olduğunu görər, ev-eşik nəzərlənər.

Hərdən ürəyindəki bu hisslə davaya qalxsə, onu özündən kənar eləmək istəsə də, mümkün olmurdu. Sonun pis olacağını da bilirdi. Amma özüylə bacarmırdı.

* * *

Ev tamamlandıqca bənnanın iztirabları da artırdı. Tikiliylə birlikdə qoyduğu qadağalar da böyüyürdü. Bünövrədəki çat da...

Bənnə baş sındıra-sındıra qalmışdı – evinin tavanı, döşəməsi olsunmu? Yox, lazım deyil, bu evə kim gələsindir ki, hələ bir döşəmə də qoysun. Heç tavan da lazım deyil, qoy evi gün işığı tutsun, yağış damcıları döysün. Birdən kimsə gəlib onun evində qalmaq istəyər. Döşəməsiz, tavansız evdə qonaq başını gündən-yağışdan qoruya bilməyib qaçacaq.

Birdən yadına düşdü ki, evin heç qapı-pəncərəsi də yoxdur, qonaq hardan girəsidir bu evə... Amma “ehtiyat ıgıdın yaraşığıdır” deyib evi döşəməsiz, tavansız tikməkdə davam elədi. Bünövrənin çatı isə boy atırdı...

* * *

Evin damının-bacasının qoyulma vaxtı çatdı. Bənnanın yenə də qadağa damarı tutdu. Nuh dedi, peyğəmbər demədi. Nə dam, nə baca? Kimsə onun damını, bacasından çıxan tüstünü görsün, desin ki, bənnanın evində qazan asılıb, ona həsəd aparsın? Olmaz ki, olmaz...

Olmaz, olmaz və... bünövrədəki çat üzə çıxdı. Bənnə da gördü. İnaminin yoxa çıxdığını da elə onda hiss elədi. Otaqlara suvaq, rəng çəkmək həvəsi də beləcə öldü.

Nəhayət, bənnə indiyə qədər dayandığı nöqtədən tərpəndi. Kənara çəkildi. O boyda evin əcaib-qəraib bir koma olduğunu gördü. İllərin əziyyətini çəkməsi, hisslərinin həmişə ağlına güc gəlməsi onu yaman yandırdı...

Düşünürdü onun tikdiyi nəydi, o nəyə əziyyət çəkmişdi – qapısız, pəncərəsiz, döşəməsiz, tavansız, damsız, bacasız, suvaqsız, rəngsiz – qadağalarla dolu bu ev kimə lazımdır?

O, içini didən qadağa hissənə lənət eləyə-eləyə başını bulayıb... getdi.

Bənnə arxaya baxmadı. Baxsaydı, çatın artıq ev boyda olduğunu görərdi...

*14 may 2009-cu il
Mediaforum.az*

ADSIZLIĞIN ADI

Adsız heç nə olmur. Canlı-cansız – hər kəsin, hər şeyin öz adı var. Hətta gözlə görünməyən, əllə toxunulmayan hisslərimizin belə. Adsız nəşə ortaya çıxanda qorxu, həyəcan saçır. Adsızlığın hər sifəti ola bilər...

Adsızlıq müəmma göstəricisidir. Adsız xəstəlik ən əvvəl bəla qorxusuna görə yox, məhz müəmma olduğuna görə təhlükəlidir. Ona görə hardasa adı bilinməyən xəstəlik yayılanda həmin ərazini “qadağa zonası” elan edirlər. Yalnız xəstəliyin nə bəla olduğu bilindikdən, o, müəmma çərçivəsindən çıxdıqdan, alimlər ona ad qoyduqdan sonra təhlükə ikinci mərhələyə keçir. Adı, hədəfi bəlli olan xəstəliklə çarpışmağa başlayırlar. Belədə mübarizə aparmaq asandır.

Adsızlıq yaddaşsızlıq yaradır. Kompüterdə açdığımız sənədlərə ad verməsək, texnika onu yaddaşına salmır. Qəfil işıq sönsə, adı olmayan fayllar elə amansızlıqla yoxa çıxar ki... Ya da adsız fayldan çıxmaq istəyəndə kompüter “yaddaşa ver” əmrinə əməl olunmasını tələb edir. Ad qoymasan, nə illah eləsən, səhifə bağlanmır.

İnsana da ad qoyulur – kimliyi bilinsin, çağıranda hay versin. Adsız insan olmur.

Bəs ad insanın taleyində necə rol oynayır? Adın insan həyatında rolu nə dərəcədədir? Bunun cavabı hələ tapılmayıb. Məncə, heç tapmaq da mümkün deyil. Bəzən adı Sevinc olan adam əzizlərinə o qədər kədər, məşəqqət gətirir. Yaxud

adı Vəfa olan vəfasızlığıyla sağalmaz zərbə vurur. Əks nümunələr də çəkmək olar: Hicrana vüsəl, Ehsana şadyanalıq, Həsərətə birlik nəsib ola bilər.

Körpəyə insanlar ad verir, Allahın yazdığı taleyin sayəsində isə o, tarixin yaddaşına düşür. Qismətə düşən tale adəşləri bir-birindən fərqləndirir. Tarixdə çox Məhəmməd olub. Amma Məhəmməd peyğəmbər təkdir. O yalnız öz peyğəmbərliyi ilə, Allahın ona bəxş etdiyi lütfün sayəsində tarixin yaddaşına düşüb. Buna bənzər çox fakt, nümunə gətirmək olar.

Bir ada görə taleyi dəyişmək, yaxud bir insan taleyinə görə ondan imtina nə dərəcədə mümkündür?

Mümkünmüş... Bu həyatda hər şey mümkünmüş... Hətta dövr nə qədər dəyişsə də, insanlar nə qədər müasirləşsə də, ada, taleyə yanaşma olduğu kimi qalırmiş...

“20 il tanıdığım, duz-çörək kəsdiyim adamlar məndən üz döndərdi, əlaqələri tamam kəsdi”. Bunu həbsdə yatan jurnalist Eynulla Fətullayevin atası Emin müəllim deyir.

Oğlundan xəbər olanda, yaxud həbsxanaya gedib onunla görüşəndən sonra bizə – redaksiyaya gəlir. Dağ boyda kişi utana-utana, çəkinə-çəkinə qapına açıb: “Olar?” – icazə istəyir. Hər dəfə də “Vallah, sizə yaman əziyyət verirəm, xəcalət çəkirəm” deməklə elə bil düşdüyü vəziyyətə görə özü günahkarmış kimi üzr istəyir. Oğlu həbs olunduqdan sonra illərlə dostluq elədiyi insanların ondan imtina etdiyini də belə gəlişlərin birində demişdi.

Atadır, imtinalara, çətinliklərə baxmır, Güzdəyin tozlu-torpaqlı yollarını ölçməkdən, oğlunun müdafiəsi üçün səfirliklər qapısı döyməkdən, qəzet-jurnala məlumat ötürməkdən usanmır, yorulmur.

Başqa bir ata isə oğlundan imtina edir. Yarımçıq ömürlərin, tar-mar olmuş talelərin, yıxılan evlərin müəllifi Fərda Qədirovun atası Əsəd kişi oğlunun meyitinə yiyə durmadı. “O adda oğlum yoxdur ki, aparıb basdırım” dedi.

Zənnimcə, hansısa addan imtina etmək iqtidarında olan şəxs heç olmasa imtina elədiyinin əks qütbündə durmağı bacarmalı, imtina etdiyinin nə dərəcədə aşağıda, özünün isə yuxarıda durduğuna əmin olmalıdır. Ən əsası, nədən – addan, yoxsa taledən imtina elədiyinin fərqinə varmalıdır.

Babək düşməyə əsir düşən oğlundan imtina edir. Oğlunun hansısa bir günahına, satqınlığına görə yox, acizliyinə, döyüş yoldaşları ilə ölmədiyinə görə, həm də oğlu hələ diriylən imtina edir. Məhz buna görə, eyni zamanda azadlıq mübarizəsinin başında – yüksəkdə dayandığına görə Babəkə haqq qazandırmaya bilmirsən.

Əsəd kişi isə Fərdanın adından deyil, Allahın oğluna bəxş elədiyi taledən, həm də öləndən sonra imtina elədi. Əsəd kişi nədən imtina etdiyinin fərqləndirilməsi? Bəs o, oğlundan Babək kimi imtina edə biləcək qütbə durmağı bacarırmı? O, ömrünün sonuna qədər Allahın qismətindən, tale yazısından – “Fərdanın atası” olmaq qismətindən imtina edə biləcəkmi? Onun bir Fərda kimi yetişməsinin məsuliyyətindən qurtulmaq mümkün olacaqmı? Ən əsası – övladının sahibsiz kimi torpağa tapşırılmasının əzab yükünü nə qədər çəkəcək?

Adsızlıq həm də sahibsizlikdir.

*21 may 2009-cu il
Mediaforum.az*

İNDİKİ ZAMANI OLMAYAN İNSAN

İndiki zamanı tanımaq da istəmir. Yalnız keçmişi və gələcəyi düşünür. Keçmiş, daha çox da peşmançılıqlar əzir, ağladır, incidir. Gələcək isə ümid verir, güldürür, xoş günlər vəd edir.

Xatirələr, xəyallar aləmindədir. Birindən çıxıb o birinə qonaq olur. Reallıq onun deyil, cismən var – yeyir, gəzir, danışır... Feilin bütün hərəkət formalarında olsa da, indinin deyil. Onun indiki zamana məxsusluğu ölüb. O, indiki zamanda ruhən itib, yalnız iki zamana aiddir – keçmişə və gələcəyə... Bu iki zaman arasında mübarizə aparır. Hansı istiqamətə üz tutmalıdır – onu ağrıdan, sızladan keçmişə, yoxsa ümid dolu gələcəyə?

Zaman. Nədir insan həyatı üçün zaman? Süni insan yarada bilən bəni-adəm süni zaman yaratmaq qarşısında niyə acizdir?

Adəm övladı, niyə yarada bilmirsən ZAMANI? Niyə filmlərdə əks elətdirdiyin, böyük-böyük kitablarda qələmə aldığı keçmişə dönmək, yaxud gələcəyə getmək ixtirasını reallığa çevirə bilmirsən?

Çox əlləşmə, adam balası, heç çevirə də bilməzsən... Özünə güvənmə çox! Çünki Allah deyilsən! Bunu yalnız o edə bilər! Amma eləmir.

Eləmir?! Niyə? Hə, çox maraqlıdır, bəs niyə eləmir? Niyə bəşəriyyət boyu elə bir insan olmayıb ki, istədiyi an geri qayı-

dıb keçmişdəki səhvini düzəltsin, yaxud gələcəyə gedib onu nə gözlədiyini bilsin. Olmayıb belə fakt, kitabda yazılanlar sadəcə fantaziya, bəşər övladının təxəyyülünün məhsuludur.

Bəlkə Allahın zamana heç gücü çatmır? Nədir axı bu ZAMAN? Niyə Yaponiyada gün çıxanda Avropada hələ gecə olur? Qoxusu olmayan, dadı bilinməyən, əllə tutulmayan, hər şeydən güclü ZAMAN nədir – bəlkə də KİMDİR – hökmranlıq edir? İnsan iradəsindən kənar olan bu vaxt, saat, dəqiqə, saniyə anlamı niyə bu qədər əzazildir, Allah bəndəsinə qanımdır? Bəlkə elə Allahu da ZAMAN idarə edir? Allahu da bəlkə o yaradıb? İnsana Allahın deyil, zamanın mərhəməti lazımmış...

Bəzən hansısa lentə baxırıq. Bu lent yazısının da məcazi mənada bəlli bir zamanı – vaxtı olur. Tutaq ki, lent yazısı üç saatlıqdır. Lent fırlandıqca zaman da keçir, insanlar hərəkət edir, hadisələr bir-birini qabaqlayır, belə deyək, bir neçə kəsin ömrü yaşanır, proseslər bir-birini əvəz edir, eynən real həyatda olduğu kimi. Fərq ondadır ki, bu lent yazısını kimsə düyməni basıb dayandıra, yaxud irəli-geri apara bilər. Böyük anlamda bunu bəşəriyyətə tətbiq etmək olmaz məgər? Tətbiq edilmir. Söhbət böyük yaradanın buna gücünün çatıb-çatmamasından getmir, sadəcə ona görə bunu etmək mümkün deyil ki, indiki zaman mövcud deyil.

Alimlər səhv edib feilin zamanlarının üç olduğunu deyəndə. Bu məsələyə bir də baxmaq lazımdır. İndiki zaman yalnız süni yolla yaradıla bilər, hansısa filmin ekranda donub qalan kadri kimi. Reallıqda isə heç bir an donub qalmır. Yeriyririk, danışırıq, gülürük, hərəkət birindən o birinə keçib dəyişir, hərəkət öz içində də dəyişir: gülüş başlayır, güclənir, bir az keçir, zəifləyir və dayanır. Ən başlıcası isə zaman dəyişir, vaxt gedir. Allah hələ heç bir anı dondurmayıb. Ona görə də indiki zaman mövcud deyil!

Ötən hər saniyə keçmişə, gələn hər saniyə gələcəyə məxsusdur. Şair çox pis deyib: ötən günlərimi qaytaraydılar, gələn

günlərimi qurban verərdim. İnanmıram. Ötən geri qayıtmır.
Gəlin gələcəyimizi qurban verməyək.

İndiki zaman olsa-olsa yalnız bir andır – heç saniyə, saniyənin yüzdə biri, mində biri də deyil. O, bir hərəkətin başlanğıcıyla sonunun, uzaqbaşı kəsişdiyi nöqtə ola bilər. Başlanğıc keçmiş, son gələcəkdir.

Son həmişə başlanğıcdan güclü olub.

El misalıdır, Allah axırını xeyrə calasın!

Amin!

24 avqust 2009-cu il

Mediaforum.az

ƏSKİ İZLƏRİN AĞIRLIĞI

İnsan izi ilə bağlı o qədər misra, o qədər ibrətamiz söz düzülüb-qoşulub ki. Təzə nəsə deyə biləcəmmi?

Amma uzun illərdir müşahidə etdiyimi dilə gətirmək istəyirəm: nə qədər hündür olsa da, təzə binaların pilləkənlərini asan qalxır adam. Qədimi evlərdəki, məhəllələrdəki pilləkənləri isə yox.

Ona da fikir vermişəm ki, əslində təzə binalarda bir pillənin hündürlüyü daha yüksəkdir. Məntiqlə fikirləşsək, bu variantda adam ayağını yuxarı nə qədər çox qaldırırsa, bir o qədər də çox yorulmalıdır. Amma təzəlikdən yorulmursan, asanca yuxarı – mənzilbaşına çatırsan.

İllərlə insan tapdığı altında qalan, ayaq izlərindən daşları yeyilmiş, ortası çökmüş pilləkənləri niyə belə ağır-ağır, güclə qalxır adam?

Qədimi pilləkənlərə çoxlu insan ağırlığı çöküb, ondandır. Onlarda minlərin, milyonların izi və bir o qədər də ağırlığı var. Ayaq izləri o qədər üst-üstə düşüb ki, daşı daş olmaqdan, pilləkəni pillə olmaqdan çıxarıb. Onlara fikir vermisinizmi: daha çox orta hissəsi, adamların düşüb-çıxdığı yer çökmüş olur – məğlub insanlar kimi.

Çoxunun getdiyi izlə addımlayanlar köhnə pilləkənlərlə qalxanlara bənzər – mənzilbaşına gec çatırlar, onları özlərindən əvvəl gedənlərin ağırlığı basar.

Gör nə qədər ardıcılı Mirzə Fətəlinin, Həsən bəy Zərdabının, Üzeyir Hacıbəyovun, Firudin bəy Köçərlinin, Yusif Məmmədəliyevin, Mustafa Topçubaşovun və başqalarının yolu ilə gedib və uğuru yalnız onların təzə izləri ilə addımlayanlar əldə ediblər, tarixə öz adlarını yazmağı bacarıblar.

Niyə ədəbiyyatımızda, musiqi dünyamızda, səhiyyəmizdə, tarix elminin tədqiqatı sahəsində yeni adlar, yeni izlər açan yoxdur? Çünki çoxumuz köhnə pilləkənlərlə qalxmağı üstün bilirik, ondandır.

Qədimlik, əskilik tarixdir, dəyəri böyükdür. Amma o, işlədilmək, addımlanmaq, gedilmək üçün deyil, bəzəkli çərçivəyə vurulub qorunmaq üçün, ondan bir çox ibrətləri götürmək üçündür.

Əski izləri tapdalayanda adamı ağırlıq basar, basarat bağlanar.

7 mart 2013-cü il

Ann.az

ZAMAN TƏSƏLLİ OLSAYDI...

Dərdini zamana burax, o, hər şeyin çarəsidir. Ümidsizlik dənizində ən kiçik, tutulası mümkün olmayan saman çöpüdür bu təsəlli sözü, insan çarəsizliyinin isə möhtəşəm heykəli.

Zaman nədir? Əllə tutulmur, gözlə görülmür, dadı bilinmir. Bəs belə bir hissi yaşamağı Allah insana niyə qıyıb, nədən qismət edib? İnsan Allahın quludur. Amma həm də doğulmuş körpəsindən ölümün bir addımlığında olan qocasına qədər hər kəs Ulu Tanrının uşağıdır, mənəcə.

Ana öz balasını ac qalmasın, xəstələnməsin deyə necə al-dada-aldada yedizdirib-içirdirsə, Allah da bizi elə o cür zaman adlanan boşluqla ovudur ki, bu dünyadakı missiyamız nədirsə, onu yerinə yetirib dərgahına yollanaq. Allah bizə ANlardan ibarət zaman deyilən bir “məkan” qismət edib ki, səbrimizi, ümidimizi, insanlığımızı sınağa çəksin.

AN nədir? Bir fotoya baxaq – həmin an bizim həyatımızın milyonlarla kadrlarından yalnız bircə anıdır. Mütəxəssislərin hesablamalarına görə, film, yaxud televiziya üçün hazırlanan verilişlərin bir saniyəsində 24-25 kadr olur. Bu hesabla götürsək, ömrümüzün bir dəqiqəsi 1500 kadrda – andan ibarətdir. Cəmi bir dəqiqədə 1500 kadr. Hətta sakit halda dayansaq belə – nəfəs almağımızla, nəfəs verməyimizlə, gözlərimizi qırpmamızla, hərdən başımızı tərpət-

məylimizlə və sairə ilə – bir dəqiqəyə zamanın 1500 anını yerləşdiririk.

ŞÜUR nədir? Özümüzü və dünyanı dərk etmək üçün bizə verilmiş əlahiddə bir substansiya olmaqla yanaşı həyatımızın sonsuz anlarının toplandığı dərin, hüdudsuz bir anbar, məkan, yer. Körpəliyimizdən ölən günümüzə qədər o anları şüurumuza daşıyan isə yaddaşımızdır.

Yaddaş insanlığın həm dostu, həm də düşmənidir. Biz o anbardakı – şüurumuzdakı anları yada salıb onun sayəsində hərəkət edirik. ANlarla ŞÜUR arasında var-gəl edən yaddaş sayəsində biz zaman qət edirik, ömür yaşayırıq. Aldana-aldana, şirniklənə-şirniklənə...

Hərəkətlərini idarə edə bilməyən adamın ilk əlaməti yaddaşının pozulması, şüurundakıları – anbardakı anları xatırlamaması olur. Yəqin ki, istənilən adamın həyatında “ağlım başımdan çıxdı, heç nə xatırlaya bilmədim” deyə təsvir etdiyi hadisə olub. Elə anda insan zamanın, vaxtın necə keçdiyini də ayırd edə bilmir. Fiziki olaraq insan həmin vaxtı, dönəmi yaşasa da, şüurunda o zamana aid heç bir an, yaxud anlar olmur.

Zaman insanın bu dünyadakı cəhənnəm cəzasıdır! Amma çoxumuz ondan təsəlli gözləyirik, başımız üzərində dayanmış əlibaltalı cəlladımızdan imdad gözlədiyimiz kimi.

Bu dünya cənnətin giriş qapısıdır, çoxu belə deyir. Zaman deyilən bu məfhuma əksəriyyətimiz təsəlli kimi baxmasaydıq, bəlkə də bu deyimlə razılaşardım.

Zaman heç vaxt bəşər övladına təsəlli ola bilməz. Birisini od kimi yandırar, birini bir qaşığı suda boğub öldürər. Birinə torpaq olar, bir toxum atarsa, minini biçər, birinə hava olar, çovğun olar, tufan olar, vurub-dağıdar. Zaman təsəlli ola bilməz, o, heç kimə heç nə qazandırmaz, o çalar, götürüb-gedər. Zaman təsəlli olsaydı, bu dünyaya qoca, belibü-

kük ahıl, yaşlı adam kimi gəlib günü-gündən cavanlaşardıq. Zaman təsəlli olsaydı, başı dümağ olan ahılın saçları günü-gündən qaralardı, sifətindəki qırışlar hamarlaşardı, belinin büküyü açılardı, çürük dişləri təzələnib mirvari kimi ağıza düzülərdi.

Zaman təsəlli olsaydı, dərddən əvvəl dərman gələrdi.

30 mart 2013-cü il

Ann.az

BIÇAQ ALTINDA

(Hekayə)

Cərrahiyyə otağı heç də barəsində eşitdiklərinə uyğun gəlmirdi. Vaxtilə anan həkimlərin kəsib-tökdiyü otağı belə təsvir eləmişdi: “Hər tərəf ağappaq, hər yer bum-buz”. İlk dəfə təşrih olunduğun əməliyyat otağı soyuq deyildi, adi palatalardan bir qədər iri olan bu otaqda xeyli tibbi avadanlıq, iki də cərrahiyyə stolu vardı – hərəsi otağı ikiyə bölən pərdənin bir üzündəydi.

Otağa girəndə qorxu-filan hiss eləmirdin. İlk dəfə təşrih olunacaqdın deyə səni daha çox heyranət dolu maraq bürümüşdü.

Sol tərəfdəki stolda əməliyyat olunacağını deyəndə səni gülmək tutdu – xəstələrin daşındığı xəşəyə bənzəyirdi. “Yəni bunun üstündə yaracaqlar məni?” Düzdü, bir az hündür, bir az da ensizdi, hər iki tərəfində xəstənin qollarını bağlamaq üçün çıxacaq vardı və bu, stolu xaça bənzədirdi...

Cərrah hələ gəlməmişdi, səni tibb bacısı və anestezioloq qarşıladı.

– Hə, dizini bura qoy, çıx stola.

Bunu deyən anestezioloqdu, stola yaxınlaşıb sol ayağını balaca ayaqaltına qoydun və sağ dizinlə yüngül təkan verib stola qalxdın, müvazinətini düzəldib uzandın. Gözün sol tərəfdəki balaca stolun üstünə düzülmüş tibb alətlərinə – bı-

çaq, qayçı, tutacaq və sairə alətlərə sataşdı. Ətin ürpəşdi, səni qəribə bir duyğu çulğadı, anlaşılmaz bir istilik ildırım sürətiylə damarlarından beyninə axmağa, sonra da ürəyinə dolmağa başladı. Bayaqqı marağın həyəcana, yüngül titrəməyə çevrilmişdi. Sanki yayın istisindən hansısa sərinliyə düşmüşdün və hardansa əsən meh sənə özü kimi yüngül üşütmə gətirmişdi. Qollarını yana açanda bu üşütmə səni bir də silkələdi, saçının ucundan ayaq barmaqlarına qədər bütün əzalarını titrətdi. Az qaldı ürəyinin guppultusundan qulaqların tutula. Dinib-danışmadan, kamerasının obyektivini hər tərəfə yönəldib bütün gördüklərini lentə alan operator kimi ətrafındakıları – tibb bacısını, anestezioloqu, hətta özünü də müşahidə eləməyə başladı.

Tibb bacısı əvvəlcə sağ qolunu bağladı, sonra ayaqlarını...

“Zalımın qızı, məni yatızdırandan sonra bağlayardın da. Gözüm baxa-baxa nə qandallayır!..”

Yenə güldün və bu gülüş həm ürəyinin guppultusunu, həm də bədəninin titrəməsini nisbətən xəfiflətdi.

İndi də anestezioloqun hərəkətlərini müşahidə eləyirdin. Həkim sol qoluna sistem qoşdu, damarına adını bilmədiyin maye buraxdı. Damara vurulan növbəti iynə göz qapaqların ağırlaşdırmağa başladı...

“Yox, yummayacam, görüm nə qədər ayıq qala biləcəm...”

Var gücünlə gözlərini açıq saxlamağa çalışırdın.

“Yumulmasın, yumulmasın gözlərim...”

Amma bu sənin əlində deyildi.

Gözlərin qapandı.

Kim deyir ki, narkozda olanda əməliyyat olunduğunu hiss eləmirsən? Sadəcə, bədəninin kəsilib-doğranmasına müdaxilə edə bilmirsən, əks-reaksiyan əlindən alınır, ağlın məntiqsiz, şüurun anlaşıq vəziyyətə gətirilir.

Narkozun tək bir şeyə – duyğuya gücü çatmır. Onu korşalda bilmir narkoz. Hər şeyi elə gözüyumulu görür duyğu. Hər şey ona bağlıdı. Nəyi ki duymursan, o, yaddaşında da qalmır. Həyatının o anları itirilmiş olur sənin üçün.

Duyğunun o anlarda hiss elədikləri uzun zaman insanın yaddaşında qalsa, o ağırlıq tezcə çəkilib getməsə, ürək buna dözməz, ölər insan. Yox, ölüm daha asan çıxış yoludu, insan bütün ömrü boyu anlaqsız qala bilər. Bəlkə bu təhlükənin real olduğunu bildikləri üçün əməliyyatdan dərhal sonra həkimlər xəstələri ayılmağa çalışırlar – var gücləriylə şillələyib “ayıl, ayıl” deyirlər.

Bu sözü eşitməyinə hələ çox var... İki saat... Bəlkə də bir az artıq...

Gözlərin qapanan kimi ağappaq dünyaya düşdün. Yelpiklər aləminə. O qədər çox idilər ki, sayıb qurtarmaq olmazdı. Qəfildən hamısı böyüməyə başladı. Və sən dalğalanıb yarpaqlanan bu yepyekə yelpiklərdən gah birinin, gah da o birinin içində görməyə başladın özünü. Yox, uçub-eləmərdin, bunun fərqindəydin, amma birindən o birinə necə keçirdin, bax, bunu dərk eləyə bilmirdin. Tək duyduğun oydu ki, bu yelpiklər dəyişir – əvvəl sağdakının içindəydinsə bir azdan soldakının içinə girirdin.

Bir azdan yelpiklər yoxa çıxdı. Özünü dördkunc hiss eləməyə başladın, çünki gözünün önündəki yol-keçid dördkuncdü və orda hərəkət o qədər sürətliyd ki, sən özünün müirəlilədiyini, yoxsa bu keçidinmi sən sağından, solundan şütüyüb keçdiyini ayırd eləyə bilmirdin. Anlaqsızlıq və məntiqsizlik.

Amma duyduğun şey səni yanıltmır – sən dördkuncleşmişdin...

Ani olaraq yenidən insan şəklinə düşürsən...

Sonra tanış olmayan mənzərələr qarşılayır səni – sən hələ nə gördüyünü anlamamış sürətlə dəyişən mənzərələr. Sanki oynaq bir kompüter qrafikasının içindəsən... gedirsən...

Rənglər... Narkoz dünyasının öz rəngi var. Bu dünyanın rəngləri də vardı içində. Amma boşluq başlarkən əhatə olunduğun rəngi indi təsvir eləmək sənin üçün o qədər də çətin-di... Boz, qəhvəyi, sarı rənglərin qarışığından alınma nəşəydi. Bəlkə də bu dünyada o rəngdən olmadığına görə adını da tapa bilmirsən.

Rəng yorucu deyildi, bayaqdan yoxa çıxan yelpiklər aləminin ağ, əsrarəngiz dünyası üçün darıxmırdın da. Bu yeniliyin nə olması, onun qavranılması başını elə qatmışdı ki, beyin yalnız bir şey haqda fikirləşirdi: "Bu rəng nədi?"

Bu anın nə qədər çəkdiyini bilmirsən. Sürətlə mənzərələr dəyişir...

Qəfil ürəyinin dartıldığını, gözəgörünməz bir əlin ürəyinə sarı uzandığını və onu özünə tərəf çəkdiyini duyursan. İlahi, insan əti, əzası da saqqız kimi, rezin kimi bu qədər dartıla, uzana bilərmiş... Sən ürəyinin, əzələlərinin ən azı bir neçə metrə qədər dartıldığını duyursan. Bu duyğu sənə o qədər üzücü, sıxıcı, nəhayət, ağrılı gəlir ki... İlahi, bu nə ağrıdı? Nədi bu? Kiminsə əli ürəyindən tutub çəkir, çəkir, uzadır... Sən bu əldən qurtula bilmirsən, heç cəhd də eləyə bilmirsən buna. Çünki səndə müqavimət yoxdu... O iqtidarda deyilsən, nə gücün var, nə təqətin... Özünü o tanınmaz əldən qurtarmağa, sadəcə, halın yoxdu. O da bundan istifadə eləyib ətini daha bərk çəkir, uzadır, uzadır... İlahi, nə vaxt qurtaracaq bu? Nədi axı bu?!

Birdən nəfəsinin çatmadığını, boğulduğunu hiss eləyirsən: "İlahi, ölürəm yoxsa? Hava, hava..." Bu məntiqsiz və anlaşıq narkoz dünyasında da dəyərliymiş hava...

Belə nə qədər çırpındığını bilmirsən, bu havasızlıq uzun çəksəydi nə olardı, onu da bilmirsən...

Sən:

– Az qalmışdı boğulum. Nəfəsim çatmırdı, ölürdüm...

Assistent qız:

– Hə, əməliyyatın ortasıydı. Birdən boğulan adamlar kimi əllərini, ayaqlarını tərpətdin. Anestezioloq sənə oksigen verən trubkanı düzəltdi, sakitləşdin.

Hə, indi nəfəsin gəldi, deyəsən, o tanımadığın əl də ürəyini buraxdı. Hə, yadına düşdü, nəfəs gələn an sanki şüurun da özünə qayıtdı: “Sakit ol, əməliyyat stolundasən axı. Həkimlər səni əməliyyat edirlər. Sakit ol! Sakit ol!”

Yenə ağappaq bir dünyaya qərq oldun. Amma bu dəfə yelpiklər yoxdu. Sonra yenə rənglər dəyişməyə başladı, yenə tanış olmayan, nə olduğunu anlaya bilmədiyin təsvirlər görməyə başladı. Əvvəl sağ üzün, sonra sol qolun, daha sonra başın saqqız kimi dartılmağa, uzanmağa başladı. Bax, o əllər yenə peyda oldu, sənin halsızlığından, iqtidarsızlığından ləzzət alır, bədəninin harasından istəsə yapışır və ətinə istədiyi qədər dartır, dartır, uzadır, uzadır... Balaca uşaq saqqızını dostlarından daha çox uzada bilməsiylə öyünürmüş kimi...

Ağrılar içərisində qovrulur, getdikcə təqətsizləşirsən, üstəlik, ona mane ola bilməmədən də sənə əzab verir. Qəfil kəşf edirsən ki, bütün bu ağrılar sənin fiziki yox, duyğusal bədəninin üzlərinin ağrısıdır. Dartılan duyğusal bədəninin hissələridir. Sən ruhunun ağrılarını çəkirsən bayaqdan... Fiziki olaraq heç bir ağrın yoxdu...

Bunları – fiziki bədəninlə duyğusal bədəninə bir-birindən ayırd edən anda qulağına səslər gəlməyə başlayır, amma bu səslər sözlərə, cümlələrə çevrilmir. Onların nə məna kəsb elədiyini anlaya bilmirsən, uzaqdan gələn uşaq səmindən savayı.

Yox, yanılmırdın, səni heç qara da basmır, bu, uşaq səsidir, ağlayan bir uşağın səsi...

Sən:

– Doktor, mən huşsuzkən sizin danışığınızı eşidirdim.

Cərrah:

– Ola bilməz... Eşidə bilməzdin. Bəzi şeyləri hiss eləyə bilərdin, o da əməliyyatın lap axırlarında.

Sən:

– Uşaq ağlayırdı. Bunu lap aydın eşitdim.

Cərrah:

– Hə, o biri stolda balaca oğlan uşağını sünnət eləyirdilər. Yəqin onun səsiymiş...

Narkozdan ayılmaq huşsuz olanda keçirdiyin duyğulardan da ağır və dözülməzdi. Tədricən özünə gəlirdin. Anlayırdın ki, əməliyyat bitib, amma hələ də nəfəs almırsan. Qəfil dəhşət bürüdü səni. “İlahi, nəfəs almıramsa, necə sağ qalmışam. Bəlkə ölmüşəm? Axı nəfəs almıram. Onda niyə ürəyim dayanmır?”

Kimsə:

– İndi aparatı ayıracam. Çalış, özün nəfəs al. Məni başa düşdün?

“Nə aparat? Nəyi ayıracaqsan?” deyirsən. Amma bu dediklərini özündən başqa kimsə eşitmir.

Aparatı ayırmaq istəyən anestezioloq idi. Ağzında ancaq hava borusu qalandan sonrakı ilk 4-5 saniyədə yenə nəfəs ala bilmədin. Ürək döyüntünün artdığını hiss elədin. İlk nəfəs almaq istəyi... Olmadı. İkinci cəhd... Yenə də olmadı... Üçüncü cəhd... Aha, hava gəldi, hava... Sonra da yuxu.

Sən yatdın...

Amma ayıldılar. Anestezioloq idi:

– Hə, nəfəs ala bilirsən? Afərin!

“Çox çətindi nəfəs almaq”. Amma öz səsin öz qulağına da gəlmirdi. Heç həkim də eşitmirdi sənin dediklərini, öz işində idi. Sən yenə yatdın...

Yenə ayıldılar. Bu dəfə də o idi – anestezioloq:

– İndi ağzındaki borunu çıxaracam. Çalış nəfəs alasan, yaxşı?

Bu dəfə nəfəs almaq bayaqkindan da çətin oldu. Gözlərin bərəldi, huşsuz vəziyyətdə havasızlıqdan əziyyət çəkdiyin hissləri təzədən yaşadın. İndi anestezioloqun nə dediğini də eşitmirdin, havasızlıqdan qulaqların batmışdı. Bir neçə cəhd... Alınmırdı. Alınmırdı... Dərindən, lap dərindən... İlahi, ürəyin partlayacaq ki... İlahi, kömək ol! Ölürsən...

Son cəhd. Nəhayət! Hava gəldi, ciyərlərinə oksigen çatdı və budəfəki daha şirin yuxu oldu...

Bu dəfə oyadan cərrah idi:

– Sən yenə yatdın? Ayıl, yatma. İndi palataya aparacaqlar səni, yatma.

* * *

İkinci əməliyyat... gözlənilmədən gəldi. Cərrahla bərabər əməliyyat otağına endin. Bu dəfə qorxurdun, hətta qorxudan rəngin də ağarmışdı. “Qorxma, burdayam”. Nisbətən təskinlik tapırsan bu sözlərdən, amma o otağa girən kimi bütün bədəninin süstləşdiyini hiss edirsən.

İri xəstəxananın iri cərrahiyyə otağı... Həkimlər, tibb bacıları o baş-bu başa gedir, hər kəs öz işində... Yenə də sol tərəfdəki cərrahiyyə stoluna çıxmalısan. Birdən gözün sağ tərəfdəki stola sataşır. Kimisə yarmışdılar, qanına bulaşmış xəstə ölü kimi uzanıb qalmışdı. Əvvəl sənə elə gəlir ki, gördüyün meytidi, amma ağzındaki trubkanın qalxıb-endiyini görüb onun sağ olduğunu anlayırsan. O qədər ağır mənzərəydi ki, başın

gicəllənir, ürəyin bulanır, gözəgörünməz əl mədəni qarışdırır, qaytarmaq istəyirsən, hətta az qala yerə yığılasan. Kimsə:

– O tərəfə baxma. Hazırlaş, bura uzan.

Yenə tibb bacısı və anestezioloq. Anestezioloq yaşlı adam idi və səndən adını, yaşını, harada anadan olduğunu soruşurdu. O, danışa-danışa öz işini görür, sistem qoşur, iynə vururdu. Tibb bacısı da öz işində idi, sənin əl-qolunu kəndirləyirdi. Hər şey təkrar idi. Sadəcə məkan və zaman fərqiylə... Eyni duyğuları yaşayacağına da əmindin. Boğazın qurumuşdu. “Bir qurtum su olsaydı...”

– Ya Allah, başladıq.

Bu sözlərin deyilməyi ilə sənin adını, rəngini bilmədiyin aləmə düşməyin bir oldu. Bu dəfə ağ yelpiklər yox idi. Elə həsrətini çəkdi ki onların... “Bu əməliyyat ağır olacaq deyəsən...” İldırım sürətiylə beynindən keçən bu fikirdən sonra ağına gəldi ki, yəqin budəfəki əzablar daha ağır olacaq və buna dözmək lazımdı. Yenə təkiydin və öz-özünə təskinlik verməliydin: “Döz, bir-iki saatlıqdı... Görəsən, o dünyanı görəcəm? Bəlkə əzizlərimdən biriylə rastlaşdım?! Ana, ata...”

Yenə də dördkünc, üçkünc, hətta çoxbucaqlı formalara düşür, kompüter qrafikasına oxşar müstəvilərdən keçir, yıxılır, dururdun. Amma yenə də ayırd edə bilmirdin ki, gedən sənsən, yoxsa ətrafındakılar özü sənin sağından, solundan şütüyüb keçir. Bunu bilməmək səni darıxdırırdı. Bir azdan o əl də peyda oldu. Yenə də duyğusal bədəninin üzvlərini dartmağa, uzatmağa başladı. İndi ağrı daha dözülməz idi. Çarpışmaq, vuruşmaq lazımdı. Özünü onlardan xilas eləməliydin. Amma mümkündümü? Gücün çatacaqdımı? “Yox, yox, istəmirəm. Buraxın, buraxın! Getmək istəyirəm, sakitlik istəyirəm!”

Bu da sakitlik... Yaddaşın itdiyi və hətta duyğuların da kütləşdiyi anıydı bu... Bu vəziyyətdə nə qədər qaldığını, onun nə qədər çəkdiyini də dəqiq bilmirsən. Özünü yorma, o

anlarda nələr çəkmişən, haralarda olmusan, nələr görmüşən – bilə bilməyəcəksən.

Duyğuların özünə qayıdar-qayıtmaz uğultu, bir də şırıltı eşitdin. Nəydi bu? Elə bil qışın oğlan çağıydı və külək qarı elə sovurur, elə sovururdu ki...

Çox sonralar başa düşdün – damarlarından axan qanın, qulaqlarındakı küyün səsiymiş eşitdiklərin.

Kimlərsə vardı, tanımadın. Bəlkə heç tanış deyildilər, bəlkə sən tanıya bilmədin. Nəsə deyir, nəsə göstərirdilər, amma sən heç nə başa düşmürdün. Bəlkə... Bəlkə onlar ayrı dildə danışmışdılar? Ola bilər...

Huşsuz olanda səni vaxt, zaman maraqlandırmırdı. Zaman orada əhəmiyyətsiz, lüzumsuz bir şeydi. Baş verənlərə nəzarət eləyə bilmədiyən, bıçaq altında rəngdən-rəngə girən duyğularının əlində aciz qaldığın anlarda zaman nəyinə lazımdı ki? Zaman səlahiyyətlərini büsbütün itirib orda. Oranın hökmranı məkandı. Ordakı hər şey – duyğular da, rənglər də, gözəgörünməz əllər də, bir-birini əvəz edən mənzərələr də məkana tabədi.

Ayılandan sonrakı ilk 4 saatda da zaman səni maraqlandırmıyacaqdı. Necə ayılmağın, necə nəfəs almağın – bunların heç biri yaddaşında olmayacaqdı. Təkcə onu xatırlayacaqdın ki, həkim telefonu sənin qulağına tutub “Hə, danış” demişdi və sən indi yadına düşməyən, xatırlamadığın sözləri xəttin o biri ucundakı adama deyəndən sonra səni reanimasiya otağına gətirmişdilər. Hətta bunlar da sənin yaddaşında gerçəklik kimi yox, yuxu kimi iz buraxacaqdı. Sadəcə iz... Ömür deyib keçdiyən bu yolun o səkkiz saati haqqında yaddaşında qalanlar yalnız bu olacaqdı...

Bir də titrəməyin... İkinci əməliyyatdan sonra həkimlərin səni ayılmağı qəti yadına gəlmir. Bu dəfə daha çox titrəməyin, üşüməyin oyadırdı səni. Əsirdin, soyuğuydu sənə. “Üs-

tümü örtün, üşüyürəm axı..." Səni eşidən yoxuydu. Əslində, heç özün də eşitmirdin öz dediyini. İki tibb işçisinin söhbətiydi qulağına gələn.

Tibb bacısı:

– Doktor, xəstə niyə belə əsir?

Doktor:

– Bəziləri narkozdan belə ayılır. Qoy ayılsın... Dərin narkoz idi...

Reanimasiya otağı. Növbətçi həkim:

– Ayıldın?

Sən:

– Hə...

– Ağrın var? İynə vurum?

– Hə, ağrıyıram, vurun... Saat neçədi?

– Saatı neyləyirsən? Görüşə gedəcəksən? Gecə 3-dü.

– Sabah açılmayıb?..

2 dekabr 2011-ci il

Mediaforum.az

TARİXİN YOL DAŞI

VƏZİFƏLƏR

İlk, torpaq, məcburi köçkün, məmur, vəzifə, yüngüllük sözlərinin bir-biri ilə əlaqəsini axtaracam bu yazımda.

Adamın ilk bəxti, ilk qisməti... Bunu babalarımız elə-belə deməyib. Yüz illərin sınağından çıxmış deyimdir. İlk sözünü çox yerə yozmaq olar. Yaşadığın, doğulduğun yerlə, evliliklə, övladla, nəvəylə, yeməklə, pal-paltarla, hisslərlə... Bəs onun şirinliyinin nüvəsində nə dayanır? O, birinciliyi, toxunmazlığı, yalnız şəxsin özünə məxsusluğunu ehtiva edir. Burda ilahilik, saflıq, təmizlik, şirinlik var. Hər kəs bunun mümkün qədər uzun olmasını, hisslərin əbədiyyətə qovuşmasını istəyir. Onun acısını dadmaq, itkisini yaşamaq asan deyil. Onun uğrunda sonacan mübarizə aparmaq asan olmadığı kimi...

Torpaq daha böyük mətləbdir. İnsan niyə torpağa bağlıdır? Çünki onun yetirməsidir, onunla üzvi bağlılığı var, ondan qidalanır, ən əsası, onun üzərində qərar tutub. Ayağı ona toxunmasa, duruş gətirə, müqavimət göstərə, özünü tarazlaya bilməz.

İlk ayaq deyilən yer isə vətəndir. Burda biz ilk və torpaq sözlərinin birləşməsindən vətən sözünün əmələ gəldiyini, onların əlaqələrini görürük. Vətənin – ilk torpağın da şirinliyi, saflığı, təmizliyi, ona sevgi burdan gəlir. Sevgilər dəyişə bilir, amma ilk torpağa sevgi dəyişmir. İnsan ilk övladını çox sevməyi bilir, amma sonrakı uşaqları dünyaya gəldikcə sevgisi bölünür, valideyn sonrakı uşaqlarını da sevməyi bilmir. Yaxud ilk

sevgi qədər nəşə ülvî ola bilməz. Amma kamil insanın kamil sevgisi də olur bu dünyada.

Lakin insan eyni ölkədə, eyni torpaqda yaşasa da, doğma kəndi, el-obası qədər heç yerə bağlı ola, onu sevə bilmir.

İlk torpaq itkisi, ondan ayrılıq – qaçqınlıq, köçkünlük yaratdı. Ötən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq...

İlk qaçqınları, ilk məcburi köçkünləri də yerlilər böyük sevgi, hörmət-izzətlə qarşıladılar. Onlara hər yerdə qucaq açıldı, dərdlərinə şərikin çıxıldı. Zaman keçir, yaşlı məcburi köçkünlər, qaçqınlar dünyadan köçür, bununla onların ilkinliyi də itir. Özləri də öz talelərinə mat qalırlar – 20 il qaçqın, köçkün yaşamaq... 20 il harasa müvəqqəti qeydiyyatda alınmaq... 20 il ilk torpaqdan ayrı düşmək...

Bu həyatda onların belə vəzifə daşımaq missiyası da varmış...

Başqa vəzifələr də var. Kürsüdə oturan, səlahiyyəti, rütbəsi olan şəxslərin, məmurların tutduğu vəzifələr. Vəzifəni necə yerinə yetirmək vicdan məsələsidir. Hərdən məmurların ağır-ağır yerişinə-duruluşuna fikir verirəm. Təsəvvürümdə belə canlanır ki, üzərinə düşən əsas vəzifəsini vicdanla yerinə yetirmədikcə vəzifələr məmurun boynundan asılı qalır, onlara rahat, sərbəst gəzməyə mane olur. Hərdən mənə elə gəlir ki, uzun illər vəzifə daşıyan adamların yükü daha ağırdır – yerinə yetirmədiyi vəzifələri daha çox olduğuna görə. Onların son vəziyyəti ürəyimi ağrıdır – yerlərindən heç tərpnə bilməyəcəklər.

Vəzifəni öhdəlik, borc, missiya kimi yerinə yetirmək lazımdır. Bir mömin bir namazının vaxtını keçirəndə, namazı qəzaya qalanda necə narahat olursa, o qəza namazını yerinə yetirəndən sonra necə rahatlıq tapır, yüngülləşirsə, məmur da vəzifəsini yerinə yetirib eləcə yüngülləşməli, rahatlaşmalıdır.

“Qaçqınkom”un sədri Əli Həsənov da məmurdur. İlk torpaqlarını itirmiş insanlara torpaq axtarır – Abşeronda. Amma deyir yataqxanalardan köçürüləcək məcburi köçkünlərə bina

tikmək üçün boş torpaq tapılmır. “Torpaq məsələsi həll olundandan sonra layihə də hazırlamaq lazımdır” deyir.

O biri yandan da sıxlıqda, paytaxtın ortasında boş torpaq sahəsi yaradılır. Köhnə Basın küçəsində. Park salmaq üçün.

Bir də boş torpaqlar gözləyir Göyçədə, Qarabağda – qayıdıb yaşamaq üçün.

12 mart 2010-cu il

Mediaforum.az

ŞUŞA ZİYARƏTİNDƏ: “ADDIM ATA BİLMƏDİM”

İyunun 28-də Xankəndiyə, Şuşaya və Yerevana səfər edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibində olmuş iş adamı İlhami Fətəliyevlə Bakının Təbriz küçəsindəki ofisində görüşdük. İlhami müəllim söhbət əsnasında dedi ki, xanım, mən jurnalistə müsahibə vermirəm ey, şuşalıya Şuşadan danışiram.

Hikmət Sabiroğlu ilə İlhami müəllim bir-birini çoxdan, Şuşadan tanıyırlar. Ataları dost olub, Hikmət cavanlığında İlhami Fətəliyevin rəhbərlik etdiyi Şuşa Elmi Bərpa İstehsalat İdarəsində işləyib. Söhbət boyu İlhami müəllim sanki Hikmətə bələdçilik edir, ən xırda detalların üzərində dönə-dönə dayanırdı.

İlhami Fətəliyev köklü-köməcli şuşalıdır. 1949-cu ildə Şuşada doğulub. İndiki Azərbaycan Texniki Universitetinin tikinti fakültəsini bitirib. Şəhər işğal olunan günə qədər Şuşada tarixi memarlıq abidələrini bərpa eləyən idarənin rəisi olub. Şuşanı axırını tərک edən adamlardan biridir.

Bakıda

– Səfərdən üç gün əvvəl Polad Bülbüloğlu məni çağırırdı, belə bir fikir olduğunu dedi. Bildirdi ki, belə bir missiya həyata keçirilməlidir, Şuşaya, Xankəndiyə getmək lazımdır. Bil-mirəm namizədliyimi kim irəli sürüb – nə Polad müəllimdən soruşdum, nə o dedi. Bir onu tapşırdı ki, biz gedib-gələne qədər bu söhbət məxfi saxlanmalıdır, heç ən yaxın adamlar da bilməməlidir. Mən də razılaşdım. İndi də fikirləşirəm ki, düz eləyib razılıq vermişəm.

Bülbül adına Fondada toplaşdıq. Məndən sonra Fərhad Bədəlbəyli, Azər Paşa Neymətov, daha sonra Kamal Abdulla gəldi. Mənim bu adamlar arasında yaxından tanıdığım Polad Bülbüloğludur, nazirim olub. Şuşada Bülbülün ev muzeyini, onun yanındakı Bülbül fondunu düzəltmişdim. Muzeyin yuxarı hissəsində ailəsi üçün ev tikmişdim ki, yayda gələndə qalsınlar. Muzeydə qalmayacaqdılar ki... Ona görə də bir-birimizi yaxından tanıyırdıq.

Bir də mənim tanıdığım adam Kamal Abdulladır. Fərhad Bədəlbəyli ilə elə bir yaxınlığım olmayıb. Azər Paşa Neymətovu da yalnız televizorda görmüşdüm, onun istedadlı bir rejissor olduğunu, ağır-ağır dram əsərlərinə quruluş verdiyini bildirdim. Polad müəllim məni digər yoldaşlara təqdim etdi, bildirdi ki, şuşalıdır, qalalıdır, Şuşanı qarış-qarış tanıyır...

Məndə ümid vardı ki, nə vaxtsa Şuşaya gedəsi olsam, azad olunmuş Şuşaya gedərəm. Heç vaxt Şuşaya bu cür səfər etməyi fikirləşməmişdim...

Fələstinlilərlə yəhudilər neçə illərdir dava edirlər. Amma Yerusəlimdə hər iki millət birlikdə yaşayır, İsrail parlamentində yəhudilərlə bərabər fələstinlilər də var. Dava da edirlər, bir yerdə yaşayırlar da. Elə qonşu Gürcüstanı götürək. Osetiyada da, Abxaziyada da gürcülərlə bu millətlər bir yerdə yaşayırlar. Dünyanın elə bir yeri yoxdur ki, vəziyyət bizdəki kimi olsun. Nə üçün bizdə vəziyyət belədir?!. Gör bizdə düşmənçilik

nə qədər güclüdür ki, ermənilər ərazini işğal edib, torpaqlar bomboş qalıb, bu biri tərəfdə isə... Bilirsiniz, adi insani hisslərdir ki, ölənlərini ziyarət edəsən... İnsanıq...

(Özünü saxlaya bilmir, qəhərlənir, söhbəti yarımçıq qoyub dəhlizə çıxır. Bir qədər sonra üzünə su vurub qayıdır. Əl-üz dəsmalı – məhrəba da əlində. Dəsmal söhbət boyu ona hələ bir neçə dəfə də lazım olur):

– Hikmət, bu neçə günün gərginliyidir ey, indi çıxır. Adi bir insani hissdir də... Axı şərait yaradılmalıdır ki, heç olmasa kimsə ata-anasının qəbrini ziyarət edə bilsin. Lap evini yandırmısan, cəhənnəm, heç olmasa şərait yarat, quru divarına baxsın. Beynəlxalq təşkilatlar, bu danışığı aparan insanlar nə üçün bunu təşkil etmək barədə düşünmür, anlamıram. Bu hiss həmişə məni boğurdu...

Belə getmək o demək deyil ki, kimisə tanıyırsan... Mənim bütün nəslimin-kökümün qəbri ordadır. Heç mənə ermənilərin salamı lazım deyil, amma imkan yaradılmalıdır ki, qəbirləri ziyarət edim, dağılmış evlərə baş çəkim...

Bu hadisələri biz başlamamışıq, hansı tərəfə çevirsək, hansı yana fırlatsaq, bu haqq-hesabların biz tərəfdən başlamasına heç bir zəmin olmayıb. Heç vaxt ermənilərə düşmən kimi baxmamışıq, onlarla dalaşmamışıq, kinli olmamışıq. Onları ya Bakıda, ya Gəncədə, ya Şuşada adam yerinə qoymayaq – belə şey olmayıb. Hara baxırdın, ən yaxşı işlərdə, yüksək vəzifələrdə çalışırdılar. Azərbaycandakı hər bir erməni orta səviyyədə yaşayan azərbaycanlıdan yaxşı yaşayırdı...

Bizim bir günahımız olmayıb ki, bizi dünyaya göstərib “bu insanlarla birlikdə yaşamaq mümkün deyil” desinlər. Onların bir xam ideyaları var ki, böyük Ermənistan yaratsınlar. Kasıb-kusubun da beynini zəhərləyiblər, onlar da bu axmaq ideyanın təsiri altına düşüblər. Mənim yanımda işləyən fəhlə üçün nə fərqi vardı ki, onun rəhbəri kimdir. Daşaltı ermənilərinin az qala hamısı Şuşada – bizim yanımda işləyirdi, onlar bizə qonaq gəlirdilər, mən ayda azı üç dəfə onlarda qonaq-

lıqda olurdum. Düzdür, erməni xisləti deyilən ifadə də var. Bununla razıyam. Nə edək ki, ermənilər pis qonşudur... Pis qonşu ilə dalaşırsan, barışırsan, dalaşırsan, barışırsan. Nə ermənilər bu qonşuluqdan köçüb gedəndilər, nə də biz. Bizim də taleyimizə, bəxtimizə ermənilərlə qonşuluq düşüb.

Yolda

– O vaxt Ağdərə, Xankəndi deyəcəyik ki, o torpaqları boşaldıb, “Mardakert” sözünü pozub “Ağdərə”, “Stepanakert” sözünü pozub “Xankəndi” yazacağıq. Bax onda elə deməyə daha çox mənəvi haqqımız olacaq. Hələ ki, Ağdərə Mardakert, Xankəndi Stepanakertdir. Mən belə düşünürəm.

Mardakert yolu ilə Stepanakertə getdik. Ağdərədən Həsə-nabad kəndinə qədər yolda – ordan Stepanakertə təxminən 15 kilometr qalır – cəmi iki dənə “Jiquli” gördüm, o da 1970-ci illərin maşınları olardı, biri dayanmışdı, biri də gedirdi. Bir də, üzdən iraq, uzunqulaqla yük daşıyan adamları gözə dəyirdi. O köhnə Daşaltının qoca kişiləri vardı ey, onlar kimi... Mardakertin içindən keçdim, orda heç bir həyat nişanəsi görmədim. Kəlbəcərə gedən yoldakı kəndlərdən keçdik, heç nə yox idi, iqtisadi canlanma hiss olunmurdu. Elə bil hər şey donmuşdu. Hətta sovet vaxtında olan gurluqdan əsər-əlamət qalmamışdı.

Xankəndi yolunda gördüyüm o idi ki, köhnə asfaltdöşəyən maşınla yollara nəsə yamaq vururlar. İndi həmin maşından inanmıram ki, kimsə istifadə etsin. Çox köhnə idi. Həmin yolda iki dənə İran nömrəli benzindəşyan maşın da gördüm.

Ağdama gedən yol elə əvvəlki kimi qalmışdı. Heç bir dəyişiklik yox idi. Ola bilər ki, həmin yoldan istifadə etmirlər. Dağılmış Ağdamda nə var ki... Bəlkə Əsgəranda da adam yaşamır. Ucsuz-bucaqsız boşluq idi. Gördüklərimə əsaslanıb belə fikirləşirəm.

Xankəndidə

– Yerevandan gələn 5 nəfər nümayəndə bizi Stepanakertdə gözləyirdi. Əvvəllər “9-cu trest” deyilən yer vardı, orda görüşdük. Şuşadakı 92 sayılı tikinti idarəsi – mən bu idarədə işləmişəm – həmin bu trestə tabe idi. Trestin altında meydan kimi bir yer var, orda təzə kafe tikilib, orta səviyyəli yer idi. Əvvəllər orda elə obyekt yox idi... Heç oturmadıq. Bərdədə yeyib çıxmışdıq. Sadəcə əl-üzümüzü yuduq. Bir stəkan “Cermux” suyu içdik. Ordan qalxdıq Qukasyanın yanına.

Arkadi Qukasyanın atasını yaxşı tanıyırdım. Arşavir Stepanakertdə mərkəzi xəstəxananın baş həkimi idi. Onun bir müavini də vardı, Əjdər həkim. Əjdər həkim Süleyman Ələsgərovla çox yaxın dost idi. Mən yayda nə vaxt Süleyman Ələsgərovgilə getmişəm, Əjdəri orda görmüşəm. Arşavir də gəlirdi. Neçə dəfə də bir yerdə çörək yemişik. Daha onu deyə bilmərəm ki, oğlunu özü ilə gətirirdi, ya yox. O vaxtlar Arkadi uşaq olardı.

Qukasyan görüş zamanı ümumi sözlər işlətdi. Sadəcə prezident İlham Əliyevin müharibə etmək fikirləri ilə bağlı bildirdi ki, bu konflikt müharibədə həll oluna bilməz. Bu missiyanı salamladığını dedi, arzu etdi ki, daha çox görüşlər olsun. Polad müəllim, Ermənistanın Rusiyadakı səfiri, daha sonra Ermənistan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti danışdı. Fərhad Bədəlbəyli fikrini söylədi. Onların fikirlərinin məğzi bundan ibarət oldu ki, müharibələr çox olub, amma hər müharibənin axırı sülhlə bitib. Misal çəkildi ki, Rusiya Almaniya ilə müharibə aparıb, indi münasibətləri normaldır, ABŞ Yaponiyaya atom bombası atıb, indi müttəfiqlirlər...

Qukasyan oturan binanı – “obkom”-un (keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Partiya Komitəsinin – red.) binasını yaxşı tanıyıram, o küçələri də. Burda heç bir dəyişiklik görmədim. 17-18 il bundan əvvəl qocalmış gördüyümüz sovet binaları daha da yaşlaşmışdı. Hər hansı bir yenilik, hər hansı

bir rekonstruksiya yox idi. Özü də Qukasyanın oturduğu bina şəhərin mərkəzində yerləşir.

Əvvəllər bu binada da çox olmuşdum. Partiya komitəsinin üzvü idim, Gevorkovun (keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Partiya Komitəsinin birinci katibi Boris Gevorkov – red.) dövründə bu binada plenum iclaslarında olurdum. Onda binanın pilləkənləri mərmərdən idi, çox gözəl formada hazırlanmışdı. İndi həmin pilləkənlərin ucları sınıb, dağılıb, deformasiyaya uğrayıb. Mebel də həmin mebelidir. Bir sözlə, Stepanakertdə heç bir yenilik görmədim. Bu da onların iqtisadi vəziyyətindən xəbər verir.

Şəhərdə tək-tək “Audi” maşınlar, “QAZ-31”lər gördüm, burda onların hər birinin uzağı beş-üç min dollar qiyməti olar. O da yaqın babat adamlarıdır. Nə bir “CİP”, nə “Mersedes” gördüm. Olsaydı, yaqın ki, özlərini göstərmək üçün biz keçən küçələrə yığardılar da.

Yenə yolda

– “Obkom”dan çıxıb Şuşaya yol aldıq... Ağa körpüsündən Şuşaya qədər çox gözəl, təzə yol çəkilib. Qıraqları düzəlmiş, hamar. Zərinbağ daş karxanasının yanında “zapravka” var. Karxana işləmirdi. Biz keçəndə dördüncü gün, iş günü, səhər saat 11 radələri idi. İşləsəydi, hər halda hiss olunardı. Yol-rizdə adam görmədim.

Şuşada

– Şəhərin girəcəyindəki “zapravka” yerində qalıb... Əjdaha bulağındakı mağazaları söküblər... Arifin “profilaktoriya”sı yerində idi... Zeynalın işlətdiyi “snab”ı götürüblər... Vəzirov İbrahimin obyektı durur, ta bilmirəm istifadə edirlər, ya yox...

Erməni qəbiristanlığına çatdıq... Doktor Romikin qayını Mahirin işlədiyi pavilyon yerindəydi. Pis vəziyyətdə. "Raykom"a (vaxtilə Şuşa Rayon Partiya Komitəsinin, sonralar isə İcra Hakimiyyətinin binası – red.) qədər olan yol da düzəlib...

İdrisin yeməxanası da yoxdur. 41-45 müharibə abidəsi yerindəydi. Qadın heykəli idi axı, həmin heykəlin burnu qırılmışdı. Oraları ot basıb. Babək bulaq tikmişdi, o da yerindəydi. Keçdik bir qədər irəli, "voenkomat"ın binasını, onun altında Əhliyyətgilin evini, daha sonra əmimgilin evini – bu üç evi götürüblər. Əvvəllər Şuşa daşının üstündən – qənbər daşının üstündən "Xan qızı"na qalxırdın, əvvəl sağa, sonra sola burulurdun. İndi elə şey yoxdur. Qala divarının – Gəncə qapısının altından birbaşa gəlib "raykom"un qarşısına çıxırsan...

Bulaq – "Xan qızı" yerində idi, Natəvanın evi təmiz yanıbmışdı, mədəniyyət evi, dəlləxana, karvansara təmiz yanıb. "Qızıl" Surxayın yerində (şəhərdəki zinət əşyaları mağazasını nəzərdə tutur – red.) nəsə tikiblər deyə həmin binanın yarısı yerində idi. Saatlı məscidi yanıb (Molla Pənah Vaqifin mədrəsəsi burda olub, ötən əsrin 80-ci illərində bərpa ediləndən sonra "ZAQS" kimi fəaliyyət göstərib – red.), mehmanxana ölü vəziyyətdə idi. "Raykom"un binasını qocalmış gördüm.

Şuşanın meri deyilən adam bizi meydanda qarşıladı. "Raykom"un qarşısını lay daşlarla döşəmişdilər.

Bizi silahlılar mühafizə edirdi. Erməni heyətindən başqa mülki geyimli adamlar da vardı. Bilmirəm nə vəzifə daşıyırlar... Ordan Meydana yön aldım. Qəzet köşkünün – "Fərmanın kiosku"nun yanındakı gastronom yerində qalmışdı. Gastronomu on hissəyə bölüb yalnız bir hissəsini mağaza ediblər. Onun qabağında Süleymanla rastlaşdıq. Daşaltı ermənisi Süleymanla. "İspolkom"da sürücü işləyirdi. Yadımdadır, erməniləri Şuşadan çıxaranda onun dədəsini bərk döymüşdülər.

Bir hadisə də yadıma düşür. Şuşanın suyu Daşaltı tərəfdən, Nəbilərdən gəlirdi. O vaxt su nasoslarını partlatmışdılar. Mən də şəhər sovetinin sədri vəzifəsini müvəqqəti icra edirdim. Bununla bağlı Daşaltıya getdim. Əsgər maşınında, fəhlələrlə, əsgərlərlə birlikdə. Nəbilərdən qayıdanda gördük ki, ay Allah, Daşaltıda nə qədər adam toplaşmış. Hamısının da əlində daş. O vaxtdır ki, adamlar hələ bir-birinə daş atır. Əsgərə də demişdilər ki, erməniyə atəş açma, müsəlmana olar.

“Kabinka”da, soldatların arasında oturmuşam. Birdən gördüm ki, bu Süleyman dəstənin qabağında dayanıb. Əsgərə dedim ki, mənə yol ver, düşüm. Düşdüm. O vaxt məndə belə bir hiss vardı ki, bu ermənilərə o qədər çörək vermişik, bizə heç nə etməzlər. Bunu qəhrəmanlıq kimi yozulsun deyə danışmıram, həqiqəti deyirəm. Düz getdim onlara sarı. Məni görən kimi dəstə başçılarının qolları yanlarına düşdü, daşı tulladılar. Onlara baxıb o biriləri də daşı yerə atdılar. Dedim, ə, utanmırsınız, ölmürsünüz, bu nə daşdır, camaatın suyunu niyə kəsmisiniz, o boyda şəhəri susuz qoymusunuz, demirsiniz ki, camaat aşağı axıb sizi tapdalayar?!

Onda bizim qüvvətli vaxtlarımız idi...

İndi qəfil qəzet köşkünün yanında, mağazadan çıxanda məni gördü, yaxınlaşdı, təmiz azərbaycanca “İlhami müəllim, xoş gəlmisiniz” dedi. Qardaş, elə bil bunlar 19 ildir ki, evlərində azərbaycanca məşq edirmişlər. Neçə ildir rus dilindən istifadə etmirəm, görürəm ki, bir qədər yadırgamışam, amma bunlar 19 ildir dili işlətməyə-işlətməyə elə səlis danışdılar ki... Vallah, mat-məəttəl qaldım. Həmin səhnəni Azər Paşa Neymətov bir rejissor gözü ilə müşahidə edirmiş. Sonradan mənə deyir ki, İlhami müəllim, elə bil sən bir ağa idin, onlar da sənə bir nökr kimi yanaşırdılar.

Soruşdum ki, bala, atan nə təhərdir. Dedi atam ölüb. Sonra soruşdum ki, nə edirsiniz. Cavab verdi ki, elə burda işləyirik, yaşayırıq. Soruşdum vəziyyətiniz necədir, balaların necə do-

lanır. Cavab verə bilmədi. Ora-bura döyükdü. Amma gözü-nün içinə baxanda gördüm ki, ölmüş bir adamdır, xiffət var də gözündə... Üst-başına baxdım – bizdəki “bomj”lardan bir qədər yaxşı. Qıraqdakılar da müşahidə edirdi. Bu da qoşuldu bizə.

Mənim oturduğum bina yoxuydu – Hacı Bəşirin idarə-si – təmiz yandırılar. Eldar müəllimin “uçilişa”sı, musiqi məktəbinin, mətbəənin binaları, müəllimlər, həkimlər evi də yanıb... Bazarın, yuxarı karvansaranın da təmiz yandığını gördüm.

Gəldik məscidə. İçəri girib fatihə verdik. Poladla mən qa-baqda durduq. Məscidin bütün qapı-pəncərəsi, dam örtüyü... heç nə yoxdur. Təkcə quru divarlar, bir də iki minarə qalıb.

Həyətə çıxanda gördük bura daş töküblər ki, məscidi təmir edəcəklər. Mer belə dedi. Mən bərpaçıyam axı. Baxdım ki, bu daşlar məscidin təmiri üçün yararsız daşlardır. Yaxşı bilirəm ki, bu daşlar hara gedə bilər.

Mer hələ məni tanımazlığa vurub, bizimlə rusca danışır... Hə, hələ məscidə çatmamış, musiqi məktəbinin yanında yenə bir erməni mənə yaxınlaşdı. Yenə də azərbaycanca mənə “xoş gəlmisiniz, İlhami müəllim” dedi. Tanımadım. Dedi Pavlyuşanın qardaşıyam. Dedim, ə, ATS-də işləyən Pavlyuşanın, de-di ki, bəli. Pavlyuşanı soruşdum, dedi ölüb. Ondan da necə yaşadıklarını, nə işlə məşğul olduqlarını soruşdum. Yenə su-allarım cavabsız qaldı. Amma gözlərindən görürdüm ki, çəki-nirlər. Yerevandan gələn nümayəndə heyətindən yox e, Qu-kasyanın adamlarından çəkinirlər.

Məsciddən çıxanda da biri yaxınlaşdı. Gördüm sifəti tanış gəlir. Dedi Əmircanyanın nəvəsiyəm. “Pasportstol”da işləyən Əmircanyanın. Tanıdım. “Domaxozyayka” Arşalusun nəvəsi, Robikin oğlu. O da bizə qoşuldu. Ondan da soruşdum ki, nə edirsiniz, bu şəhəri pis günə qoymusunuz, burda nəsə bir işlə məşğulsunuz, ya yox – cavab vermədi.

Üzüaşağı düşəndə uzaqdan Qiyasgilin evindən bir adamın çıxdığını gördüm. O dəqiqə tanıdım. Seqo. Qapıdan çıxan kimi əvvəl görüşdüyüm ermənilər Seqonu azərbaycanca səslədilər ki, ə, Seqo, gör kim gəlib! Seqo da döyükür, hələ məni görmür. Seqo elə gündədir ki... ortaya qoy, ağla. Hiss olunur ki, iztirablı bir həyat yaşayırlar. Məni tanıyan kimi elə bil bunu ildırım vurdu. Özünü ələ alıb yaxınlaşdı: “İlhami müəllim, salam, necəsiniz?” Qardaşını – süpürgəçi Ediki soruşdum, dedim ki, sağdır mı, deyəsən, daha süpürüləsi bir şey qalmayıb. Dedi, hə, sağdır, sonra balaca bacısını – Sedanı soruşdum. İki bacı idilər, Hikmət, sənin yadına gəlməz. Balaca bacısı Seda məndən bir yaş böyük idi. Dedi ki, onlar o vaxtdan çıxıb Krasnodara gediblər. O da bizə qoşuldu.

Gəldik Torpaq meydana. Bülbülün ev muzeyinə döndük. Muzey dağıdılmış halda. Qapı yox, pəncərə yox. Amma taxtapuş yerində idi. İçəridə Bülbülün gipsdən büstünü qoymuşduq, onu mən qoymuşdum. Büstə o qədər güllə vurublar ki, burnu qırılıb, dəlik-deşik olub, eybəcər hala salınıb. Fondada isə Şaumyandan gələn ailə yaşayırdı.

Muzeyə baxanda proqram çərçivəsindən çıxıb Hacı Qulun malikanəsinə tərəf döndüm. 60-70 metr yoldur. Gördüm ki, Hacı Qulu nə gəzir, hamısı yanıb. O tərəfdə Ağayev Zöhrənin idarəsi var idi, hamısı dağılıb.

Bura qədər mənə mənəmlə rusca danışdı. Birdən azərbaycanca qayıtdı ki, İlhami müəllim, mən sizi tanıyıram, Qaladərəsindənəm, “pedaqoji”ni (Şuşa Pedaqoji Texnikumu – red.) bitirmişəm. Dedi elə o vaxtdan sizi tanıyıram. Artıq maşınlar minirik ki, bu söhbət oldu. Ondan Mişa Xaçaturyanı soruşdum. Sovetin vaxtında Şuşanın ikinci katibi olub. Dedi bizdə işləyir. Dedim gəlib mənəmlə görüşsün. Ola bilər ki, deyiblər, ya deməyiblər. Ya pis gündədir, nə isə... Qardaşı Albert də durur, məktəb direktorudur. Amma orda nə məktəb olacaq ki, infrastruktur hər şeyi deyir. Əgər Şuşada yaşamaq istəyirlərsə, niyə heç olmasa mərkəzi təmir etmirlər?

Şuşada iki saat olduq. Gedənə yaxın mer üzünü bizim nümayəndə heyətinə tutub dedi ki, mən İlhami müəllimə qarantam, icazə verin bir həftə burda qalsın, sonra aparıb yola salırıq...

Qəbiristanlıqda

– Şuşadan çıxanda, qəbiristanlığın yanından keçəndə dedim ki, maşını saxla. Sürücü saxladı. Düşdüm, düşən kimi arxadan əsgərlər də gəldi. Özüm bir qədər iti yeridim ki, mənə saxlamağa imkanları olmasın. Bizim operator dedi ki, İlhami müəllim, mən də düşüm, dedim düş.

Qəbiristanlıqda əvvəl bir fatihə verdim. Sonra bir qədər də irəli getdim... (Gözü yaşarır) Qəbir nə gəzir... Traktor salıb şumlamayıblar, köhnə qəbir daşları var idi, 18, 19-cu əsrlərdən qalma, onlar elə əvvəlki kimi yerində durur. Amma son dövrün qəbir daşları ya yoxdur, ya da qırıq-qırıqdır.

Düşdüm dədəmin qəbrinin üstünə. Onu da vaxtilə əkdiyimiz çinardan tanıdım. İki çinarın birini kəsiblər...

Kişinin sinə daşını sürüyüb 5-6 metr qırağa çəkiblər, başdaşı da çilik-çilik olub. Görünür, çıxarmaq istəyiblər, bacarmayıblar, sınıb.

Bura qədər məndə qəhər olmamışdı... Çox enmişdik aşağı. Ordan yuxarı çıxanda gördüm ki, ayaqlarım tutuldu. Həqiqi mənada tutuldu. Addım ata bilmədim...

(Bayaqdan yalnız siqaret çəkəndə əlindən yerə qoyduğu məhrəbanı gözüne sıxır) Fikirləşdim ki, özümü zora salaram, yıxılam. Dayandım, operatora dedim ki, sürücüyə de aşağı sürsün, mənə götürsün. O da qaçıb bir az su gətirdi. Maşın arxamca endi.

Yerevanda

– Yerevana Xocalı aeroportundan getdik. Vertolyot 1 saat 10 dəqiqəyə Yerevanda oldu.

Köçəryanın yanında ermənilər Şuşa ermənilərinin mənimlə azərbaycanca danışmasından söz saldılar. Bu da rus dilində qayıtdı ki, bir vaxtlar tez-tez Şuşaya qalxardıq, xəngəl yeməyə: “Lap belə tez-tez. Necə də “aramatnı” xəngəl idi. İndi mən heç yerdə elə dadlı xəngələ rast gələ bilmirəm”. İstədim deyəm, ə, qurumsaq, yeyirdin də, gətirdin özünü prezident etdin, öz camaatını belə zibilə saldınız, bizi də göndərdiniz... köçkünliyə. Nə deyəsən...

Nə Yerevanda, nə Xankəndidə bizim üst-başımızı nə axtardılar, nə yoxladılar. Heç nə olmadı.

Hə, vertolyotda Polad erməni nümayəndələrinə təklif etdi ki, nə üçün Şuşadakı məscidi bir yerdə bərpa etməyək? Prezidentlərlə görüş zamanı Köçəryan da buna razılıq verdi, İlham Əliyev də. İdeya kimi ilkin razılıq oldu.

Bu səfərdən gələndən sonra qəzetlərdə oxuyuram ki, Qukasyan tərəf kimi tanındı. Məgər mən dövlətəm ki, kimisə tanıyım?! Mənim Qukasyanla nə işim var? Bu müharibədə Azərbaycan çox uduzub, biz döyüşü uduzmuşuq, Ağdam kimi, Şuşa kimi torpaqları itirmişik. Əvvəl-axır sülh olacaq. Ya müharibə yolu ilə, ya danışıqlar yolu ilə. Dünya istəyir ki, bu torpaqlarda erməni də, azərbaycanlı da bir yerdə yaşasın. Millətin əksəriyyəti o torpaqlardan ötrü ölümə gedər. Amma məsuliyyəti öz çiyinlərində çəkən adamlar daha hərtərəfli fikirləşməlidirlər, yüz ölçüb, bir biçməlidirlər...

Ermənilər o boyda yeri almalarına baxmayaraq daha çox uduzublar. Boş yerləri alıb oturublar, özləri də pis vəziyyətdə.

Yenə Bakıda

Prezident İlham Əliyev öz kürsüsünü erməni nümayəndə heyətinə göstərib dedi ki, istəyir bu yerdə mən oturum, ya da başqası – bunun ərazi bütövlüyünə, ərazi toxunulmazlığına heç bir dəxli yoxdur, o, danışıq mövzusu deyil. Hamısı başını aşağı saldı. Çox sərt, həm də diplomatik incəliklə dedi.

Ermənilər sındılar. Nəyə görə? Taleyin də bir hökmü oldu. Birincisi, onlar Bakını 17-ci mərtəbədən müşahidə etdilər. 15 ildir Bakıda yaşayıram, amma şəhərin bu qədər gözəl olduğunu birinci dəfə gördüm. Özüm də təəccübləndim. Ermənistanın Rusiyadakı səfiri dedi ki, axır mən əsl Avropa şəhəri gördüm. Ermənilərdən biri 1981-ci ilə qədər Bakıda yaşayıb, Rus Dram Teatrının bədii rəhbəri olub. Hamısı məəttəl qalmışdı.

Erməni kilsəsində oldular. Gördülər ki, hər şey yerində. Neçə minlik erməni ədəbiyyatı ilə birlikdə. Bakını Yerevanla heç yanaşı qoymaq olar? Müqayisə etmək mümkün deyil. Hesab edirəm ki, ağıllı insan bu gördüklərindən nəticə çıxarmalıdır. Əgər onlar həqiqətən də tutduqları vəzifələrə, titullarına layiqdirlərsə. Hər şeydən kənarda qalıblar, iqtisadi layihələrdən uzaq düşüblər. Mənə elə gəlir ki, bu görüşdən sonra bu haqda daha çox fikirləşməlidirlər. Rusun, erməni diasporunun, Fransanın, ABŞ-ın köməyinə nə qədər möhtac olacaqlar?!

*4 iyul 2007-ci il
Mediaforum.az*

TARİXİN YOL DAŞI

Dünyanın daşı...

Yola daş döşəməyin 2500 ildən çox yaşı var. Tarixə Roma yolları adı ilə daxil olan döşəmə yollar bu vaxtanan qorunub saxlanıb. Həm də yalnız abidə kimi yox, istifadəyə də yararır.

Vaxtilə Roma yolları mühüm strateji əhəmiyyətə malik olub, imperiyanın müxtəlif bölgələrini birləşdirib. Hərbi dəstələrin və çaparların hərəkəti üçün salınan və Romaya aparan, çay daşlarından ibarət Attiyeva yolu (bizim eradan əvvəl 4-3-cü əsrlərə aiddir) sonra bütün İtaliyanı əhatə edib. Hazırda bu daşlı yollar İtaliyada Roma imperiyası peyzajının ayrılmaz hissəsidir və şəhər arxitekturasında bədii, gözəl memarlıq abidəsi kimi özünəməxsus yer tutur.

Bizim eranın 10-cu əsrindən dünyanın ən iri şəhərlərinin küçələrini çay daşlarıyla döşəmək dəb düşür. İstənilən qədim şəhərin istənilən qədim məhəlləsində belə yollara rast gələrsən. Çay daşları döşənmiş yollar su buraxmır, orada gölməçə yaranmır. Bu isə gediş-gəliş rahatlığı deməkdir.

Azərbaycanın daşı...

Azərbaycanda da belə memarlıq nümunələri var...

Tanınmış rəssam, həmçinin tarix bilicisi Mirteymur Məmmədov “Media forum” saytına açıqlamasında deyir ki, çay daşlarından istifadəyə görə Azərbaycanın (sözsüz ki, söhbət Şimali Azərbaycandan gedir) əsas üç bölgəsi daha məşhurdur:

- Gəncə-Şəmkir;
- Şəki-Oğuz;
- Qarabağ-Şuşa.

Həmin bölgələrdə çay daşından daha çox şəxsi evlər, saraclar, qalalar tikilər, xüsusi but (yonulmamış tikinti daşı) texnikasından istifadə edilərmiş.

Bu texnikanın müxtəlif növləri məlumdur. Daha geniş yayılanı müəyyən ara məsafəsi qoymaqla iki paralel taxta çəpər çəkib arasına əhəng, qum və sair tikinti materiallarında qarışmış çay daşları tökmək olub. Digər növ belədir ki, bir qədər iri, təxminən eyni ölçülərə malik çay daşlarını sıra ilə düzüb, arasını xüsusi qarışıqla doldurub, sonra növbəti sıranı tikirlərmiş.

Mirteymur Məmmədovun sözlərinə görə, Bakı və onun ətraf kəndləri daha çox çay daşlarından salınan yollarla fərqlənir. Onun sözlərinə görə, əsasən neft çıxan kəndlərdə belə yollar salınarmış. Neft daşıyan arabaların rahat hərəkət etməsi, onların yağmurlu vaxtlarda palçığa batıb qalmaması üçün eni 2-2,5 metr olan yol salınarmış. Belə yolların salınmasında sahibkarlar heç də fəhlələrinin rahatlığını düşünməyiblər, işin sürətli getməsində, xam neftin bazara daha tez daşınmasının təmin edilməsində maraqlı imişlər...

Rəssam qeyd edir ki, tarixən yollara iki cür daş formasının döşənməsi bəllidir. Bunlardan birincisi çay daşlarıdır: “Belə daşlar əsasən su axarlarından, çaylardan toplanarmış. Daş axar suların altında qalaraq gün işığında, havada cilalanaraq

maili, oval forma alır. Bu, milyon illərin nəticəsində meydana gəlir. Qədim zamanlarda insan belə daşların üzünün hamar, həm də həddindən artıq möhkəm olduğunu nəzərə alaraq və rahat olsun deyə onları yollara döşəməyə başlayıb. Hələ qədim dövrlərdə qapalı su hövzələrinin tikintisi üçün bu tikinti materiallarından istifadə edilib. Möhkəmliyinə görə körpülərin tikintisində də əvəzedilməz olub”.

Mirteymur Məmmədov çay daşlarından salınmış yollara nümunə olaraq Sabunçu rayonu ərazisindəki mədən yollarını, Masazır gölünün yanından Novxanı kəndinə gedən yolu, Binəqədi kəndi ərazisində Yanardağa gedən yolu və Ramana qəsəbəsinin giriş küçəsini misal çəkir. Həmin yollar hazırda bərbad vəziyyətdədir. Rəssam bildirir ki, bu yolların tarixi 18-ci əsrin 70-90-cı illərinə gedib çıxır: “Masazır gölünün yanından Novxanıya gedən yolun balaca bir hissəsi indilərə qədər qalırdı. Təxminən 200 metr hissəsi. Onu da asfaltladılar”.

Rəssam deyir ki, çay daşlarından istifadə etməklə yol salmaq daha bəsit formadır. Bu sahədə Avropa nisbətən sürətlə inkişaf edib. Tarixin elə bir dönəmi gəlir ki, yola döşəmək üçün daha səliqəli daşlar istehsal olunur: “Vulkan püskürməsi zamanı yerin üst qatına çıxan lava bir müddət sonra soyuyur, ondan qranit, diabaz və maqma yaranır. İnsanlar bu daşları müəyyən dördkünc formaya salmaq texnikasını öyrənirlər. Belə daşların yollara döşənmə üsuluna “mostovaya kladka” deyirlər. Bu daşların tərkibinə görə onlarla davranma, yəni qırma, kəsmə formaları var. Bu, incəsənətdir, onlarla davranmaq hər adamın işi deyil. Onu heç qıra da bilməzlər. O vaxtlar belə daşları qırmaq, istifadəyə yararlı etmək üçün zavodlar tikirlər. Almaniyada hələ 1640-1670-ci illərdə belə zavodlar vardı. Sonradan Qərbin böyük şəhərlərində belə zavodlar yaranır və onlar buxarla çalışan mexanizmlərlə işləməyə başlayır.

Amma lap ilkin çağlarda belə zavodlar kustar üsulla işləyirdi. Fəhlələr, əsasən də ustalar iri daşları bölüb onu dördkünc formaya salarmışlar. Ona görə ustalar deyirəm ki, belə daşları hər adam doğraya bilməzmiş. Onu elə yerdən bölmək lazım imiş ki, sınıb korlanmasın. Amma belə daşların hətta ən xırda hissəsindən, ovuntularından da istifadə edərmişlər. Onun ovuntusu əhənglə qarışdırıldıqda sement xüsusiyyəti verərmiş. Sonradan isə daşları buxar maşınlarından istifadə etməklə kəsməyə başlayıblar. Çoxunun eni 15, uzunluğu 20, hündürlüyü 30 santimetr olub.

Şimali Azərbaycan Rusiya imperiyasının əsarəti altına düşəndən quberniya mərkəzi kimi Bakının abadlaşmasına start verilir. Bakının mərkəzi küçələri belə kəsilmiş daşlarla döşənməyə başlayır”.

Rəssam təəssüflə deyir ki, Bakıya qədimlərdə döşənən daşlardan hazırda heç nə qalmayıb, zaman-zaman ya üzərini asfalt örtüb, ya da daha keyfiyyətsiz daşla əvəzlənib: “İndi Bakıda o daşlardan tapmazsınız. Heç axtarmayın da...”

Mirteymur Məmmədovun sözlərinə görə, Bakıya daşlar Sankt-Peterburq zavodundan gətirilmiş. Keçmiş Nikolayevski, indiki İstiqlaliyyət küçəsi bütünlüklə belə daşlarla döşənibmiş.

Abadlaşma 1850-ci illərə qədər davam edib. O vaxtlar Bakıda Aleksandr Nevski kilsəsi olub.

İndiki 26, 190 və 189 saylı məktəblərin yerləşdiyi ərazi kilsəyə məxsus imiş. Bu kilsədən aşağıda Bazarnı küçəsi imiş.

Bazarnı küçəsindən ta Beşmərtəbəyə – yəni keçmiş Hüsü Hacıyev küçəsi, indiki Azərbaycan prospektinin sonuna qədər “mostovaya kladka” imiş. O vaxt şəhər burda bitirmiş. Yolun qurtaracağından gecəqondular, necə gəldi inşa olunmuş evlər başlayırmış.

Ramananın daşı...

Tez-tez rastlaşılan daş döşəməli yollardan biri – Teleteatrın qarşısındakı yol haqqında danışan rəssam həmin ərazinin tarixinin o qədər də qədim olmadığını, ötən əsrin əvvəllərində salındığını, 1972, 1985 və 2010-cu ilin yanvar-fevral aylarında daşların dəyişildiyini deyir: “Onlar sonrakı, həm də çox keyfiyyətsiz işlərdir”.

Bu səbəbdən daha qədim və daha tarixi daş döşəməli yol olan əraziyə getmək lazım gəlir.

Ramananın giriş yolu tarixi yoldur. Yol uzunluğunu bir neçə yerdə asfalt altından sanki “mən də varam” çıxıran, üzərindəki sonradangəlmə örtüyü tullamaq istəyən çay daşları gözə deyir. Yağış suları onları islatmış, palçıq içərisində olsa da, “mən burdayam” deyə varlıqlarını sübut edirdilər.

Bəlkə 150, 200 yaşı olan çay daşları necə döşənibsə, elə də qalır. Onları bərbad günə salan sonradan yolu hamarlamaq, abadlaşdırmaq məqsədilə salınan asfalt örtük olub. Daş yol yağış sularını özünə çəkmiş, lakin yolun əvvəllər asfalt olan hissəsi uçub-dağılmış və orada gölməçə yaranmışdı.

Qəsəbə sakinlərinin sözlərinə görə, Ramananın giriş yoluna asfalt təxminən 10 il əvvəl tökülüb. Qərrib kişinin sözlərinə görə, 1978-ci ildən burada yaşayır: “10 il əvvələ qədər daş yolla gedib gəlirdik. Yol düz Ramana qalasına qədər gedib çıxırdı”.

Sonra söhbətinə davam edir: “Vallah, billah, nə palçıq görürdük, nə əziyyət çəkirdik. Hər gün daşların üstü ilə ayaqqa-bılarımızı tıqqıldada-tıqqıldada işə gedir, axşamlar da geri qayıdırdıq. Sonra gətirib bu asfaltı tökdülər, bizim də qara günümüz başladı. Orası dağıldı, burası dağıldı. İndiyəcən ha yamayırılsa, yenə də düzəldə bilmirlər”.

Qərib kişi deyir ki, qəsəbənin girişindən 150-200 metr sağ istiqamətdəki mədən yolu indiyə qədər də daşla örtülüdür: “Oranı nəyə görə asfaltlamadılar”.

Nişan verilən yer 4-cü Mədən küçəsidir. Sovet illərində İliç adlandırılıb, elə indi də bu adla tanınır. Bu barədə məlumatı qəsəbənin başqa sakini Məmməd kişi verir. Çay daşları döşənmiş küçənin eni bəzi yerlərdə 2, bəzi yerlərdə isə 3 metrə qədərdir. Məmməd kişi burada doğulub böyüdüyünü, amma heç vaxt yolun tarixi ilə maraqlanmadığını deyir: “Vallah, indi qəsəbədə inanmıram ki, bu yolun tarixini bilən kimsə qalsın. Mənim atam, babam da bu yolu beləcə görüb. Yəqin ki, yola çay daşlarının döşənməsi mədənlərlə bağlıdır”. Məmməd kişi yolun solundakı neft buruğunu göstərir.

Sonra da əlavə edir: “Gördüyünüz kimi, yolun uzunluğu təxminən 500-600, bəlkə də bir az çox olar. Hərdən deyirik ki, bəlkə buranı asfaltlasınlar. Mədən işçiləri deyir ki, asfalt döşəsələr, gəlib-gedən traktorlara, ağır yük maşınlarına dözməz. Yoldur, neçə il əvvəllər salınıb, indi də istifadə olunur. Heç nəyin qədrini bilmirik, heç bu daşların da...”

Başqa heç nə öyrənmək mümkün deyil...

Çay daşlı yollar da, Ramana qalası da arxada qalır. Dağın başında yerləşən bu abidə də qədərbilməzliyin nümunəsidir...

Yaddaşın daşı...

Tanınmış inşaatçı, əslən bakılı Emil Axundov daş döşəməli Bakının şəhərin həyatında mühüm əhəmiyyət daşıdığını deyir: “Mən keçmiş Kommunist küçəsində böyümüşəm. Hər səhər və hər axşam küçələr yuyulardı. Bu ənənə müharibədən sonrakı illərdən başlayıb düz 1985-cu ilə qədər davam etdi. Füsunkar, əsrarəngiz mənzərələr idi. İndi də gözlərimin önündən çəkilmir. Küçəyuyan maşınlar gedəndən sonra daşlar o qədər təmiz görünür, elə parıldayırdı ki... O vaxtlar daş

döşəməli yol indiki Şəhidlər xiyabanından bir qədər aşağıdan, keçmiş Moskva mehmanxanasının yanından başlayırdı və düz aşağıya – Nazirlər Kabinetinə qədər davam edirdi. Qoşa Qala qapısının yanı, keçmiş Zevin, indiki Əziz Əliyev küçəsi də daş döşəməli idi”.

Emil Axundov belə daşların ömrünün uzun olması ilə bərabər başqa özəllikləri olduğunu deyir: “Əgər fikir versəniz, qış aylarında güclü qar yağan günlərdə belə daş döşəməli yollar asfalt yollara nisbətən gec buzlayır. Bu, həmin qranitin, bazaltın təbii xüsusiyyətidir. Onlar istiliyi özündə saxlayır və gec buraxırlar. Bu isə buzlaşmanın qarşısını alır. Qış aylarında nə maşın sürüşür, nə də piyada”.

İnşaatçı deyir ki, belə daşlardan salınan yollar əsaslı təmir istəmir, ucuz başa gəlir. Belə yollarda əlavə zənginlik elementləri var. İndiki dövrdə müasir arxitektorlar, memarlar çay daşlarından, qranitdən, bazaltdan memarlıq elementi kimi istifadə edirlər. Girişlərdə, fasadlarda füsunkarlıq yaratmaq üçün onlar əvəzəlməzdir.

Bu daşlar uzunömürlü, möhkəm material olmaqla bərabər həm də çox gözəldir. İnsan onu əlinə alarkən təbii gözəlliyinə heyran qalır.

Mirteymir Məmmədov üçün isə yol bir göstəricidir: “Yol həm də dövlətin necə olmasının göstəricisidir. Yol dövlətin xəzinəsindən xəbər verir. Dövlətin büdcəsində nə qədər vəsaitin olmasını bilmək üçün sadəcə yol tikintisi ilə maraqlanmaq kifayətdir. Yolu salmırlar, yapmırlar, yolu tikirlər. Bu, bir mədəniyyətdir, kitabdır. Hansı şəhərə getsəm, oranın küçələrinə baxan kimi merin necə adam olduğunu bilirəm və ölkənin necə dolandığını müəyyən edirəm.

100 illə müqayisədə Azərbaycanda heç bir inkişaf olmayıb, biz qabağa getməmişik. Bir yol ki, cəmi 3 illik istifadəyə dözmür, deməli, o, yaxşı yol deyil”.

Jurnalistin daşı...

Çay daşları döşənmiş yollardan biri də Sabunçu rayonu ərazisindədir. Sabunçu bələdiyyəsindən verilən məlumata görə, 300 metr uzunluğunda, təxminən də 4-5 metr enində olan daş yol Saratov küçəsindədir. O küçə də istifadə olunur, gedimli-gəlimlidir. Amma bərbad gündədir, qazılıb-tökülüb. Bələdiyyə üzvü “Əraziyə gəlib həmin küçəni tapmaqda yardım edərsinizmi” sualına “Bu gün vaxt yoxdur, siz telefon nömrəsini qoyun, özümüz sizinlə əlaqə saxlayarıq” cavabını verir.

*30 aprel 2010-cu il
Mediaforum.az*

QUZEYDƏN GÜNEY GÖRÜNTÜLƏRİ

Cənubi Azərbaycan mövzusu Azərbaycan kütləvi informasiya vasitələrində necə işıqlandırılır? “Media forum” saytı bu sualla araşdırmasına dövlət televiziya və radiosundan başlayıb.

AzTV və dövlət radiosunda

Dövlət teleradiosunda “Cənubi Azərbaycan” ifadəsinin işlədilməsinə çox həssaslıqla yanaşılır. Bu səbəbdən daha çox “İran Azərbaycanı” ifadəsindən istifadə olunur.

Televiziya konkret “İran Azərbaycanı”na həsr olunmuş veriliş də yoxdur. “Turan”, “Yurd yeri”, “Çələng”, “Oğuznamə” verilişlərində Azərbaycan folkloru, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı və sair çərçivədə Cənubi Azərbaycana da yer ayrılır.

Azərbaycan Dövlət Radiosunun FM tezliyində yayımlanan “Körpü”, “Ovqat” verilişlərində və radionun səhər proqramında Güney Azərbaycan mövzusunə tez-tez toxunulur. Siyasi problemlər, insan haqları və bu tip başqa mövzulardan yan keçilsə də, radioda mövzu əlvanlığı hiss olunur.

Orta və qısa dalğada yayımlanan radioda hər səhər belə bir proqram yayımlanır: “Güney Azərbaycan səhər proqramı”. Veriliş hər gün səhər saat 8:25-dən 11:25-dək efirdə olur.

Həmin tezlikdə saat 12-dən 13-dək, saat 14-dən 15-dək və saat 18-dən 21-dək günorta və axşam proqramları verilir. Bu proqramlarda həm xəbərlər, həm də musiqilər, ədəbi mühitdə baş verən yeniliklər və sair mövzular əhatələnir.

Radioda Azərbaycan dilinin tədrisinə dair dərslər də keçirilir.

İctimai Televiziya və İctimai Radioda

İctimai Televiziyanın Milli Azlıqlar üçün Verilişlər Departamentinin yaradıcı qrupu Cənubi Azərbaycanla bağlı “Körpü” verilişi hazırlayır. Veriliş hər cümə saat 19:15-də efirdə olur. Şirkətin rəsmi internet saytında verilişin anonsu belədir: “Cənubi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımızın adət-ənənəsinə, ulu Təbrizin, eləcə də digər qədim şəhərlərin tarixi və memarlıq abidələrinə, məşhur söz və sənət adamlarına, sənətkarlarına, qədim musiqi alətlərinə həsr olunan verilişə baxa bilərsiniz”.

Verilişin redaktorları Kamil Məmmədov, Məhəbbət Hacıyeva, Turanə İsgəndərova, Sevdə Mirzəyeva, rejissorları isə Taleh İsmayılov, Aqşin Nəzərov və Elçin Həsərovdur.

Yenə də cümə günü, 15:10-da İctimai Radioda yayımlanan “Təbriz təranələri”ni “Körpü”nün radio versiyası hesab etmək olar. Verilişə təbrizli ifaçılar dəvət olunur və onların ifasında mahnılar səsləndirilir. Azərbaycanın əməkdar artisti vokalçı Həsən Enami, Cavid Hüseyn, İsmayıl Təbrizli, Aşıq Çingiz Mehdiqur, “Dalğa” qrupu, Rəhim Şəhriyari, Əlirza Amanbəyli, gənc ifaçılardan Rza Cudi, Məhəmməd Cudeyri, Əhməd Həzrəti, Babək Təbrizli, görkəmli xanəndə Arif Babayevin tələbəsi olan gənc xanəndə Nasir Ətapur və başqaları “Təbriz təranələri”nin qonaqları olurlar.

Verilişin redaktoru və aparıcısı Şəfiqə Əfəndiyevadır.

“Azadlıq” radiosunda

Burada “Təbriz Ekspres” verilişi yayımlanır və əsasən Güney Azərbaycanda insan haqlarının pozulması mövzusunda geniş yer verilir. Eyni başlıqlı bölmə radionun internet saytında da var.

Radio əməkdaşları öz məlumatlarını əsasən Cənubi Azərbaycan adı ilə bağlı olan milli hərəkət üzvlərindən, ayrı-ayrı dərgi və saytlara istinadla hazırlayırlar. Məsəl üçün, radio-nun mənbəyi olaraq Azərbaycanlı Məhbusların Hüquqlarının Müdafiəsi Assosiasiyasını, “Sayan” dərgisini göstərə bilərik.

“Amerikanın səsi” radiosunda

ABŞ-ın ictimai radiosu hesab edilən “Amerikanın səsi” radiosunda, xüsusilə radionun Azərbaycan bürosu İran, həmçinin Güney Azərbaycan mövzusunda həssaslıqla yanaşır. Cənubi Azərbaycanın folkloru, tarixi, etnoqrafiyası ilə yanaşı insan haqlarının pozulmasına, dil və seçki hüququnun tapdanmasına dair verilişlər, proqramlar hazırlanır.

Radioda iki proqram sırf Güney Azərbaycana həsr olunub: “Haray” və “İran Azərbaycanına pəncərə”.

“Haray”da tez-tez Quzey Azərbaycan təmsilçiləri qonaq olur, qoyulmuş problem ətrafında diskussiyalar aparılır. Məsəl üçün, verilişin sonuncu qonaqlarından biri ictimai fəal Aqil Səmədbəyli olub və o, İran azərbaycanlılarının pozulmuş hüquqlarından danışır.

“İran Azərbaycanına pəncərə” proqramı İranda yaşayan azərbaycanlıların problemləri, mədəni və iqtisadi həyatı, İranda insan hüquqları ilə bağlı vəziyyət haqda informasiya çat-

dırır. “İran Azərbaycanına pəncərə” həftəlik xəbərlər icmalı, müsahibələr, şərhlər, reportajlarla hər şənbə efirdə olur.

“Amerikanın səsi” radiosunun internet ünvanında da verilişlərin həm mətni, həm də audioyazısı yerləşdirilib.

BBC radiosunda

Dünyanın nüfuzlu mediası hesab edilən Böyük Britaniyanın ictimai radiosu BBC, daha doğrusu, radionun Azərbaycan bölməsi 2002-ci ilə qədər Güney Azərbaycan mövzusuna həssaslıqla yanaşıb və həmin müddətə qədər ayrı-ayrı proqramlar, verilişlər hazırlanıb. Hazırda BBC-nin fars bölməsi fəaliyyət göstərir. Amma Azərbaycan bölməsi Güney Azərbaycan haqqında heç bir veriliş hazırlamır. Yalnız İranda baş verən ictimai-siyasi həyat işıqlandırılır, o da xəbərlər çərçivəsində.

Bununla yanaşı Azərbaycan bölməsi BBC-nin Tehran üzrə xüsusi müxbiri Novruz Purməndin məlumatlarına istinad edə bilir.

“GünAzTV”də

Bütünlüklə öz yaradıcılığını Güney Azərbaycana həsr edən media qurumu ABŞ-dan peyk və internet vasitəsilə yayımlanan “GünAzTV”dir.

2005-ci ilin əvvəllərindən fəaliyyət göstərən, hazırda peyk vasitəsilə Orta Şərqi yayımlanan “GünAzTV”nin rəhbəri Əhməd Obalı “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, Güneydəki azərbaycanlılara son 80 ildə böyük haqsızlıqlar olub: “Dilimizi, milliyyətimizi, kimliyimizi məhv etmək, tariximizi saxtalaşdırmaq, ədəbiyyatımızı talamaq üçün çox

hücumlar olub. Buna qarşı fəaliyyət göstərmək lazımdır. Yarandığı gündən “GünAzTV”nin bu proseslərə təsiri duyulur. 2006-cı ildə “İran” qəzetində azərbaycanlıları təhqir edən karikaturanın dərcinə etirazın güclənməsində “GünAzTV”nin böyük rolu oldu. Kanalımızda əks-səda verən “Haray, haray, mən türkəm” şüarı, dərdlərimizdən danışmağımız, həm vətənlərimizin canlı olaraq Tehrandan, Təbrizdən kanalımıza qoşulub sözünü deməsinin ictimai ovqata çox müsbət təsiri var”.

Televiziya da “Bu il də uşaqlarımız öz ana dilində təhsil ala bilməyəcək?”, “Güney Azərbaycanın səssizliyi necə qarşılanır?”, “Güney Azərbaycan Milli Hərəkəti” və sair verilişlər Güney Azərbaycana həsr olunub. “GünAzTV” ilə əməkdaşlıq edən Əbdüləziz Əzim Qədim, Hamidə Raiszadə, Pərviz Zare Şahmərsi, Sədiqə Ədaləti, Vahab Ənsari, İşıq Sönməz, Yunis Zareiyun, Mehran Baharlı, Ziya Sədruləşrafi, Maşallah Rəmzi, Şahnaz Qulami, Arif Kəskin vaxtilə Cənubi Azərbaycanda yaşayan, sonradan isə xarici ölkələrə köçən ziyalılarıdır.

“Olaylar” agentliyi və “Olaylar” qəzeti

“Olaylar” qəzetinin baş redaktor müavini Elman Cəfərli “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, həm agentlik, həm də qəzet Dünya Azərbaycanlıları Konqresi və Güney Azərbaycan Milli Oyanış Hərəkətindən xəbərlər əldə edir, əsasən də xarici informasiya saytlarına istinad olunur: “Güney Azərbaycan mövzusunda Quzeydə diqqət çoxdur. “Olaylar” da bu istiqamətdə seçilir. Mən 2001-ci ildən burada çalışıram. Bundan da xeyli əvvəl Güney xəbərləri verilirdi. Uzun illərdir ki, Güneydə milli kimlik istiqamətində mücadilə gedir. Orada 35 milyondan çox soydaşımız yaşayır. Haqları tapda-

nır, hüquqları tanınmır. Hətta ana dilində məktəblərin olmasına, türk mənşəli sözlərin istifadə edilməsinə qadağalar var. Biz imkan daxilində çalışırıq ki, güneylilərə bu haqq işlərində dəstək ola bilək”.

Elman Cəfərlinin sözlərinə görə, “Olaylar”da Güney xəbərlərinin hazırlanması ilə üç-dörd əməkdaş məşğul olur: “Onlardan biri – Əli Nicat ştatdankənar əməkdaşımızdır, analitik yazılar təqdim edir. Qəzet öz analitik yazılarında bunu qabardır ki, İran hökuməti ana dili məsələsində Azərbaycan Respublikası modelini götürə bilər. Ölkəmizdə talışlara, ləzgilərə və digər millətlərin nümayəndələrinə ana dillərində tədris imkanı verilir. Güney azərbaycanlılara da elə şərait yaratmaq olar”.

Baş redaktor müavini onu da bildirib ki, “Olaylar”ın internet saytında Güney Azərbaycan adlı bölmə yaradılıb: “Qəzetdə ayrıca rubrika yoxdur. Çünki hərdən Güneydən o qədər xəbərlər olur ki, onu ayrı-ayrı səhifələrə bölüşdürürük”.

Ekspert rəyi

“Hələ cümhuriyyət dövründə güneylilər Məhəmməd Əmin Rəsulzadəyə şikayət edirlər ki, bizləri unutmusunuz. O da gülür və deyir ki, bundan sonra sizə daha çox diqqət ayıracığıq. Güneylilərin belə bir ifadəsi də var: bizim qıbləmiz Quzeydir. Ona görə də Güney məsələlərinə quzeylilər daha diqqətlə yanaşmalıdır”. “Ayna” qəzetinin əməkdaşı, Cənubi Azərbaycan məsələləri üzrə ekspert Sədrəddin Soltan belə hesab edir.

“Media forum”a açıqlamasında Sədrəddin Soltan deyib ki, yaxın tarixlə indiki vəziyyət müqayisə edilsə, mənzərə daha aydın görünər: “Bir neçə il öncə ölkədə bir çox televiziya, hət-

ta dövlət televiziyları Güneydə həbs olunanlarla bağlı süjetlər verir, onların adlarını çəkirdilər. Amma İrandan gələn bəzi siyasi fəallar Azərbaycanı tərk etdiyindən, həmçinin iki ölkə arasındakı münasibətlər səbəbindən bu mövzular tədricən zəiflətdi. Digər tərəfdən İranda, eləcə də Güney Azərbaycanın bir çox şəhərində agentliklərin, televiziyların nümayəndəliklərinin olmaması hadisələrə aydınlıq gətirməkdə çətinlik yaradır. Agentliklər, yaxud çap mediası ehtiyat edir ki, bəlkə də bəzi xəbərlərdə yanlışlıq var. Bununla belə, son hadisələr zamanı – istər 2006-cı ilin may hadisələrində, yaxud son prezident seçkisindən sonra baş verən etiraz aksiyaları zamanı xəbərlər pis işıqlandırılmadı”.

Sədrəddin Soltan Güney Azərbaycan ədəbiyyatının, musiqisinin, tarixinin işıqlandırılmasında İTV-də hazırlanan “Körpü” verilişini təqdir edib: “Ən azından orada Cənubi Azərbaycan ifadəsi işlədilsə, bunun özü Quzey Azərbaycanda şüurlara müsbət təsir edəcək”.

Ekspert “Turan” agentliyinin Seyid Cəfər Pişəvərinin oğlundan bir müddət əvvəl götürdüyü müsahibəni önəmli yazılardan hesab edir: “Fikrimcə, Azərbaycanda istər teleradiolar, istərsə də internet saytları bu mövzuya diqqət ayırmaq istəyirlər. Diqqətin az olmasına isə bir çox amil təsir edir. Ya kadr qıtlığı, ya maliyyə azlığı, ya da informasiya qıtlığı olur. Güney Azərbaycan, ümumiyyətlə İran məsələsi ən əvvəl ciddi kadr peşəkarlığı tələb edir”.

Sədrəddin Soltan hesab edir ki, ölkədə bir çox qəzet bu mövzuya qapılarını taybatay açıb: “Misal üçün, “Ayna” qəzeti istər gündəlik dərc olunanda, istər həftəlik olanda bu mövzunu davamlı şəkildə davam etdirib. “Yeni Müsavat”, “Ölkə”, “Türküstan”, “Olaylar”, “Xalq Cəbhəsi” qəzetlərinin adlarını çəkə bilərik. Mənim izlədiklərim bunlardır”.

Güney mövzusunun Azərbaycan mətbuatında işıqlandırılmasında problem nədir? Sualı cavablandıran ekspert deyib ki, əsas çətinlik Güneylə bağlı kifayət qədər informasiya bazasının olmamasıdır: “Geniş ictimaiyyət üçün Güney mövzusu o qədər də maraqlı deyil. Hazırda Güneylə konkret bir qrup daha çox maraqlanır. Yəni kütləvilik azdır. Millət hədəfsiz olmamalıdır. Hədəf olmayanda millət inkişaf edə, yüksələ bilməz. Millət öz haqqı istiqamətində hədəf götürməlidir”.

29 sentyabr 2009-cu il
Mediaforum.az

ALTERNATİV ENERJİ: İMKAN BÖYÜK, GÖRÜLƏSİ İŞ ÇOX, REAL NƏTİCƏ...

Yaxın gələcək üçün ənənəvi enerjidən istifadənin azaldılması, tədricən alternativ enerji mənbələri hesabına hasilatı çoxaltmaq Avropa İttifaqı ölkələri üçün hədəfə çevrilib. Enerji tələbatının 20-30 faizini alternativ enerji mənbələri hesabına ödəmək planlaşdırılır.

Azərbaycanın yerləşdiyi coğrafi məkan alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin bolluğundan xəbər verir. Bu halda Avropa ölkələrinin alternativ enerji hasilatında Azərbaycanın payı nə qədər ola bilər?

“Media forum” saytının suallarını cavablandıran Milli Elmlər Akademiyasının Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunun direktoru akademik Musa Rüstəmov, Sənaye və Energetika Nazirliyinin sözçüsü Azər Məsimli, iqtisadçı ekspert İlham Şaban Azərbaycanın potensialını yüksək qiymətləndirərsələr də, bu istiqamətdə hələ az iş görüldüyündən Avropa ölkələrinin alternativ enerji hasilatında Azərbaycanın payının çox az olduğu qənaətinədiirlər.

Alternativ və bərpa olunan enerji nə deməkdir?

Alternativ enerji ənənəvi enerji növlərini əvəz edə bilən enerji mənbələridir. Müəyyən qurğuların yardımı ilə sudan,

küləkdən, günəşdən, bioloji tullantılardan, hətta dənizin dalğalarından alınan, heç bir tullantısı olmayan enerjiyə alternativ, yaxud bərpa oluna bilən enerji deyirlər.

Ötən əsrdən başlayaraq enerjiyə qənaət, israfçılığın qarşısının alınması dedikdə əsasən alternativ enerji başa düşülür. Buna həm də yeni texnologiyalar imkan verir. Məsələn, əvvəllər evi ancaq 100 vattlıq lampa ilə işıqlandırmaq olurdusa, indi daha az enerji aparan, amma daha çox işıq verən lampalar var. Bu gün bazarda 100-lük lampa qədər işıq verən 20 vattlıq lampalar tapmaq mümkündür. Hazırda Almaniyada cəmi 1 vatt elektrik enerjisi sərf edən, amma 60-lıq lampa qədər işıq verən yeni lampa üzərində işləyirlər.

İri avtomobil istehsalçıları – “Mercedes”, “BMW” şirkətləri də bəyan ediblər ki, onlar benzin sərfini bir az da azaldacaqlar. Şirkətlər bu yeniliyi 2015-ci ilədək həyata keçirmək istəyir. 6 min kubsantimetrlik mühərrik 1990-cı illərin ortalarına qədər 100 kilometr məsafəni qət etmək üçün 30 litr benzin “içirdi”. Hazırda eyni gücdə olan mühərrik 100 kilometrə 18 litr benzin aparır. Plana görə, 2015-ci ilə qədər bu rəqəm 10 litrdən də aşağı həddə salınacaq.

Dünyada günəş batareyası ilə işləyən ən böyük elektrik stansiyası ABŞ-ın Nevada ştatındadır. Hazırda Çinlə ABŞ Monqolustan çöllərində Nevadakından da böyük stansiya tikməyi müzakirə edir.

Avropa alimləri də beynəlxalq alternativ ekoloji yanacaq şəbəkəsi layihəsi hazırlayıblar. Məsələn, Böyük səhrada quraşdırılmış günəş enerjisi şəbəkəsi bütün Avropanı elektrik enerjisi ilə təmin edə bilər. Böyük Britaniya və Danimarkadan külək enerjisi, İslandiya və İtaliyadan geometrik enerji almaq mümkündür. Bu ideya alimlərin alternativ enerji mənbələrinin axtarılması sahəsində layihələrini maliyyələşdirməyə hazır olan bir çox siyasi lider arasında populyardır.

Britaniyanın baş naziri Qordon Braun, Fransa prezidenti Nikola Sarkozi Böyük səhradan günəş enerjisi mənbəyi kimi

istifadə olunması planını dəstəkləyiblər. Alimlər əmindirlər ki, Böyük səhraya düşən işığın təkcə 0,3 faizi Avropada enerji qıtlığı və bahalıqı problemini həll etməyə imkan verir. Amma tədqiqatçılar onu da etiraf edirlər ki, günəşdən, küləkdən, sudan və vulkandan enerji alınmasına dair beynəlxalq şəbəkənin işə düşməsi üçün uzun illər və xeyli maliyyə lazımdır.

Azərbaycanda vəziyyət. Rəsmi nəticələr

Sənaye və Energetika Nazirliyi 2015-ci ilə qədər elektrik enerjisi istehsalında alternativ enerji mənbələrinin xüsusi çəkisini indiki 1 faizdən 15 faizədək artırmağı planlaşdırır. Bunu “Media forum”a nazirliyin mətbuat katibi Azər Məsimli deyib. Onun sözlərinə görə, nazirlik Azərbaycanda günəş və külək enerjisindən elektrik enerjisi istehsal etməyə imkan verəcək Avropa şirkətlərinin layihələrini nəzərdən keçirir.

Artıq Azərbaycanda günəş enerjisinin elektrik enerjisinə çevrilməsi tətbiq olunur. Kürdəmir rayonunda BP şirkətinin maliyyə dəstəyi ilə günəş batareyaları quraşdırılıb. Bu batareyalar kəndlərdən birinin sətəmizləmə sistemini enerji ilə təmin edir. Sənaye və Energetika Nazirliyi mütəxəssislərinin hesablamalarına görə, Azərbaycan ərazisində 1 kvadratmetr sahəyə düşən günəş enerjisinin həcmi 1500-2000 kilovat-saat təşkil edir, bu da Avropadakı eyni göstəricidən çoxdur, ABŞ və Çinin göstəricilərinə isə bərabərdir.

Azərbaycan kimi neftlə zəngin olan ölkənin alternativ enerji mənbələrinə marağının və həm də ehtiyacının bu dərəcədə artması diqqəti cəlb edir. Mütəxəssislər bu əl-ayağa düşməni təsadüfi saymırlar. Hesablamalara görə, Azərbaycan 2024-cü ildən sonra istehsal etdiyi neftlə, bir qədər sonra isə qazla özünü tam təmin edə bilməyəcək. Yəni Azərbaycan həmin tarixdən neft ixrac edən ölkədən neft idxal edən ölkəyə çevriləcək. BP-nin dəfələrlə yaydığı açıqlama-

lara görə, 2024-cü ildə “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarından çıxarılacaq neftin ümumi həcmi 4 milyon tonu keçməyəcək. Proqnozlara görə, həmin il Azərbaycanın ümumi neft hasilatı 9 milyon ton səviyyəsinə düşəcək.

O illərdə neftə olan tələbat isə, indiki inkişaf səviyyəsi nəzərə alınarsa, 10 milyon tondan az olmayacaq. Lakin 15 ildən sonra Azərbaycan iqtisadiyyatının bir neçə dəfə böyüyəcəyini, vətəndaşların gəlirlərinin artacağını nəzərə aldıqda neftə tələbatın da artacağı aydınlaşır. 10 milyon ton neft illik tələbatı ödəyə bilməyəcək. Belədən Azərbaycan ya milyardlarla pul xərcləyib xaricdən yanacaq almalıdır, ya da alternativ enerji resurslarından yararlanmalıdır.

Mütəxəssislər təkcə birinci variantda arxalanmağı riskli sayırlar. Bunu BMT-nin İqtisadi və Sosial İşlər Departamentinin davamlı inkişaf şöbəsinin müdiri Coanna Di Sanonun açıqlamaları da təsdiqləyir. Onun dediyinə görə, son illər ümumiyyətlə dünyada enerji mənbələri 28 faiz azalıb.

Dünya əhalisinin enerjiyə tələbatı isə ilbəil artır və 15 ildən sonra daha da yüksələcək. Xüsusilə Azərbaycan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə enerjiyə tələbat çox artacaq. Bu səbəbdən iqtisadçılar vəziyyətdən çıxış yolunu indidən alternativ enerji mənbələrinin inkişaf etdirilməsində, iri neft gəlirlərinin bir hissəsini alternativ enerji mənbələrinin yaradılmasına yönəltməkdə görür.

Azərbaycanda alternativ enerji mənbələri arasında ən səmərəlisi kiçik su elektrik stansiyaları hesab olunur. Ölkənin ümumi hidroenerji potensialı 40 milyard kilovat-saat təşkil edir, bunun da 12 faizi kiçik su elektrik stansiyalarının payına düşür. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı kiçik su elektrik stansiyalarının tətbiqi layihəsinə 40 milyon dollara yaxın vəsait ayırmaq niyyətində olduğunu açıqlayıb. Azərbaycanda 50 kiçik çay var və onların 30-nun suyu boldur. Hesablamalara əsasən, bu çaylarda 4,8 milyard kilovat-saat enerji istehsal etmək olar. Azərbaycandakı 9 kiçik su elektrik stansiyasından

indi yalnız ikisi – Şəki və Muğan stansiyaları işləyir. Halbuki vaxtilə Azərbaycanda ümumi gücü 25 meqavat olan 16 kiçik su elektrik stansiyası fəaliyyət göstərmiş. Bu, Azərbaycanda indi istehsal olunan enerjinin 25 faizi qədərdir.

Azərbaycanda su enerjisindən əsasən iri su elektrik stansiyalarında istifadə edilir. Ölkənin illik elektrik enerjisi istehsalının 10 faizi su elektrik stansiyalarının payına düşür. Kiçik çayların da potensialından yararlanmağa başlanması su elektrik stansiyalarının ümumi balansdakı payını artırır, enerji itkisini və qəza riskini azalda bilər.

Şirvan şəhərindəki Dövlət Rayon Elektrik Stansiyası kimi nəhəng elektrik stansiyalarında qəza halları baş verəndə bunun əziyyətini on minlərlə abonent çəkir, kiçik stansiyalarda baş verə biləcək oxşar qəzalar isə böyük fəsad yarada bilməz.

Azərbaycanda potensialı olan başqa bir alternativ enerji mənbəyi külək enerjisidir.

Ölkədə külək elektrik stansiyaları vasitəsilə elektrik enerjisi istehsalı potensialı 800 meqavata yaxındır. Bu, ildə 4 milyard kilovat-saat, yəni indiki istehsalın 25 faizi qədər enerji deməkdir. Həmin enerji istehsal edilsə, ildə 1 milyon ton şərti yanacağa qənaət edilmiş olar. Lakin avropalı mütəxəssislər külək enerjisinin gücünün daha böyük olduğu qənaətindədir. Abşeron yarımadasında Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının 2002-ci ildə apardığı monitoring nəticəsində külək enerjisinin texniki potensialının 3000 meqavat olduğu aşkar edilib. Bir neçə il bundan qabaq İqtisadi İnkişaf Nazirliyi Abşeronda pilot layihə kimi gücü 4 meqavat olacaq külək elektrik stansiyasının tikiləcəyi barədə məlumat yaymışdı. Lakin sonradan bu istiqamətdə işlər səngidi.

Göründüyü kimi, Azərbaycanda geniş alternativ mənbələr var. Sənaye və energetika naziri Natiq Əliyevin qənaətinə, alternativ enerji mənbələrindən istifadə hesabına Azərbaycanda istehsal olunan elektrik enerjisini 5-7, istilik enerjisini isə 10 faizə qədər artırmaq mümkündür.

Avropada ümumi enerji istehsalında alternativ mənbələrin rolu Azərbaycanda olduğu kimi 1 faizlik göstərici ilə ölçülmür. Məsələn, Portuqaliyada alternativ mənbələrin çəkisi 13 faiz, Belçikada 23 faiz, Finlandiyada 24 faiz, İsveçdə 32 faiz, Norveçdə 52 faiz, İslandiya 73 faizdir.

Azər Məsimlinin sözlərinə görə, Azərbaycan hökuməti bu istiqamətdə hələ 2004-cü ildən addım atmağa başlayıb. 2004-cü il oktyabrın 21-də alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə dövlət proqramı qəbul olunub. Proqramın əsas vəzifələri elektrik enerjisinin istehsalında alternativ (bərpa olunan) enerji mənbələrinin potensialını müəyyənləşdirmək, bərpa olunan enerji mənbələrini istismara cəlb etməklə ölkənin enerji resurslarından istifadənin səmərəliliyini yüksəltmək, yeni enerji istehsal sahələrinin yaradılması hesabına əlavə iş yerlərinin açılmasını təmin etmək, Azərbaycanda ənənəvi enerji mənbələrinin mövcud ümumi gücü nəzərə alınmaqla alternativ enerji mənbələrinin hesabına enerji gücünün artırılması və bununla da ölkənin enerji təhlükəsizliyinin təminatının yüksəldilməsinə nail olmaqdır.

Proqramda Azərbaycanın alternativ (bərpa olunan) enerji potensialı kimi külək, günəş, biokütlə, geotermal (termal sular) enerjisi, kiçik su elektrik stansiyaları göstərilib.

Azər Məsimlinin dediyinə görə, proqramdan irəli gələn xeyli iş görülüb: "İlk növbədə real resursları, potensialı müəyyənləşdirmişik. Aparılan hesablamalara görə, Azərbaycanda tam şəkildə bu enerjiden istifadə etmək üçün real imkanlar mövcuddur. Hesablamalara əsasən, Abşeron yarımadasında ilin 300 günü küləkli olur və küləyin illik orta sürəti 7,2 metrdir. Küləkdən enerji alan qurğular üçün rentabellik isə illik 4 metrdir. Günəş enerjisinin istifadəsi imkanları da genişdir. Azərbaycan qədimdən günəşli diyar kimi tanınır. İlin 300 günə qədəri günəşlidir. Azərbaycan bu potensialına görə MDB ölkələrində ilk yerlərdən birini tutur. Məsələn, Naxçı-

vanda ilin 2900 saati günəşli olur və bu, çox yüksək göstəricidir”.

Bununla belə, nazirlik səlahiyyətli deyir ki, alternativ enerji istehsalı sahəsində Azərbaycanın təcrübəsi çox azdır: “Texnologiyanın həddən artıq baha olması, rentabelliği uzun müddət qorumağın çətinliyi, sərf olunan vəsaiti geri qaytarmaq üçün çox vaxt getməsi, risklərin çoxluğu bu sahəyə marağı azaldır. Dövlətin özünün maliyyə dəstəyinə ehtiyacı var. Nəzərdə tutulub ki, həmin qurğuların ölkədə istehsalına başlansın. Eyni zamanda həmin texnologiyanın Azərbaycana gətirilməsi zamanı rüsumlardan azad olunmasını, alternativ və bərpa olunan enerji istehsal edən müəssisələr, şirkətlər, stansiyalar fəaliyyət göstərəcəyi təqdirdə onlara müəyyən güzəştlərin tətbiq edilməsini və sair təklifləri hökumət qarşısında qaldırmışdır”.

2009-cu il iyulun 16-da dövlət başçısı İlham Əliyev Sənaye və Energetika Nazirliyinin Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması haqqında fərman imzalayıb. Fərmana görə, bir ay ərzində qurumun əsasnaməsi hazırlanmalı, qüvvədə olan normativ hüquqi aktlar ona uyğunlaşdırılmalıdır. Agentliyin işçilərinin say həddi 25 ştat vahidi müəyyən edilib.

Fərmanın imzalanmasından iki ay ötüb. Azər Məsimli deyir ki, hazırda agentliyin əsasnaməsi razılaşdırılma mərhələsindədir: “Lakin heç bir struktur formalaşdırılmayıb. Əsasnamə layihə şəklindədir, təsdiq ediləndən sonra agentliyin işçiləri barədə danışmaq olar”.

Mətbuat katibi onu da bildirir ki, Azərbaycandakı alternativ enerji mənbələrinə Norveç, Almaniya, Cənubi Koreya, İsveç hökumətləri maraq göstərir, onların nümayəndələri tez-tez burda ezamiyyətdə olur. Həmçinin azərbaycanlı mütəxəssislər də onların təcrübəsinə yiyələnməyə çalışır.

Azərbaycanın potensialını yüksək qiymətləndirsə də, Azər Məsimli alternativ enerji hasilatında ölkənin payının nə qədər

ola biləcəyi barədə fikir söyləyə bilmir: “Alternativ enerji ənənəvi enerjini üstələyə bilməz, bu, mümkün deyil. Həç bir ölkə bu hədəfi qoymayıb və buna inanmaq sadəlövhlik olardı”.

Ekspert rəyi

“Alternativ enerjiden istifadənin fəlsəfəsi kiçik sahibkarlığın inkişafına imkan verməkdir”. İqtisadçı ekspert İlham Şaban bu fikirdədir.

“Media forum”a açıqlamasında İlham Şaban yaxın 10 ilə Azərbaycanda alternativ enerjinin tətbiqinin mümkün olmadığını bildirib: “Bizdə hökumət daha çox ənənəvi enerjiden istifadəyə üstünlük verir. Amma qonşu Gürcüstanda hasil edilən elektrik enerjisinin təqribən 89 faizi su elektrik stansiyalarının, Ermənistanda isə 40 faizi atom elektrik stansiyasının payına düşür. Azərbaycanda düz 10 ildir eyni rəqəm təkrarlanır: ölkədə istehsal olunan elektrik enerjisinin 90 faizi istilik elektrik stansiyalarının payına düşür, burda da mazut və qazdan daha çox istifadə edilir.

Keçən il 5,5 milyard kubmetr qaz, 500 min ton da mazut yandırılmışdı. Avropanın inkişaf etmiş ölkələrinin parlamentləri qərar qəbil ediblər ki, közərmə lampalarından istifadə edilməsin, çünki bu israfçılıqdır. Amma bizdə bütün küçələr, binalar, binaların qarşısı közərmə lampaları ilə işıqlandırılır”.

İlham Şabanın sözlərinə görə, Azərbaycanda hələ 1999-cu ildən Yaponiya şirkəti külək enerjisi almaq üçün fəaliyyət göstərmək istəyirdi: “Amma hökumətlə razılığa gəlinmədi. Alternativ enerjinin əsasını ölkədə kiçik sahibkarlığın inkişafı təşkil edir. Başa düşmək lazımdır ki, alternativ enerji ənənəvi enerjiden bahadır. Bunu kompensasiya etməyə ehtiyac var. Misal üçün, mən bağ evimdə günəş enerjisi yarımstansiyası quraşdırıram. Onun gücü 2 kilovatdır. Mən isə maksimum 0,5

kilovatından istifadə edirəm. Bəs yerdə qalan 1,5 kilovat necə olsun? Bu anda dövlətlə vətəndaş razılığa gəlməli, vətəndaşın istehsal etdiyi elektrik enerjisi dövlətin şəbəkəsinə keçməlidir. Bu kimi kiçik sahibkarlıq nöqtələri nə qədər çox olsa, iri qəsəbələri, kəndləri elektrik enerjisi ilə təmin etmək o qədər asan olar. Daha Novxanıya Sumqayıtdan, yaxud Xırdalandan elektrik xətti çəkməyə, filan qədər itkiyə yol verməyə ehtiyac qalmaz. Bunun da nəticəsində iş prosesi rentabelli olar”.

Ekspert hesab edir ki, ölkədə alternativ enerjini inkişaf etdirmək üçün hansısa dövlət proqramı qəbul etmək, yaxud agentlik yaratmağa lüzum yoxdur: “Əgər Azərbaycan dövlət xətti ilə alternativ enerjini inkişaf etdirmək istəyirsə, onu sosialist dövründəki aqibət gözləyir. Dövlət büdcəsindən bu sahəyə, tutalım, 10 milyon manat ayrılacaq, nələrsə quraşdırılacaq, bir qədər işləyəcək, sonra texnika xarab olacaq və nəhayət, ona fikir verən də olmayacaq”.

İlham Şabanın fikrincə, bu sahəni güclü inkişaf etdirmək üçün iqtisadi imkanlar hələ çox genişləndirilməlidir: “Elə şirkətlər var ki, alternativ enerji almaq üçün lazım olan qurğuları Bakıya gətirir və satışını təşkil edir. Həmin qurğuların Türkiyədə qiyməti 400 ABŞ dolları olduğu halda burda 1000 manatdır. Nə üçün?”

İqtisadçının verdiyi izahata görə, bu bahalaşma müxtəlif vergilərin qoyulmasından doğur: “Eyni zamanda onların gətirilməsi inhisardadır. İnhisarın qarşısı alınmalı, idxal rüsumu, əlavə dəyər vergisi ləğv edilməlidir. Bunu etməsək, dövlət heç nə qazanmayacaq. Əsas odur ki, dövlət kiçik sahibkarlardan əldə olunan alternativ enerjini 3, yaxud 4 qəpiyə alacağını vəd etməli, bunun texniki şərtlərini hazırlamalı, rüşvət olmadan insanlarla müqavilə bağlamalıdır”.

Akademik sözü

Akademik Musa Rüstəmov hesab edir ki, bu sahənin Azərbaycanı inkişaf etdirilməsi üçün çox işləmək, çox təcrübə toplamaq lazımdır: “Azərbaycanda alternativ enerjiden istifadə olduqca azdır. Bunu etmək üçün müxtəlif enerjilərdən səmərəli istifadə olunmalıdır. Bunun üçün isə Azərbaycanda çox iş görülməlidir. Yeni texnologiyalar qurulmalı, enerji əldə etmək imkanları genişləndirilməlidir”.

Azərbaycanın potensialını yüksək qiymətləndirən Musa Rüstəmovun bildirdiyinə görə, hasilatı Avropa səviyyəsinə qaldırmaq mümkündür: “Səmərəli istifadə edilərsə. Hörmətli prezident də bu sahə ilə bağlı öz fikirlərini söyləyib. Sadəcə, səslənən ideyaları həyata keçirmək, müxtəlif layihələr hazırlamaq lazımdır”.

*17 sentyabr 2009-cu il
Mediaforum.az*

KÜÇƏLƏRƏ NUR SƏPMƏK...

B elə bir mahnı var: “Küçələrə su səpmişəm”. Bu mahnı keçmiş zamanlar üçün aktual idi. İndi küçələrə nur səpmək vaxtıdır. Nəinki ucqar kənd küçələri, hətta paytaxtın yaxın qəsəbələrinin məhəllə və küçələri bu gün işıqsızdır. Niyə?

Bələdiyyənin küçə işıqlandırmaq səlahiyyəti varmı?

“Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunun 4-cü maddəsində bələdiyyələrin həmçinin yerli əhəmiyyətli yolların tikilməsi və saxlanması səlahiyyətinin olduğu bildirilir.

İqtisadi Təşəbbüslərə Yardım İctimai Birliyinin eksperti Samir Əliyev deyir: “Bələdiyyələr küçələrin, məhəllələrin işıqlandırılması, yolların təmir olunması, infrastrukturun normal hala gətirilməsi funksiyası ilə də məşğul olmalıdır. Azərbaycanda isə bələdiyyələrin səlahiyyəti o qədər azdır ki, hər hansı problemin həlli üçün ona müraciət etmək sadələşmə kimi başa düşülür. Bəzən rəsmi səviyyədə açıqlamalar olur ki, bələdiyyələrin kifayət qədər böyük səlahiyyətləri var və bir çox işi həyata keçirmək iqtidarındadırlar. Amma araşdırsaq, bunun əksini görmüş olarıq. İstər yolların çəkilməsi, istər

məktəblərin, xəstəxanaların təmiri, hətta küçələrin işıqlandırılması kimi işləri görmək iqtidarında deyillər”.

Samir Əliyev hesab etmir ki, küçələrin işıqlandırılması-nın kökündə maliyyə problemi dayanır: “Çünki hər il dövlət büdcəsindən küçələrin işıqlandırılması üçün vəsait ayrılır. Bu vəsaitin miqdarı təxminən 200 milyon manata qədərdir. Yəni maliyyə problemini qabartmaq düzgün deyil”.

Hazırda küçələrin işıqlandırılması problemi ilə rayon icra hakimiyyətlərinin, eləcə də Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin məşğul olduğunu və bunun üçün xeyli vəsaitin ayrıldığını deyən ekspert “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunda bələdiyyələrə bununla bağlı səlahiyyət verildiyini də vurğulayıb: “Lakin bunun üçün bələdiyyələrə heç bir vəsait ayrılır. Azərbaycanın qoşulduğu Avropa Şurasının Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasında yazılır ki, hökumət bələdiyyələrə səlahiyyət verəndə həmin səlahiyyətlərə uyğun maliyyə də ayırmalıdır. Əgər maliyyə yoxdursa, heç bir səlahiyyətdən söhbət gedə bilməz.

Qanun bələdiyyələrə yol çəkmək, küçələri işıqlandırmaq səlahiyyəti verir. Amma bələdiyyə bunu hansı vəsaitlə etməlidir? 2009-cu ildə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 1718 bələdiyyənin ümumilikdə büdcəsi heç 30 milyon manata çatmayıb. İndiyə qədər yalnız 2007-ci il üçün bələdiyyə büdcəsinə ayrılan vəsait yüksək olub – ümumilikdə 50 milyon manat”.

İşıqsız küçələrin sakinləri

Biləcəri qəsəbəsinin sakini Abbas Abbasovun sözlərinə görə, sovet illərində qəsəbənin əsas küçələri işıq dirəkləri ilə işıqlandırılırdı: “Gün batandan səhərə qədər işıqlar yanırdı, hər yer aydınlıq içində idi. Məhəlləiçi, ara küçələrdə də aydınlıq olurdu. Çünki hər kəs öz qapısına işıq qoymuşdu. İndi isə qaranlıq düşən kimi hər yer zülmətə qərq olur. Nə hökumət,

nə bələdiyyə küçələrin işıqlandırılmasının qayğısına qalır, nə də camaatda pul var qapısında işıq yandırın. Vallah, heç varlı, imkanlı adamın da qapısında işıq dirəyi yoxdur”.

Qəsəbə sakini bu problemlə bağlı dəfələrlə bələdiyyə üzvlərinə, qəsəbənin icra nümayəndəliyinə müraciət etdiklərini deyib: “Seçkilər olan kimi qapı-qapı düşüb imza istəyirlər, min bir vəd verirlər. Elə ki əlləri çörəyə çatdı, daha heç kimi tanımırırlar. İcra nümayəndəliyinə bir problemi deyirsən, deyir buna cavabdeh bələdiyyədir, onun səlahiyyətindədir bu məsələ. Bələdiyyəyə də üz tutanda deyir ki, imkan yoxdur, büdcə kasaddır, nə vaxt pul olar, onda küçələrimiz də işıqlanar”.

İlin çox hissəsini İsmayilli rayonunun Buynuz kəndindəki evində keçirən şair Musa Yaqub da “Media forum”a açıqlamasında kəndin gecələr qaranlığa qərq olmasından şikayətçidir: “Sovet dönəmində küçə işıqları havayı idi, işıqlar yanırdı və dövlət özü onun pulunu ödəyirdi. İndi işıq harada yanarsa, onun ödənişi mütləqdir. Onu ya bələdiyyə ödəməlidir, ya da kənd camaatı. Hazırda kənd camaatında onu ödəmək qüdrəti yoxdur. Əgər mənim evimin qarşısında işıq yanarsa, gərək pulunu verəm. Kənd sakinlərindən birinin pul ödəməyə gücü çatır, digərinin yox. Nəticədə Buynuz kimi gözəl bir kənd gün batan kimi qaranlığa qərq olur. Sanki günəş batan kimi kəndin gözəlliyini də özü ilə aparır. Işıq, nurun olmaması kənd həyatını tamam söndürür, ölgünləşdirir. Hərdən mənə elə gəlir ki, artıq kəndli işıq yandırmaq haqqında düşünmür, kəndli qapısında, küçəsində nə vaxt işıq yandığını belə unudub”.

Musa Yaqub bu məsələni ya bələdiyyənin, ya da icra nümayəndəliyinin qarşısında qaldırmağı vacib sayır: “Bələdiyyəyə də deyəndə qayıdır ki, pulumuz yoxdur, imkanımız yoxdur. Küçələrin, məhəllələrin işıqlandırılması elə bir məsələdir ki, buna daha çox diqqət yönəldilməli, dövlət bunun üçün ayrıca vəsait ayırmalıdır. Dövlət belə məsələləri öz himayəsinə almalıdır, bu himayə isə yoxdur. İndi nə ziyalıları, nə kənd ağsaqqallarını eşidən var”.

İŞİQSIZ KÜÇƏLƏRİN BƏLƏDİYYƏLƏRİ

Biləcəri bələdiyyəsi sədrinin müavini Nazir İsgəndərov “Media forum”a açıqlamasında “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunu xatırladıb və bələdiyyələrin yerli icra strukturları ilə yanaşı sakinlərin məişət, iqtisadi, sosial problemlərinin həllində iştirak etmək səlahiyyətlərinin olduğunu vurğulayıb: “Bu işləri görmək bələdiyyələrin maliyyə imkanları daxilində olmalıdır. Gücümüz nəyə çatırsa, onu da edirik. Bələdiyyə iclası nə iş görüləcəyini müəyyən edir, protokollaşdırır, imkan daxilində işlər görülür”.

Nazir İsgəndərov küçələrin işıqlandırılmasının “Bakielektrikşəbəkə” ASC-nin səlahiyyətində olduğunu deyib: “Buna baxmayaraq qəsəbənin mərkəzi küçələrini öz hesabımıza işıqlandırmışıq. Amma digər küçələrin, məhəllədaxili yolların işıqlandırılması ilə dövlət məşğuldur”.

Sədr müavini yalnız bələdiyyənin imkanları olarsa küçələrin işıqlandırılması üçün tədbirlər görməyi mümkün sayır: “Maliyyə imkanı varsa, əlaqədar təşkilatlarla texniki müqavilə imzalanır və bunun əsasında da küçələrin işıqlanması təmin olunur. Lakin bələdiyyə ərazisinin tam işıqlandırılması bələdiyyələrin səlahiyyətlərinə daxil deyil”.

İsmayilli rayonunun Topçu-Buynuz bələdiyyəsinin sədri Ədalət Məmmədov isə “Media forum” saytına açıqlamasında deyib ki, hər iki kəndin küçələrinin işıqlandırılması bələdiyyənin planında var: “Mən ilk dəfə bələdiyyə üzvü seçilmişəm və sədrəm. Ötən bir il ərzində biz yalnız problemlərin nələrdən ibarət olması ilə maraqlanmışıq, onları müəyyən eləmişik. Vacib məsələlərdən biri yol, su problemidir. Hazırda bu istiqamətdə fəaliyyət göstəririk. Amma planda küçələrin işıqlandırılması da var”.

Ədalət Məmmədov Topçu kəndinin sakinlərindən küçələrin işıqlandırılması ilə bağlı müraciət aldıqlarını deyib: “Amma Buynuz kəndindən bizə müraciət edən olmayıb. Hər

iki kəndin əsas problemi yol və su ilə bağlıdır. Ona görə də bu istiqamətdə çalışırıq. Kəndlərdə su anbarlarının tikintisinə diqqət ayırmışıq. Amma işıqlandırma ilə bağlı məsələ planımızda olsa da, onun həlliylə hazırda ciddi məşğul olmuruq”.

Bələdiyyə sədri onu da vurğulayıb ki, küçələrin işıqlandırılması problemini həll etmək üçün bələdiyyənin yetərinə imkanı yoxdur: “Ona görə də bunu əsasən sakinlərin yardımı ilə həll etməyi planlaşdırırıq. Amma bununla bağlı sakinlərə hər hansı danışıqlar aparılmayıb. Bu problemlə hələ ciddi məşğul olmadığımıza görə “Azərenerji”yə də müraciət etməmişik. Gərək əvvəl hər hansı plan olsun, müəyyən layihə hazırlayaq, sonra “Azərenerji”yə müraciət edək. Hazırda belə bir layihə hazırlamamışıq”.

Səlahiyyətlərin müstəsnalığı təmin olunmasa...

Ekspert Samir Əliyev bələdiyyələrə verilən səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi üçün hansı imkanların yaradılmasından, çıxış yollarından da danışib: “Xarici ölkələrdə dövlət bələdiyyələrə büdcədən məqsədli maliyyə yardımları ayırır. Məqsədli maliyyə yardımı nə deməkdir? Tutaq ki, hansısa küçənin işıqlandırılması, yaxud yeni yolun çəkilməsi lazımdır və hökumət bu işi yerli bələdiyyəyə tapşırır, işin layihəsinə uyğun olaraq bələdiyyəyə büdcədən maliyyə yardımı ayırır. Amma Azərbaycanda indiyə qədər belə bir təcrübə olmayıb. Bizdə yalnız məqsədsiz maliyyə yardımı – dotasiya verilir”.

Bələdiyyələrin hazırkı fəaliyyətsizliyini şərh edən Samir Əliyevin sözlərinə görə, məsələnin kökündə bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin geniş olmaması, səlahiyyətlərin digər qurumlarla paralellik daşması və maliyyənin ayrılmaması dayanır: “Qanunda bələdiyyənin yol çəkmək səlahiyyəti var. Amma reallıqda o hansı yolu çəkə bilər? Yalnız kənd yollarını. Əsas,

birinci dərəcəli yolları çəkə bilməz. Çünki bu yollar Nəqliyyat Nazirliyinin nəzarətindədir. Azərbaycanda iri yaşayış yerlərində su xətlərini “Azərsu” çəkir. İndi rayonlarda da bu işə başlayıb. Bələdiyyəyə qalır yalnız ucqar kəndlərdə su xətləri çəkmək. Qanunda bələdiyyəyə səlahiyyət verilib ki, məktəb binasını təmir edə bilər. Amma Təhsil Nazirliyi qoymur ki, özümüz təmir etdirəcəyik. Ən yaxşı halda deyə bilər ki, öz hesabınıza bu məktəbin hansısa sinif otaqlarını təmir etdirin.

Başqa bir problem maliyyə mənbəyidir. Azərbaycanda illik büdcəsi 10 min manat olan çox az sayda kənd bələdiyyəsi var. Hətta elə kənd bələdiyyəsi var ki, onun illik büdcəsi 4-5 min manata çatmır. Bu büdcənin yarısı sədrin maaşına gedir. O pulla kənd bələdiyyəsi nə edə bilər? Büdcəsi bir qədər yüksək olan bələdiyyələri isə məcbur edirlər ki, o vəsaiti ayrı işlərə, misal üçün, parkların abadlaşdırılmasına və sairə sahələrə sərf etsin. Yəni büdcəsində bir qədər maliyyəsi olan bələdiyyələrin ayrı problemi var – onlar öz büdcələrindən müstəqil istifadə eləməzlər. Hətta elə faktlar var ki, icra hakimiyyəti hansısa işi bələdiyyəyə göndürüb öz adına çıxır. Qanunda bələdiyyələrin səlahiyyətləri göstərsə də, eyni səlahiyyətlər müvafiq icra hakimiyyətlərinin əsasnamələrində də vurğulanır.

Bu problemi görəən ekspertlər bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin müstəsnalığının təmin olunması təklifini qaldırdılar. Səlahiyyətlər konkretləşdirilməlidir, yəni hansı səlahiyyət bələdiyyəyə, hansı səlahiyyət isə icra hakimiyyəti strukturuna aiddir. Hazırda isə hər iki orqanın səlahiyyətlərində qarışıqlıq və paralellik var”.

“Azərenerji” ASC nə düşünür?

Qurumun mətbuat xidmətinin rəhbəri Ələkbər Bəxşəliyev “Media forum”un əməkdaşının suallarına cavab olaraq bildirib ki, “Azərenerji” ASC küçələrin, məhəllələrin işıqlandırılması

rılmasına cavabdeh deyil: “Bu işlə paytaxtda Bakı Şəhər Işıqlandırma İdarəsi, rayonlarda isə müvafiq icra hakimiyyətləri məşğul olurlar”.

Bir il ərzində küçələrin, prospektlərin işıqlandırılması zamanı nə qədər enerji sərf olunur? Ələkbər Bəxşəliyev deyib ki, buna dəqiq cavabı “Bakielektrikşəbəkə” ASC-dən almaq olar: “Hazırda Azərbaycanın rayonlarında, kəndlərində küçələrin işıqlandırılması elə də yüksək səviyyədə deyil. Əsasən Bakıda küçələrin işıqlanmasına fikir verilir. Biz enerjini “Bakielektrikşəbəkə”yə satırıq, onlar kimə satır, özləri bilir. Rayonlara gəlincə isə bunu onların bələdiyyələri bilirlər. Əgər küçədə işıq yoxdursa, bunu özləri bilirlər. Işıq sistemi qursunlar, biz də onlara işıq verək. Buna biz cavabdeh deyilik”.

Bakı Şəhər Işıqlandırma İdarəsinin rəisi Məhərrəm Babayev “Media forum”a deyib ki, onlar yalnız küçələrdə qurulmuş dirəklərin işıqlandırılmasına cavabdehdirlər: “Biz hansısa küçədə dirək qurmuruq, harada işıq dirəyi varsa, onu enerji ilə təmin edirik. Biz montaj işi görmürük. Hansı küçə qaranlıqdırsa, məhəllədə işıq yoxdursa, yerli icra hakimiyyəti dirək alıb ora basdırır, montaj işi görür və bundan sonrakı iş – həmin yerin daim işıqla, elektrik enerjisi ilə təmin etmək bizlikdir”.

Küçələrdə, məhəllələrdə işıq dirəklərinin basdırılması, işıqlandırmanın təmin olunması işində kim daha aktivdir: bələdiyyə, yoxsa icra hakimiyyəti? Bu suala cavab vermək istəmədiyini vurğulayan Məhərrəm Babayev deyib: “Onlar özləri müəyyən edirlər ki, bu işi kim görməlidir. Bunun üçün Nazirlər Kabinetinə müraciət etməlidirlər və bundan sonra həmin problem üçün maliyyə ayrılmalıdır. Dirəklərin qurulması işi bir firmaya tapşırılır və onlar işlərini bitirdikdən sonra həmin yeri bizə təhvil verirlər”.

Rəis təzəliklə istifadəyə verilən Bakı dairəvi yolunun işıqlandırılmasını “Yol-servis” firmasının həyata keçirdiyini deyib: “Artıq onlar işlərini bitiriblər, dirəkləri qurublar, xətləri

çəkiblər. Bundan sonra həmin yolun da işıqlandırılmasına cavabdeh biz olacağıq”.

Məhərrəm Babayev qeyd edib ki, sovet illərinə nisbətən Bakının mərkəzi küçələri daha yaxşı işıqlanıb: “Daha gözəldir və daha çox diqqət var. Amma ətraflarda vəziyyət ürəkaçan deyil. Deyərdim ki, ətrafdakı küçələrin 80 faizində işıq yoxdur”.

Problemin həllinə dair təkliflər

Samir Əliyev Avropa Şurasının Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasına istinad edərək deyir ki, bu sənəddə səlahiyyətlərin subsidiarlıq prinsipi qeyd olunub: “Bu o deməkdir ki, səlahiyyətlərin bölgüsü zamanı əhaliyə, vətəndaşlara yaxın olan icra orqanından başlamaq lazımdır. Yəni səlahiyyət bölgüsü yuxarıdan aşağı deyil, aşağıdan yuxarı olmalıdır. Misal üçün, bələdiyyə yol çəkə bilərmi? Çəkə bilər, onda bu səlahiyyət bələdiyyənin olmalıdır. Tutaq ki, zavod tikmək lazımdır. Bunu bələdiyyə edə bilərmi? Edə bilməz. Onda bu səlahiyyət daha yuxarı quruma verilməlidir. Bölgü aşağıdan başlamalıdır. Bələdiyyənin gücü çatmadıqda dövlətin müvafiq strukturu ortaya girməlidir. Bizdə buna fikir verilmir”.

Ekspert bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin müstəsnalığının təmin olunmasını, qanunvericiliyə dəyişiklik edilməsini vacib sayır: “Bundan əlavə dövlət proqramlarının icrasına bələdiyyələr də cəlb edilməlidirlər. Əslində cəlb edirlər. Ancaq necə? Yalnız icra hakimiyyətlərinin xətti ilə. Yəni heç bir maliyyə ödənmədən, bələdiyyənin öz maliyyəsi hesabına hansısa işlər yerinə yetirilir. Əslində bələdiyyənin dövlət proqramlarına cəlb edilməsi o deməkdir ki, orada nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün bəzi işlər bələdiyyə orqanlarına tapşırılsın və bunun da müqabilində onun büdcəsinə vəsait köçürülsün”.

Azərbaycanda bələdiyyə institutuna hökumətin mövqeyinin dəyişilməsini də vacib sayan Samir Əliyev ölkənin Avropa Şurası qarşısında öhdəlik götürdüyünü xatırladır: “Hökumət belə bir öhdəlik götürüb ki, Azərbaycanda yerli özünüidarəetmə orqanını gücləndirəcək. Lakin hazırda hökumət bunu yerinə yetirmək istəmir və bələdiyyələrin inkişafında maraqlı deyil.

Bir müddət əvvəl bələdiyyələrin fəaliyyətlərinin effektivliyini artırmaq üçün bələdiyyələrin birləşdirilməsi təklifi irəli sürüldü. Bələdiyyələr birləşdirildi. Amma bu tədbirlər kompleks xarakter daşmalıdır. Birləşmə ilə yekunlaşmamalıdır. Bu addımdan sonra kənd və qəsəbələrdə icra nümayəndəliklərinin ləğvi və onun funksiyasının bələdiyyəyə keçməsi vacib idi. Hazırda icra nümayəndəliklərinin funksiyası yalnız arayış verməkdən ibarətdir. Niyə o arayışı bələdiyyə verməsin?

Həmçinin bələdiyyələrin dayanıqlı maliyyə imkanlarıyla təmin edilməsi onların sürətli inkişafı demək olacaqdı. Hələ birləşmədən əvvəl ekspertlər deyirdilər ki, əgər birləşmədən sonra səlahiyyət və maliyyə verilməsə, birləşmənin effekti olmayacaq, əksinə, bələdiyyələrin inkişafı ləngiyəcək. Artıq biz bunun şahidiyik”.

Maraqlı faktlar...

Mövzunu araşdırarkən məlum olub ki, hazırda Azərbaycana işıq dirəkləri əsasən 3 ölkədən – Türkiyədən, Rusiyadan və İtaliyadan gəlir. Ən ucuz – alüminium materialdan olan dirəklər 500-600 manatadır. Daha çox şəhərətrafi yollar, küçələr və prospektlər üçün nəzərdə tutulub.

Ən bahalı dirəklərin qiyməti isə 4500-5000 avrodur və İtaliyadan gətirilir. Dirəklərin aşağı hissəsi çuqun, yuxarı hissəsi bürüncdəndir. Bu bəzəkli dirəklərdən paytaxtın Heydər Əli-

yev prospektində, məşhur “Beşmərtəbə” ətrafında istifadə edirlər.

Azərbaycanda dirək istehsal edən iri müəssisə yoxdur. Araşdırma zamanı bəlli oldu ki, Buzovnada bununla məşğul olan sex fəaliyyətə başlayıb və burada yalnız İtaliyadan gətirilən hissələr bir-birinə bərkidilərək satışa çıxarılır.

23 noyabr 2010-cu il
Mediaforum.az

VAY
O GÜNDƏN...

EHSAN XƏBƏR

Bu barədə çoxdan yazmaq istəyirəm. Hətta bir ara ideyamı yazı şəklində deyil, praktik olaraq həyata keçirmək fikrinə düşmüşdüm. Sadəcə, bəzi normaları gözləmək məcburiyyətində qaldığımdan (yaxud buna məcbur edildiyimdən) fikrimdən daşınmalı olmuşdum. Bu dəfə yazmağa qərar verdim. Ehsan xəbər haqqında...

Bu yazını saytımızın 5 yaşının tamamına az qalmış ("Media forum" oxucularla ilk görüşə 2004-cü il dekabrın 28-də gəlib) qələmə almağım bilmirəm təsadüfdür, yoxsa zərurət. Hər halda, bütün təsadüflər zərurətdən doğur axı...

Əksəriyyət bilir, bilməyən də ana səhifəmizdə "Sayt haqqında" bölməsinə daxil olub "Media forum"un necə yarandığını, hansı təşkilatın layihəsi olduğunu öyrənə bilər. O haqda danışib mövzudan yayınmaq istəmirəm.

Mənim burda işləməyim düz 3 il 2 ay 20 gündür. O baxımdan hesab edirəm ki, sayt barədə, burda çalışdığımız, zəhmət çəkdiyimiz informasiyaların, məqalələrin məsuliyyəti, yayımı barədə fikir söyləməyə haqqım çatır.

Əvvəllər daha çox qəzetdə işlədiyimdən yeni medianın tələblərindən o qədər də məlumatlı deyildim və sayta işə düzələndə məsuliyyət hissi çiynimi əzirdi. Bir müddət jurnalistikadan ayrı düşdüyüm üçün adaptasiya prosesini keçmək xofu da vardı canımda.

İlk günlər mövzular üzrə ekspertləri danışıdırır, onların səsinə diktofona yazıb saxlayırdım. Elə olurdu ki, mövzu üzrə birini tapır, o birini axtarana qədər xeyli müddət keçirdi. Hələ vaxt var, mövzunu günün axırına qədər yazıb təhvil verəcəm deyə rahat-rahat işləyirdim... Qəzetçilər bu iş prinsipini gözəl bilir, bütün günü ora-bura vurnuxub, müsahibləri danışıdırıb, axşamüstü kompüterin arxasına keçib dalbadal xəbərləri, müsahibələri yazıb təhvil vermək nə deməkdir. Mən də qəzet işinə uyğun çalışırdım. Ancaq sonra aydın oldu ki, saytda əldə olan, dəqiqləşmiş informasiyaları yazmaq lazımdır, gözləmək olmaz. Bu, yeni medianın daha da kəskinləşdirdiyi operativlik tələbidir.

Burda hər bir xəbərin, hər bir müsahibənin üzərində olan məsuliyyət, onun oxucuya təqdim olunma prinsipləri, "Media forum" saytının üslubu haqqında da çox danışa bilərəm. Ancaq məqsədim özümüzü tərəfləmək deyil. Sadəcə, diqqətli oxucuya çatdırmaq istəyirəm ki, onun özünün də gördüyü, duyduğu kimi, "Media forum" hər materiala böyük əmək, güc, yeri gələndə əsəb sərf edir.

Bu gün Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığının hansı mərhələdə olması, onun hansı təhlükələrlə üz-üzə dayanması KİV-in bütün cəbhələrində çalışanlara bəllidir – istər müstəqil mətbuatda çalışan olsun, istər müxalifətyönlü, istərsə də iqtidaryönlü. Sadəcə, kimsə dayandığı mövqeyə əsasən söz və mətbuat azadlığının təhlükə dərəcəsinin nə qədər olmasından danışa bilər. Yəni müxalifətyönlü mediada çalışan təhlükənin çox, iqtidaryönlü mediada çalışan az olduğunu deyə bilər.

Amma mənə gün kimi aydındır və buna çoxlu fakt da göstərmək olar ki, eyni jurnalist işlədiyi mətbuat orqanını dəyişəndə fikrini də dəyişir. Məsəl üçün, iqtidar qəzetindən müxalifət qəzetinə keçən jurnalist söz və mətbuat azadlığı sahəsində təhlükənin çox olduğunu dilə gətirir. Bu, təhlükənin olduğunu bir daha isbatlayır. Həm də bir jurnalistin öz iş yerini dəyişməklə fikrini dəyişməsi media sahəsində təhlükə-

nin nə dərəcədə böyük olmasından, Azərbaycan jurnalistinin hansı odla oynamağından xəbər verir.

Belə olan şəraitdə biz nə edirik? Sadə bir cavab: işləyirik. Necə işləyirik? Bax, Kərəmi ağlamaq burda tutur...

İstər söz və mətbuat azadlığının olduğu, istərsə də bu azadlıqların təhlükələrlə üz-üzə durduğu yerdə jurnalistdən peşəkarlıq, peşə qaydalarına riayət etmək, hüquq və vəzifələri bilmək, məsuliyyətli olmaq və ən əsası, etik qaydaları gözləmək tələb olunur.

Bəzi media ekspertlərinin fikirlərini təkrar eləmək istəmirəm ki, jurnalistin peşəkar olması, peşə qaydalarına riayət etməsi, hüquq və vəzifələrini bilməsi, məsuliyyətli olması üçün nə eləmək lazımdır. Bu barədə çox danışılıb, çox yazılıb. Elə mən özüm də dəfələrlə bu mövzuda ekspertlərlə danışmışam. Sözsüz ki, bu şərtlərə yiyələnməyin əsası münbit şəraitin olmasıdır. Ancaq jurnalistin etik qaydalara riayət eləməsinə şəraitin dəxli yoxdur. Bu qaydaya riayət etmək üçün sadəcə etikalı olmaq lazımdır, vəssalam.

Bakı Dövlət Universitetində, jurnalistika fakültəsində oxuyarkən belə bir fənn keçirdik: "Jurnalist etikas". Bizə tədris olunardı ki, jurnalist qarşısında dayanan müsahibi dinləməyi bacarmalıdır, hətta müsahibin sözünü kəsərkən ona fikrini tamamlamağa imkan yaratmalıdır, bundan sonra sualını verməlidir.

Jurnalist qələmə aldığı yazıda qarşıdakının şəxsiyyətinə, ləyaqətinə toxunacaq fikir söyləməkdən çəkinməli, obyektiv olmalı, qərəz güdməməlidir.

Jurnalist etikasına daxil olan məsələlərdən biri də jurnalistlərin öz həmkarlarına hörmətlə yanaşmasıdır. Bir jurnalist digər həmkarının müəlliflik hüququnu pozmamalı, fikirlərindən istifadə edərkən istinad etməli, adını çəkməlidir.

Deyəsən, çox uzaqdan gəldim. Girişdə qeyd etdiyim kimi, ehsan xəbərdən danışmaq istəyirdim axı...

Sözümün kəsəsi, hörmətli həmkarlarım, sadaladığım bu sadə, amma yerinə yetirilməsi vacib etik qaydalara Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığının təhlükədə olmasının nə dəxli var?

Başə düşə bilmirəm ki, bir-birimizin xəbərlərindən istifadə edərkən istinad etmək nə dərəcədə çətinidir? Burda nə var ki? Məgər bir-birimizin adını çəkmək qəbahətdir? Başə düşə bilmirəm, ad çəkməməklə nə qazanırıq? Sanki balaca, bir-birindən küsülü uşaqlarıq! Bir yerdə oyun oynayırıq, oynucaqlarımızdan istifadə edirik, amma adımızı çəkmirik, naz edirik!

Naz eləmək yox, istinad eləmək lazımdır. İstinad eləmək, bir-birimizin adını çəkmək həm də həmrəylikdən xəbər vermirmi? Hesab edirsiniz ki, mətbuatın belə ağır günündə həmrəyliyə ehtiyac yoxdur?! İstinad etik qayda olmaqla bərabər həmrəylik, birlikdir, bir-birimizin qədrini bilmək, zəhmətinə dəyər verməkdir. Təkəbbür, mənəm-mənəmlik, “mən səndən üstünəm” düşüncəsi təklənməyin göstəricisidir. İstinad edək ki, təklənməyə! Təklənməsək, söz və mətbuat azadlığı uğrunda mübarizəmiz də nəticə verəcək, özü də lap yaxında!

Bir məsələni də diqqətə çatdırım ki, “Media forum”da istinad etmək lazım gələndə, edilir. Təvazökarlıqdan bir qədər kənardır, amma ad günü ərəfəsində diqqətli oxucu bunu mənə bağışlayar. İstinad eləmək “Media forum”un böyüklüyündən, peşəkarlığından, mənəm-mənəmlik hissindən uzaq olmasından, ən əsası, əsl jurnalist qurumu kimi fəaliyyət göstərməsindən xəbər verir.

Amma ona da söz verirəm, kim ki, istinad etməyəcək, nəzərdə tutduğum planı həyata keçirəcəm, bax, onda Aynurdan da inciməyin: bir kiloqram un, iki kiloqram yağ, iki kiloqram şəkər tozu alacam. Çox dadlı-tamlı halva bişirəcəm. Narahat olmayın, əlimdən gəlir, özü də umac halvası edəcəm, bilirəm ki, çoxları belə halvanı xoşlayır. Vallah, “Final”, “Teksun” alan deyiləm, təmiz kərə yağı alacam, heç qıyaram həm-

karlarımın mədəsi ağrısın?! Düzdür, bir az xərcə düşəcəm, amma eybi yox, mətbuatın həmrəyliyi üçün dəyər!

Hə, harda qalmışdım, halvada... Bişirib nimçələrə tökəcəm, üzərinə "Ehsan xəbər" yazıb konkret media orqanlarına, redaksiyalara və konkret jurnalistlərə göndərəcəm. Beləliklə, mən redaksiyaların elektron poçtuna "Dünən "Media forum" saytında filan saatda dərc olunan informasiya sizin bu gün dərc etdiyiniz filan informasiya ilə eynidir. Zəhmət olmasa, bu məsələni araşdırasınız" yazıb yollayan əməkdaşımızın da işini yüngülləşdirmiş olacam.

Mən halvanın göndəriləcəyi ünvanları adbaad da qeyd edə bilərdim. Amma bu ad çəkmək o ad çəkməkdən olmadığına görə yenə əlimi saxlayıram. Həm də ona görə ki, bu yazı həmkarlığı pozmaq üçün yox, onu yaratmaq və ya bərpa etmək üçündür, xüsusilə də "Media forum"un yubileyində.

...Amma bir gün redaksiyanıza halva gətirsələr, əliniz üzünüzdə qalmasın!

*22 dekabr 2009-cu il
Mediaforum.az*

DÜNƏN...

Dünən Fətullayev redaksiyamızda oldu. Bu dəfə qapını açan Emin Fətullayev yox, Eynulla Fətullayev idi. Sevindim. Budəfəki sevinc mayın 26-da sərəncam xəbərini eşitməyimdən də, Eynullanın əfvə düşməsindən də böyük idi. Çünki...

Düz dörd il idi ki, Emin müəllim – Eynullanın atası bizim redaksiyaya gəlib-gedir, oğlundan xəbərlərin ilk mənbəyi kimi çıxış edir, həbsxana soraqlarını çatdırır, qanunsuzluqlara, haqsızlıqlara etirazını bildirirdi. Günü-gündən bütün redaksiya, eləcə də mən qarşımızda mübariz bir ata obrazının yaranmasının fərqləndə deyildik. Elə bir mübariz atanın ki, 10 hüquq müdafiəçisinin işini görürdü, saçları dümağ ağarırdı, amma qaməti əyilmirdi, elə bir atanın ki, gözlərinin dərinliyində oğul həsrəti və oğlunun həyatına görə böyük narahatlıq vardı, amma üzü həmişə gülürdü, cizgiləri təbəssüm saçırdı. İllər sonra, hadisələrin dolanbaclarında, proseslərin şərhində Emin müəllimin hansı işləri gördüyünə, bir atanın nələrə qadir olduğuna şahidlik elədik.

Artıq Emin müəllimin gözlərinin dərinliyindəki narahatlıq itəcək!

Dünən çox sevindim...

Ötən dörd ildə dəfələrlə olub ki, ağır Güzdək yolundan bizim redaksiyaya axşam saat 6-da gəlib çıxıb Emin müəllim. Pal-paltarı toz-torpağın içində... Yayın istisindən, qışın sax-

tasından rəngi qapqara qaralmış vəziyyətdə, yorğun-arğın... Amma usanmamış, amma bezməmiş... Qarşısına çay qoyuruq, içir. "Emin müəllim, birini də süzəkmi?" "Allah köməyiniz olsun, ürəyim yanırdı, yaxşı olar..." deyir.

Bilirdik ki, belə çayların nə qədərini süzsək də, nigaran atanın dərдинə çarə ola bilmərik. Sual verirdi: "Nə qədər olar axı? Nə qədər saxlayacaqlar onu içəridə?" Ürək-dirək verirdik, təskinlik verirdik. Bilə-bilə ki, bu sözlər yaralı ataya təsəlli olmaz. Emin müəllimə quru sözlər yox, qəzetlərdə, saytlarda dərc olunan xəbərlər, məqalələr qüvvət verirdi.

Artıq Azərbaycan jurnalistinin valideyni həbsxana qapıları arxasında dayanmayacaq!

Dünən çox sevindim...

Emin müəllim bəlkə də mənim bu sözlərimdən inciyə bilər, amma etiraf edirəm ki, bu dəfə onun redaksiyaya gəlməməyinə sevindim. Bəli, sevindim. Çünki bu dəfə haqları uğrunda mübarizə apardığı oğlu bizə qonaq gəlmişdi və biz artıq məhbus jurnalistdən deyil, azadlıqdakı jurnalistdən bəhs edəcəkdik.

Artıq həbsxanada Azərbaycan jurnalisti yoxdur!

Dünən çox sevindim...

Dörd ildə 1027 xəbər. Sonuncu – 1027-ci xəbər "Eynulla Fətullayev: "15 dəqiqədir ki, evdəyəm" oldu. Əvvəlki 1026 xəbər bu sonuncunun yazılmasına xidmət etmişdi. Arxivə baxıram. Eynulla ilə bağlı 90-cı xəbərimiz "Eynulla Fətullayev həbs olundu" olub. Bu arxiv təkcə bir Azərbaycan jurnalistinin həyatına aid deyildi, həm də arzu edilməyən situasiyada görülmüş yaradıcılıq işlərinin emalatxanası idi. Nə qədər Azərbaycan jurnalistinin həbsindən, qarşılaşdığı qanunsuzluqdan, haqsızlıqdan, ölüm qorxusu altında yaşayan həmkarından xəbər hazırlamaq, mövzu içindən mövzu çıxarmaq olar? Bir jurnalistin adı 4 il sərasər həmkarının bloknotuna yazılmış... Məgər bu enerji Eynullanın hansısa mükafat almasına, yaxud hansısa məqaləsinin ictimaiyyətdə doğurduğu əks-sədaya, onun yeni çapdan çıxmış kitablarına sərf edilə bil-

məzdimi? 1027 xəbər Azərbaycan jurnalistikasının uğurlarına həsr oluna bilməzdimi? Nəyə görə Azərbaycan jurnalisti həbs olunmalı, uzun illər azadlığa çıxıb həmkarlarına həbsxana xatirələrini danışmalı idi ki?!

Dünən çox sevindim...

...Çünki indən belə “məhbus jurnalist” ifadəsini işlətməyə-cəyik.

İnanıram...

3 iyun 2011-ci il
Mediaforum.az

VAY O GÜNDƏN...

O günün reaksiyası: “Elə bil Elmar ölən gündür!” İlin üçüncü ayı olan martla ilin on birinci ayı olan noyabrı təkcə soyuq hava deyil, həm də ölüm oxşar etdi Azərbaycan cəmiyyəti üçün, qələm əhli üçün, mətbuat cameəsi üçün.

2005-ci ilin 2 martı ilə 2011-ci ilin 23 noyabrı bir-birinə qarışdı. Fəciənin arxa fonunda qalan il də, ay da, gün də bir andaca əriyib yox oldu. Öldürülən qələm adamları, qətl hadisəsi qabarıq duruşu ilə önə çıxdı. Öldürülənlərin adlarının da, qatilin kimliyinin də, bu reaksiyanın kimdən gəlməsinin də mənası qalmamışdı artıq. Qorxduğumuz başa gəlmişdi – gözə çöp düşmüşdü yəni. Sözdən yara alan, yaxud bu bəhanə arxasında gizlənən iyrənc qüvvə indi əlinə bıçaq almışdı. Amma..., amma daha da qorxulusu var.

Mənim üçün ən qorxulusu bilirsinizmi nədir? Azərbaycanda jurnalist qətlərinin adiləşməsi ehtimalı. Jurnalistlərin döyülməsi, təqib olunması, şərlənməsi faktlarına cəmiyyət necə öyrəncəli edildisə, buna məcbur qaldıqsa, jurnalist ölümünə də öyrəncəli olarıq birdən. Nə yazıq ki, belə deməyə ehtimalım daha çoxdur.

Heç uzağa getməyək. Son 10-12 ilin xronologiyasını yada salaq. Hər dəfə hansısa jurnalist fiziki zora məruz qalanda ondan əvvəlki həmkarının döyülməsinin unudulduğu fakt de-

yilmi? İndiyədək şil-küt edilən həmkarlarımızın qanının yerdə qalması, bir kimsənin cəzalandırılmaması unudulma demək deyilmi? Bu cinayətlərin cəzalarını tələb etməkdə ərincəklik göstərməyimiz unudulma demək deyilmi? Bu unutulmuşluq yeni qətlin köhnə, qatı açılmayan hadisəni kölgədə saxlayacağı demək deyilmi? Yeni qətl hadisəsi baş vermə motivi və səbəbləri ilə, aktuallığı ilə gündəmi öz “hakimiyyəti” altına alsada, lazımi instansiyaların – hüquq müdafiəçilərinin, ölkədəki səfirliklərin susqunluq nümayiş etdirməsi unutulmuşluğa işarə deyilmi?

2011-ci ilin 23 noyabrına qədər çoxsaylı jurnalist döyülmələri fonunda Elmar Hüseynov ölümü – motivi, səbəbi, cəzasızlığı ilə yeganə hadisə idisə, müasir Azərbaycan mətbuatı tarixi üçün kulminasiya idisə, indi bu təpənin iki başı oldu – Elmar Hüseynov və Rafiq Tağı. Vay o gündən ki, faciənin ikili olmasından jurnalistlərin düşmənləri istifadə etsin, nəinki haqq yolunda çıraq yandıranlar.

Gəlin bir boylanıb yaxın tariximizə baxaq. Ötən əsrin 90-cı illərində jurnalistə qarşı zorakılıq faktlarına reaksiya ilə indiki reaksiyaları müqayisə edək. Eynidirmi? Yada salaq, hələ 90-cı illərin ortalarında kütləvi aksiya zamanı ağır xəsarət alan Tapdıq Fərhadoglu ilə bağlı, yaxud 90-cı illərin sonlarında “Yeni Müsavat” qəzetinin əməkdaşı Kamil Tağısoyun oğurlanaraq döyülməsi, mənəvi zorakılığa məruz qalması ilə bağlı reaksiyaları... Səfirliklər susmur, ölkədə fəaliyyət göstərən, yeni-yeni yaranmaqda olan hüquq müdafiə institutunun nümayəndələri fəğan edir, bəyanat bəyanat ardınca verilir.

Sonra nə oldu bəs?

2006-cı ildə jurnalist Fikrət Hüseynlinin boğazının bıçaqla kəsilməsi faktı 2005-ci ildə aksiya zamanı ağır xəsarət alan İdrak Abbasov faktını, Bahəddin Həziyevin ölümünün bir addımlığından qayıtması hər ikisini, 2008-ci ildə Aqil Xəlilin ətrafın-

da baş verən olaylar isə o günə qədər olan bütün hadisələri adiləşdirdi, əhəmiyyətini azaltdı, nə yazıq, öyrəncəli olduq. Elmin Bədəlovun, Ramin Dekonun, Anar Gəraylının, Seymur Həzinin və digərlərinin döyülməsi, fiziki təzyiqlərə məruz qalması Azərbaycan cəmiyyəti üçün artıq yeni hadisə olmadı. Qulaq o qədər jurnalist döyüldüyünü eşitdi, göz o qədər belə yazı oxudu ki... Çoxu heç ayırd edə də bilmirdi ki, baş verən döyülmə hadisəsi köhnə idi, yoxsa təzə?

Jurnalist döyülürdü, mətbuat konfransı keçirilirdi, bəyanat-filan, uzağı cinayət işinin açılmasına nail olunurdu. Bir də illik hesabatlar, mövzu xətrinə hansısa qəzetin xəbəri təzələmə cəhdləri, vəssalam, bitdi...

Azərbaycanda bu qədər jurnalist döyülmələri içərisində 2005-ci il mart ayının 2-də baş verən Elmar Hüseynov qətli ayrı effekt yaratdı. Media cameəsi üçün ağır şillə oldu, beyinlər təzyiq-təqib dumanından ayıldı. İstər Elmara qədər, istər Elmardan sonra döyülən, əzilən, təzyiqlərə, təqiblərə məruz qalan hər jurnalistin beynindən belə fikrin keçməsinə çox əminəm: "Mən də Elmar kimi ölə bilərdim..."

Elmarın ölümü jurnalistlər üçün səngiməyən ağrıya çevrildi, ondan yazıldı, mətbuat adına hansı gün varsa o gün qəbri ziyarət olundu, mövzu kimi gündəmdən düşmədi – hadisədən 6 il ötsə belə. İndi isə gündəmi Rafiq Tağı, onun faciəli ölümü tutub. Sosial şəbəkələr, qəzetlər, informasiya agentlikləri – hər kəs ondan yazır, ondan danışır. Hətta bəziləri bu hadisəni daha böyük, daha faciəli hesab edir. Əslində belə düşünənlərin haqları da var. Küçənin ortasında, 7 müşahidə kamerasının çəkiliş apardığı ərazidə qələm adamına 6 bıçaq zərbəsi vurulur. 3 gün keçir, o, dünyasını dəyişir. Bəli, daha dəhşətli hadisədir. Çünki o, ölməyə bilirdi!

Bəri başdan bu qətli törədənlərin aşkar edilməyəcəyi, əsl sifarişçilərin bəlli olmayacağı ümitsizliyini də bunun üstünə

gələndə Rafiq Tağı qətlinin daha ağır olduğunu sübut eləməyə ehtiyac qalmaz.

Vay o gündən ki, Rafiq Tağı qətlindən də ağır hadisə ilə üzləşək... Vay o gündən ki, belə qətl hadisələri çoxaldıqca söz yarası vuranların adlarını torpaq altından üzü qibləyə yönələn qəbir daşlarından oxuyaq. Vay o gündən ki, bunu adi hadisə kimi, olmuş kimi, olan kimi, olacaq kimi qəbul edək. Vay o gündən...

28 noyabr 2011-ci il
Mediaforum.az

İNSANLIQ PRAKTİKASI

Deyəsən, hamı danışıb, axıra qalan mən olmuşam. Yəqin 6 il 3 ay 25 gün “Media forum”da işləməyimin kəramətindəndir ki, mənə saytın yubileyi haqqında kiçik bir rəy deyil, ayrıca yazı yazmaq nəsib olur.

Biz çox yerdə işləyə bilərik. Birində az maaş ala bilərik, birində çox pul qazanmaq imkanımız olar. Birində daxili potensialımızı nümayiş etdirmək fürsəti yaxalaya bilərik, digərində isə sıxıb suyumuzu çıxarırlar. Bir iş yeri trampolin funksiyasını yerinə yetirə bilər, bir iş yeri karyeranın sonu olar. Yenə də sadalamaq mümkündür.

Amma nadir iş yerləri olur ki, orada əziz adama çevrilirsən, yaxud oradakılar sənə o qədər əziz olur ki, xəstəxanaya düşəndə bacı-qardaşından əvvəl onları qapı arxasında gözləyən görürsən, yaxın adamından ummadığını belə onlardan umursan, yaxud ən yaxın qohumunun deyil, iş yoldaşının, yaxud iş rəhbərinin iradə sənə daha çox yer edir. İnciyəndə elə-belə yox, ürəkdən inciyirsən, sevinəndə xalaxətrin qalması deyə yox, cani-könüldən sevinirsən. Belə bir şəraitə düşmüsünüzsə, deməli, siz nə vaxtsa “Media forum” saytının işçisi olmusunuz...

Müasir zamanədə iş tapmaq, işə girmək o qədər asan deyil, bunu hər kəs bilir. Kimisi tanışlıqla, kimisi rüşvətlə, kimisi də müsabiqələrdə iştirak etməklə özünə iş tapır. Və əksəriyyə-

timiz də tapdığımız iş yerindən dördəlli yapışıraq ki, ay aman, birdən işsiz qalaram.

Tanıssız-filansız, müsabiqəsiz-zadsız burda işə düzələ bilərsən. (Əlbəttə ki, vakansiya varsa...) Sadəcə, sayt rəhbərləri ilə görüşüb işləmək istədiyini bildirə, 1 aylıq stajirovkadan sonra kollektivin üzvünə çevrilə bilərsən. Yəni sözün kəsəsi, orada işə girmək, hətta orada işləmək belə asandır. Mövzun yoxdursa, mövzu veriləcək, yol göstəriləcək, yazı yazmağın əlifbası keçiriləcək, ekspertlərin adları, hətta telefon nömrələri tapılıb ovcuna qoyulacaq.

Amma oradan çıxmaq, ayrılmaq haqqında qərar vermək çox çətinidir. Bəzən işdən ayrılmaq haqqında qərarı vermək üçün ayların, hətta illərin gedə bilər. Bu dilemma ilə qarşılaşmırsınızsa, deməli, siz nə vaxtsa "Media forum"un işçisi olmusunuz...

Bu redaksiya mənim təsəvvürümdə hündür ağacları, bol-bol meyvəsi, səliqə-sahmanla düzülmüş tərəvəz ləkləri olan bir bağıdır. Elə bir bağ ki, ora nə qədər adam daxil olsa da, hündür ağaclarının kölgəsinə çəkilsə də, meyvələrindən yesə də, tərəvəzlərini dərib evinə daşısa da, məhsulu tükənən deyil, azalan deyil.

Əgər sizə hər hansı bir sözün düzgün yazılış formasını bilmək lazımdırsa, zəhmət çəkib orfoqrafiya lüğətinə baxmayın. "Media forum" saytının axtarış bölməsinə həmin sözün yazın, düzgün yazılışı görəcəksiniz. Yaxud kimsənin vəzifəsi, titulu haqqında məlumat lazımdır mı? Axtarış sistemlərində qurulanmayın, "Media forum" dadınıza çatacaq, bir zəhmət çəkin, axtardığınız adamın ad-soyadını "Media forum"un axtarış bölməsinə yazın, görün nələr çıxacaq.

Yaxud yenicə jurnalistliyə başlayan, ya da çoxdan jurnalistlik edib hələ də xəbər yazma bilməyən varsa, "Media forum"un xəbərlərini oxusun, onları incələsin və bu praktikadan bəhrələnsin, peşman olmayacaq.

Mövzu axtarırsınız, “Media forum”un arxivinə girin, 1-2 saata əldə edəcəyiniz nəticəyə çaş-baş qalacaqsınız, “orda nələr varmış” deyəcəksiniz.

Bütün bu sadaladığım və yaxud sadalaya bilmədiyim 10 il ərzində ərsəyə gəlib. Hazırda bu redaksiyada çalışanların da, əvvəllər orada işləyənlərin də qətrə-qətrə əməyi var. Və çox sevinirəm ki, o bağın, o bağçanın qurulmasında mənim də əməyim olub.

Orta məktəbdə bir tarix müəllimim vardı – Elbrus Abdullayev (əşitdiyimə görə, rəhmətə gedib, Allah rəhmət eləsin!). Hər dərsdə bizə oxumağı, zəhmət çəkməyi məsləhət görürdü: “Zəhmətinizin bəhrəsini görəcəksiniz, vallah, görəcəksiniz. Oxuyun, deməyin ki, kasıbıq, ali məktəbə girə bilməyəcəyik, həvəsdən düşməyin. Oxuyun, zəhmət çəkin, tələbə olacaqsınız, peşə sahibi olacaqsınız, zəhmətinizin bəhrəsini yeyəcəksiniz”.

Bu məsləhətin hardasa 24-25 illik tarixi var və hər dəfə əməyimin bəhrəsini gördükdə – istər maaş alanda, istər yazdığım yazılar, araşdırmalar müsabiqələrdə qalib olanda ilk yadıma düşən Elbrus müəllim olur. Ona təşəkkür etməyə bilmirəm. Başqa bir təşəkkür borcum isə Azərədir. Saytın baş redaktoru, böyük qardaş hesab elədiyim Azər Qaraçənliyədir.

“Media forum”un səhər iclasları təkcə iş planlaması olmurdu. Hərçənd boynuma alıram ki, həmin iclasların uzanmasına etiraz edənlərin başında mən dayanırdım və bu da mənim səbirsizliyimlə bağlı idi. Hərdən iclaslarımız o qədər maraqlı keçirdi ki, işləmək həvəsini buraxıb elə müzakirələrin davam etməsini istəyirdik. Həmin söhbətlərin biri də Azərbaycanın gələcəyi, insanları, vətəndaşlıq borcu haqqında olmuşdu. Əslində hər dəfə mövzu hərlənib-fırlanıb bunun üstünə gəlirdi və yadımdan çıxmaz ki, hər dəfə Azər belə deyirdi ki, ölkədə hər kəs öz işini, öhdəsinə düşən vəzifəsini vicdanla yerinə yetirsə, hər şey qaydasına düşəcək. (Bu prinsip əslində Azərin müəllif yazılarında da var).

Öz işini vicdanla yerinə yetirmək – bu redaksiyada çalışanlara təkcə peşəkarlıq, jurnalistika, “new media” öyrədilmir, sənətin sirləri açılmır, burada çalışanlar əsl insanlıq praktikası keçirlər. Saytda dərc olunan hər bir xəbərin, hər bir yazının arxasında böyük vicdan dayanır və bu günə qədər də “Media forum”u saxlayan orada çalışanların öz işlərini vicdanla həyata keçirmək bacarığıdır.

Biz haqsızlığa uğrayan, qanunsuz həbs olunan, zülmə qarşılaşanları bir-birindən ayırd etmədən müdafiə etdik, öz işimizi vicdanla yerinə yetirək deyə.

Vəzifəni vicdanla yerinə yetirmək – bunun daha bir özəlliyi ondadır ki, gecələr rahatca başını yastığa qoyub yata bilirsən, gündüzlər isə alın açıqlığı ilə gəzirsən. Zəhmətinin müqabilində aldığı əməkhaqqı adama o qədər şirin gəlir ki, yüz batman bala bərabər... Bu hissi yalnız halal və vicdanlı adamlar bilə bilər. Hardasa belə bir insanlıq praktikası keçmisinizsə, deməli, siz nə vaxtsa “Media forum”un işçisi olmusunuz...

“Media forum” oxucu arxasınca qacan sayt olmayıb, oxucuları öz ardınca aparan media qurumu olub. 2009-cu ilin yanvarında saytda Rusiyanın Ermənistanə külli miqdarda silah satdığını təsdiqləyən sənəd dərc olundu. O vaxt nəinki Azərbaycan mediası, hətta Rusiya, Ermənistan mediası “Media forum” saytına istinadlar etməyə, həmin mövzudan yazmağa başladılar. Sayt əməkdaşları bu mövzunu çox uğurla işlədi və yadımdadır ki, o illərdə saytın İP-si çox yüksək oldu. İP-nin nə qədər olduğunu sayt rəhbərliyi daha dəqiq bilər, amma iclas zamanı biz bununla qürurlanırdıq.

Şəxsən mənim o hadisədən sonra Azərbaycan mediasında buna bənzər faktın olduğu yadıma düşür. İndi hər kəsə bəllidir ki, saytların İP-ləri hansı yolla yüksəldilir. Bir də Allah “Facebook”un yaradıcısı Mark Suxerberqdən razı olsun ki, hər redaksiya sosial şəbəkədə bir yox, bir neçə səhifə açıb xəbərlərə xeyli maliyyə yatıraraq İP toplayır. Tək bir faktı qeyd edəcəm: hər il yay aylarında saytın kollektivi məzuniyyətə

çıxırdı. Məzuniyyətdən dönəndən cəmi 1-2 gün sonra saytın daimi oxucuları da qayıdırdı. Sanki bir aylıq fasilə olmayıb, saytın İP-si öz əvvəlki göstəricisinə dönürdü.

İdeal adam, ideal ölkə, ideal iş yeri yoxdur, mən də bu fikrlə razıyam. Sevimli bacım, qələminə, özünə hörmətlə yanaşdığım Alyanın dediyi kimi, “Media forum”un da çatışmayanları var, amma onları deməyə ehtiyac yoxdur: “Evin sirrini niyə çölə çıxardaq ki?!”

Amma bir-iki “çatışmayan” xüsusiyyətini deyəcəm: kim jurnalistikaya gəlir yeri kimi baxırsa, kim onu-bunu şantaj edib pul qazanacağını düşünürsə, kim jurnalistliyə trampolin kimi baxıb karyera qurmaq istəyirsə, kim ağılına gələni yazıb saytda dərc etdirəcəyini güman edirsə, kim köhnə yazılarını təzə ad altında redaktorlara sırımaq niyyətindədirsə, qətiyyənlə “Media forum”un həndəvərindən keçməsin.

Əziz “Media forum”, gələnlə-gedənlə, indiki, yaxud sabiq mediaforumçular, 10 illik yubileyimiz mübarək!

19 dekabr 2014-cü il
Mediaforum.az

“ÇOX GÖZƏL İNŞAATÇIYDIN, ELMAR, JURNALİST OLMAQ HARDAN AĞLINA GƏLDİ?..”

Azərbaycan. Bakı. Qurd qapısı məzarlığı. Jurnalist Elmar Hüseynovun qəbri. Cümə axşamı. Sabir kişi oğlu ilə söhbətləşir:

– Yuxuma gəlirsən, nəsə deyirsən... Amma yadımda heç nə qalmır... Nə dediyini anlaya bilmirəm...

Məndən yaman nigaranmışsan. O gün dostun Şahbaz dedi. Deyir yuxusuna girmisən, demisən kişidən yaman narahatam, neyləyir?.. Nigaran olma, bala, bəyəm istəmirsən tez yanına gəlim?.. Bircə Aslanı görə bilsəydim... Səni öldürdülər, burdasan, gəlirəm, gedirəm... İndi narahatlığım ancaq Aslandandı... Oğlunun böyüməsini görəcəmmi? Eynən sən kimidi, dediyindən dönən deyil, hər şeyə gedə bilər...

Atasızlığın nə olduğunu yaxşı bilirəm. Babanı 37-ci ildə tutdular. 10 illiyə Sibirə göndərdilər. Xruşşovun vaxtında bəraət aldı, qayıtdı. Az keçdi, yenə həbs elədilər, 7 illiyinə Qazaxıstana yolladılar. Atasız böyüdüm. Ağlıma gəlməzdi ki, nəvəmin də taleyi belə olacaq.

Ağlıma da gəlməzdi ki, bizim ailənin kişilərindən kimsə cavan ölər. Güvənirdim, tez-tez sənə də deyirdim ki, bizim nəsil-kökə kişilər uzunömürlüdü. 77 yaşı var, hələ yaşa-

yıram. Səndən çox narahat idim, Elmar, amma öləcəyin ağlıma da gəlmirdi. Təhlükənin səni qarabaqara izlədiyini bilirdim. Baban kimi uzun dustaq ömrü yaşamadığından qorxurdum, deyirdim birdən sən də sürgün olunarsan... Kaş elə olaydı...

Sənsə öləcəyini bilirdin. Yaman tərsiydin. Heç kəsi narahat eləməirdin, hər şeyi bizdən gizlədirdin...

Zuğulbada, orta məktəbin 6-cı sinfində oxuyanda baş verən yadımdadı?.. O vaxt "Brejnevski dom"u tikirdim, gecə-gündüz ordaydım. Heydər Əliyev də hər axşam gəlib işin gedişinə baxırdı. Yazdığı bir inşaya görə bizi məktəbə çağırmışdılar, özü də "mütləq atan gəlsin" demişdilər. Bir günorta imkan eləyib məktəbə getdim. Direktor yəhudi idi. İnşanı mənə tərəf uzadıb "oxuyun" dedi. Mən də dedim onun xəttini oxuya bilmirəm. Sənin xəttini bacın Esmiradan başqa kimsə oxuya bilmirdi... Nəysə, inşanı sinif müəllimin oxudu. Orda insanın necə həyat qurmasından, yaşamasından yazmışdın, deyirdin insan arzuladığı ömrü yaşamalıdı...

Nəysə, direktor qayıtdı ki, "što s nim delat?" Nə deyəydim, dedim qovun getsin, əgər belə şeylər yazırsa, olmaz. Direktor razılaşmadı, "olmaz" dedi, sonra əlini sənin çiyninə qoyub "böyük gələcəyin var" dedi.

Səninlə bağlı ən xırda məqam da yadımdan çıxmayıb... Yadımdadı, ali məktəbi bitirəndən sonra işləmək üçün Sibirə getməyə hazırlaşırıydın. Getməmişdən əvvəl səninlə bir həftə Kislovodskda, Pyatigorskda, Yessentukidə gəzdik. Elşadı – qardaşını oralara çox aparmışdım, Esmira da olmuşdu. Amma səninlə birlikdə heç səfərimiz olmamışdı.

Sonra səni Sibirə yola saldım. Nədənsə heç vaxt həmin günü – təyyarənin pilləkənlərində dayanıb arxaya boylanmağını, mənə əl eləməyini yadımdan çıxara bilmirəm. Hər gün gözümün qabağındadı o mənzərə...

Orda iki il yarım işlədin. Kaş elə Sibirdə qalaydın. Anan əl çəkmədi, dedi rusla-xaxolla evlənər, gəlsin. Getdim gətirdim, axmaq kimi... Burda inşaatda işə düzəldin. Elmar, sən çox gözəl inşaatçıydın, Elmar, jurnalist olmaq hardan ağlına gəldi?..

O vaxt bir şeyi səndən gizlətmişdim, Sibirdən məktub gəlmişdi ki, Elmar geri dönsün, onu baş mühəndis qoyuruq. Kaş gizlətməyəydim, qayıdardın Sibirə, jurnalist də olmazdın...

Yaman qapalı adamdın, nə mənə, nə bacına, nə qardaşına, nə Ruşaniyəyə bir şey deyərdin. Neylədiyini yaxşı bilirdin, söz düşəndə də "millət üçün lazımdı" deyirdin.

Fizika müəlliminə "Tı – dura" deməyin yadına gəlir? Səndən sonra üç nəfər də ayağa durub dediyini təkrarlamışdı. Böyük qalmaqal qopmuşdu. Sən də demişdin ki, "ya dokazı-vayu şto ona dura, prosto ona ne xoçet etovo ponyat".

Elmar, açığı, bunlardan əlimi üzümüşəm, heç nəyi axtarmırlar, heç axtarmayacaqlar da... Dörd ilin tamam olur. Deyirlər qatil beynəlxalq axtarışdadı. Nə qədər axtarılacaq? Bəyəm qatili tapa bilmirlər? Onun kim olduğunu hamı yaxşı bilir. Jurnalistlər də gedib tapdı. Eynulla da yazdı, Mahal İsmayıloğlu indi də yazır. Söz vermişdilər ki, iki həftəyə bu işi açacaqlar. İki həftə dörd il olur...

Yuxuda da ağlayıram... Düzgün eləmədilər... Axırındı dəfə istintaq qrupu məni üç il əvvəl ifadə almağa çağırıb, o vaxtdan səs-soraq çıxmır. Heç yada salan yoxdu.

Halal olsun bu jurnalistlərə. Bilirəm ki, Eynullanı nə üçün tutublar. Uşaq-zad deyilik ki... Hər şeyi başa düşürəm. Bilirəm ki, jurnalist işləmək çox qorxuludu. Dünən oxuyuram Mahal İsmayıloğlunu yenə istintaqa çağırıblar. Xəstə adamdı, yapışmışınız yaxasından, əl çəkmirsiniz, yazığın ürəyi gedib. Biabırçılıqdı öz vətəndaşına belə qəddar olmaq... Nolsun jurnalistdi, bu da onun sənətidi də...

Deyirəm Aslan elə Norveç vətəndaşı olsun... Əslində bu barədə çox fikirləşməmişəm... Amma belə daha rahatdı.

Onda gedib dünya ölkələri haqqında kitab almışam. Elə birinci Norveçi açıb oxumağa başladım. Beş milyon yarım əhalisi var, 580 milyard kron büdcəsi. 1 kvadrat kilometrə 14 nəfər düşür, dünyada yaşayış səviyyəsinə görə ikinci yeri tutur. Onlarda hər şey insan üçündü, polis istədiyini eləyə bilər. Onlarda əsas adam baş nazirdi, kralın da ayrı hörməti var. Aslandan arxayınam, amma bircə onu görə bilsəm...

Norveçə getmələrinin beş ili tamam olanda bura gələ biləcəklər, Allahdan ömür istəyirəm ki, heç olmasa o vaxta sağ qalım, Aslanı görüm.

Gəlin deyir ki, çox sürətlə böyüyür, 5 yaşı var, təsəvvür elə, 34-35 ölçülü ayaqqabı geyinir. 3-4 ay əvvəlin paltarı əyninə olmur. Çalışıram tez-tez onlara pul yollayım ki, ona paltar, oyuncaq alsınlar. Gəlinə deyirəm nə lazımdı al, korluq vermə. Nə xoşuna gəlir onu da al, geyindir. Görək nə olur...

Yaman dəcəldi. Burda olanda ona maşın almışdım, aparırdım gəzdirməyə. Maşını düz üstümə sürürdü, deyirəm, ay bala, neynirsən, deyir, "proveryayu". Məni yoxlayana bax... Görürsən də, sənə oxşayır... Bir yaşı vardı, 100-ə qədər sayırdı, məəttəl qalmışdım. Orda vəziyyətləri yaxşıdı, orda insana qiymət verirlər. Norveç səfiri Yon Ramberqlə söhbət eləmişəm, deyir kral da onların xətrini çox istəyir, hətta sənin şəklini, ingilis dilində yazın çıxan jurnalları otağında saxlayır.

Sənə Musabəyovun abidəsinin yerində abidə qoymaq təklifi olmuşdu, heç razı deyildim. Rasimdən, Rasim Musabəyovdan ayıbdı...

Belə məsələ də qaldırmışdılar ki, sənin yazılarından jurnalistika fakültəsində dərs keçsinlər. Sonra o da qaldı... Sənin dəfn mərasimində bir tanımadığım qadın mənə yaxınlaşıb dedi ki, vaxt gələcək onun adına institut olacaq. Bundan son-

ra çox hadisə olacaq... Bilirəm, elə sənin qatilini də tapacaqlar, amma nə vaxt?..

Fevralın 19-du. Gələn cümə axşamı yenə gələcəm. Bir də martın 2-də... Onda qonaqların çox olacaq. Görən o vaxta qədər bu qızılgüllər açacaqmı?!

20 fevral 2009-cu il
Mediaforum.az

RUŞANİYƏ HÜSEYNOVA: “MART AYI GƏLƏNDƏ ELMAR ÇOX SEVİNƏRDİ”

Mərhum jurnalist Elmar Hüseynovun həyat yoldaşı Ruşaniyə Hüseynova “Media forum” saytına danışıb.

Elmar Hüseynov 2005-ci il martın 2-si Bakıda öldürülüb. Ruşaniyə Hüseynova 2006-cı ildə oğlu Aslanla birlikdə Norveçə mühacirət edib və o zamandan həmin ölkədə yaşayır.

Aslan atası haqqında hər şeyi bilir

– Aslan atası haqqında hər şey bilir. Mən ona hər şeyi danışmışam, amma o qədər də dərinə getməmişəm, yəni uşaq ağlına batan qədər ona hadisələr haqqında danışmışam. Axı o hələ uşaqdır, elə şeylər var ki, ona tam deyə bilmərəm. Əsas sualın cavabını isə o bilir. Soruşur ki, necə olub atasını öldürüblər? Nəyə görə qətl olub? Nəyə görə pis adamlar atasını güllələyiblər? Ən çox verdiyi suallar bunlardır. Mən də bu sualları cavablandırmağa çalışıram.

Aslanın 8 yaşı var. Mən artıq beş ildir ki, ölkədə deyiləm. Hər şey adidir. Demək ki, çox dəyişiklik baş verib, heç də belə deyil. Aslan məktəbə gedir, evə dönür. O öz uşaq həyatını, uşaqlığını yaşayır. Aslan bura gələndə 3 yaşı vardı, amma indi 8 yaşındadır. Böyüklərə nisbətən onun üçün dil öyrən-

mək daha asan oldu. Məktəbə gedir və Norveç dilində danışır. Üçüncü sinifdə oxuyur.

Norveçə gələrkən Elmarın məqalələrini, şəkillərini, bəzi xatirə əşyalarını özümüzə götürmüşük. Burada, məktəbdə Aslandan soruşurlar ki, sən kimsən, hardan gəlmisən və sairə. O da cavabında deyir ki, biz Azərbaycandan gəlmişik, mən Bakıdan gəlmişəm və mənim atam tanınmış adam olub. Ən çox dediyi fikirdir bu: "Fəxr edirəm ki, mənim atam Elmar olub".

Məndən tez-tez soruşur ki, ana, biz Azərbaycana nə vaxt dönəcəyik, nə vaxt biz Bakıya gedə bilərik? Ona cavabım belə olur ki, indi gedə bilmirik. Çünki bir az problemimiz var. Buna baxmayaraq tez-tez yenə o sualı verir. Cavabım belə olur ki, vaxtı gələndə gedəcəyik. Bakı haqqında, Azərbaycan haqqında, atası haqqında kifayət qədər geniş məlumat əldə etmək istəyir. İnternetdən bu və ya digər məlumatları ona çatdırmağa çalışıram. Birlikdə Bakının yeni görünüşünün şəkillərinə baxırıq. Atasının qəbrinin şeklini də ona göstərirəm. Daha çox ora getmək, qəbri yaxından görmək istədiyini deyir. Çünki onun heç yadına düşmür atasının qəbri. Çox balaca idi biz Bakıdan gələndə. Şəkilləri görəndə "Biz nə vaxt ora gedə bilərik" sualını daha tez-tez verir.

Oğlum böyüdükcə Elmara çox oxşayır. Üz cizgiləri, jestləri, danışığı, hərəkətləri. O gün bir az məndən irəlidə addımlayırdı. Ona baxıram, ürəyimdə deyirəm, ilahi, lap Elmar kimi yeriyir. İlk vaxtlar Aslanın atasına oxşadığını sezdikcə oturub ağlayırdım. Amma illər keçdikcə buna sevinirəm.

"Nə vaxt dönmək olar" sualının cavabı hələ hazır deyil

– Vətənə dönmək. Haçan? İndi bunu heç kim deyə bilməz. Hazırda Azərbaycanda baş verən bütün hadisələrdən uzağam. Prosesləri yalnız virtual aləmdən izləyirəm. Bir var

ölkədə yaşayasan və proseslərdən xəbərin olsun, bir də var ki, hadisələri uzaqdan-uzağa izləyəsən. Mənim informasiyam yalnız xəbər saytlarının yazdığı, ictimaiyyətə ötürdüyü xəbərlər qədərdir. Əlbəttə ki, atam-anam, yaxın qohumlar nələrisə danışılar, amma yenə də bu, hadisələrin içində olmaq üçün yetərli deyil. O səbəbdən də “nə vaxt dönmək olar” sualının cavabı hələ hazır deyil.

Rafiq Tağının faciəsindən çox təsirləndim

– Rafiq Tağının qətlə yetirilməsini eşidəndə ən əvvəl ailəsi gözümlün önümə gəldi. Faciədən çox təsirləndim və öz yaşadığım ağır günləri xatırladım. İlk dediyim fikir bu oldu: “Yazıq ailə! İndi sizi nələr gözləyir!”

Mən bu yoldan keçmişəm və bu cür itkinin nə olduğunu məndən yaxşı kimsə bilə bilməz. Belə hallarda ən birinci zərbəni yaxınları – həyat yoldaşı, uşaqlar, ata-ana, bacı-qardaş alır. 7 il boyunca həyatda keçirdiyim çətinlikləri xatırladım və düşündüm ki, onlar da bu çətinliklərdən keçəcəklər. Yerdə qalanı isə Azərbaycan standartlarına uyğun hallardır.

Baş vermiş hadisə Azərbaycana dönməmək qərarıma elə də təsir etmədi. Çünki baş verən hadisələrdə həqiqətin nə olduğunu bilmirəm və bunu demək də çətinidir. Sonrakı nəticələr həqiqəti ortaya çıxaracaq. Dönmək məsələsinə gəlincə, bizim indiki durumumuza görə bu, çox çətin sualdır.

Azərbaycandan gələn olanda xüsusi istəyim paxlava olur

– Norveçə uyğunlaşma mərhələsini arxada qoymuşuq. Həm özüm, həm də Aslan rahatca Norveç dilində danışırıq. İlk-üç il çox çətin oldu. Nəinki yeni ölkə, yeni adamlar, həm

də yeni mədəniyyət, yeni adət-ənənələr, yeni qanun və qaydalar. Bu, çox çətin idi. Bu ölkədə yaşamağa gəlmisənsə, mütləq burda necə yaşayırlarsa, nəyi necə edirlərsə, onu bilmək, götürmək lazım gəlir. Çətinliklər bizim fərqli olmağımıza görədir. Müsəlman olmağımız da hansısa rolunu oynayır. Həm də bura çox demokratik ölkədir. İlk vaxtlar bizə xeyli çətin oldu. Sonra isə öyrəşirsən və yavaş-yavaş yaşamağa başlayırsan. Öz yolunu seçib onunla addımlayırsan.

Ötən il anam Norveçə gəlmişdi. Azərbaycandan gələn olanda xüsusi istəyim paxlava olur. Çox darıxıram və milli şirniyyatımız, paxlava da tez-tez yadıma düşür. Ötən Novruz bayramı əsl bayram oldu mənim üçün. Anam bayram ərəfəsi gəlirdi. O qədər şirniyyat bişirib gətirmişdi ki...

Rəhmətlik qayınanam paxlavanı, şəkərburanı çox gözəl, böyük zövqlə bişirirdi. Mart ayı gələndə Elmar çox sevinərdi, Novruz bayramı gəlir axı, evdə çoxlu şirniyyat bişəcəkdi axı... Elmar Novruz bayramına zarafatla “nevroz bayramı” da deyirdi. Yəni bazarda qiymətlərin qalxmasına, digər aylara görə xərcin çox çıxmasına görə belə zarafatlar edərdi. Bütün zarafatlarına baxmayaraq mart ayının gəlişini bir uşaq həsrəti ilə gözləyirdi. Yeni təqvim ili başlayandan az sonra “Mart ayı gəlir haaa” deyərdi”.

*14 fevral 2012-ci il
Mediaforum.az*

KABEL TELEVİZİYASI: BİLDİKLƏRİMİZ, BİLMƏDİKLƏRİMİZ

Kabel televiziyaş anlayışını Azərbaycan tamaşaçısına tam aydındırmı? “Media forum” saytının apardığı araşdırma göstərir ki, kabel televiziyaş dedikdə xarici və yerli kanalların retranslyasiyaş ilə məşğul olan, yalnız Bakı və Abşeronda, uzağı Sumqayıtda əhaliyə xidmət edən yayım şirkətlərinin fəaliyyəti başa düşülür.

Kabel televiziyaşının tarixi

Kabel televiziyaşının vətəni ABŞ-ın Pensilvaniya ştatının Mahonoy Siti şəhəri sayılır. 1948-ci ildə məhz bu şəhərdə televizor satıcısı Con Uolsonun ağına kabellə telesiqnal ötürmək ideyası gəlir. İnternet resurslarındakı məlumatlara görə, hər tərəfdən dağlarla əhatə olunmuş bu şəhərdə o zaman adi antena ilə telesiqnalları qəbul etmək mümkün deyilmiş. Bu isə kiçik mağazada televizor satmaqla dolanan Uolsonun biznesinə ziyan vurmuş. Şəhərə telesiqnallar çatmadığından televizor alan yoxmuş.

İxtisası elektrik olan Uolson şəhər ətrafındakı ən hündür yerdə siqnal dirəyi quraşdırır, oradan mağazaya kabel çəkir, müştəriləri televizor almağa cəlb edə bilir.

ABŞ Konqresi və Milli Kabel Televiziyası Assosiasiyası Con Uolsonu kabel televiziyası sənayesinin yaradıcısı kimi tanıyır. Con Uolson həm də aralıda olan televiziya stansiyalarının yaydığı dalğaları qəbul etmək üçün mikrodalğalardan istifadə edən ilk kabel operatoru olub. O həm də daha keyfiyyətli görüntü üçün ilk dəfə oxlu kabeldən istifadə edib və ödənişli televiziya proqramlaşdırılmasını paylayıb.

Bu yayımın daha effektiv olması onun qısa müddətdə daha da məşhurlaşmasına gətirir. Kabel sistemi ilə məşğul olan yeni-yeni xırda şirkətlər yaranır. 1952-ci ildə ABŞ-ın 14 000 abunəçisinə 70 kabel sistemi xidmət edirdi. Artıq 10 il sonra – 1962-ci ildə təqribən 850 000 abunəçiyə xidmət edən 800 kabel sistemi fəaliyyət göstərməyə başlayır. Bir çoxu iri şəhərlərə qədər genişlənir.

Kənarda olan telestansiyaların yayımının kabel vasitəsilə əhaliyə ötürülməsi bir çox yerli yayımçının xoşuna gəlmir, bu rəqabət onları narahat etməyə başlayır. Yayımçılar hökumətdən xahiş edirlər ki, kabel siqnallarının uzaqdan gətirilməsi dayandırılınsın. Bu xahişi nəzərə alan Federal Kommunikasiya Komissiyası uzaqda yerləşən telekompaniyaların verilişlərinin siqnallarını qəbul etməyə məhdudiyyət qoyur. Bu “donma” kabel sənayesinə 1972-ci ilə qədər təsir edir, həmin il komissiya qadağanı aradan qaldırır.

Qadağa əks-təsir də göstərir: kabel televiziyasının xüsusiyyətinin dəyişilməsinə səbəb olur. 1960-cı illərin sonları, 1970-ci illərin əvvəllərində yalnız yayımla məşğul olmuş şirkətlər öz veriliş və proqramlarını hazırlamağa, hazır məhsulu yeni bir tezlikdə əhaliyə təqdim etməyə başlayır. Beləliklə, 1972-ci ildə ABŞ-da ilk pullu kabel telekanalı yaranır: Home Box Office (HBO – “ev qutu idarəsi” deməkdir).

60 yaşı olsa da, dünya kabel televiziyasını hələ cavan sənaye hesab edir.

Kabel Azərbaycanca

Kabel televiziya Azərbaycanca bəsit formada daxil olub. Yəni 1950-ci ildə ABŞ-da bu sistem hansı məqsədlə yaranıbsa, bizim tamaşaçılara da o cür xidmət etməyə başlayıb. Azərbaycanca kabel televiziya sisteminin tarixini 1997-ci ildən hesablamaq olar. Həmin il “Baku and Boston TV Communication” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyət xarici telekanalların kabel yayımının təşkili ilə məşğul olmağa başlayıb.

“B&BTV” 2004-cü il sentyabrın 24-də Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatla alınıb. Cəmiyyətin təsisçisi Əliyev Möhübbət Qəmbər oğludur. Yayım proqramlarının 7,5 faizini dövlət, 92,5 faizini xaricdə istehsal olunan verilişlər təşkil edir.

Milli Televiziya və Radio Şurası 2005-ci il iyulun 27-də “B&BTV Communication” MMC-yə Bakı şəhərində, 2007-ci il aprelin 17-də isə bütün ölkədə efir-kabel yayım fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq (lisenziya) verib.

Bu cəmiyyətdən sonra Azərbaycanda kabel tele yayımı ilə məşğul olan digər şirkətlər yaranmağa başlayır.

2006-cı ildən fəaliyyətə başlayan, təsisçisi Samir Telman oğlu Qurbanov olan “AG Telecom” MMC – CATV kabel televiziya Milli Televiziya və Radio Şurası 2005-ci il avqustun 22-də kabel, efir-kabel televiziya yayımı fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq (lisenziya) verib.

Fəaliyyətdə olan kabel yayımçılarından biri də “Ailə TV”dir. “SKY” MMC – “Ailə TV” kabel televiziya 2006-cı ildə fəaliyyətə başlayıb. 2004-cü ildə Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatla alınan MMC-nin təsisçiləri Quliyev Kamran Fikrət oğlu və Allahverdiyev Fuad Razim oğludur.

Milli Televiziya və Radio Şurası 2005-ci ildə cəmiyyətə kabel televiziya yayımı üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq (lisenziya) verib.

Daha sonra “NEPTUN” MMC (1999-cu ildə dövlət qeydiyyatına alınsa da, 2006-cı ildə fəaliyyətə başlayıb. 2005-ci ildə MMC-yə kabel televiziyası yayımı üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq verilib), “FARAON-1” MMC (2001-ci ildə dövlət qeydiyyatına götürülüb, 2005-ci ildə lisenziya alıb), “DİGİCOM” MMC (1999-cu ildə dövlət qeydiyyatına düşüb, 2005-ci ildə lisenziya alıb, 2006-cı ildə fəaliyyətə başlayıb), “NCS” MMC (2002-ci ildə rəsmi qeydiyyatı götürülüb, 2006-cı ildə kabel televiziyası yayımı üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq alıb, sonradan cəmiyyət adını dəyişərək “Qlobal Telekom” olub), “SN Telekom” MMC (2006-cı ildə yaradılıb və elə həmin il xüsusi razılıq alıb), “Sky Max” MMC (2007-ci ildə yaradılıb, elə həmin il fəaliyyəti üçün lisenziya alıb), “AzHİNet” (Azerbaijan Home Information Networks) MMC (2003-cü ildə dövlət qeydiyyatına alınıb, 2006-cı ildə cəmiyyətə kabel televiziyası yayımı üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq verilib) və “AN Media” MMC-nin (2006-cı ildə yaradılıb, elə həmin il ona lisenziya verilib) adlarını çəkmə bilərik.

“Azad Azərbaycan” Teleradio Şirkətinin də kabel yayımı ilə məşğul olmaq icazəsi var. 2007-ci ildə Milli Televiziya və Radio Şurası şirkətə kabel, efir-kabel televiziya yayımı fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün 6 il müddətinə xüsusi razılıq (lisenziya) verib.

Kabel televiziyasına lisenziya lazımdır mı?

Media Hüququ İnstitutunun rəhbəri Rəşid Hacılı hesab edir ki, yox: “Kabel televiziyası adi telekanal kimi yayımçı deyil, sadəcə, ötürücüdür, xarici, ya da yerli telekanalı yayımçıdan alıb tamaşaçıya ötürür. Lisenziya yalnız radio-televiziya məhsullarının yayımçıları üçün nəzərdə tutulur. Lisenziyanın tələb olunması o deməkdir ki, bunu ondan ala da bilərlər. Məsələn bundadır ki, kabel televiziyaalarının fəa-

liyyətini tənzimləyən ayrıca qanun yoxdur. Halbuki “Tele-radio yayımı haqqında” qanunda ayrıca qanun barədə tələb qoyulur”.

Rəşid Hacılı deyir ki, kabel televiziyaşının inkişafı ölkədə media azadlığını təmin etmək üçün əlverişli vasitədir, amma bu sahə hələ çox zəifdir: “Kabel televiziyaşının inkişafı çoxlu televiziya və radionun ortaya çıxmasına, nəticədə daha çox plüralizmin yaranmasına, media azadlığının genişlənməsinə səbəb olar. Bu, medianın imkanlarını qat-qat artırır. Odur ki, kabel televiziyaşının inkişaf etməsi, bu sahəyə investisiya cəlb olunması bütünlükdə medianın inkişafı deməkdir”.

Televiziya mütəxəssisi Zeynal Məmmədli deyir ki, Azərbaycanca çox az adam kabel televiziyaşına çıxə bilir: “Birincisi ona görə ki, yayım əsasən Bakıdadır, o da paytaxtın hər yerini əhatə etmir, ikincisi, bu vasitə o qədər də məşhurlaşmayıb. Üçüncüsü, bu sahə inhisardadır, inhisardakı quruma isə hökumətin nəzarəti daha çox olur. Odur ki, kabel televiziyaşları da hökumətin maraqlarına uyğun gəlməyən proqramlar hazırlayan efir qurumlarının verilişlərini yaymayacaq”.

Fəal kabel retranslyasiyaçıları

Bunların sayı çox məhduddur: Cənubi Qafqaz üzrə yayım hüququ əldə edən “B&BTV” abunəçilərinə yalnız 4 tarif paketi təqdim edə bilir. Bu barədə “Media forum”a danışan menecer Samir Mahmudov deyib ki, 70, 95, 118 kanallı paketləri var. Ayrıca bir tarif paketində isə 2 kanal var ki, onların qiyməti 10 manatdır.

“B&BTV” Bakı ilə bərabər Abşeronu, Sumqayıtı əhatə edə bilir. Lakin menecer abunəçilərinin ümumi sayı barədə hər hansı məlumat vermək istəməyib: “Sayını deyə bilmərəm, amma onlar kifayət qədərdir”.

Samir Mahmudov bildirib ki, onların yayım texnologiyası MMDS-dir: “Yəni müştəri evdə – ya binanın damında, ya eyvanda antena quraşdırır, o antenadan deko-kabel çəkilir. Müştəri kanalları həmin quraşdırılmış antena vasitəsilə, seçdiyi tarif üzrə izləyir”.

Menecer bildirib ki, onların şirkəti yalnız kabel efir yayımı yaya bilər: “Bizə yalnız belə bir lisenziya verilib. İcazə retrenslyasiyaya görə verilib. Bizim bir kanal yaymaq ixtiyarımız var – “B&B canel”. Ancaq filmlər yayımlayır. Şoular, xəbərlər yaymaq üçün böyük resurslar lazımdır. Hazırda biz o barədə düşünmürük”.

Bakıdakı digər kabel televiziylarından birinin – CATV-in mətbuat xidmətinin rəhbəri Hüseyn İsmayılbəyli deyir ki, indi onların yayımı paytaxtın 70 faizini əhatə edir: “Sumqayıtda da filialımız var. Hələlik biz iri yaşayış massivlərini əhatə edirik. Hesab edirəm ki, qiymətlər də münasibdir. Aylıq abunə haqqı 9 manatdır”.

CATV öz yayımını rəqəmsal texnologiyaya keçirmək istəyir. Bu istiqamətdə xeyli iş görüldüyünü deyən Hüseyn İsmayılbəylinin sözlərinə görə, hazırda abunəçilərinə 61 kanal təqdim edirlər: “Amma rəqəmsala keçdikdən sonra onların sayını 140-a çatdıracağıq. Bizdə cəmi bir tarif, bir də iki kodlaşdırılmış televiziya var. Amma rəqəmsal yayıma keçdikdən sonra tarif paketlərimizdə dəyişiklik edəcəyik”.

Hüseyn İsmayılbəyli onu da bildirib ki, CATV-nin proqram istehsalı ilə məşğul olmağa imkanı yoxdur: “Bunun üçün bir çox hazırlıq keçilməli, eyni zamanda maddi baxımdan imkanlar geniş olmalıdır. Amma rəqəmsal yayıma keçdikdən sonra hər tarificimizə bir kanal əlavə olunacaq: “İnfocanel”. Bizim şirkətin öz kanalıdır, abunəçilərə şirkətlə bağlı, kabel televiziylarının proqramları barədə məlumatlar veriləcək”.

Bəs kabel telekanalı nə deməkdir?

İKT İnformasiya Mərkəzinin direktoru Fərid Kazımov hesab edir ki, kabel televiziyası adi televiziyalardan fərqli olaraq daha effektiv, daha maraqlı, daha rəngarəng, müəyyən auditoriyaya bölünmüş proqramları efirə çıxarır: “Amerikada yüzlərlə telekanal var ki, hazırladıqları verilişləri tamaşaçıya pulla satır. Onların gəlirləri daha çox olduğuna görə hazırladıqları verilişlər daha effektiv, yüksək səviyyəli olur. Pullu kanallarda tok-şoular var ki, açıq efirdə olan verilişlərdən daha maraqlıdır. Kabel televiziyası sahibkarları yaydığı kanalların baxımlı olmasında maraqlıdır. Belə olduqda daha çox və daha keyfiyyətli verilişlərin meydana çıxmasına şərait yaranır”.

Fərid Kazımov deyir, kabel vasitəsilə yayımlanan pullu kanalların verilişlərinə tamaşaçılar ona görə daha maraqla baxır ki, proqramlar arasında reklam olmur. Yəni maliyyəsi reklamdən olan adi televiziya kanallarında bir filmə baxmaq iki saata qədər vaxt tələb edərsə, pullu kanallarda bu, 1 saat 15 dəqiqəyə, yaxud daha az vaxta başa gəlir: “Abunə haqqını ödəməklə tamaşaçı adi telekompaniyaların reklam gəlirlərini kompensasiya etmiş olur. Amerikada belə telekanallarda verilişlər arası reklam yoxdur, bir verilişə, filmə davamlı, reklam fasiləsi olmadan baxılır. Bu, tamaşaçılar üçün rahat formadır”.

Mərkəz direktoru hesab edir ki, Azərbaycanda televiziyanın böyük problemləri var: “Proqramlara, verilişlərə investisiya qoyulmur. İnanmıram ki, tezliklə Azərbaycanda pullu, yaxud əsl kabel televiziyası yaransın. Bunun üçün təkmil biznes layihəsi işlənməlidir ki, həmin veriliş yüksək keyfiyyətlə hazırlansın. Yüksək səviyyəli verilişlərin yayımlanması kabel televiziyasının reyting göstəricisidir”.

Fərid Kazımov digər televiziya mütəxəssislərindən fərqli olaraq hazırda yalnız retranslyasiya ilə məşğul olan kabel televiziyları üzrə qanunvericiliyin olmasını vacib hesab edir: “Bu

sahəyə aid qanun olarsa, kabel televiziya ilə bağlı prosesləri stimullaşdırma bilər. “B&BTV” yarandığı gündən rəqəmsal sistemdə fəaliyyət göstərir. Amma ondan çox sonralar yaranan digər kabel televiziya analoq sistemlidir. Onların yayımı o qədər də effektiv deyil. Bu onların fəaliyyətlərinə qoyulan az investisiya ilə bağlıdır. “Ailə TV”, CATV indi rəqəmsal sistemə keçməyə başlayıb. Əgər qanunda yazılsa ki, kabel televiziya yalnız rəqəmsal texnologiya ilə yayımlanmalıdır, onda analoq sistemli kabel televiziya olmayacaqdı. Rəqəmsal texnologiyanın üstünlükləri çoxdur. Məsələn, tamaşaçı digər kanalda hansı verilişin, hansı filmin getdiyini, yaxud bundan sonra hansı verilişin yayımlanacağını bilir. Orada oyunlar və bir çox başqa imkanlar var”.

Mütəxəssisin sözlərinə görə, artıq dünyada yeni yayım növü inkişaf etməkdədir. Bu, internet televiziya yayım növüdür: “Dünyanın əksər ölkələrində televiziya var ki, onların verilişləri internetdə canlı, sərbəst yayımlanır. Bu həm texnikanın inkişaf etməsi, həm də dünyada internet resurslarının daha da ucuzlaşması ilə əlaqədardır. Məsələn, AzTV, İTV öz verilişlərini canlı yayımlayır. Artıq nə peyk yayımı, nə yerli yayım, nə də kəllə yayım lazımdır. Həm çox ucuz, həm də çox asan yayım növüdür. Hesab edirəm ki, bu məsələ də qanunvericilikdə nəzərə alınmalıdır. Biz hansısa baş vermiş proseslə bağlı qanun qəbul etməməliyik. Qanunlar ən azı 5-7 il sonrakı qabaqlamalıdır. Problem olmamış, yaranmamış həmin məsələ həll olunmalıdır. Dünya, texnologiya inkişaf edir, gələcək problemləri həll edəcək qanunvericilik yaratmalıyıq”.

Azərbaycanda yayımçı kabel televiziya sisteminin olmamasının səbəblərinə dair sualı cavablandıran Zeynal Məmmədli isə hesab edir ki, bütün bunların kökündə tele və radio yayımı ilə bağlı ciddi nəzarət dayanır: “Nəzarəti gerçəkləşdirən hökumətdir. Bunu teleradiyonun həssaslığı ilə bağlayır, ölkədə sabitliyi qorumaq istəyi ilə əsaslandırırırlar. Hökumət bu əsaslarla teleradiyonun nəzarətini öz əlində saxlayır. Əgər yayımçı

şirkətin fəaliyyəti lisenziya yolu ilə gerçəkləşdirilirsə, deməli, o, müstəqil yayım hüququnu da qazanmalıdır”.

Zeynal Məmmədlinin fikrincə, ölkədə teleradio yayımçı-
larının fəaliyyətinə əngəllər qaldıqca yeni yayımçılar ortalığa
çıxması da heç nəyi dəyişməyəcək, onlar da hakimiyyətin han-
sısa qolunun monopoliyasında olacaq: “Düşünürlər ki, sadə-
cə, xarici telekanalların Azərbaycan ərazisində yayımını təşkil
edən, retranslyasiya ilə məşğul olan üç-dörd şirkətə lisenziya
vermək kifayətdir. Amma bunun arxasında siyasi maraqlar-
dan əlavə kommersiya maraqları da var. Deməzdim ki, hazır-
da kabel televiziyaının inkişafı üçün münbit şərait var. Statis-
tika üçün bildirilir ki, bu qədər kabel televiziyaına lisenziya
verilib. Amma realıqda onlardan bir neçəsi aktiv fəaliyyətlə
məşğuldur. Əgər Milli Teleradio Şurası həqiqi nəzarəti yerinə
yetirirsə, nə üçün onların arasında təmiz rəqabət üçün şəra-
it yaranmır? Yəni fəaliyyətsiz kabel televiziya şirkətlərinin
lisenziyaları niyə geri alınmır? Ümumiyyətlə, kabel televizi-
yalarına dövlət güzəşt edə bilərmə ki, onlar ictimai yayımları,
xəbərləyən, bilgi gətirən kanalları tamaşaçılara çatdırsınlar?

Kabel televiziyaalarının yaydıqları xarici kanalların moni-
torinqi keçirilsə, aydın olacaq ki, əksəriyyət sırf kommersiya,
əyləncə xarakterlidir. Bu halda istər-istəməz maraqlanırsan ki,
Azərbaycanın yerli televiziyaaları bazar perspektivi qazanır, ya
yox. Mən deyirəm ki, əlbəttə, itirir. Adi araşdırma aparılsa, bi-
linər ki, hər ay Azərbaycanın yerli televiziyaalarının potensial
seyrçilərinin sayı azalır”.

Zeynal Məmmədli hesab edir ki, Azərbaycanda kabel te-
leviziyaı ilə bağlı belə bir mənzərə var: “Hər hansı şirkət or-
dan-burdan telekanal dəsti düzəldir, onu tamaşaçıya satır və
pul qazanır. Hələ ki, Azərbaycanda kabel televiziyaasında bu
vəziyyətdir. Kabel televiziyaasının hazırda dünya üzrə əsas
funksiyası – ictimai funksiya hələ Azərbaycana gəlib çatma-
yıb”.

Kabel televiziyanın inkişafına dair strategiya

İyulun 16-da Milli Televiziya və Radio Şurası belə bir strategiyanı, “Kabel televiziya sahəsində fəaliyyət qaydaları” layihəsini müzakirəyə çıxardı. Şura sədrinin köməkçisi Toğrul Məmmədov “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, bu layihədə kabel televiziyaalarının təsnifatı, kabel televiziya şirkəti ilə abunəçilər arasındakı münasibətlər, tərəflərin vəzifə və hüquqları öz əksini tapıb: “Yəni kabel televiziya ilə bağlı hüquqi məsələlər bu layihədə tənzimlənilir. Bu layihə müzakirəyə çıxarılıb və qərara alınıb ki, yenidən işlənsin, normativ hüquqi aktlara uyğunlaşdırılsın”.

Toğrul Məmmədov hesab edir ki, hazırda fəaliyyətdə olan kabel televiziyaalarının gələcəkdə öz verilişlərini hazırlayıb yaymaq imkanları olacaq: “Bizim kabel televiziyaalarının maddi-texniki bazası çox aşağı səviyyədədir. Ona görə də onlar verilişlər, proqramlar hazırlamaq imkanına malik deyillər. Onlar fəaliyyətlərini yalnız retranslyasiya ilə bitmiş hesab edirlər. Özü veriliş hazırlayıb yaymaq istəyən kabel teleşirkəti bu istiqamətdə lisenziya almaq üçün şuraya müraciət etməlidir. Şura artıq qeydiyyatdan keçən qurumlardan bəzilərinə xarici və yerli kanalların retranslyasiyası üçün lisenziya verib. Bəziləri həm də öz proqramlarını yaymaq üçün efir-kabel yayımı hüququ alıb. Bütün yayımçılara şamil olunan tələblər – qurucunun Azərbaycan vətəndaşı olması, ali təhsilli olması və sair şərtlər kabel televiziya yaradanlara da aiddir”.

Toğrul Məmmədov hazırda kabel televiziya ilə bağlı müraciətlərin dayandırıldığını deyib: “Kabel televiziya ilə bağlı qanun qəbul olunandan sonra onlara lisenziya verilməsi məsələsinə baxılacaq. İndiki halda bilinmir ki, onlara necə lisenziya verilsin. Müsəbiqə yolu ilə, yoxsa başqa üsulla. “Teleseradio yayımı” haqqında qanunda göstərilir ki, kabel yayımı

ayrıca qanunla tənzimlənir. Ona görə də həmin qanunun qəbul edilməsi gözlənilir”.

Sədr köməkçisi onu da bildirib ki, şura belə bir qanunla bağlı heç bir təklif verməyib və belə bir qanunu hansı qurumun, yaxud şəxsin hazırlaması barədə məlumata malik deyil.

23 iyul 2009-cu il

Mediaforum.az

MANŞET

Bu yazıların başlığı çox zaman qəzetin loqosunu kölgədə qoyur. Qəzetin adını görünməz edən bu başlıqları cəlbedici xanıma bənzədənlər var – oxucu görən kimi özünü saxlaya bilmir, qəzeti almağa tələsir. Baş yazıdan, manşetdən söhbət gedir.

Manşet nədir?

Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinin professoru, filologiya elmləri doktoru Cahangir Məmmədli deyir ki, manşet qəzetdə prioritet mövzunun yerləşdirilməsidir: “Yəni günün ən maraqlı xəbərinin, bir az da sensasiyaya meyl edən yazının qəzetin birinci səhifəsinin lap yuxarisından açılmasıdır. Manşetin qəzet satışına ciddi təsiri var. Alıcı qəzet köşkünə yaxınlaşan kimi manşetləri görür. Jurnalistikaya təzə daxil olan termin var – lid. Lid manşetdə deyilən fikri bütöv, mahiyyəti açıqlayan bir sərlövhə ilə izah edir. Lidi görən oxucuda qəzeti almaq həvəsi yaranır. Manşetə çıxarılan material günün ən aktual materialıdır”.

Hər qəzetin bir tipoloji sistemə daxil olduğunu deyən Cahangir Məmmədlinin sözlərinə görə, partiya qəzeti, müxalif, iqtidaryönlü və müstəqil qəzet tipləri var: “Bu tipoloji sistem qəzetin manşetini də bir növ diktə edir. Deyək ki, hakimiyyət

yətə yaxın mənbələrdən maliyyələşən qəzetlər hakim partiya-ya aid xəbərləri, yaxud müxalifəti tənqid edən yazıları birinci səhifəyə çıxarır. Müxalif qəzetlər isə hakimiyyətin siyasətini tənqid edən yazıları, məmurların fəaliyyətini əks etdirən xəbərləri manşetdə verir. Bu mənada daha obyektiv manşetlər müstəqil qəzetlərdə olur. Müstəqil qəzetlər mövzuya, predmetə, hadisəyə, informasiyaya obyektiv yanaşır və hadisəyə çevriləcək, yaxud artıq hadisəyə çevrilmiş xəbəri manşet seçir”.

Professor hesab edir ki, manşetdə verilən fikir nə qədər az sözlə ifadə olunsay, nə qədər tutumlu olsay, bir o qədər gözə çarpır: “Amma bizim qəzetlərin manşetə çıxardığı fikir onun bəhs etdiyi materialda olan bütöv cümlədən ibarət olur. Buna Qərb jurnalistikasında “hedlayn” deyirlər. Yəni materialın əsas məğzi izah olunur. Bizdə manşetin məğzi-ni ifadə etmək ənənəsi yaranıb. Görünür, manşetdə bütöv cümlə getməsi qəzetin satışında böyük rol oynayır. Bu, bazar iqtisadiyyatı qaydalarına uyğundur, yəni qəzetləri qınamaq olmaz”.

Cahangir Məmmədli qeyd edir ki, Qərb jurnalistikasına aid olan manşet, lid, hedlayn terminlərinin nə olduğunu bizim qəzetçilər yaxşı dərk edirlər: “Amma bazar iqtisadiyyatına uyğunlaşmaq üçün manşetdə qərəzli fikirlərin verilməsi ənənəsindən əl çəkə bilmirlər”.

Professor deyir ki, ilk qəzet 17-ci əsrdə dərc olunsay da, manşetin nə vaxt formalaşması bəlli deyil: “Onun tarixini demək çətindir. Bu, yaradıcı iş olduğundan tarixini müəyyənləşdirmək də mümkünsüzdür. Tarixçilərin yazdığına görə, Birinci Pyotr dönəmində Rusiyada çıxan ilk qəzetin – “Vedomosti”nin manşetinə çıxarılması təklif olunan materiallar çarə göstərilirmiş ki, o seçim eləsin. Pyotr da ən maraqlı yazıların üzərində yazarmış ki, bunu xalq bilməməlidir. Bəzi mənbələrə görə, “Vedomosti”nin ilk sayı 1702-ci ildə çıxıb. Bu mənada senzuranın tarixini 1702-ci ildən baş-

laya bilərik, amma ilk manşetin verilmə tarixi, manşet sözü-nün necə yaranması bəlli deyil. Azərbaycan mətbuatı üçün isə manşetin tarixi son 20 il hesablanmalıdır. Çünki sovet jurnalistikasında manşet olmayıb. Bir qayda olaraq qəzetin birinci səhifəsinə sovet ideologiyasını tərənnüm edən materiallar verilib. Bu gün manşet Azərbaycan jurnalistikasında çox irəliləyib və əhəmiyyətli yer tutur”.

Cahangir Məmmədli deyir ki, manşetə çıxarılan material jurnalistika janrları baxımından müxtəlif ola bilər: “Bütün janrlarda ola bilər. Oxucunun marağına səbəb ola biləcək, günün aktual mövzusunı özündə tərənnüm etdirəcəksə, manşetə çıxarılacaq materialın hansı janrda verilməsinin heç bir fərqi yoxdur”.

Manşetin satışa təsiri

“Qaya” Mətbuat Yayımı Firmasının rəhbəri Xanhüseyn Əliyev qəzetlərin manşet yazıları haqda danışarkən son 10-15 ili üç mərhələyə bölür: “Lap əvvəllər ən çox alınan krossvord qəzetləri idi. Sonra elə bir dönmə gəldi ki, hansı qəzet bir məmuru söyürdü, təhqir edirdi, əl-əl axtarırdı, hər kəs onu alırdı. İndi isə belə qəzetlərə heç baxan da yoxdur. Hazırda daha çox siyasi mövzularda və hər hansı sensasion xəbər verən qəzetlərə maraq var”.

Bununla yanaşı Xanhüseyn Əliyev hesab edir ki, indi qəzet daha çox onun imicinə görə alırlar: “Manşet yazısı qəzetin satışına təsir edir, amma çox cüzi. Əvvəllər isə belə deyildi, əl yayımına çıxarılan qəzetlər yalnız başlıqların səsləndirilməsi hesabına yaxşı satılırdı”.

Xanhüseyn Əliyevin sözlərinə görə, əsas xəbərin sərlöv-həsi kifayət qədər lakonik olmalıdır: “Az sözlə böyük məna verən manşetlər daha cəlbedici görünür. Hazırda “Yeni Müsavat” və qismən “Azadlıq” qəzeti bu ənənəni qorumağa ça-

lıdır. Onlar uğurlu manşet seçməklə digərlərindən fərqlənirlər”.

Firma rəhbəri manşet yazısına görə iki mətbu orqanın eyni sayı iki dəfə dərc etdiyini xatırlayır: “Manşet yadıma düşmür, birinci dəfə bu, “Monitor” jurnalında olmuşdu. İkinci fakt “Hesabat” jurnalı ilə bağlıdır. Jurnal Azərbaycanın ən varlı məmurlarının siyahısını manşetə çıxarmışdı. Hər iki halda oxuculardan firmaya nə qədər zəng gəldi. Sifariş çox olduğundan jurnalların həmin sayının əlavə nüsxələri buraxıldı”.

Qəzet manşeti necə seçir?

“Yeni Müsavat” qəzetinin direktoru Ələsgər Süleymanov hesab edir ki, manşetin cəlbedici olması qəzetin oxunmasında, alınmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir: “Manşet nə qədər diqqət cəlb edən olsa, həmin gün qəzet daha çox satılır. Biz növbəti günün tirajını bir gün əvvəl satılan qəzetə görə tarazlayırıq. Əgər ictimaiyyətin maraqla qarşılayacağı manşet varsa, demək qəzet daha yaxşı satılacaq. Ona görə də tirajda artımlar edirik. Qəzetin satışında manşet əsas rollardan birini oynayır. Lakin bizim daimi müştərilərimiz var ki, onlar üçün manşetin heç bir önəmi yoxdur”.

Qəzet direktoru vurğulayır ki, manşet əsasən diqqəti cəlb etmək üçün bir yoldur və məqsəd əsas yük daşıyan informasiyanı oxucunun diqqətinə çatdırmaqdır: “Yəni xəbəri manşetə çıxarıb, əlavə olaraq şəkil vermək, vizual görüntü yaratmaq mövzunu daha maraqlı və daha cəlbedici edir. Oxucuların diqqətini daha çox sensasion məlumatlar, kriminal olaylar barədə başlıqlar cəlb edir. Xəbər ictimai-siyasi mövzu da ola bilər, iqtisadi mövzu da. Əsas odur ki, maraqlı və cəlbedici olsun”.

Manşet oxucu gözü ilə

Vəkil Aslan İsmayılov təəssüflə qeyd edir ki, bu gün qəzet cəmiyyətə deyil, cəmiyyət qəzet bazarına təsir edir, onu öz arxasınca aparır: “Fikir vermişəm ki, qəzetin manşet yazısı hər hansı əhəmiyyətli, cəmiyyəti düşündürən materialdırsa, həmin qəzeti alan, oxuyan azdır. Manşet hər hansı bir insanın əxlaqsızlığından bəhs edirsə, hansısa qadının yarıçılpaq şəkli ilə müşayiət olunursa, satışı yüksək olacaq. Cəmiyyət o manşet yazısına uyğundur”.

Vəkil qeyd edir ki, son günlər qəzetləri izləyəndə cəmiyyət üçün çox əhəmiyyətli mövzunu – pensiya yaşının artırılmasını heç bir nəşrin manşetində görməyib: “Bu gün qəzetlərin əsas yazısı televiziya ekranlarından insanlarımıza güclə sınınan verilişlərin başqa bir formasıdır. Bu, cəmiyyətin bəlasıdır, qəzetlərin yox. Hesab edirəm ki, kütləvi informasiya vasitələri tək insanların tələbinə uyğun getməməlidir, həm də cəmiyyətin, insanların tələbini formalaşdırmalıdır. Əgər bu gün telekanallar, qəzetlər rüsvayçılığı bir sensasiyaya çevirib cəmiyyətə sınyırılsa, cəmiyyət də onu götürürsə, bunun özü bir bəladır. Avropa və yaxud Amerika mətbuatı oxunaqlı, yararlı xəbərləri sensasiyaya çevirməyi bacarır. Bizim mətbuatda çatışmayan budur. Mən inanmıram ki, “Vaşinqton Post” və yaxud “Nyu-York Tayms” qəzetləri kiminsə boşanma xəbərini əsas yazı eləsin”.

Aslan İsmayılov bildirir ki, bu gün Azərbaycan mətbuatında hər hansı manşet onu qəzet almağa sövq edə bilməz: “Əksinə, qəzetin manşetində yüngül, əxlaqa zidd, kriminal xarakterli yazı görürəmsə, heç o qəzeti almıram”.

Tək manşetdə verilən əsas xəbərin xarakterinin deyil, бүтүнлүклə bugünkü mətbuatın 10 il əvvəllə müqayisədə xeyli dəyişdiyini deyən Aslan İsmayılov ötən əsrin sonlarında kütləvi informasiya vasitələrinin cəmiyyətin inkişafına, insanların maarifləndirilməsinə, problemlərin üzə çıxarılmasına daha

çox xidmət etdiyini deyib: “Bu gün isə onu görmək mümkün deyil. 10-12 il bundan öncə harada mətbuatla bağlı məhkəmə prosesi olardısı, mən hökmən vəkil kimi çıxış edərdim. Çünki o dövrün mətbuatının cəmiyyət üçün faydasını görürdüm. Lakin bu gün o faydanı görmədiyim üçün bir məhkəmə prosesinə də yaxın getmirəm”.

Vəkil son vaxtlar qəzetlərin daha çox kriminala yer ayırmasından, bu kimi xəbərləri manşetinə çıxarmasından narahatlığını bildirib: “Bir də görürsən belə manşet verilir: “Bir ailənin beş üzvü avtomobil qəzasında öldü”. Vəkiləm, belə xəbərlər peşəm etibarilə mənim üçün adi hadisə deməkdir. Əgər səhər tezdən belə bir xəbəri oxuyub gün ərzində onun təsiri altından çıxma bilmirəmsə, gör sadəcə adamlara, yaxud əsəbləri zəif insanlara bu xəbər necə təsir etmiş olur. Hesab edirəm ki, bu kimi xəbərlərin başlıqlara çıxarılması gənc nəslin də tərbiyəsində izsiz ötürşür. Onlar üçün insan ölümü adıləşir, insana verilən qiymət aşağı enir. Cavan insanların şüurunu pozur bu xəbərlər və bu dəhşətli olaylar onlar üçün adıləşir. Hesab edirəm ki, mətbuat yeni mərhələyə daxil olmalı, bazar arxasınca düşmək yerinə bazarı, daha doğrusu, cəmiyyəti öz arxasınca aparmalıdır”.

*20 noyabr 2009-cu il
Mediaforum.az*

İKİ TƏRƏFİN SÖHBƏTİ (Müsahibə haqqında nə bilirik?)

Müsahibə vermək müsahibə götürmək qədər məharət tələb edir. Müsahib-jurnalist qarşılaşmasında ərsəyə gələn yazını oxunaqlı edən cavabların aydın, məntiqli, lazımdırsa, qısa və lakonik olmasıdır.

Bəzən hər hansı sualın cavabında müsahibin uzun-uzadı nitq söyləməsinin, 3-5, bəzən 10 dəqiqəlik çıxışında isə mövzudan kənarlaşmasının şahidi oluruq. Belə hallarda jurnalist qayçısı, yaxud montaj bıçağı işə düşür. Müsahibin dediklərini saf-çürük edib, lazımlı yerlərini saxlayıb qalanını silmək isə jurnalistdən məharət tələb edir.

Ara-sıra Azərbaycan mətbuatında görünən Avropa Şurasının Azərbaycan üzrə məruzəçisi Andres Herkel “Media forum” saytının suallarını cavablandırarkən “Mən bu suala cavab vermək istəmirəm”, yaxud “Bu suala cavab verməyə hazır deyiləm” deyir. O həm öz vaxtına qənaət edir, həm də jurnalistə hörmət edərək söz oyununu açmur.

“Mən bu suala cavab vermək istəmirəm”, yaxud “Bu suala cavab verməyə hazır deyiləm” – müsahibin belə cavabını cavab hesab etmək mümkündürmü? Azərbaycanlı müsahiblər – əsasən ekspertlər, politoloqlar, şərhçilər qoyulan suallara bir qayda olaraq cavab verməyə çalışırlar. Hətta mövzu ilə bağlı informasiyası az olsa da...

Jurnalist nəzəriyyəçiləri bunun praktik bir hal olduğunu deyirlər.

Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinin müəlimi, professor Nəsir Əhmədlinin sözlərinə görə, rəsmi şəxslər jurnalistə onu maraqlandıran istənilən (dövlət sirləri istisna olmaqla) informasiyanı verməyə, istənilən sualı cavablandırmağa borcludurlar. Əks halda jurnalistin məhkəməyə müraciət etmək hüququ var.

Professor hesab edir ki, digər şəxslər müsahibə verməkdən və hansısa sualı cavablandırmaqdan imtina edə bilərlər: “Burada əsas rolu jurnalistlik məharəti oynayır”.

Suala tuş gələnlər

Müsahiblər cavab vermək istəmədiyi sualla qarşılaşanda nə edirlər? Onlar üçün hansı mövzuda danışmaq asan, hansı mövzuda danışmaq isə çətinidir? Qarşıdakı jurnalistin kimliyi – şəxsiyyətinin, əvvəlcədən tanıyıb-tanınamasının, müxalifətyönlü, yoxsa iqtidaryönlü mediadan olmasının müsahib üçün önəmi varmı? Bu suallarla tez-tez jurnalistlərə müsahibələr verən şəxslərə müraciət etmişik.

Eyni zamanda Azərbaycan mediasında tez-tez müsahibə janrına müraciət edən həmkarlarımızın təcrübəsini öyrənməyə çalışmışıq. Müsahibələriniz verilən suallara lazımınca cavab verə bilirmi? Hansı müsahibdən “Mən bu suala cavab vermək istəmirəm”, yaxud “Bu suala cavab verməyə hazır deyiləm” cavabı almısınız? Sizcə, daşdığı vəzifə müsahibin söhbət zamanı səmimi olmasına təsir edirmi?

Milli Televiziya və Radio Şurasının sədri Nuşirəvan Məhərrəmli:

– Arzulamadığım suallar olanda çalışıram ki, ona uyğun cavab verim. Əslində hər bir suala hazır olmalıyıq. Mən də sualdan boyun qaçırmıram. Nə sual olursa, ona uyğun cavab verirəm. Konkret olaraq “Mən bu suala cavab vermək istəmirəm” demirəm. Sual vermək jurnalistin hüququdur. Suala cavab vermək istəmirəmsə, adekvat cavablandırıram.

Təbii, elə mövzular var ki, o sahədə danışmaq daha asan, digərində isə suallara cavab vermək daha çətinidir. Ümumilikdə isə o mövzu daha rahatdır ki, onunla bağlı daha çox məlumatlısan.

Əgər desək ki, qarşıdakı jurnalistin kimliyi – şəxsiyyəti, iqtidaryönlü, yaxud müxalifətyönlü qəzetdən olması, onu əvvəlcədən tanıyıb-tanımadığımı önəm daşımır, bu, düzgün olmaz. Sadəcə, tanıdığımız jurnalistlərlə münasibət daha isti və rahat alınır. Düzdür, sual verən jurnalistin kimliyinə fikir vermirəm, onun sualını cavablandırmağa çalışıram. Amma bir məsələ var ki, bu gün jurnalistika kütləvi peşəyə çevrilib. Kiminsə qəzet açıb cibinə jurnalist vəsiqəsi qoyması o qədər asanlaşıb ki... Belə olan halda seçim də çətinləşir. Ona görə də ehtiyatlı hərəkət etmək məcburiyyətindəyik.

Xalq Cəbhəsi Partiyasının sədri Əli Kərimli:

– İndiyə qədər elə bir sualla qarşılaşmamışam ki, ya cavab verməyim, yaxud ondan imtina edim. Jurnalistin bütün suallarını cavablandırmışam. Əgər belə halla qarşılaşarsam, cavab vermək istəmədiyimi açıq deyərəm.

Prinsip etibarilə mən siyasi mövzularda danışmağa üstünlük verirəm. Jurnalistlərin isə çox vaxt qeyri-siyasi mövzularda söhbət etmək marağı olur. Əslində, bu mənə çətin deyil, amma bəzən belə söhbətləri yerində hesab eləmirəm.

Əvvəla, bütün jurnalistlərə hörmətlə yanaşıram. Çünki özüm də jurnalist olmuşam, bu hiss məni tərk etmir. Ən çox hörmət etdiyim peşələrdən biridir. Amma əlbəttə, fərqi var ki, qarşıdakı kimdir, kiminlə söhbət edirsən, ictimai xidməti, prinsipləri, idealları nədir... Qarşıdakı şəxs özünün xüsusi əməlləri ilə müsahibə anına qədər rəğbət yaradıbsa, ona qarşı da hörmət və rəğbət hiss olunur. Əgər belə xüsusiyyətlər yoxdursa, onda normal müsahibə standartlarına uyğun müsahibə verirəm.

Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü, deputat Aydın Mirzəzadə:

– Açıqı, indiyə qədər elə sualla qarşılaşmamışam ki, cavab verməkdən çəkinim, yaxud onu sərt qarşılayım. Düşündüyüm və düzgün saydığım formada cavab vermişəm. Qarşı tərəfi qane etsə də, etməsə də. Düşündürücü suallar olub, yaxud yeni mövqe tələb edən suallarla üzləşmişəm, belə oldu da da sualın cavabından qaçmamışam.

Mən politoloqam, siyasi mövzular, cəmiyyətdə gedən proseslər haqqında, ümumiyyətlə, politologiyanı əhatə edən bütün mövzular mənə daha yaxındır. Çətin, arzulamadığım suallar bilmədiyim sahəyə aid ola bilər. Mütəxəssisi olmadığım sahəyə aid suallar çox nadir hallarda verilir. Hər halda mənə sual verən jurnalistlər ixtisasımı nəzərə alırlar.

Qarşıdakı jurnalistin kim olmasının isə elə bir önəmi yoxdur. Jurnalistlərin böyük əksəriyyətini tanıyıram. Mənim haqqımda köşə yazarı nəşə yazanda belə, ona loyal yanaşıram. Təhqirə, ədalətsizliyə yol verəndə zəng edib həmin məsələyə dair fikir mübadiləsi aparmağı da normal sayıram. Mənim üçün əsas olan – sualın səmimi şəkildə qoyuluşudur. Gənc, tanınmamış jurnalistlərə daha geniş cavab verməyə çalışıram. İstəyirəm ki, tanınsın, ilk addımlarıdır, qələmi püxtələşsin. Sabah onun tanınan qələm sahibi olmasına çox sevinirəm.

Ümid Partiyasının sədri, deputat İqbal Ağazadə:

– Praktikamda elə bir hal olmayıb ki, hansısa suala cavabım olmasın, yaxud sualı rədd edim, jurnalistin verdiyi suala hörmətsiz yanaşım. Həmişə çalışmışam ki, bildiyim qədər sualı cavablandırım. Praktikamda “Mən bu sualı cavablandırmaq istəmirəm” halı ümumiyyətlə olmayıb.

Müəyyən mövzular var ki, o barədə danışmağa lüzum görmürəm. Məsələn, şəxsi işlərim barədə mətbuatda müzakirə aparmağın tərəfdarı deyiləm.

Müsahibələrdə qarşıdakı jurnalistin kimliyindən, hansı düşərgəni təmsil etməsindən, əvvəllər onu tanıyıb-tanımamağımdan asılı olmayaraq səmimi oluram.

Böyük Quruluş Partiyasının başqanı, deputat Fazil Mustafa:

– Özümü elə hazırlamıram ki, hansısa suala cavab verməyim. İstənilən suala bilik səviyyəmə, dünyagörüşümə uyğun olaraq cavab verirəm. Sualdan heç vaxt yayınmıram. Hesab edirəm ki, hər bir sualın optimal cavabı var.

İstənilən mövzuda danışmağa özümü hazır bilirəm. Şəxsi həyatımla bağlı məsələlərdə detallı danışmağa marağım yoxdur. Bütövlükdə digər məsələlərlə bağlı hər hansı kompleks duymuram.

Mənim üçün qarşıdakı jurnalistin kim olması önəm daşımır. Elə olur ki, heç jurnalistdən əvvəlcədən nə barədə, hansı mövzuda danışacağımızı da soruşmuram. Bəzən televiziya çəkilişləri olanda əvvəlcədən sualları təqdim edirlər. Mən isə onu qəbul etmirəm. Elə çəkiliş zamanı sualları birbaşa cavablandırıram.

Jurnalistlər də peşə sahibidirlər və onlar da öz peşələrindən çörək qazanırlar. Ola bilsin, hansısa qəzet hansısa çevrəyə bağlı olsun, yaxud jurnalistin sualı məqsədli xarakter daşıсын, amma bizim də borcumuz odur ki, onun suallarını cavablan-

dıraq. Təsadüfi hallarda hansısa jurnalist dediyimi təhrif edir-sə, onda jurnalistlə söhbətdə sərt ifadələr işlədirəm.

Deputat Pənah Hüseyn:

– Bir qayda olaraq suallara cavab verirəm. Əgər sualla bağlı informasiyam yoxdursa, bunu jurnalistin diqqətinə çatdırıram. Amma indiyə qədər yada sala bilmirəm ki, jurnalistin sualını eşidəndə “Mən bu suala cavab vermək istəmirəm” deyim. Bəzən məndən şərhçi qismində fikir söyləməyimi tələb edən suallar verilir, amma mən politoloq deyil, siyasətçiyəm.

Mövzunun asan-çətin olması praktik məsələdir. Açıqı, bəlkə sizin elə bu sualınıza da tam həqiqəti əks etdirməyən cavab verəcəm. Ümumiyyətlə, şəxs haqqında, xüsusən mənfi mövzu olduqda danışmaq çətindir. Şəxsi həyatım haqqında əvvəldən danışmağı sevmirəm. Yaxud əvvəllər dost olduğun, indi əlaqə saxlamadığın, ya da düşməninə çevrildiyin bir adam barəsində danışmaq çox çətindir.

Mənim üçün qarşıdakı jurnalistin kimliyi ciddi önəm daşıyır. Burda etik məsələ var. Hər iki tərəf bir-birinə hörmət etməlidir. Hərdən jurnalistdən elə sual eşidirsən ki, özünü təhqir olunmuş sayırsan. Əvvəllər belə təcrübələr olub ki, məşhur bir jurnalistin siyasətçidən, ictimai xadimdən müsahibə alması hadisəyə çevrilib. Yaxud əksinə, tanınmış şəxsdən müsahibə almaq üçün hər kəsi göndərmirdilər. Yəni bu, qarşılıqlı məsələdir. Burda qoyulan suallar və verilən cavablar öz mənalılığı ilə fərqlənir. Hesab edirəm ki, bu, redaksiya işini planlaşdıran qəzet rəhbərlərindən, şəxslərdən asılı məsələdir. Əgər onlar keyfiyyətli material əldə etmək istəyirlərsə, kimi kimin, yaxud kimi nəyin arxasınca göndərməyi bilməlidirlər.

Vəkil İsaخان Aşurov:

– Cavab vermək istəmədiyim sualla qarşılaşanda bir qayda olaraq “Sonra zəng edin” deyirəm. Müsahibələr zamanı “Mən bu suala cavab vermək istəmirəm” desəm də, cavablandırdığım suallar da olub. Vəkiləm və elə olur ki, həmkarımın müdafiə etdiyi şəxslərlə bağlı məndən rəy soruşurlar. Hesab edirəm ki, mənim onlar barədə rəy verməyim etik olmaz. Bu yönümlü suallara cavab vermirəm. Amma səbəbini jurnalistlərə izah edirəm.

Mənə daha çox mücərrəd mövzularda danışmaq çətindir. Elə olur ki, vəkilə fəalçılarla bağlı sual verirlər. Onda deyirəm ki, fəalçının özünə müraciət edin. Bu kimi sualların mənə ünvanlanmasını qətiyyənlə başa düşürəm.

Sizə deyim ki, əvvəllər bir qədər qarşıdakı jurnalistin kim olmasının hansısa önəmi var idi, amma son vaxtlar elə bir fərqi yoxdur. Bununla yanaşı mənim, əlbəttə ki, çoxdan tanıdığım informasiya agentlikləri var və onlarla daha sıcaq münasibətlər qururam.

Sual adamları

“Azadlıq” radiosunun müxbiri Babək Bəkir:

– Çox az-az halda verdim suallara uyğun və lazımlı cavab alıram. Azərbaycanda müstəqil, qərəzsiz jurnalist üçün müsahib dairəsi çox dardır. Tutaq ki, seçki ərəfəsində fikrini müstəqil bildirən ekspertlər, monitoring qrupları tapa bilməzsən, yaxud onların sayı çox azdır. Yəni nə müxalifətdən, nə də iqtidardan asılı olmasın. Bunun səbəbi odur ki, Azərbaycan reallığında mediaya açıq adam çox azdır. Ona görə də məcbur oluruq mövzu barədə o qədər dərin biliyə malik olmayan adamlara müraciət edək. Tutaq ki, bu yaxınlarda Qırğızıstan hadisələri baş verdi, amma Azərbaycanda

bu ölkəni dərinədən bilən çox az sayda ekspert var, bəlkə də heç yoxdur.

Elə mövzular var ki, balanslı qorumaq məqsədilə qarşı tərəfin mövqeyini mütləq verməliyik. Belə olan halda isə məmurlar ya suala dolayısı ilə cavab verirlər, yaxud ümumiyyətlə cavablandırmaqdan imtina edirlər. Onda jurnalist mövzu ilə bağlı dərinə gedə bilmir. Çünki onun imkanı yoxdur bir məmur lazım olan cavabı verməyəndə başqa məmura üz tutsun. Ümumilikdə isə suallara qısa, lakonik cavab verməyi bacaran çox az müsahib qarşıma çıxır.

Öz təcrübəmdə “Bu suala cavab verməyə hazır deyiləm”, yaxud “Bu suala cavab vermək istəmirəm” deyən müsahib görməmişəm. Hətta məmurlar da suala cavab vermək istəməyəndə başqa bəhanə gətirirlər. Ola bilsin, müsahibədən kənar desinlər ki, mən bu suala hazır deyiləm. Amma canlı veriliş zamanı, yaxud söhbət diktofon lentinə yazılanda heç vaxt belə cavab eşitməmişəm.

Yeri gəlmişkən, bir hadisəni danışmaq istəyirəm. Tanıdığımız jurnalistlərin başına gəlmiş hadisədir. Jurnalist ekspertlərə yoluxucu xəstəliklə bağlı müraciət edir. Ekspertlərdən biri Müsavat Partiyasından olan həkim Mehdi Mehdiyev olmalı imiş. Jurnalist səhvən hüquq müdafiəçisi Mehdi Mehdiyevə zəng edir. O da heç nə olmamış kimi yoluxucu xəstəliklərlə bağlı jurnalistin suallarına cavab verir. Əlbəttə, onun cavabları qeyri-peşəkar olur. Biz lent yazısına qulaq asanda başa düşdük ki, bu şəxs həkim-ekspert Mehdi Mehdiyev deyil. Hüquq müdafiəçisi Mehdi Mehdiyev də yəqin daha çox etika xətrinə özünə aid olmayan sahədən danışmışdı.

“Bizim yol” qəzetinin müxbiri Natiq Cavadlı:

– Bütün müsahiblər haqqında demək olmaz ki, bütün suallara cavab verirlər. Müxtəlif zamanlarda müxtəlif cür olur. Elə olur ki, bir dəfə bir müsahiblə söhbət əla alınır, amma

başqa vaxt söhbət çox sönük gedir. Belə olanda da müsahiblə dava-qırğınla ayrılırıq.

Müsahiblərim arasında vəzifə sahibləri olmayıb. Onlarla görüş mümkün deyil. Amma iqtidar partiyasının funksionerləri ilə, həmin partiyayı təmsil edən deputatlarla söhbətlərim, müsahibələrim olub. Bu zaman onların tutduğu mövqe söhbətə təsir edir. Dəfələrlə belə olub ki, eyni suala diktofondan kənarda daha səmimi cavab veriblər, diktofon yanında isə elə bil qarşımda tamam ayrı insan oturub. Bu halı bəzi müxalifət liderləri ilə söhbətləşəndə də müşahidə etmişəm.

Müsahiblərim cavab vermək istəmədiyi sualla qarşılaşanda nəinki “Mən bu suala cavab vermək istəmirəm” deyiblər, hətta diktofonu söndürüblər ki, hansı reaksiya verəcəyi lentə düşməsin.

Buna baxmayaraq müsahibə verdiyim sualı və onun reaksiyasını yazıda qeyd etmişəm. Bu, oxucuda müsahib haqqında aydın təsəvvür yaradır. “Gündəlik Azərbaycan” qəzetində işləyərkən hüquq müdafiəçisi Elçin Behbudovla belə bir hadisə yaşanmışdı, daxili işlər naziri Ramil Usubov haqqında nəsə demişdi və mən də yazmışdım. Səhəri günü redaksiyaya hücum etdi. Redaktorlar güclə sakitləşdirdilər.

Elə siyasi lider olub ki, mənə müsahibə verib, sonra baş redaktora zəng edib ki, sən Allah, o müsahibəni dərc eləmə.

“Yeni Müsavat” qəzetinin müxbiri Elşad Paşasoy:

– İndiyə qədər sözü ağzından kəlbətinlə çıxardığım şəxslər də olub. Bu mənada asan müsahiblər də var, çətin müsahiblər də. Azərbaycan dilinin zənginliyi müsahibdən istənilən cavabı almağa yardımçı olur. Bizdə sözlə oynamaq imkanları geniş olduğu üçün müsahiblərimiz də cavab zamanı bir o qədər korluq çəkmirlər. Suallara qısa və konkret cavab verən çox az müsahib var. Hətta müsahib hərdən o qədər geniş danışır

ki, onun fikirlərindən hansı hissəni redaktə etməyə çətinlik çəkirsən.

Bir suala geniş cavab vermənin iki səbəbi ola bilər. Birincisi, jurnalistə hörmət mənasında. Yəni müsahib çalışır ki, fikirlərini daha aydın başa salsın və jurnalist öz yazısını qələmə alanda çətinlik çəkməsin. İkincisi, müsahib özünü pulsuz reklam etmək istəyir. Kim mətbuatın gündəmində qalmaq istəyirsə, o, söz oynatmaqla jurnalistlərin diqqətini özünə cəlb edə bilər. Yəni hər zaman doğru olanı demək xətrinə deyil, sadəcə danışmaq xətrinə meydana olanlar da az deyil.

Bir sıra siyasət adamı var ki, onlarla söhbət etmək xüsusi hazırlıq istəyir. Belə adamlar adətən suallara “bəli”, “xeyr” cavabından artıq nəşə deməyə həvəsli olmurlar. Məsələn, bir neçə il əvvəl qədər Milli İstiqlal Partiyasının lideri Etibar Məmmədovla danışmaq daha çətin idi. Son illər onunla söhbətimiz alınır. Düzdür, daxili siyasətdən danışmağa həvəsli deyil. Etibar bəy özü də jurnalistin hər hansı sualla bağlı fikrini öyrənməkdə maraqlıdır. Həm də xəsisliklə danışır. Digər adamların da adını çəkmək mümkündür. Hər hansı müsahibə zamanı jurnalistin hazırlıqlı olması da söhbətin yüksək səviyyədə alınmasına kömək edir.

Vəzifəli müsahibin söhbət zamanı səmimi olub-olmamasına onun şəxsiyyətinin təsiri olur. Cəlaləddin Ruminin məşhur kəlamı var: “Ya olduğun kimi görün, ya da göründüyün kimi ol”. Siyasət həm də hər şeyi deməmək qabiliyyətidir, lazım olanı lazım olan məqamda demək məharətidir. Bu mənada siyasət adamının hər zaman olduğu kimi görünməsi və ya səmimi olması ziyanına da işləyə bilər.

Müsahibə elmi

Professor Nəsir Əhmədlinin elmi tədqiqatlarına əsaslanıb müsahibə haqda bəzi bilgilər vermək yerinə düşər.

Müasir jurnalistikanın ən işlək janrlarından biri müsahibədir. Jurnalist mövzuya uyğun sual verir, müsahib isə cavablandırır. Əslində oxucu, yaxud tamaşaçı müsahibənin ilk variantını görmür. Müsahibə müxbirin, daha sonra isə redaktorun redaktəsinə, montajına məruz qalır və tamaşaçıya, oxucuya son variant təqdim olunur.

Müsahibin dedikləri ona görə redaktə, montaj olunur ki, fikir oxucuya, tamaşaçıya qısa, lakonik və mənalı cəmlərlə çatdırılsın.

Müsahibə nə deməkdir? Ərəbcə “iki tərəfin söhbəti” mənasını verən “müsahibə” sovet jurnalistika nəzəriyyəsində iki mənada işlədilir: fakt toplama metodu və janr. Metodoloji mövqedə duranlar müsahibəyə fakt toplama, janr mövqeyində duranlar isə öz orijinal strukturu və formayaratma əlamətləri olan mətnin təşkili üsulu kimi baxırdılar. Bu yanaşmaların müəyyən üstün cəhətləri olsa da, əslində vahid yaradıcılıq prosesinin süni yolla iki hissəyə parçalanması demək idi.

Hazırda Qərbi Avropa və Amerikanın jurnalistika məktəblərində kanadalı jurnalist Con Savatskinin müsahibəyə dair yeni konsepsiyası populyardır. Bu konsepsiya müsahibə alanla müsahibə verənin sual-cavab formasında olan gizli yarışmasına, jurnalistin özünə lazım olan cavabları “kəlbətinlə çıxarmasına” söykənən ünsiyyət stereotiplərini dağıtmağa yönəlib. Ünsiyyətdə olan tərəflər arasındakı yarışma (gizli mübarizə), Con Savatskinin fikrincə, istənilən iki nəfərin söhbətində müşahidə edilsə də, müsahibə janrı üçün faydalı ola bilməz: “Müsahibədə yarışmaq yox, sual verib cavab almaq lazımdır”.

“Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”ndə “müsahibə” anlayışının dörd mənası verilib: 1. Söhbət; 2. Təlim üsulu; 3. İnformasiya (fakt) toplamaq metodu; 4. Publisistika janrı. Bu mənalardan birincisi məişətlə, ikincisi pedaqogika ilə, üçüncüsü psixologiya, sosiologiya və jurnalistika ilə, dördüncüsü isə bilavasitə jurnalistika ilə əlaqədardır.

Bəs janr olaraq müsahibənin əhəmiyyətini, əvəzedilməzliyini şərtləndirən əsas amil nədən ibarətdir?

Başqa peşələrdən fərqli olaraq jurnalistikanın obyektı bütün həyatdır və təbii ki, jurnalist həyatın hər bir sahəsinə eyni dərəcədə bələd ola bilməz. Buna görə də KİV əməkdaşları öz adlarından orijinal materiallar hazırlamaqla kifayətlənmir, tez-tez müxtəlif sahələrin biliciləri, nüfuzlu təmsilçiləri ilə görüşərək onların bu və ya başqa məsələ barədə fikirlərini, münasibətlərini auditoriyaya çatdırmağa çalışırlar. Müsahibə janrı elə bu zərurətdən doğub və özünün bir çox məziyyətinə görə publisistika janrları sırasında önəmli yerlərdən birini tutur.

Müsahibə verənlər iki kateqoriyaya bölünürlər:

1) dövlət və siyasət xadimləri, hər hansı konkret sahədə özəl biliklərə sahib olan mütəxəssislər və başqa şəxslər – belə şəxslərdən nəyisə öyrənmək üçün müsahibə götürülür;

2) məşhur adamlar – belələlərindən ona görə müsahibə götürülür ki, geniş ictimaiyyət onların həyat və fəaliyyətlərinin təfəsilatı ilə tanış ola bilsin.

Müsahibə janrı dedikdə öz ideyası, strukturu, süjet xətti, kompozisiyası, fabulası olan, hər hansı səriştəli şəxslə sual-cavab formasında qurulan müstəqil, yetkin publisistika əsəri nəzərdə tutulmalıdır.

Müsahibə iki nəfərin sual-cavab formasında olan danışığıdır. Sual verən tərəf – jurnalist həm əməkdaşı olduğu informasiya vasitəsini, həm də və ilk növbədə auditoriyanın müəyyən hissəsini təmsil edir. Müsahibin verdiyi cavablar

auditoriya üçün maraqlı deyilsə, insanların şüurunda mövzu ilə bağlı olan müəyyən informasiya boşluqlarını doldurmursa, bu cür əsəri müsahibə adlandırmaq olmaz.

Müsahibəni müxtəlif əsaslara görə növlərə bölmək olar. Məsələn, ABŞ alimlərinin fikrincə, burda altı amil həlledicidir:

1) materialın xarakteri (ümumi bilgi, yoxsa konkret şəxsin daxili aləminin açılması);

2) müsahibənin təşkili üsulu (mətbuat konfransları zamanı verilən sualların cavablandırılması, bədahətən aparılan (improvizasiya edilən) müsahibə, təsadüfi görüşlərdə alınan müsahibə, əvvəlcədən razılaşdırılmış müsahibə);

3) müzakirənin predmeti (cinayət, siyasət, cürbəcür hadisələr);

4) söhbətdaşın kimliyi (məşhur şəxsiyyətlər, adi adamlar, hadisə şahidləri, ekspertlər və b.);

5) söhbətdaşın sosial durumu (cəmiyyətin ali, elitar təbəqəsi, orta təbəqə, aşağı təbəqə);

6) ünsiyyət üsulu (üzbəüz, telefonla, elektron poçtla və s.).

Bunları ümumiləşdirərək məntiqi ardıcılıqla düzsək, aşağıdakı sıranı alarıq:

1) müsahibənin mövzusu (iqtisadiyyat, siyasət, mədəniyyət və s.);

2) müsahibin kimliyi (sosial durumu, ixtisası, nüfuzu);

3) ünsiyyət üsulu.

Müsahibənin növləri:

– Protokol müsahibə. Dövlət siyasətinin bu və ya digər məsələlərinə rəsmən aydınlıq gətirmək üçün hazırlanır. Müsahibə verən tərəf yüksək rütbəli rəsmi şəxslər (prezident, baş nazir və b.), yaxud onların köməkçiləri və ya mətbuat katibləri olur. Rəsmi şəxslər rəsmi cavablar verirlər. Suallar adətən əvvəlcədən razılaşdırılır. Nəyisə yenidən soruşmaq, dəqiqləşdirilmək təcrübəsi, demək olar ki, yoxdur. Jurnalistin öz şəxsi

fikrini bildirməsinə yol verilmir. Onun vəzifəsi yalnız sualı səsləndirmək, mikrofon tutmaq, rəsmi mövqenin tirajlanmasını təmin etməkdir.

– İnformativ müsahibə. Bunun özü də iki yerə bölünür: müsahibə-fakt və müsahibə-rəy. Birinci halda (müsahibə-fakt-da) əsas məsələ müəyyən səbəblər üzündən yalnız bir nəfərin (müsahibə verən tərəfin) bildiyi faktları aşkara çıxarıb tirajlamaqdır. İkinci halda isə (müsahibə-rəydə) çoxlarına bəlli olan məsələdən söhbət gedə bilər, lakin müsahibə verən şəxsin həmin məsələni qiymətləndirmək, problemə aydınlıq gətirmək, proqnoz vermək və s. səlahiyyəti olur.

İnformativ müsahibədə jurnalistin əsas funksiyası günün vacib məsələləri barədə səriştəli adamlardan məlumat almaqdır. Burda müsahibə verən tərəf rəsmi şəxs olmaya da bilər. Ona görə də protokol müsahibədən fərqli olaraq informativ müsahibə adi üslubda qurulur, tərkibində bəzən informasiyanın qavranmasını asanlaşdıran emosional elementlər olur.

– Portret müsahibə. Məqsəd söhbətdəşin şəxsiyyətini imkan daxilində hərtərəfli açmaq, onu geniş ictimaiyyətə daha yaxından tanıتماqdır. Belə verilişlərə adətən milli qəhrəmanlar, dövlət məmurları, alimlər, yazıçılar, incəsənət xadimləri (rəssamlar, aktyorlar, müğənnilər və b.) dəvət edilirlər. Burda suallar son dərəcə səmimi olmalı, müsahibin şəxsi həyatının və ictimai fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə etməlidir. Vacib məsələlərdən biri müsahibə götürən tərəfin sualları qruplaşdırmağı bacarmasıdır ki, yazıda (verilişdə) adda-buddalıq, xaos vəziyyət yaranmasın, qarşı tərəfin həyatı, ömür yolu müəyyən məntiqi ardıcılıqla çözülsün.

– Anket-müsahibə. Müəyyən məsələ üzrə müxtəlif adamların fikirlərinin öyrənilməsidir. Çox qısa, bir-iki sualdan ibarət olduğuna görə onu “ekspres müsahibə” də adlandırırlar. Bu, mahiyyət etibarilə ictimai rəyi öyrənmək üçün keçirilən

özünəməxsus sorğudur. Bu növün müsahibə janrına heç bir dəxli yoxdur. O, ictimai rəyi öyrənmək məqsədilə keçirilən, yaxud başqa bir janrda istifadə etmək üçün nəzərdə tutulmuş sosioloji sorğu metodudur.

– Diskussiya-müsahibə (yaxud problem-müsahibə). Müsahibənin bu növündə jurnalistin (şərhçinin) mövqeyi müsahibə verən tərəfin nəzər nöqtəsindən və ya fikrindən az önəmli deyil. Bu halda jurnalistin mövqeyi həqiqətin birgə axtarışı üçün bir özü, ayırd etmə nöqtəsinə çevrilir. Bu yerdə jurnalist problemi əvvəlcədən öyrənməli, mövzuya dərinlən bələd olmalıdır ki, söhbətəşin qarşısında çıxılmaz vəziyyətə düşməsin. Belə müsahibəni aparmaqda məqsəd ictimai önəmli olan suallara cavab tapmaqdır. Bu cür müsahibənin tonallığında hökmən mübahisə elementi olur, mübahisədə isə jurnalist elə argumentlərdən və faktlardan istifadə etməlidir ki, səhvə yol verməsin. Buna onun ixtiyarı yoxdur.

Müsahibəni (eləcə də başqa janrları) ilk növbədə yayılma kanalına görə növlərə bölmək lazımdır:

- 1) mətbuat müsahibəsi;
- 2) radio müsahibəsi;
- 3) televiziya müsahibəsi.

Bu növləri bir-birindən fərqləndirən yalnız yayıldıqları kanalların spesifikasiyası, ifadə vasitələri və üsullarıdır. Qalan hallarda məqsəd və məzmun baxımından onların arasında ciddi bir fərq yoxdur.

Söhbətəşin kimliyinə görə müsahibənin növlərinə gəlincə, iki növ məqbul hesab edilə bilər: siyasətçilərlə (diplomatlarla) müsahibə və digər sahələrin mütəxəssisləri ilə müsahibə.

Bunlardan birincisi protokol müsahibəyə, ikincisi informativ müsahibəyə uyğun gəlir.

Məşhur mediaşünaslar Con Heritic və Devid Qreytbetç neytrallığı saxlamağın iki üsulunu təklif edirlər:

1. Müsahibə alan yalnız suallar verməli, heç bir bəyanatla çıxış etməməli, şəxsi fikirlərini bildirməməlidirlər;

2. Müsahibə alan müsahibə verənin çatdırdığı informasiyanın ayrı-ayrı fraqmentlərini seçib onları qiymətləndirə bilməz, çünki bu qiymətləndirmədə ya simpatiya, ya da antipatiya ola bilər.

O da var ki, usta jurnalist öz müsahibindən mümkün qədər çox informasiya almaq üçün bəzən müsahibə verəni narahat edən “tikanlı suallar” da verməli olur. Belə suallar jurnalisti populyarlaşdıran amillərdəndir.

Müsahibə jurnalistin məqsədinə görə də növlərə bölünür. Bura sorğu-sual müsahibəsi, fikir mübadiləsi müsahibəsi və bioqrafik müsahibə daxildir.

– Sorğu-sual müsahibəsində məqsəd söhbətəşdən müəyyən problemlə bağlı yeni informasiya alıb tamaşaçılara çatdırmaqdır. Bu növdə müsahibə verənin vəzifəsi jurnalistin (deməli, həm də auditoriyanın) almaq istədiyi informasiyanı vermək və ya problemlə bağlı öz şəxsi fikrini bildirməkdir. Belə halda ünsiyyət birtərəfli xarakter daşıyır, yəni jurnalist sual verir, söhbətəş isə onu cavablandırır.

– Fikir mübadiləsi müsahibəsində müsahibə verən tərəfin vəziyyəti bir qədər mürəkkəbləşir. Burda hər iki tərəf fəal olur. Jurnalist təkcə sual verməklə kifayətlənmir, həm də araşdırıcı sözlərlə aldığı cavabların nə dərəcədə səmimi olduğunu yoxlayır. Buna görə də “qonaq” fikirlərini bildirməklə yanaşı həm də onların səmimi, dürüst olduğunu sübuta yetirməlidir.

– Bioqrafik müsahibədə məqsəd dəvət edilmiş şəxsiyyətin ictimai fəaliyyətinin və özəl həyatının geniş auditoriyaya bəlli olmayan tərəflərini açıqlamaq, onu ictimaiyyətə daha yaxından tanıtmadır. Burda suallar müsahibin şəxsi həyatının və ictimai fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə etməlidir. Təbii ki, etik çərçivələr daxilində, qanunvericilik aktlarını və davranış prinsiplərini pozmadan.

Mütəxəssislər müsahibəni standartlaşma səviyyəsinə görə də növlərə bölürlər:

1. Tam standartlaşdırılmış müsahibə. Burada müsahibə alan müsahibə verənin görüşünə əvvəlcədən hazırlanmış, adətən televiziyanın müvafiq departamentdə müzakirə olunaraq bəyənilmiş suallarla çıxır. Bu növdən ən çox rəsmi şəxslərlə müsahibədə istifadə olunur. Müsahibə verənin öncədən hazırlaşma bilməsi üçün suallar ona əvvəlcədən də göndərilə bilər.

2. Yarımstandartlaşdırılmış müsahibə. Əsas suallar əvvəlcədən hazırlansa da, müsahibə alan situasiyadan asılı olaraq müsahibənin gedişində onların formasını, ardıcılığını, dərinlik dərəcəsini dəyişə, lazım gələrsə, əlavə suallar da verə bilər, yəni tam standartlaşdırılmış müsahibədən fərqli olaraq burada reportyor nisbətən sərbəstdir.

3. Standartlaşdırılmamış (sərbəst) müsahibə. Bu növdə suallar əvvəlcədən hazırlanmaya da bilər. Təşəbbüsü tam ələ alan jurnalist vəziyyətdən çıxış edərək sualları müsahibənin gedişində formalaşdırır, müsahibə verənin cavabının içindən yeni suallar çıxarır və problemin daha dərinə və ətraflı açılmasına nail olur.

Müsahibədə jurnalistin əsas niyyəti ictimai maraq doğuran müəyyən fakt və hadisə ilə bağlı auditoriyaya dolğun və dəqiq bilgi verməkdən ibarət olmalıdır. Bu prosesi gerçəkləşdirərkən o, bütövlükdə cəmiyyət qarşısında, onun bir hissəsi olan televiziya auditoriyası qarşısında, müsahibə götürdüyü şəxs qarşısında və nəhayət, öz vicdanı qarşısında məsuliyyət daşıyır.

Bütün hallarda jurnalist bəhs edəcəyi mövzuya, görüşəcəyi şəxsin xarakterinə müəyyən dərəcədə bələd olmalıdır. Amerikalı mütəxəssislərin fikrincə, reportyor informantla görüşdən əvvəl ona hansı informasiyanın lazım olduğunu müəyyənləşdirməli, həmin informasiyanı üzə çıxartmaq üçün bir neçə xüsusi sual hazırlamalıdır. Səviyyəli sual vermək üçün o, pred-

met barədə mümkün qədər çox bilməlidir. Hər bir reportyor söhbətdaşının etimadını qazanmağa, özü haqqında elə təsəvvür yaratmağa çalışmalıdır ki, mövzunu yaxşı bilir, ona yalnız əlavə faktlar lazımdır.

Müsahibə alanla müsahibə verənin görüşündə fəal tərəf müsahibə hazırlanmasının təşəbbüskarı, yəni jurnalist olur, söhbətə də adətən o başlayır: "Salam-əleyküm. Necəsiniz?.." Bundan sonra jurnalist gəlişinin məqsədini bir daha açıqlayaraq gələcək müsahibənin mövzusunun müzakirəsinə keçir, bəzi məsləhətləşmələr aparır, əsas istiqamətləri müəyyənləşdirir, söhbətdaşına cansağlığı arzulayaraq növbəti görüşə qədər ondan ayrılır.

Müsahibənin uğurlu alınmasının başlıca şərtlərindən biri sualların düzgün formalaşdırılmasıdır. Sualların bu növləri ola bilər:

1. müsahibədə tutduğu yerə görə: başlanğıc sualları; əsas hissənin sualları; yekunlaşdırıcı suallar.
2. formasına görə: açıq və qapalı suallar;
3. mətləbə görə: birbaşa və dolayı suallar;
4. funksiyalarına görə: əsas suallar, əlavə suallar və s.

*12 aprel 2010-cu il
Mediaforum.az*

NİYƏ XƏBƏRƏ MÜKAFAT VERƏN YOXDUR?

Bu xəbər Azərbaycanda təzə xəbər deyil: jurnalist müsabiqələri keçirən təşkilatların heç biri xəbərə görə mükafat nəzərdə tutmur. Reportaja, araşdırma yazısına, oçerkə, esseyə, başqa publisistik janrlarda qələmə alınmış materiallara mükafat verən var, amma xəbərə yox.

Xəbər təzə xəbər olmasa da, problem kimi maraqlıdır: nə üçün jurnalistikanın bel sütununu təşkil edən XƏBƏR Azərbaycanda mükafatsızdır? “Media forum” saytı bu suala cavab tapmağa çalışıb.

“Yeni Nəsil” Jurnalistlər Birliyinin rəhbəri, “Media açarı” mükafatının təsisçisi Arif Əliyev qeyd edir ki, jurnalist yazıları ilə bağlı müsabiqələr həmin sahələrin inkişafına yönəlir: “Xəbər əslində digər janrlar üçün kərpic, ilkin xammal rolunu oynasa da, çox çətin janrdır. Dünya jurnalistikasında ən böyük misallar kimi göstərilən nümunələr xəbər mənbələri ilə bağlıdır. Bu janrın özünəməxsus çətinlikləri var. Müsabiqələr zamanı xəbərin kriteriyalarını qiymətləndirmək çox çətin olar.

Bu gün Azərbaycan jurnalistikasında xəbərin keyfiyyəti ilə bağlı ciddi problemlər var: “Hərdən bəzi mətbuat orqanları xəbərin nə olduğunu düzgün müəyyənləşdirə bilmir. Analizlə xəbər qarışdırılır. Saytlarda operativlik naminə yüksək

sürətə xüsusi önəm verilməsi nəticəsində əlavə problem – qeyri-dəqiqliklər ortaya çıxır. İnformasiya cəmiyyətə təqdim olunur, amma bir qədər sonra təkzib edilir. Ən azı xəbərin son detalları ilk detallarından xeyli fərqlənir.

Janr haqqında klassik səviyyədə danışılsa, bu gün xəbər digər jurnalistika janrlarının – müsahibənin, məqalənin, reportajın və başqa janrların əsasını təşkil edə bilmir. Bu gün xəbərin əldə olunması ilə bağlı problem var. Hər hansı hadisə baş verəndə hətta olay yerindəki jurnalistin informasiya almaq, hərəkət etmək imkanı çox məhdudlaşdırılır. Hətta bu məhdudiyyət yumruqla məhdudlaşdırılır”.

Arif Əliyev xəbərlə işləyən jurnalistlərin bəzən keyfiyyətsiz məhsul təqdim etdiyinə diqqət çəkir: “Bir misal. Bu yaxınlarda informasiya agentliklərində Mətbuat Şurasının yaydığı xəbəri oxudum. Orada deyilirdi ki, Azərbaycanda ümumilikdə 850 min tirajla 325 adda qəzet yayımlanır. 850 min tirajın gündəlik, həftəlik, ya aylıq göstərici olduğu xəbərdə verilməmişdi. Bu, oxucuya tapmaca təqdim etməkdir. Bu xəbər məni – media sahəsində çalışan şəxsi belə çaş-baş saldı. Həm də mən neçə sayta baxdımsa, eyni xəbər yer almışdı. Analitik yazı yazan şəxs üçün bu xəbər heç bir önəm daşıya bilməz. Yəni xəbər dəqiq olmadığından jurnalist bu faktın Azərbaycan mediasının inkişafına, yaxud geridə qalmasına dəlalət etdiyini bilməyəcək.

Xəbər üçün başlıca məqam faktın dəqiqliyidir. Bu gün Azərbaycan mediasında faktın dəqiqliyi ilə bağlı problemlər var. İkincisi, xəbər janrına həm də teleqraf üslubu deyilir. Xəbərdə qısa və anlaşıqlı məlumatlar olmalıdır. Bəzən xəbər o qədər mürəkkəb dildə verilir ki, onun axırına çıxanda nəyin baş verdiyini çətin başa düşürsən. Üçüncüsü, tez-tez xəbərlə rəy qarışdırılır. Bəzən nəinki ekspertlərin, hətta jurnalistin fakta rəyi xəbərdən ayrılır”.

Media eksperti bu çatışmazlıqlara kompleks yanaşmağın tərəfdarıdır: “Burada təhsil sistemində olan problemlər də var, redaksiyaların kadr hazırlığı prosesinə səhv yanaşması da, informasiya əldə etməyin çətinlikləri də. Bu elə bir xəstəlikdir ki, bir dərmanla müalicə etmək mümkün deyil. Təhsil səviyyəsindən şikayətləniriksə, çox geniş trening, seminar şəbəkəsi var. Ancaq seminarlarda verilən bilgiləri tətbiq etmək ya çox çətin olur, ya da mümkün olmur”.

Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsinin müəlimi Zeynal Məmmədli qeyd edir ki, 1980-ci illərin sonları – Qorbaçov dövrünün “yenidənqurma” illəri Elçibəy dövrünün jurnalistikası ilə müqayisə olunsa, 1990-cı illərdə xəbər Azərbaycan jurnalistikası üçün şah yerdə idi: “O vaxtlar seçim imkanı və bəlli bir plüralizm vardı. Xəbərin özündə təsdiqlənmiş məlumat, faktlara istinad bu günlə müqayisədə çox-çox irəli vəziyyətdə idi. Təəssüf ki, jurnalistin məlumat əldə etmək imkanlarının məhdudluğu, söz azadlığı sərhədlərinin daralması, mediaya inamın azalması fonunda bu gün xəbərin aparıcı janr olduğunu deyə bilmərik”.

Xəbərin redaktə əsaslarından söz açan Zeynal Məmmədli bütün dünyada qəbul olunmuş standartların varlığı haqqında danışır: “Qərəzsizlik, vicdanlılıq, tərəfsizlik, faktlara istinad, onların ardıcıl verilməsi və digər standartlar var. Azərbaycanda sərbəst bazar olmadığından və qeyri-peşəkarlıq baş alıb getdiyindən bu standartlara fikir vermək o qədər də asan olmur”.

Qərb baxışında bütün jurnalist materiallarının xəbər sayıldığını deyən ekspert xəbər janrını ayırmağın vacibliyini qeyd edir: “Olaydan, hadisədən sonra baş verən hadisədən danışırıqsa, Qərb mətbuatında buna xəbərçilik deyilir. Ayrıca bir olayın işıqlandırılması ilə bağlı mükafatın verilməsi Azərbaycanın bu şərtlərində nə dərəcədə məqsədə uyğundur? Sual doğuran məsələ budur. Xəbər vermək, yaymaq vasitəsi

olaraq elektron medianın önəmi xüsusiədir. Əsas məsələ xəbərin xüsusi çəkisini artırmaq və xəbərə diqqət cəlb etməkdir. Reportyorluq çox həssas sənətdir. Burada onun özündən asılı olmayan şərtlər var. Siyasi, iqtisadi, inzibati məhdudiyyətlər var. Misal üçün, müxbir önəmli xəbər hazırlaya bilər, menecer onu da dəyişdirər, ya da heç verməz”.

BDU-nun jurnalistika fakültəsinin jurnalistikanın nəzəriyyəsi və təcrübəsi kafedrasının müdiri, professor Cahangir Məmmədli xəbərin yayılması ilə bağlı hər bir mətbuat orqanının öz siyasətinin olduğunu deyir: “Tipoloji sisteminə görə də müxtəlif tipli qəzetlərimiz var. Qəzet var ki, informasiyanı şişirdir, sensasiya səviyyəsinə qaldırır, bəzən təhqirdən, böhtandan da çəkinmir. İnformasiyaya müdaxilə edir, verilən xəbərdə jurnalist rəy bildirir. Amma elə qəzetlər, informasiya orqanları var ki, onların siyasəti ictimai maraqlara söykənir. Mənim üçün ictimai maraq kəsb edən informasiya daha maraqlıdır. Belələri azdır, amma hər halda var”.

Uzun müddətdir ki, jurnalistikanın beynəlxalq doktrinaları ilə – dəqiq, qərəzsiz, vicdanlı, xəbərə mövqə bildirmədən təqdim etmə standartları ilə işlədiyini önə çəkən professor buna əməl olunmasında böyük problem yaşadığını deyib: “Bu gün Azərbaycan xəbərinin problemi fakta qərəzli yanaşma, fakta partiya mövqeyindən, fakta ideoloji yanaşma problemidir”.

Cahangir Məmmədli Azərbaycan jurnalistikasında müşahidə elədiyi neqativ haldan danışır: “Misal üçün, televiziya da çıxış edən bir şəxsin dilindən deyilən fikir kontekstdən çıxarılaraq ayrı-ayrı qəzetlərdə, informasiya agentliklərində xəbərə çevrilir. Əslində isə belə olmamalıdır. Xəbər digər jurnalist janrlarının əsasını təşkil etməlidir”.

Professor xəbərlə bağlı müsabiqələrin keçirilməsi ilə bağlı məsələnin Prezident yanında KİV-in İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun rəhbərliyi qarşısında qaldıracağını deyir: “Bu,

bir layihənin əsasını təşkil edir. Hətta bu layihəyə “Təmiz qələm” adını da vermək olar. Yəni informasiyanı standartlara uyğun hazırlayan təmiz qələm sahiblərini mükafatlandırmaq lazımdır. Bunu bir dəfə deyil, hər il, dövrü olaraq eləmək mümkündür”.

KİV-in İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun icraçı direktoru Vüqar Səfərli qeyd edir ki, Azərbaycanda xəbər janrının inkişafı, mətbuat orqanlarında beynəlxalq standartlara uyğun xəbər verilməsi üçün fondun müsabiqə eləmək imkanları yoxdur: “Çünki fondun fəaliyyəti ilə bağlı dövlət konsepsiyası var. Orada mövzular qeyd olunub. Biz öz fəaliyyətimiz çərçivəsində kənara çıxıb bilmirik”.

Lakin icraçı direktor belə bir layihənin hansısa ayrı dövlət qurumu ilə birlikdə həyata keçirməyin mümkün olduğunu deyir.

Azərbaycan mətbuatında dərc olunan xəbərlərin önəmindən danışan Vüqar Səfərli bu sahədə peşəkarlığın yüksək olmadığını vurğulayır: “Gün ərzində neçə qəzetə baxırsansa, hamısında eyni xəbərlər görürsən. Özü də xəbər agentliklərinin yaydığı məlumatlar. Xəbər qıtlığı var qəzetlərdə”.

*15 aprel 2010-cu il
Mediaforum.az*

ÇÖL HAVASI

OPTİMALLAŞDIRMANIN QURBANLARI...

Bu səhər işə gələrkən birdən-birə özümü 1994-cü ildə hiss etdim. Bu ovqat məni uzun müddət tərk etmədi. Elə bildim yenə tələbəyəm. Əslinə qalsa, tələbəlik gözəldir və çoxları kimi mən də öz tələbəlik illərimdən narazı deyiləm. Lakin o illərlə bağlı xatırlamaq istəmədiyim məqamlar da var. Təəssüf ki, bu gün həmin o məqamları xatırladım, o hisslərin əsirinə çevrildim...

Bu səhər tələbəlik illərimin acı xatirələri – avtobusların yoxluğu, olanların da sınıq-salxaq, adamla dolu olması gözümün qabağında canlandı. Şəhəratrafı qəsəbədəki evimizdən “20 Yanvar”a, oradan da metro ilə Bakı Dövlət Universitetinə çatana qədər min bir əziyyət çəkirdim. Hər gün avtobusda bir hadisə baş verirdi, ya pencəyimin, ya jaketimin düyməsi itirdi, ya ayaqqabılarım tapdanmaqdan elə hala qalırdı ki, avtobusdan düşəndə ağlamaq istəyirdim. Yadıma düşmür ki, həmin illərdə bir dəfə də olsun dərəcə gedəndə marşrutda oturum. Nəinki oturmaq, rahat getmək belə o illərin tələbələrinə haram idi.

“Alabaş” deyilən bir marşrutu görəndə çox acığım tuturdu. Həm sürücüsünün həddindən artıq deyingənliyi, həm də marşrutun narahat – köhnə olması ovqatımı (demək olar ki, bütün sərnəşinlərin ovqatını) təlx edir, gün ərzində qaş-qabağım yerlə gedirdi.

...Səhər dayanacaqda xeyli adam vardı. Hamı tez-tez yola boylanıb öz marşrutunun nə üçün gəlmədiyini soruşurdu. Sərnişinlər çaşqın-çaşqın bir-birilərinin üzlərinə baxırdılar ki, bu nə təzə “fason”dur, Bakının mərkəzi prospektlərindən olan “Hüseyn Cavid”də dayanacaqda bu qədər də gözləmək olar?

Tələbə olanda da bu cür uzun müddət avtobus gözləyir, hər dəfə avtomobil dayanacaqda yaxınlaşanda ümidlə qapıya sarı gedir, yer olmur deyə geri qayıdırdım. Bu gün elə həmin hərəkətləri təkrar edirdim.

İlk baxışdan hər şey gözəl görünürdü. Avtomobillər sıra ilə şütüyür, svetoforların qırmızı işığında dayanır, iritutumlu “106” marşrut ləngər vura-vura dayanacaqda yaxınlaşır. Tıxac yox, maşınların bir-biriylə ötürməsi yox... Hələ üstəlik payız yağışı da yağıb, ətrafın toz-torpağı da yatıb. Xəfif bir sərinlik var. Hər şey gözəldir. Göz oxşayan mənzərəyə baxıb, Hacıbala Abutalıbov demişkən, Bakımızın gözəlliyindən zövq almaq istəyirsən.

1994-cü ildə də belə idi. Avtomobillər sakit-sakit o tərəf-bu tərəfə gedirdi. Nə tıxac vardı, nə ötürşdü. Sadəcə, indiki zamanda avtomobillər daha yaraşqlı görünürdülər, şirin xəyallar kimi...

Amma hərdən 1994-cü il xəyalından ayılmağa məcbur olurdum. Çünki işə gecikirəm, saat 10-a beş dəqiqə qalıb, düz 25 dəqiqədir dayanacaqda gözləyirəm. Adamı həyəcan basır ki, adın İlham müəllimin “gecikənlər siyahısı”na düşəcək, o da “İnternyus”un bütün heyətinə email göndərəcək ki, gecikməyinin səbəbini izah et... Gəl 21-ci əsrdə marşrutun olmamasına görə işə gecikdiyini səbəb göstər. Vallah, hamı gülür. Özü də yanıb-tökülürdüm ki, əvvəlki günlər 10 dəqiqəyə işə çatdığım halda indi yarım saatdır dayanacaqda gözləyirəm.

Nəhayət, iş yerimə bir qədər yaxın gedən marşrut gəldi. Çıfayda... "5 nömrə" də o qədər adam var ki, hətta bir ayağın üstə də getmək mümkün deyil. Yaşlı bir qadın "ay bala, işə gecikirəm, müdir məni qovacaq, yer elə, o tərəfə çəkil, mən də minim" deyir. Sürücü "mehriban olun" desə də, sərnəşinlərdən onun səsinə hay verən olmur. Naçar qalan sürücü maşını işə salır. Bir qədər sonra həmin istiqamətə gedən "162" gəlir, onun vəziyyəti də "5"dən fərqli deyil. Hətta bir az da pisdır. Artıq xeyli köhnəlmiş avtobus içəridəki sərnəşinlərin ağırlığından birtərəfli gedir.

Dayanacaqda isə adamların sayı yavaş-yavaş artır. Saat 11-ə işləyir, sözsüz, işə gecikmişəm. İlham müəllimə gecikməyimin səbəbinin nə ilə izah edəcəyim haqqında fikirləşirəm. Öz-özümə də sual edirəm, mən nə üçün işə gecikirəm? Əlbəttə ki, səbəb iri, yaxud balaca tutumlu avtobuslar deyil, səbəb Nəqliyyat Nazirliyinin apardığı optimallaşdırma siyasətidir. Ötən gün nazirliyin sözçüsü bu siyasətin açıqlamasını belə vermişdi: "Paralel xətdəki marşrutlardan hansından çox istifadə edilsə, onun saxlanması, marşrut xətlərindəki pərakəndəliyin aradan qaldırılması, kiçik tutumlu avtobusların yığışdırılıb iri tutumlu avtobusların xəttə buraxılması və sair deməkdir".

Cənab Namiq Həsənovdan soruşanda ki, eyni istiqamətdə hərəkət edən marşrutların hansının optimal olduğunu necə müəyyən edəcəksiniz, cavabı belə oldu: "Bunu müəyyən etmək çox asandır. Hər marşrutun hərəkət sxemi var. Nazirlik əməkdaşları gün ərzində daşıyan sərnəşinlərlə bağlı monitoring də aparır".

Bu gün bu siyasət haqqında xeyli düşündüm, xeyli xatirəm canlandı.

Rus demişkən, “malades” belə siyasətə. O siyasət ki, insanları düşünməyə və xatirələrə dalmağa, hətta özünü keçmişə düşmək kimi hissiyyata vadar edir, bərəkallah.

Amma nədənsə Şərifzadə küçəsinə çatanda bu siyasətdən əsər-əlamət yoxuydu. “Şərifzadə” də “Hüseyn Cavid” əlamətləri yoxa çıxmışdı. Mən də tələbəlik illərimin xatirələrindən ayıldım. 2008-ci il sentyabrın 25-dir...

*25 sentyabr 2008-ci il
Mediaforum.az*

8 MART GİROVU

Hadisə mənim doğma məktəbimdə baş verib. İndi orda yaxın qohumlarım təhsil alır.

Şamil və Famil qardaşları (adları dəyişməyə məcburam, təhsil məmurlarının nələrə qadir olduğunu bilən oxucu bunu mənə bağışlayar) bir sinifdə oxuyurlar. Bizim məktəblərimiz sovet dövrünün ordu gününü – 23 fevralı indi də qeyd edir, qızlar oğlanlara hədiyyə alırlar. Aradan bir qədər keçəndən sonra, yəni 8 martda da oğlanların hədiyyə növbəsi gəlir.

Bu 8 martda Şamilin vəziyyəti Familinkindən bir qədər çətinmiş. Çünki Şamilə sinif qızlarından ikisi – Əminə və Aysel hədiyyə veribmiş, Familə isə cəmi bir qız suvenir bağışlayıb-mış. Hər iki qardaş anasına dirəşibmiş ki, alacaqları hədiyyə yaxşı olsun. Qızların yanında xəcalətli qalmaq istəməmişlər.

Uşaqların anası Mehriban yaxşı suvenirlər seçir, bəzəkli çantaya qoyub oğlanlarına verir ki, qızlara hədiyyə eləsinlər.

Amma sinif rəhbəri Səfurə xanım sinfin bütün oğlanlarına deyir ki, qızlara hədiyyələrinizi martın 9-da verərsiniz, onlar da razılaşırlar. Bunun nə məqsədlə edildiyini bir qədər sonra başa düşəcəksiniz...

Martın 9-da Famil heç bir problem olmadan hədiyyəsini sinif yoldaşına bağışlayır. Amma Şamil heç birinə hədiyyə verə bilmir. Evə gələndə isə anasına deyir ki, Əminənin hədiyyəsini verib, amma Ayselə verməkdən utanıb. Aysel qonşu qızı olduğundan Şamil anasını məcbur edir ki, onu sən apar ver.

Mehriban da oğlunun xətrinə Ayselgilə gedib Şamilin məktəbdən əlində qaytardığı hədiyyəni qıza çatdırır.

Amma... oğlunun bir qədər biki olmasından şübhələnir.

Şübhələndiyinə görə gözdə-qulaqda olan ana axşamüstü iki qardaşın xəlvəti söhbətini eşidir. Demə, Şamilin Əminəyə verəcəyi hədiyyəni... sinif rəhbəri Səfurə müəllimə uşağın əlindən alıb. Müəllimə Şamilə Familin sinif yoldaşı Cahangirin də Əminəyə vermək istədiyi hədiyyəni alıb. Özü də bunu qızın gözü qabağında edib. O, Şamilə Cahangirə bildirib ki, müəllimlər üçün 8 martla bağlı pul yığında Əminə 10 manat verməyib. Müəllimə elə-beləcə də deyib ki, nə vaxt Əminə pulu gətirər, mən də onun hədiyyələrini qaytararam. Beləcə, Əminənin hədiyyəsini verə bilməyən Şamil Ayselini də hədiyyəsini verməyib özüylə evə qaytarıb.

Mehriban eşitdiklərini dəqiqləşdirmək üçün Ayselgilə gedir. Qız hadisənin həqiqətən də elə olduğunu deyir. Aysel Şamilin anasına onu da danışır ki, Əminə hədiyyəsiz qaldığına görə çox pərişan olub. Hətta tualetdən çıxanda gözləri nəmli imiş.

Mehriban hadisəni dəqiqləşdirəndən sonra müəlliməyə, onun hərəkətlərinə mat qalır. Birbaşa Səfurə müəllimənin evinə gedir və sual edir ki, bu nə məsələdir, uşaqlardan biri pul verməyibsə, onun hədiyyəsini əlindən almaq, onunla şərt kəsmək nə deməkdir? Əgər uşaq pul gətirməyibsə, deməli, valideyni verməyib. Mehriban müəlliməyə onu da deyib ki, onun bura gəlməsindən oğlanlarının xəbəri yoxdur. Ümumiyyətlə Əminəyə hədiyyənin çatmamasını başqa adamdan öyrənib, ad isə çəkməyib, birdən xəbər verəni incidərlər deyər...

Onu da deyək ki, Səfurə müəllimə Familə Şamilin atasından yaman qorxur. Bunun səbəbi bir dəfə valideyn iclasında baş vermiş hadisə olub. Müəllimə oğlanların atasına bildirib ki, fond üçün hər həftə 2 manatdan pul yığılır. Familə Şamil birlikdə 4 manat verməlidir, amma 2 manat verirlər. Uşaqların atası Sahib ayağa qalxaraq "Müəllimə, elə eləməyin ki, o 2

manatı da verməyim. Biz də bu məktəbdə oxumuşuq, bu siniflərin şüşələrini məndən çox sındıran olmayıb. Amma o vaxtkı müəllimlər bir dəfə də atamdan şüşə pulu almayıb. Məndən şikayət ediblər, amma məktəbə nədənsə ötrü pul verməmişik. Özünüzü yığışdırın, uşaqları bura təhsil almağa yollayırıq, pul paylamağa yox” deyib. Üzünü elə bozardıb ki, bir neçə gündən sonra Səfurə müəllimə Mehribanı məktəbə çağıraraq deyib ki, eybi yox, uşaqlar hər həftə 2 manat versinlər, amma bir də valideyn iclasına həyat yoldaşın gəlməsin.

Mehriban Səfurə müəllimənin qorxusunu bildiyindən söhbətə elə bu cür başlayıb ki, əgər Sahib bu olanlardan xəbər tutsa, dünyanı qana çalxayar, hədiyyələr evindədirsə, ver aparım Əminəgilə. Müəllimə də and-aman edib ki, hədiyyələr məktəbdədir, sadəcə bir az Əminənin gözünün odunu almaq istəyirmiş ki, məktəb ondan nə tələb edirsə, onu yerinə yetirsin: “Narahat olma, səhər hədiyyələri uşaqlara qaytaracam ki, Əminəyə versinlər”.

Müəllimə mövzunu dəyişmək xətrinə, yaxud da hansısa başqa səbəbdən başlayıb Şamildən danışmağa: “Şamili o qədər çox istəyirəm ki... Çox ağıllı oğlandır. Sabah sinifkom seçkisi olacaq, onu seçəcəm. Təbiyəli, savadlı, ağıllı. Qızlar da ondan ötrü dəli-divanədir. Hələ bir qız var ey, bilmirəm tanıyırsan, ya yox, Səma. Şamilə elə vurulub, elə vurulub ki... Özüm göz qoyuram onların hərəkətlərinə ki, görüm neynirlər... Səma Şamildən nəşə istəyəndə elə qızarır, elə pörtür ki... Şamil də heç ona fikir vermir...”

Şamillə Famil 6-cı sinifdə oxuyurlar.

Mehriban deyir Əminəyə çox gözəl hədiyyə alıb: asma fənərə oxşayır, qırağı hörmə güllərdir, fənər yerində şam qoyulub, yandırısan ətir saçacaq...

*11 mart 2010-cu il
Mediaforum.az*

BİR UŞAQ BAĞÇASINDA (Tərbiyə Müəssisəsindən qeydlər)

Həbsxana deyil, sovetdənqalma uşaq bağçası, ya da uşaq evi sanardım. Penitensiar Xidmətin Qarışəhərdəki tərbiyə müəssisəsinin geniş həyəti, həyətin ortasında hovuz, dörd-beş külafirəngi, idman meydançası adamda belə bir təəssürat yaradır.

51 yeniyetmənin reabilitasiya olunduğu bu müəssisənin klubu, məktəbi və yataqxanası var. Mətbəxi, hamamı da saymaq olar. Ağ və mavi rənglərin harmoniyasından ibarət birmərtəbəli bina, yaxud binalar çox köhnədir. Köhnəlik otaqlardakı rütubətdən də hiss olunur. Uşaqların sərbəst hərəkət edə biləcəyi yer ancaq bu sadalananları birləşdirən ərazidən ibarətdir. Məhkum uşaqlar bu ərazini cəza müddətləri bitəndə, yaxud 18 yaşa çatıb böyüklər üçün cəzaçəkmə müəssisəsinə köçürüləndə tərk edirlər. Əvvəl birinci, sonra ikinci dəmir darvazadan çıxmalısən. Daha sonra əsas giriş qapısından...

Hətta bu qapıdan sadəcə içəri qonaq kimi daxil olan üçün dəmir barmaqlıqların şaqqlıtısı, iri dəmir qıfıl və açarlar vəhımə yaradır. Onların necə açılıb-bağlandığını müşahidə edə-edə bir addım geridə nələrin və kimlərin qaldığını düşünməyə bilmirsən.

Tərbiyə müəssisəsində olan gün Ədliyyə, Gənclər və İdman, həmçinin Təhsil nazirlikləri birgə tədbirlər təşkil etmiş-

dilər. Demək olar, bütün uşaqlar üzərinə “Klub” yazılan bina-ya yığılmışdılar.

* * *

Klub iki hissədən ibarətdir: girişdən və əsas zaldan.

Girişdə, sağ tərəfdə ibadət otağı yerləşir. Otağın bir kün-cündə balaca masanın üstündə təsbeh, namaz möhürü və s. qoyulub, pəncərənin qabağında dini kitablar gözə dəyir. Namaz qılmaq üçün balaca xalçalar da var. Məhbub uşaqlara məxsus bəlkə yeganə otaq idi ki, yerə xalça döşənib. Otağın sağ tərəfində, yuxarıda isə bir şəkil asılıb: balaca qız əllərini cütləşdirərək dua edir. Adamda belə bir hiss yaranır ki, burada namaz qılan 10 yeniyetmə bu şəkillə otağın paklığına, təmizliyinə işarə etmək istəyirlər.

İbadət otağından bir az kənarda tennis stolu və yarışa tamaşa etmək üçün uzun stullar qoyulub.

Zal həqiqətən də böyükdür. Sol tərəfdə stolların üzərində məhkum uşaqların əl işləri – cürbəcür maketlər düzü-lüb. Daha çox ev maketləri. Tərbiyə müəssisəsinin maketi də gözə dəyir. Hətta adi, sadə karandaşdan çox gözəl “ev” qurulub. Maketlərin yanında uşaqların bir neçə il əvvəl mi-ni-futbol turnirində qazandığı kubok da qoyulub. Divarda isə müxtəlif ölçülü rəsm şəkilləri asılıb. Bəziləri karandaşla, bəziləri sulu boya ilə işlənib. Yun sap və yapışqanla işlənmiş əsər də var.

* * *

Əsərlərdən birinin – üç şamın birləşməsindən ibarət şə-kilin müəllifi Sarvan Ağayevlə söhbət edirik. Təvazökarlıq edərək “Şəkildir də, çəkmişəm. Şəkil çəkmək mənə maraqlı gəlir. Həm də belə yaradıcılıq işləri ilə məşğul olanda rahatlıq tapıram” deyir.

Maraqlanıram bu rəssamlıq istedadı onda haradandır. “İlahidən” cavabı verir: “Çox şəkil çəkmişəm. Amma sərgidən ötrü yox, sadəcə, özümə maraqlı gəldi, çəkdim”.

19 yaşını tərbiyə müəssisəsində tamamlayacaq Sarvan düz 5 ildir buradadır. Cinayət törədərkən 14 yaşı olub. Amma bu barədə bir kəlmə də danışmaq istəmir. Sadəcə, “uşaq olmuşam” deyir.

Ata-anası Masallıda yaşayır, tez-tez ona baş çəkirlər. Özünü yaradıcı adam hesab etsə də, müəssisədə təşkil olunmuş şahmat, dama yarışlarında və test imtahanında iştirak etməyi lazım bilmir. Bircə kəlmə ilə “istəmirəm” deyir. Özünün dediyinə görə, hərdən ibadət otağında olsa da, namaz qılmır, sadəcə, “Quran” oxuyur. Namaz qıla bilməməsini müəssisədəki şəraitlə əlaqələndirir: “Səhər namazlarına dura bilmirik, gecikirik, ya da daxili rejimə görə namazı vaxtlı-vaxtında qılmaq çətin olur”.

Sərbəst buraxılmağına hələ 4 il var. Bir neçə dəfə bağışlanmaq xahişi ilə müraciət etsə də, xeyri olmayıb. Amma bu yaxınlarda azadlığa buraxılan Amid Əliyev və Sergey Boqomolova görə çox sevinib.

Bəlkə çoxları üçün maraqlı olacaq: Sarvan Ağayev həm də Azərbaycan Balıq-Dənizçilik Kollecinin təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə fakültəsinin tələbəsidir. Ötən il birinci kursun buraxılış imtahanlarını uğurla verib. Amma ikinci kursu azadlığa buraxılandan sonra oxuya bilər.

Müəssisədə daha 4 nəfər ayrı-ayrı kolleclərdə birinci kursu bitirib. Bura qapalı müəssisə olduğundan uşaqlar təhsillərini yarımqıq saxlamaq məcburiyyətində qalıblar. Rəis İmran Məmmədov: “Onlar təhsillərini ikinci kursdan, heç bir imtahan vermədən davam etdirə biləcəklər. Təhsil Nazirliyi onların hər birinə möhlət verib. İkinci kursda oxumaq üçün onlar nəzəri biliklərlə bərabər praktik məşğələlər də keçməlidirlər. Burada isə elə bir şərait yoxdur”.

Sarvan həm də müəssisədə 18 yaşını ötmüş, lakin böyük-lər üçün cəzaçəkmə müəssisəsinə köçürülməyən 11 nəfərdən biridir. Qanunvericilikdə özünü yaxşı aparan, islah olundu-ğunu davranışları ilə sübut etdirən məhkum uşaqların 20 yaşa qədər tərbiyə müəssisəsində qalmaq hüquqları nəzərdə tutu-lub.

19 yaşlı Sarvan gələn il buranı tərk edəsi olacaq.

* * *

Zalı müşahidə etməyə başlayırıq. İpək pərdələrlə bəzədil-miş, bir qədər hündür səhnə görünür.

Müəssisənin rəisi İmran Məmmədov məlumat verir ki, ay-rı-ayrı teatrlardan, musiqi qruplarından qonaqlar gəlir, uşaqlar üçün konsertlər verirlər. Amma elə də olur ki, uşaqlar öz-ləri səhnələşdirilmiş əsərlər oynayırlar: “Bu yaxınlarda Səməd Vurğunun “Vaqif” dramını hazırladılar. Çox uğurlu alınmışdı.

“Narkotik vasitələrə yox deyirik!” başlıqlı tamaşa da nü-mayiş etdirdilər. O tamaşanın videosu da çəkilib. Hətta Baş Narkotiklərlə Mübarizə İdarəsi bizdən həmin tamaşanın kase-tini istədi. Təsəvvür edin, narkotik maddəyə görə həbs olunan uşaq məhkum yoldaşlarına narkotik vasitələrin ziyanı barə-də məlumat verir. Elə ssenarini də o özü yazmışdı. Avropada belə bir islah metodu var: məhkumu məhkum vasitəsilə islah etmək. Bu, çox gözəl metoddur, bunu tətbiq etmək lazımdır”.

* * *

Məktəblə tanış oluruq. Müəllimlər və kompüter otağından başqa daha 5 sinif var. Bəlkə müəssisənin ən səliqəli və nisbətən müasir otağı kompüter otağıdır. Ağ, səliqəli stolların üzərinə qoyulmuş 6 kompüter üç-üç sıralanıb. Uşaqlar həftə-də 1 saat kompüter kursu keçir, müasir texnologiyanı öyrən-məyə çalışırlar.

Tərbiyəçi Əli Alıyevin məlumatına görə, bütün uşaqlar burada dərs keçirlər. Gecə məktəbi olduğundan dərslər həftənin 5 günü gündüz saat 3-dən axşam saat 7-yə qədər davam edir. Hər gün 5 ayrı-ayrı fəndən dərs keçirilir. Deyilənə görə, uşaqların dərslik sarıdan heç bir korluğu yoxdur. Təkcə ingilis dilindən dərs keçə bilmirlər, müəllim çatışmır.

“Gecə məktəbi Təhsil Nazirliyinin balansında olduğuna görə bütün dərslik ləvazimatlarına onlar cavabdehdir. Bəzi qeyri-hökumət təşkilatları da tərbiyə müəssisəsi ilə mütəmadi maraqlanır, dəftər-qələm, dərs vəsaitləri gətirirlər” – bunu deyən tərbiyəçi əksər uşaqların çox savadsız olduğunu bildirir: “Çoxu heç məktəb də görməyib, içərisində elələri var ki, heç hərf də tanımır”.

Məktəbin dəhlizində iki məqam daha çox maraq doğurur: şərəf lövhəsi və klassiklərin portretləri. Tərbiyəçinin sözlərinə görə, klassiklərin portretlərini vaxtilə burada islah olunan uşaqlar çəkib, sonradan çərçivəyə salaraq divardan asıblar.

Şərəf lövhəsində cəmi 5 nəfər məhbusun şəkli var: Ağamədov Səfalı Ağamməd oğlu (12-ci sinif), Həmidov Elşən Həmid oğlu (12-ci sinif), Vəliyev Royal Yaşar oğlu (10-cu sinif), İbrahimov Pərvin Vaqif oğlu (9-cu sinif), Yadigarov Pərvin Eyvaz oğlu (7-ci sinif).

* * *

Dəmir çarpayılar. O qədər də təmiz görünməyən yataq dəstləri. Üçkünc formada bükülmüş bapbalaca yastıqlar. Vaxtilə ağ olduğunu xatırladan bozarmış pərdələr... Uşaqların yatdığı otaqları yalnız bu cür təsvir etmək olar. Otaqlardan birində mərhum prezident Heydər Əliyevin və dövlət başçısı İlham Əliyevin şəkli gözə dəyir. Divarda süni qızılgül də asılıb.

Otaqlara “səliqəlidir” demək yanlışlıq olar. Amma öyrənəndə ki, təmizlik işləri ilə uşaqların özləri məşğul olur, onda onlara bəlkə də haqq qazandırmaq mümkündür. Burada o ifadə yerinə düşür: “Qadın əlləri nələrə qadirmiş!”

Hər yataq otağının qapısı üzərinə növbətçilərin adları yazılıb. Çarpayıların ayaq hissəsində isə məhbusun ad-soyadını, Cinayət Məcəlləsinin hansı maddəsi ilə tutulduğunu və cəza müddətini göstərən lövhə asılıb.

Yataqxana ilə üzbəüz sanitar hissə yerləşir. Bizi müşayiət edən Penitensiar Xidmətin mətbuat xidmətinin əməkdaşı Rövşən Hacıyevin verdiyi məlumata görə, hazırda sanitar hissənin həkimi yoxdur. Onu tibb bacısı əvəz edir. Sanitar hissədə hazırda xəstə də yox idi. Bir otaq sanitar hissənin həkiminə, biri tibb bacısına, biri diş həkiminə ayrılıb. İki otaq isə xəstə uşaqlara.

* * *

Müsaibimiz şəkli şərəf lövhəsində olan Royal Vəliyevdir. 2 ilə yaxındır tərbiyə müəssisəsindədir. 9 il iş alıb. Onun sözlərinə görə, tərbiyə müəssisəsindəki 51 nəfərdən 9-u namaz qılır. Onların hamısı namazı Royaldan öyrənib. Özü isə namazı iki il bundan əvvəl – Şüvəlandakı istintaq təcridxanasında olarkən öyrəndiyini deyir: “Kamera yoldaşım öyrətdi, dedi ki, yolun uzundur, namaz sənə ən vəfalı yol yoldaşı olacaq”.

1 il 3 aydan sonra 18 yaş olacaq Royal deyir ki, həbs olundandan sonra ata-anası da Bakıya köçüb. Tez-tez yanına gəlib gedirlər: “Bizə 8 gündən bir valideynlərimizlə görüş verirlər, onlar da kasıbın olanından mənə gətirirlər”.

Namazın fəzilətindən danışan Royal dua edərkən Allahdan günahlarının bağışlanmasını dilədiyini deyir: “Haqq yoluna gəlməyə, insanı kamilləşdirməyə çox kömək olur. Mən təkcə insanlar qarşısında deyil, Allahın da qarşısında günah işlətmişəm, ondan bağışlanmağımı istəyirəm. Allah həmişə bizə yar olsun!”

*1 fevral 2008-ci il
Mediaforum.az*

HİMAYƏDAR AİLƏ – 25 MANATLIQ UŞAQ QAYĞISI

Himayə – valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların saxlanması, tərbiyə olunması və təhsili, habelə hüquq və mənafeələrinin müdafiəsi məqsədilə onların yerləşdirilməsi formasıdır. Bəs himayədar ailə nə deməkdir? Azərbaycan cəmiyyəti üçün realdır mı? Nədən alternativ qayğı növü olan himayədar ailə sisteminin yaradılması aktuallaşmış?

Məsələn araşdırarkən məlum olub ki, bu sahə ilə bağlı qanunvericilik mükəmməl deyil, qanunların icra, ona nəzarət mexanizmində isə axsaqlıq var. Elə bu səbəbdən də Azərbaycanda əsl himayədar ailə nümunəsinə rast gəlmək çox çətindir.

Azərbaycan qanunvericiliyində valideyn himayəsindən məhrum olunmuş, xüsusi qayğıya möhtac uşaqlarla bağlı müddəalar, maddələr müəyyənləşdirilib. “Valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında” qanun var, Ailə Məcəlləsində iki fəsil xüsusi qayğıya möhtac uşaqlara həsr olunub.

2006-cı ildə isə “İnternat müəssisələrindən uşaqların ailələrə verilməsi və alternativ qayğı” dövlət proqramı qəbul edilib. Nazirlər Kabineti qanunlar və dövlət proqramından irəli gələrək “Valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsinin yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında” qərar çıxarıb. “Uşaq ailələrə müa-

vinətlərin təyin edilməsi və ödənilməsi qaydaları haqqında" təlimatda xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlarla bağlı müddəalar yer alıb.

Nəhayət, 2008-ci ildə dövlət başçısı "Sosial müavinətlərin artırılması haqqında" fərman imzalayıb və burada mövzuya uyğun konkret rəqəm açıqlanıb.

Himayədar ailə ilə bağlı vəziyyətin təhlili

"Media forum"a danışan Uşaq Hüquqları Klinikasının rəhbəri Nazir Quliyev qeyd olunan qanunların, sərəncamların tətbiqi ilə bağlı vəziyyəti dəyərləndirir: "1999-cu ildə qəbul edilmiş "Validəynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında" qanundakı müddəaların həyata keçirilməsinə yardım məqsədilə 2006-cı ildə dövlət proqramı təsdiqləndi. Orada təkrar qeyd olunurdu ki, müəssisələrdə saxlanan uşaqlar həm bioloji, həm də himayədar ailələrə verilsin. Digər qərar və sərəncamlar da təsdiqləndi, amma yenə də həmin o müddəaların icrası ilə bağlı çətinliklər var. Araşdırmalarımız göstərir ki, bizdə himayədar ailənin yaradılması ilə bağlı qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə, ya da digər normativ aktlara əlavə və dəyişiklik etməyə ehtiyac var".

Nazir Quliyev bu sahə ilə bağlı ən həssas məqamın qanunların icrası ilə bağlı olduğunu deyir: "Qanunların icra mexanizmi ilə bağlı məsələlər öz həllini tapmalıdır. Çünki müəssisələrdə olan uşaqlar həm bioloji, həm də himayədar ailələrə verilərkən diqqətli və dəqiq icra mexanizminə əsaslanmalıdır. Bu uşaqlar həyatlarında bir dəfə müəssisələrə düşüblər və zərbə alıblar. Əgər uşaq ailələrə verilib yenidən müəssisəyə qayıdırsa, onun psixikasına daha ağır zərbə dəyir. Bunu ön-ləmək üçün qanunvericiliyin dəqiq icra mexanizmi olmalıdır. Biz hazırda bunun üzərində çalışırıq. Himayədar ailələrin ya-

radılması zamanı ailələrə verilən uşaqların hüquqi, sosial müdafiəsinə, zorakılığa məruz qalmamasına, uşaq əməyindən istifadə edilməməsinə böyük diqqət yetirilməlidir”.

Qanunvericiliyə əlavə və dəyişikliklər təklif etdiklərini bildirən klinika rəhbəri deyir ki, artıq bütün dünyada sosial iş və sosial işçilərin statusu ilə bağlı ayrı-ayrı qanunvericiliklərdə müəyyənləşdirilmiş, dəqiq təyinatlar var: “Himayədar ailələrin yaradılması prosesi zamanı sosial işçilərin tam statusu müəyyən olunmalıdır. Ailələrlə işləyəcək sosial işçilər, psixoloqlar, pedaqoqların təlimatlanması və bacarıqlarının artırılmasına böyük ehtiyac var”.

Təkliflərdən biri də uşaq müdafiə sisteminin gücləndirilməsi ilə bağlıdır: “Ən böyük ehtiyac bunadır. Çünki bu gün həm müəssisələrdəki, həm müəssisələrə düşmə riski altında olan, həm də müəssisələri tərk edən uşaqların sosial-hüquqi müdafiəsinin səmərəli və keyfiyyətli təşkilinə təminat verilmir. Bütün məsələlərin canı bu sistemin qurulmasındadır. Hazırda vəziyyət necədir? Rayonlarda, icra hakimiyyətlərində yetkinlik yaşına çatmayanların hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar fəaliyyət göstərir. Amma komissiyaların maddi-texniki bazasının, kadr potensialının, mövcud layihələrinin azlığı onlara imkan vermir ki, uşaqlarla daha səmərəli, daha keyfiyyətli iş aparsınlar”.

Nazir Quliyev hesab edir ki, Uşaq Müdafiə Departamenti adlı qurumun yaradılmasına ehtiyac var: “Bu qurumun necə fəaliyyət göstərməsi, ayrıca dövlət qurumu olması, yaxud hansısa nazirliyin tərkibində fəaliyyət göstərməsi gələcəyin məsələsidir”.

Klinika rəhbəri Böyük Britaniya modeli ilə yaxından tanış olduğunu deyir və bu modeli Azərbaycan üçün məqbul sayır: “Əgər Uşaq Müdafiə Departamenti yaradılsa, ona həm uşaqlarla bağlı qərarlar qəbul etmək, həm də onların icrasını təmin etmək funksiyası tapşırılmalıdır. Bu o deməkdir ki, verilən qərarların icrasına böyük nəzarət olacaq, həm də uşaqla-

ra xidmət etmək imkanı yaranacaq. Məsəl üçün, hər bir rayon-da uşaqların sayına uyğun olaraq 9-11 nəfər işçi götürüləcək. Bura sosial işçilər, psixoloqlar, pedaqoqlar, başqa mütəxəssislər daxil olacaq. Qərar vermək və icra etmək eyni qurumda olduğu üçün bu qərarların icrasına nəzarət etmək də asanlaşacaq. Nəticədə isə valideyn himayəsindən məhrum uşaqlarla bağlı az müddətdə xeyli iş görmək mümkün olacaq”.

Himayədar ailə ilə bağlı qanunvericiliyin vəziyyəti

Hansısa himayədar Azərbaycan ailəsini nümunəvi hesab etmək olarmı? Nazir Quliyev əminliklə qeyd edir ki, Azərbaycanda belə bir himayədar ailə yoxdur. Qanuna görə, valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş 14 yaşından 18 yaşınadək uşaqları övladlığa götürən ər-arvad və ya ayrı-ayrı şəxslər himayədar ailə sayılırlar. Qanun belə ailələr üçün xeyli imkanlar yaradıb, Nazirlər Kabinetinin güzəştlərin, təminatların verilməsinə dair qərar və sərəncamları da var. Himayədar ailəyə verilən uşağın hər biri aylıq maddi müavinət alır.

Nə üçün dövlətin təhsil, tibbi xidmət, əmək hüququ, əmlak və yaşayış sahəsi üzrə təminatlarına baxmayaraq Azərbaycanda nümunəvi himayədar ailə yoxdur?

“SOS Uşaq Kəndləri – Azərbaycan” Assosiasiyasının ictimai vəkillik üzrə mütəxəssisi Həlimə Əliyeva bildirir ki, valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqları himayəyə götürən vətəndaşlar üçün ayrılan vəsait o dərəcədə azdır ki, belə bir məsuliyyəti üzərinə götürmək üçün yalnız həddindən artıq sevgi, mərhəmət yiyəsi olmaq lazımdır.

“Uşaq ailələrə müavinətlərin təyin edilməsi və ödənilməsi qaydaları haqqında” təlimatda deyilir ki, yetim və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqların himayəçilərinə şərti maliyyə vahidinin bir misli məbləğində təyin olunan aylıq

müavinət təyin edilir. Təlimata görə, bu müavinətin müddəti uşağın 16 yaşından (təqaüd almayan məktəblilər 18 yaşından) artıq olmayan müddət üçün müəyyənləşdirilir.

2008-ci il avqustun 27-də prezidentin imzaladığı “Sosial müavinətlərin artırılması haqqında” fərmanda işə himayəçiyə ayrılan müavinət daha dəqiq göstərilir: 25 manat.

Himayədar ailə və Avropa Komissiyası

Avropa Komissiyası Azərbaycanda valideyn himayəsindən məhrum uşaqlar üçün alternativ xidmətlərin yaradılması məqsədilə 640 min 770 avro ayırır. Bu vəsait Avstriyanın “Hilfswerk” təşkilatı ilə birgə hazırlanan layihənin reallaşdırılmasına yönəldiləcək.

Təhsil Nazirliyindən bildirirlər ki, layihə çərçivəsində Azərbaycanda alternativ qayğı növü olan himayədar ailə sisteminin yaradılması mexanizmləri qurulacaq, himayədar ailələrin və uşaqların seçim meyarları, onların qiymətləndirilməsi, maliyyələşdirilməsi mexanizmləri hazırlanacaq. Bununla yanaşı layihənin 3 illik icra müddəti ərzində himayədar ailə olmaq üçün müraciət edən namizədlər arasından seçiləcək 50 ailə treninqlərə cəlb olunacaq.

Layihəyə uyğun olaraq övladlığa və ya himayədar ailələrə verilməsi mümkün olmayan 10 uşaq üçün ailə tipli kiçik qrup evi yaradılacaq. Uşaqların müvafiq müəssisələrə düşməsinin qarşısının alınması, onların müdafiəsinin həyata keçirilməsi üçün 25 sosial işçinin hazırlanması da planlaşdırılır.

Nazirlikdə bildirirlər ki, layihəyə cəlb ediləcək psixoloqlar və sosial işçilər ailə və uşaqların adaptasiyası üçün müvafiq işlər aparacaq. Bu məqsədlə “Hilfswerk” təşkilatının Şərqi Avropa və Qafqaz üzrə əlaqələndiricisi Bakının Əzizbəyov və Suraxanı rayonlarındakı internat məktəblərində olub, müəssisələrin müəllim heyəti və rəhbərliyi ilə görüşlər keçirib.

Azərbaycanda “Ümid yeri” təşkilatının öz profilini dəyişib pilot layihə olaraq himayədar ailə modelinə keçid etdiyini deyən Uşaq Hüquqları Klinikasının rəhbəri Nazir Quliyev Avropa Komissiyasının layihəsinə toxunur: “Bu pilot layihə uğurlu nəticəni digər rayonlarda da yaymaq imkanı verəcək. Layihə Əzizbəyov rayonunda icra ediləcək. Misal üçün, 20 himayədar ailə yaranacaq və həm nəzəri, həm də praktik baxımından nələrin çatışib-çatışmayacağı aydınlaşdırılacaq. Gələcəkdə himayədar ailələr yaradılarkən bu və digər məneələr olmasın deyər. Əlbəttə, bu layihə bütün Azərbaycanı və bütün himayədar ailələri əhatə etməyəcək. Ancaq təcrübə toplamaq və prosesin içərisində olmaq baxımından çox önəmlidir”.

Dünyada valideyn himayəsindən məhrum uşaqlarla bağlı müxtəlif modellərin olduğunu deyən klinika rəhbəri nümunə olaraq reabilitasiya mərkəzləri modeli, qayğı mərkəzləri modeli, tək himayədar ailələr deyil, həm də müəyyən müddət üçün ailələrdən ayrılan uşaqlar üçün mərkəzlər modelinin adlarını çəkib: “Azərbaycan daha çox himayədar ailə modelinə üstünlük verəcək. Bu model Böyük Britaniyada, Avstriya və Yeni Zelandiyada uğurla tətbiq olunan modeldir”.

Nazir Quliyev onu da vurğulayır ki, himayədar ailələrə bioloji ailələrə qaytarılması imkanı olmayan uşaqlar verilir: “Bu modelin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, onlar ailə şəraitində böyüyəcəklər, sadəcə, ata-anaları olmayacaq”.

“SOS” uşaqları

“SOS Uşaq Kəndləri – Azərbaycan” Assosiasiyasında təxminən 150 nəfərə qədər uşaq tərbiyə alır. Himayəyə götürülən uşaqlar bura tək müəssisələrdən gətirilmir. Sosial vəziyyətin pis olması, yaxud öz övladını tək saxlamaqdan imtina edən analar, ya da bir valideyninin ölməsi, digərinin isə həbsdə ol-

ması səbəbi ilə başsız qalan uşaqlar burada toplanıblar. Təşkilatın ictimai vəkillik üzrə mütəxəssisi Həlimə Əliyeva bildirir ki, assosiasiya valideyn himayəsindən məhrum uşaqlar üçün alternativ xidmət növündən biri ilə məşğuldur: “Amma deyə bilmərik ki, bu, ideal bir növdür, ya yox. Hər halda Azərbaycanda mövcud vəziyyətə görə alternativ qayğı növü hesab edilir”.

Himayədar ailə modelinin beynəlxalq “SOS” ailə modelindən fərqləndiyini vurğulayan Həlimə Əliyeva burada işin əsasən üç mərhələdən ibarət olduğunu deyir: “Ən əvvəl mütəxəssislərin hazırlanması haqqında danışmaq istəyirəm ki, burada “SOS” analar təlim keçir, onlar uşaqlarla necə davranmalı, onları necə idarə eləməli, büdcəyə necə nəzarət etməli, necə xərcləməli və sair məsələlər üzrə təlimatlar aparılır. Bizim aydın konsepsiyamız var. Assosiasiya 1999-cu ildə qeydiyyatdan keçib və 2000-ci ildən fəaliyyətə başlayıb. Qayğı üç mərhələdən ibarətdir. Birinci mərhələ “SOS” Uşaq Kəndləridir. 14-16 yaşına qədər uşaqlar bu kənddə yaşayırlar. Yəni uşaqlara ailə qayğısı göstərilir. Bizim ailələrdə 4, maksimum 8 uşaq var. Onlara tərbiyəçi ana xidmət göstərir. Həmçinin hər bir ailəyə bir köməkçi xala daxildir.

16 yaşından sonra uşaqlar “SOS” Gənclər Evinə köçürülür. Yəni bizim uşaq müəssisələrindən fərqli yanaşmamız var, onlara yeniyetmə vaxtında necə yaşayırsan yaşa demirik. Bu uşaqlar 20-21 yaşına qədər burada qalırlar. Həmin müddət ərzində uşağın büdcəsi tam təşkilatın hesabına olur. Əsgərliyə gedən oğlan uşaqlarının qayğısı da onu himayəyə götürən ailənin üzərindədir.

Üçüncü mərhələ isə “SOS” uşaqlarının yarımüstəqil həyat mərhələsi adlanır. Bura 21-23 yaşlı gənclər daxil edilir. Onlara iş yerlərinin tapılması, təhsil və sair qayğılarda yardımçı olmaq nəzərdə tutulub”.

Həlimə Əliyevanın bildirdiyinə görə, bu il “SOS” Gənclər Evinin təmirinə başlanıb: “Hazırda bu mərhələyə daxil

edilən yalnız bir yeniyetmə qızımız var. Bu qız hələlik kənddə “SOS” xalalarla birgə yaşayır. Ona ayrı otaq verilib. Üçüncü mərhələyə isə təxminən 4 ildən sonra başlanması gözlənilir”.

Vətəndaş cəmiyyəti üzvləri nə fikirləşir?

“Himayə” Uşaq İctimai Birliyinin sədri Mətanət Umudova ümid edir ki, Avropa Komissiyasının maliyyələşdirdiyi layihə gerçəkləşərsə, ən əvvəl Azərbaycanda uşaq evlərinin sayı azalar: “Bu gün Azərbaycanda himayədar ailələrin vəziyyəti qənaətbəxş hesab olunmur. Təxminən hər il 300-ə qədər uşaq müəssisələrdən sərbəst həyata vəsiqə alırlar. Lakin bu onların həyatın ağır sınağına qədəm qoyması, onların həyatlarının təhlükə altında olması deməkdir”.

Mətanət Umudova dövlətin valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlarla bağlı layihələrinin olduğunu xatırlayır: “Amma bu proses nədənsə ləng gedir”.

“Dünya” Ana və Uşaqlar İctimai Birliyinin sədri Dünyaxanım Əliyeva himayədar ailələrin vəziyyətindən, onlara dövlət nəzarətinin olmamasından narazıdır: “Biz elə faktlarla rastlaşırıq ki, uşaqları himayəyə götürən ailə onun ayağını sındırıb, gözlərini kor edib, onları dilənçiliyə məcbur edib. Hesab edirəm ki, dövlət onlara ciddi nəzarət eləməlidir, belə bir struktur yaranmalıdır”.

Rəsmi açıqlamalar

“Hazırda Azərbaycanın internat məktəblərində 10 minə yaxın uşaq var. Yaxın gələcəkdə internat məktəblərində və uşaq evlərində olan uşaqların sayının minimuma endirilməsi gözlənilir”. APA-nın məlumatına görə, təhsil naziri Misir Mər-

danov “Azərbaycanda uşaqların müdafiəsi islahatı” üzrə milli konfransda çıxışı zamanı belə deyib.

Nazir qeyd edib ki, bu prosesi tək Təhsil Nazirliyi deyil, bir sıra nazirliklər və qeyri-hökumət təşkilatları bir yerdə həyata keçirirlər: “Artıq bu məqsədlə baş plan hazırlanıb. Bu plan hazırlanmazdan əvvəl ölkədə fəaliyyət göstərən 55 müəssisədə ciddi monitorinqlər keçirilib. Hər müəssisədə neçə uşaq olduğu, onların sağlq durumu dəqiq müəyyənləşib. Bu qiymətləndirmə əsasında hər bir uşaq müəssisəsi haqqında qarşıdakı illərdə hansı addımların atılması dəqiqləşdirilib. 55 müəssisədən 9-u ümumtəhsil müəssisələrinə çevrilib. Qarşıdan gələn illərdə bu istiqamətdə fəaliyyət davam edəcək”.

Misir Mərdanov bildirib ki, bu, çox uzun sürən, ağır bir proses olacaq: “Biz düşünürük ki, qısa müddətdə bütün uşaqları ümumtəhsil məktəblərinə və ya ailələrinə verə biləcəyik. Elə uşaqlar var ki, onlarla bağlı bu addımı atmaq mümkün deyil. Həmin uşaqlar üçün də baş planda xüsusi layihələr fikirləşilib”.

23 oktyabr 2009-cu il

Mediaforum.az

ÇÖL HAVASI

Birinci epizod:
Olqa Korina

... **Q**araşəhərin səssiz, o qədər də gəlimli-gedimli olmayan küçələrindən işıq sürətiylə keçirdim. Elə bil məni qovan vardı. Hər şeydən – bir az əvvəl azad olduğum həbsxana həyatından da, keçmişdə törətdiyim ağır cinayətdən də, hətta özümdən də tez uzaqlaşmaq istəyirdim. Mümkün deyildi, tale yükümün, alnıma vurulmuş “məhbus” damğasının ağırlığı məni təngnəfəs edir, soyuq noyabr havası vərəmdən təzəcə qurtulmuş ciyərlərimi daha da ağırlaşdırırdı.

Prospektdə, adamların gurluğuna düşəndə heç kimin üzünə baxa bilmir, onların arasında kölgə kimi sürünürdüm. Əynimdəki gödəkcənin köhnəliyindən rəngi bilinmir, yaz tuflisində cılpaq ayaqlarım Bakının xəzrisindən gömgöy olmuşdu. Həm gödəkcəyə, həm də ayaqqabıya o qədər nifrət edirdim ki, elə bil doqquz il qadın koloniyasında yatmağımın baiskarı onlarmış. Amma mən hələ yaza qədər bu gödəkcəyə, bu tufliyə ehtiyac duyacağımı, onlara sığınacağımı güman etmirdim.

Həbsxanadan çıxanda məni qarşılamağa kiminsə gəlməyəcəyini bilirdim. Əvvəlcədən verilən ünvana getməliydim, amma bu doqquz ildə şəhər dəyişmiş, avtobusların, marşrut

taksilərinin nömrələri başqalaşmışdı. Əlimdəki kağızın nişan verdiyi avtobusa mindim. Boş oturmaqların birində əyləşib varlığım hiss olunmasın deyə gözlərimi bərk-bərk yumub özümü yuxuluğa vurdum...

İnna Rıskal, Nina Ustinova, Vera Lantratova, Rəhilə Əmirəliyeva, Elmira Məmmədova, Validə Qəniyeva və zəmanəsinin başqa tanınmış idmançıları ilə adım birgə çəkilərdi. 1976-1978-ci illər respublika yığmasında oynayan voleybolçulardanam. İki metrəcən boyum, sağlam cüssəm olsa da, avtobusun "skamya"sında utandığımdan büzüşüb yumağa dönmüşdüm. Hətta avtobusdan düşmək üçün ayağa qalxanda yanımda əyləşən yaşlı kişinin mənə təəccüblə baxdığını hiss etdim və arxamca dediyi sözləri də eşitdim: "Elə bildim balaca uşaqdır, bunun boyu nə yaman uzunmuş!"

...Bir aydan çox qaldığım mənzil darısqal idi. Üç övladı olan dostumun evində özümü artıq hiss edirdim. Süfrəyə çox əl uzatmaqdan, çox yatmaqdan, hətta hamamda çox qalmaqdan ehtiyatlanırdım. Evin xanımının köhnə ayaqqabısını geyinəndə "Gözlə cırılmasın ha!" sözündən də öz payımı götürmüşdüm. Qadınlardan ibarət milli voleybol komandasının baş məşqçisi Faiq Qarayevin Moskvadan qayıtmasını elə səbirsizliklə gözləyirdim ki... Mənə ümid verən, həbsxanadan vaxtından tez çıxmağıma, şərti azadlıq almağıma yardımçı Faiq Qarayev, bir də vərəmli məhbus, artıq həyatdan köçmüş Fatma Mustafayeva olmuşdu. Elə bil Allah da səbrimi sınağa çəkmək üçün baş məşqçini xəstələndirmiş, müalicə üçün Rusiya paytaxtına aparmışdı.

Vərəm dispanserində olanda 18 yaşından həbsxanaları dolaşan, nəhayət, 72 yaşında dispanserin dəmir çarpayısında gözlərini həmişəlik yuman Fatma Mustafayeva ölümündən dörd gün əvvəl noxudla fəlimə baxmışdı. Çox tezliklə keçmiş tanışımın, indisə çox məşhur olan bir şəxsin köməkliyi ilə həbsxanadan çıxacağımyı demişdi. Bunu deyəndə 2007-ci il aprelin 28-i idi, mayın 2-də isə Fatma Mustafayeva artıq hə-

yatda yox idi. Fala inanmamışdım, amma iyunun 2-də Faiq Qarayev həbsxanaya zəng edib öz köməkliyini əsirgəməyəcəyini dedi.

Budur, 2007-ci ilin noyabrında azad oldum, yeni ili dost evində qarşıladım.

Atam çoxdan rəhmətə getmiş, anam və qardaşımsa həbs olunandan sonra bir dəfə də olsun məni arayıb-axtarmamışdı. Bu azmış kimi onlar Bayıldakı mənzilimi hansı yollasa satmışdılar. Yəqin əvəz-əvəz etmək istəyirlərmiş. Axı həbsimin kökündə anamın satılmış evinin pulları dururdu. Mənim səhvim ucbatından bir qadın o pulları mənimsəmiş, sonra da mən cinayət törədərək “120” ilə (Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 120-ci – “Qəsdən adam öldürmə” maddəsi nəzərdə tutulur – A.M.) həbs olunmuşdum.

Tək bir oğlum da mənim güdazıma gedib, hazırda həbsxana divarları arasında vərəmə tutulub. “Sənin anan “türəmşik”dir, adamöldürəndir” təhqirinə cavab olaraq oğlum qarşısındakını bıçaqlayıb, o da anası kimi həbsə düşüb.

2007-ci ilin dekabr ayı idi. Həbsxanadan çıxandan sonra ilk dəfə zəhmətimin bəhrəsini görürdüm. Birinin evini təmizləyib aldığım pulu ovcumda elə sıxırdım elə bil indicə əlimdən alıb qaçacaqdılar. Sevinirdim. Təxminən bir ay əvvəl məni ağuşuna almış ümitsizlik burulğanından çıxdığımı iliklərimə qədər hiss edirdim. Sevinə-sevinə dostumun bağışladığı metro kartını cibimdən çıxarıb metroya düşmək istədim. Amma keçiddə yaşıl işıq yanmadı. Kartı zibil qutusuna tulladım. Bu, ətrafdakılarda təəccüb doğurdu. Demə, həmin kartı kassada yükləmək gərəkmiş.

Bir qədər əvvəl sevinə-sevinə ovcumun içində sıxdığım 5 manatı kassirə uzadıb yeni kart istədim. Xanımın “Nə qədər gediş vurum” sualına “Hamısını” cavabını verdim. İlk əmək-haqqım beləcə metro gedişinə sərf olundu...

Bu ilin fevralına, Faiq Qarayev Moskvadan qayıdana qədər dostumun evində qalır, eyni zamanda başqa-başqa mən-

zillərdə təmizliklə məşğul olub çörək pulu çıxarırdım. Yalnız Faiq Qarayev qayıdandan sonra vəziyyət xeyli dəyişdi. Kirayə ev tutuldu, əyin-baş almaq üçün pul verildi, eyni zamanda sevdiyim peşə ilə – məşqçiliklə məşğul olmağa başladım. Hazırda yalnız bir nəfərlə – Megiyə (yeniyetmələrdən ibarət milli voleybol komandasının üzvü Mehriban – A.M.) fərdi qaydada məşğul oluram.

Bir gün uşaqların məşqinə tamaşa etmək üçün zala toplaşan valideynlərdən birinin pul kisəsi itdi. Tapa bilmirdilər. Federasiyadakı bəzi müəllimələrin baxışı altında elə əzildim, az qala dəli olacaqdım. “Mənim o pul qabından xəbərim yoxdur” deyə var gücüm ilə qışqırmaq istəyirdim... Pul kisəsi tapılanda yiyəsindən çox mənim sevincim yerə-göyə sığmırdı...

Mənə mobil telefon bağışlanmışdı. 48 yaşım var, qalmışdım bir aparatın əlində. İlk günlər telefonla necə davranmağı, ona necə cavab verməyi bilmirdim, tez-tez çaşırdım. Bir gün avtobusda telefon zəng çaldı, utana-utana ətrafa baxır, “Allah, indi bu qədər adamın arasında necə danışım?” fikirləşirdim. Telefon isə susmaq bilmirdi. Çantanı qollarım arasında sıxır, ürəyimdə “Bədir, sus, sus” deyə-deyə döyəcəliyirdim.

İki ay bundan əvvəl həbsxanadan təzəcə çıxmış qızlardan biri ilə rastlaşdım. Üst-başı elə pis gündə idi ki... Dediynə görə, ailəsi onu qəbul etməyib, o da bağlarda, vağzalda gəcələməli olub. Bir yerdə oturub xeyli söhbətləşdik. Ayrılandan sonra çantamdakı pulların oğurlandığını gördüm. Bir də rastlaşanda ona dedim ki, biz yoldaş, neçə il bir yerdə çörək kəsmişik, nə üçün məndən oğurluq edirsən, desəydin, sənə pul verərdim. Cavabında “Pulun varsa, indi ver, iki gündür acam, bir şey alıb yeyim” dedi. Bu yaxınlarda oğurluq üstündə yenidən həbs olunduğunu eşitdim. Hazırda Şüvələndəki istintaq təcridxanasındadır...

Rusam, amma həmişə – yığma komandada olanda da, həbsxanada da, indi də – özümü azərbaycanlı hesab etmişəm.

Heç vaxt bu ölkəni, Bakını tərk etmək haqda düşünməmişəm. Heç indi də düşünmürəm. Həyat son doqquz ildə mənə çox şey öyrədib. Mənim törətdiyim əməl qəsdən yox, təsadüf nəticəsində baş verib, bundan isə çox təəssüf hissi keçirirəm, hətta ölənə kimi özümü bağışlamayacam deyirəm...

Keçmiş məhkum Olqa Korina özünü azadlığa buraxılan məhbuslar arasında bəxti gətirən, şanslı hesab edir: "Mənə Faiq Qarayev kimi adam yardım edir. Bu mənə verilən bir şansdır, bəlkə də həyatımın son şansıdır. Onsuz da bir dəfə mənə inanan adamları pis vəziyyətdə qoymuşam, bu dəfə isə səhv addım atmaq olmaz. Günbəgün insanların mənə inamlarının artdığını görürəm. Bu mənə ruh verir. Amma dövlətin, hökumətin də inamına ehtiyacım var. Yeddi aydır azadlığa çıxmışam, ancaq hələ də şəxsiyyət vəsiqəsi ala bilmirəm. Sənədsiz, qeydiyyatsız yaşayıram. Şəxsiyyət vəsiqəsinin olmaması mənə çox problem yaradır. İşə düzələ bilmirəm. Nə üçün mənə sənəd vermirlər? Bunu yalnız məhbus olmuş qadına verilən cəzanın davamı kimi qiymətləndirirəm. Deməli, cəzam hələ davam edir. Hərdən belə fikirləşməyə əsasım da olur..."

Yeniyyətmələr üzrə yığma komandanın məşqçisi Ferik Məmmədov deyir ki, Olqa Korinaya şəxsiyyət vəsiqəsi təqdim olunan kimi onu Voleybol Federasiyasına rəsmi şəkildə işə qəbul edəcəklər: "Hazırda federasiyada məşqçiliklə bağlı çox güclü rəqabət var. Olqa da həmin rəqiblər sırasındadır. Çox çalışmalı, özünü doğrultmalı, rəqabəti udmalıdır. Planımızda var onu Gəncəyə – yeniyyətmələrdən ibarət komandaya məşqçi göndərək. Biz ona mənəvi dəstək oluruq, o da bizə yeni-yeni voleybolçuların yetişdirilməsində yardımçı olacaq. Onun gələcəyi hələ qabaqdadır və Olqaya inanıram. O, oddan da, sudan da keçib. Həyatın nə olduğunu yaxşı bilir. Yenidən səhv etməyəcək və bizi pis vəziyyətdə qoymayacaq".

Olqa Korinanın voleybol üzrə fərdi məşğul olduğu Mehriban ilk vaxtlar ondan qorxduğunu, uzaq gəzmək istədiyi-

ni deyir. Federasiyadakı bəzi xanımlardan “adamöldürən” ayamasını eşidən qızı məşqçinin yanında olarkən əsməcə tuturmuş. Amma vaxt ötdükcə “adamöldürən”lə yeniyetmə arasında elə sıx münasibət yaranıb ki, hazırda Mehriban onun bir mələk olaraq göydən endiyini zənn edir və onu çox istədiyini deyir: “Onunla hər mövzuda danışa bilirəm. Atam da Olqanın kim olduğunu bilir. Bəziləri atamı qınayır ki, məni gör kimə həvalə edib. Amma atam deyir ki, belə təcrübəli, həyatın sınaqlarından çıxmış adamın yanında olması xeyrinədir. Çünki o, yaxşını pisdən daha tez seçir”.

İkinci epizod: Bağdagül Səmədova

...Burda yatmağım ilə fəxr edirəm. Oğurluq edib tutulmuşam, cəzasını da çəkib çıxacam. Heç vaxt tutduğum yoldan, etdiyim hərəkətdən peşmançılıq çəkməmişəm. Çöldə-bayırda hansısa qohumum məni görüb üzümə baxır baxsın, baxmırsa, heç mən də onu saya salmıram.

Dörd ildən çoxdur burdayam. Həbs olunanda üçüncü uşağıma hamilə idim, burda doğdum. Ötən il qızımın üç yaşı olduğu üçün onu körpələr evinə göndərdilər. İkinci uşağım – beş yaşlı oğlum da körpələr evindədir. İlk övladım – qızım hazırda özü anadır. İki dəfə evli olmuşam və ikinci həyat yoldaşımdan çox razıyam.

Burda oturub bir şeyin fikrini çəkirsən: çölə çıxmaq. Amma çölə çıxandan sonra o qədər problem ortaya çıxır ki...

İkinci məhkumluğumdur. 1991-ci ildə həbs olundum, “177” ilə (Cinayət Məcəlləsinin həmin maddəsində oğurluq əməlinə görə cəza nəzərdə tutulur – A.M.) altı il həbsdə yatdım. Qanuna görə, məhbus qeydiyyatda olduğu yerdən çıxarılıb koloniyaya müvəqqəti qeydiyyatda alınır. Amma burdan çıxandan sonra heç maraqlanmırlar ki, axı bu adamı biz

həqiqi qeydiyyatdan çıxarib müvəqqəti qeydiyyatata salmışıq, onu niyə çölə ataq...

İkinci həbsimədək nə qədər çalışdımsa, əvvəlki ünvana qeydiyyatata düşə bilmədim. 1991-ci ilə, yəni birinci məhkumluğuma qədər Xətai prospektində kirayədə qalırdıq, sonra ata-anamın yardımı ilə Nərimanov rayonu ərazisində ev aldım, 8 min dollar evə, 3 min dollarsa qeydiyyatata verdim. Həbs olunandan sonra birinci həyat yoldaşım evi satdı, sonra məndən ayrıldı. 1997-ci ildə çölə çıxandan sonra qaldım havada. Nə sonuncu qeydiyyatda olduğum mənzilə, nə də ata evimə qeydiyyatata düşə bildim.

Böyük qızım ailəlidir və rayonda yaşayır. Özüm də istəmirəm ki, arxamca gəlsin. Birdən əri pis baxar, qayınanası danışar, evində söz-söhbət olar, lazım deyil, gəlməsini istəmirəm. İkinci həyat yoldaşım pis adam deyil. Yanıma gəlib-gedir. Özümünkülər mənə qənim olub. İndi türmədəyəm, qardaş, bacı məni neyləyir, onların nəyinə lazımam. Onlar məni qohumluqdan birdəfəlik siliblər. Anam rəhmətə getməsəydi, bəlkə heç buralara da düşməzdim. Başım ağarmazdı, 42 yaşımda 60 yaşlı qadına bənzəməzdim.

Reabilitasiya mərkəzlərinin tikiləcəyi barədə eşitmişik. Bunu əvvəldən edəydilər də... Ömür gedib, birinci dəfə azad olunanda hər şeyi sıfırdan başladım. İndi də hər şeyi itirmiş vəziyyətdəyəm. Qohum-əqrəbanın adamı atması bir tərəfə, dövlətin də öz vətəndaşlarına dayaq durması vacibdir. Yaxşısı da, pisi də, oğrusu da, adamöldürəni də bu dövlətinindir. Bu barədə çox fikirləşirəm, dövlət bir vətəndaşını yaxşı əməlinə görə qiymətləndirir, adla, orden-medalla təltif edir, başqa bir vətəndaşını isə pis əməlinə görə cəzalandırır. Amma atmır, ölkəsindən qovmur, öldürmür. Elədirsə, onda dövlət həmin cəzalandırdığı vətəndaşına sona qədər yiyə durmalıdır...

Üçüncü epizod: Gültəkin Ağazadə

...Tək olmaq, yalnız yaşamaq çox ağırdır, özü də mənim kimi narkoman üçün. Mənə inanan adama ehtiyacım var. İstər sevgili olsun, istər bacı, istərsə də qardaş. İradəsizəm, özümü yığıb-yığışdıra bilmirəm... (*Ağlayır*) Çox pis xasiyyətim var, dəhşət codlaşmışam. Narkoman olduğumu bildiyi halda dəfələrlə mənə səmimi şəkildə yanaşıb, ailə qurmaq istəyini bildirənlər olub, amma onlara inanmamışam. Çox israr ediblər, yenə də rədd etmişəm.

Əgər doğrudan da reabilitasiya mərkəzləri tikib bizi orada yerləşdirəcəklərsə, çox gözəl olar. Necə ki, qohumlarım məni tanımır, axtarıb-aramır, mən də çıxandan sonra onları axtarmaram, aramaram. Sadəcə bilərəm ki, sığınacağım bir yer var, başımın üstündə müvəqqəti də olsa dam var. Elə bilərəm bir adaya düşmüşəm, sıfırdan başlayaram. Nə olsun 50 yaşım var. Ümumiyyətlə, bu dəfə o işlərlə birdəfəlik qurtarmaq istəyirəm. Bunu qarşıma məqsəd qoymuşam, ömrümün sonu da olsa, bir az, bir damcı azadlıqda narkotiksiz, iynəsiz ömür sürmək istəyirəm.

Hazırda qadın koloniyasına “girib-çıxmaq” üzrə rekord məndədir. Yeddinci məhkumluğumdur. Üst-üstə 14 ili burada keçirmişəm. Qarşıda hələ dörd ilim də var. İlk dəfə 1981-ci ildə həbs olunmuşam. Yenidən bura qayıtmağıma təkan küskünlük, ətrafdakıların məni başa düşməməsi oldu.

Ana babam dramaturq, rejissor Ağasəlim Manaflı, anam isə 1960-1970-ci illərin tanınmış radio diktoru Südəbə Manaflıdır. Atam isə sadə bir ailədənindir, sürücü olub. Bir yaşım olanda anam atamdan ayrılıb, hər ikisi yenidən başqa adamlar ailə qurub, övladları olub. Məni isə nənəm – atamın anası çox ərköyün böyüdüb. Hələ lap balaca olarkən, heç siqaretin nə olduğunu bilməyəndə “Birdən siqaret çəkərsən ha!” dedikdə

siqaretə, “Birdən o zəhrimarın dadına baxarsan ha!” dedikdə isə narkotikə aludə olmağa başlamışam.

Anama “ana” deyirdim, amma onu çox istəmirdim. Hər-dən məni iş yerinə – radioya aparırdı. Orada aktyorları, dik-torları görürdüm, çox maraqlı idi. Hamısı da bir sual verirdi: “Atanı çox istəyirsən, yoxsa ananı?” Mən də ikiüzlülük edərək “anamı” cavabını verirdim. Amma əslində heç birini çox istə-mirdim. Məni atdıqlarına görə...

Bir qızım var, bir vaxt yaşadığım böyük sevgimin barıdır. 23 yaşındadır. Nəvəm də olub. 1985-ci ildə qızıma hamilə olanda anam qəti şəkildə bildirdi ki, onu doğan kimi xəstəxa-nada qoyub çıxmalıyam. “Bircə bicimiz çatışmır” demişdi. Hətta həkimlə də danışmışdı. Ata bilmədim, qızımı qucağıma aldım, “Yox, yox, atmayacam, atmayacam, mənə qalan elə sən olacaqsan” deyib nənəmin evinə – “Sovetski”yə gətirdim. Elə bil məhəllədə bomba partlamışdı...

Beş yaşına qədər özüm, yeddi yaşına qədər isə dayə sax-ladı. Dayəyə verməyimin səbəbi o idi ki, artıq iynəyə qurşan-mışdım. 1992-ci ildə ikinci dəfə həbs olunanda mənimlə istin-taq təcridxanasının kamerasında bir qadın saxlanırdı. Nədəsə şübhəli bilinirdi. Ona yeddi yaşında qızımın olduğunu deyən-də uşağı məndən istədi. Dedi ki, məhkəmədən qurtaran kimi mənim arxamca gələcək. Belələri həyatda çox az olur. Onun istintaqı qurtarana qədər məni kolona köçürdülər. O, məh-kəmə zalından azad oldu və arxamca gəldi. Razılığımı qızı ona verdim. Bu ailə mənim bircəmi böyüdüb evli-əşikli etdi, ona yiyə çıxdı...

Amma indi varlığımı onun sakit həyatını pozmaq istə-mirəm, onsuz da qızımın ən ağır damğası mənəm. Onun əri də heç bilmir ki, arvadının mənim kimi anası var. Bircəmin namaz vaxtı mənim üçün etdiyi duaları bəsimdir. Çölə çıxan-da bu işlərlə məşğul olmamağı, qızımın qarşısına alnıaçıq çıx-mağımı çox istəyirəm,. Nə vaxt qızımın o ailədə sözü keçər, ailənin başçısı olar, onda onun qəbul etdiyi qərarla mən də

razılaşaram. Ya məni atmaz, qəbul edər, necə ki, bir vaxt mən onu atmamışam, ya da...

Mənə əslində burada daha yaxşıdır, çünki narkotiksiz yaşayıram. Bayırda da onlarsız yaşaya bilərəm. Reabilitasiya olunsam, heç olmasa küçələrdə qalmayacağımı, kiməsə qısılmayacağımı bilsəm, qeydiyyatım olsa, iradəm güc gələr... Nə atamdan, nə anamdan, nə də ögey bacı-qardaşlarımdan təkan, mənəvi dayaq görmüşəm. İndi valideynlərim həyatda yoxdur. Bacı-qardaşlarımla mənimlə davası isə həmişə ev üstündə olub, niyə nənədən qalan evi satmısan? Satmışam da, nə edir, narkotik aqlımı əlimdən almışdı, satmışam. Mən günah, səhv etmişəm, siz məni bağışlayın, siz mənim səhvi-mi düzəldin. Onlardan pul, maddi kömək istəmirəm. Sadəcə mənə yaşamaq üçün təkan vermələrini, stimul istəyirəm. Onların yalnız mənəvi dəstəyinə ehtiyacım var. Cavan deyiləm, 25-30 yaşım yoxdur ki, deyim buradan çıxan kimi özümü düzəldəcəm. Ömür gedib. Belə bir söz var, dağ Məhəmmədə sarı gəlməsə də, Məhəmmədə dağa sarı gedər. Görürsünü, 50 yaşım var, düzəlmirəm, siz mənə kömək edin. Düzələ bilərəm, amma məndə o güc yoxdur, təkəm, tənhayam, buradan çıxandan qısa müddət sonra təklildən, sıxıntılardan, ruh düşkünlüyündən yenidən narkotikə aludə oluram. Onun-bunun küncünə qısılıram. Son zamanlar məhbuslar arasında bu söz çox yayılıb: "Başlamaq olarmı ömrü yenidən..."

Burda narkoman qızlar var ki, ata-anası, bütün nəslə onun yanına gəlir, ona mənəvi dəstək olur. Çox müşahidə etmişəm, – koloniyada xeyli təcrübəm var, – hansı qadının ailəsi, bir nəfər doğması arxasında durursa, ona mənəvi dəstək verirsə, o bir daha bura qayıtmır. Hansı qadını ailəsi, doğmaları tərk edirsə, gedəsi yeri, sığınmağa adamı olursa, tezliklə bura qayıdır. Bu, məhbus qadınlar üçün yazılmamış qanundur: yiyən varsa, son dəfə burdasan, təksənsə, məskənin, yurdun bu koloniya olacaq.

Dəfələrlə Azərbaycandan getməyi düşünmüşəm: başqa ölkədə, səni tanımayan adamların arasında yeni həyata başlamaq... Amma çıxıram, sənəd alana qədər iynəyə “otururam”, təzədən düşürəm bura...

“Son 10 ildə müəssisədə bu qədər məhbus olmayıb”

4 sayılı Cəzaçəkmə Müəssisəsində olarkən müsahibə üçün bir neçə qadına müraciət etdim. Çətinliklə razılıq verirdilər. Həyatdan küskünlükləri, törətdikləri cinayətə görə keçirilən peşmançılıq hissiylə bərabər bəzi media nümayəndələrindən incikliklərini də dilə gətirirdilər. Öz həyat tarixçələri haqda danışmağa başlayanda isə susmaq bilmir, ürəklərinin dərinliklərində qalanların hamısını açıb tökürdülər. Göz yaşları da-yanmaq bilmirdi...

Müəssisənin tərbiyə işinin təşkili üzrə rəis müavini, ədliyyə mayoru Şakir Bayramovun sözlərinə görə, hazırda koloniyada 293 qadın məhkum var. Şakir Bayramov deyir ki, məhbus qadınların sayı tez-tez dəyişir: “Son 10 ildə müəssisədə bu qədər məhbus olmayıb. 250-260, yaxud daha aşağı olur. İlk dəfədir bu qədər məhkum var. Çox ağır və xüsusilə ağır cinayət törədənlər böyük əksəriyyət təşkil edir. Qəsdən adam öldürməyə görə 163 nəfər yatır, daha sonra dələduzluq, narkotik maddələrin qəbulu və istehsalı, insan alveri üstündə tutulanlar gəlir”.

Qadın məhkumlar arasında 18-25 yaşlı 14 nəfər, 25-35 yaşlı 59 nəfər, 35-55 yaşlı 188 nəfər var. Əcnəbi vətəndaşlarla nikahı olan qadınlar 9 nəfər, xarici ölkə vətəndaşları isə 21 nəfərdir. Qaçqın və məcburi köçkün qadınlar da var: 28 nəfər.

Şakir Bayramov hesab edir ki, insanların təkrar cinayət törətməsinə səbəb cəmiyyətdə adaptasiya ilə bağlı işlərin tam qurulmamasıdır: “Qadın ailənin dirəyi hesab olunur. Bu dirək dağılırsa, o, həbsxana həyatı keçib öz ailəsinə döndə

həmin dirəyi yenidən dikəldə bilmir. Müəyyən çətinliklərlə rastlaşır, problemlərin öhdəsindən gələ, özü üçün çıxış yolu müəyyənləşdirə bilmir və nəticədə yeni bir cinayət törədir. Seçimi düzgün olmur, yaxud bunu bacarmır. İçərisində asan həyat yolu seçmişlər də var. Amma onlar çox azdır. Birmənalı olaraq istənilən qadın bura düşəndə ikinci dəfə qayıtmağı arzulamır. Son altı ayda cəmi iki adam geri qayıdıb. Bu, çox aşağı göstəricidir. Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətində “Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” qanunun tətbiq edilməsi barədə prezident fərmanının icrası üçün məhkumların sosial adaptasiyası bölməsi yaradılıb. Müəssisə əməkdaşları, qanunda qeyd olunduğu kimi, məhbusun buraxılmasına üç ay qalmış onunla bağlı iş aparır. Əlavə olaraq biz məhkumun buradan buraxılandan sonra harada qalacağı, harada işləyəcəyi və sair sosial məsələlərin həlliylə də məşğul oluruq”.

Rəis müavininin sözlərinə görə, hazırda cəmi üç nəfər məhkum azadlığa buraxılmağa hazırlaşır. Onlardan ikisinin vəziyyəti pis deyil. Yəni getməyə yerləri var. Ailələri onların azad olmasını gözləyir. Bir məhbusun – Çinarə Qurbanovanın isə vəziyyəti çox ağırdır. Şakir Bayramov deyir ki, bu qız uşaq evində böyüyüb, qardaşı var, o da hazırda həbsdədir, gedəsi, sığınacağı kimsə olmadığına görə onun qeydiyyatına alınması, yerləşdirilməsi, adaptasiya, reabilitasiya keçməsi işini idarə yerinə yetirəcək: “Onlara niyə, nə üçün bura düşmüşən sualını vermirik. Necə edək ki, onlar burdan çıxsınlar və bir daha geri qayıtməsınlar deyə fəaliyyət göstəririk”.

“Keçmiş məhkumların 95 faizi işsizdir”

Vəkil Yalçın İmanov deyir ki, “Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” qanunda keçmiş məhbusların sosial adaptasiya-

sı tədbirlərinin dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına həyata keçirilməsi göstərilib. Eyni zamanda sosial adaptasiya tədbirləri bələdiyyə vəsaitləri, fiziki və hüquqi şəxslərin ianələri, eləcə də qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər vəsaitlər hesabına həyata keçirilə bilər.

Sirr deyil ki, Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin səviyyəsi aşağıdır və ayrı-ayrı fondlar, yaxud fiziki və hüquqi şəxslər keçmiş məhbusların adaptasiya işləri ilə məşğul ola bilmirlər. Bu sırada bələdiyyələrin adını çəkmək sadəcə qeyri-mümkündür. Çünki yerli özünüidarəetmə orqanları hələ dotasiya ilə fəaliyyət göstərir, öz büdcələrini yaratmaqda çətinlik çəkir, yaxud üzərlərinə düşən sosial məsələlərin öhdəsindən gələ bilmirlər. Bu səbəbdən də onların hər hansı keçmiş məhbusa hüquqi, sosial və maddi yardım göstərə bilməsi hazırkı durumda xeyli müşkül görünür.

Bir neçə qeyri-hökumət təşkilatı bu istiqamətdə çalışır. Lakin onların hələ görüləsi çox işi var...

“Azadlıqdan Məhrumətmə Yerlərinin Müşahidəsi” İctimai Birliyinin sədri, professor Kamil Səlimov qurumun əsas məqsədi haqqında danışarkən bildirir ki, fəaliyyətlərini cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkənlərin hüquqlarının və qanuni maraqlarının müdafiəsi, penitensiar sistemdə islahatların hazırlanması və keçirilməsi istiqamətində qurublar: “Təşkilatın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri azadlıqdan məhrumətmə yerlərinin monitorinqi, məhkumların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, beynəlxalq əməkdaşlıq, məhkumların sosial təminatı, hüquqi maarifləndirmə işlərini əhatə edir”.

Sosial reabilitasiya və adaptasiya haqqında danışan Kamil Səlimov deyir ki, məhkumların readaptasiya probleminə etinasızlıq göstərilməsi cəza-icra müəssisəsinin islah-tərbiyə üzrə normal fəaliyyətinə, mənəvi-psixoloji iqlimə mənfi təsir göstərir, cinayətkar “obşak”ların və digər neqativ proseslərin yaranması ilə bağlı olan həbsxana “mədəniyyəti”nin tətbiqinə imkan verir və nəticədə cəzanın məhkumların islah olunma-

sı və onların yeni cinayətlər törətməsinin qarşısının alınması kimi əsas məqsədlərinə çatmamasına şərait yaradır: “Belə vəziyyət azad edilmiş məhkumlar arasında residiv cinayətkarlığın yüksək səviyyəsinin olmasına aparıb çıxarır. Azadlığa çıxmış məhkumlar yaşayış və iş yeri olmadığı üçün qəsdən cinayət törədirlər ki, özləri üçün müəyyən mənada sığınacaq olan cəzaçəkmə müəssisələrinə qayıtsınlar. Azadlıqdan məhrum etmə yerlərində aparılan monitorinqlər onu göstərir ki, kifayət qədər iqtisadi göstəricinin – istehsal sahələrinin, mühəndis-texniki kommunikasiyaların və müvafiq maddi-texniki bazanın, habelə məhkumların işləmək arzusunun olmasına baxmayaraq bu istiqamətdə demək olar ki, heç bir tədbir görülmür, keçmiş məhkumların 95 faizi işsizdir”.

Kamil Səlimov məhkumların işlə təmin olunması, onların cəmiyyətə qayıdışını təmin etmək məqsədi ilə ictimai birliyin Nazirlər Kabinetinə müraciət etdiyini deyir: “Hazırda birlik Ədliyyə, İqtisadi İnkişaf, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi nazirlikləri, Dövlət Əmlakının İdarə Olunması üzrə Dövlət Komitəsi və digər dövlət qurumları ilə birlikdə məhkumların sosial readaptasiyası, yəni işlə təmin olunması istiqamətində kompleks proqram hazırlayır. Məhkumların sosial readaptasiyası proqramının hazırlanması məqsədi ilə 4 saylı Cəzaçəkmə Müəssisəsinin monitorinqini aparacaq və orada saxlanan qadın məhkumlar arasında sosioloji sorğu keçirəcəyik. Həmçinin ATƏT-in Bakı ofisinin maliyyə dəstəyi ilə yetkinlik yaşına çatmayan məhkumlar üçün Kompüter Biliklərinin Tədrisi Mərkəzi yaratmışıq.

Dilarə Əliyeva adına Qadın Hüquqlarını Müdafiə Cəmiyyətinin nəzdində olan Məhbus Qadın və Uşaqların Hüquqlarının Müdafiəsi Mərkəzinin sədri Cəmilə Səmədova isə bildirir ki, məhbus qadınların əksəriyyəti törətdiyi cinayətə görə ailələrində qəbul edilmirlər: “Adam öldürmə, narkotik maddələrin satışı, yaxud insan alveri ilə bağlı həbsə atılan qadınları yaxınları birmənalı şəkildə rədd edir. Azərbaycanda

adaptasiya prosesinin hələ başlanmaması onların həyatını çətinləşdirir, bu isə onların ikinci, üçüncü və hətta dəfələrlə koloniyaya qayıtmasına səbəb olur. Onların işləməyə, qalmağa yerləri olmur. Həyatın çətinliyi keçmiş məhkumların dəfələrlə cinayət törədərək koloniyaya qayıtmasına şərait yaradır. Əksər keçmiş məhbusların qarşılaşdığı problem evlə bağlı olur. Dəfələrlə qarşılaşdığımız faktdır ki, koloniyada olarkən məhbus qadının yaşadığı mənzil satılır. Qanunvericiliyə görə, ev satılan zaman qeydiyyatda olan bütün şəxslərin razılığı olmalıdır. Əksər halda qohumları məhbus qadını aldadır, hər hansı formada evin satılmasının razılığını alırlar. Məhkum həbsxanadan çıxandan sonra isə heç bir yerə qeydiyyatda düşə bilmir, qohumları da onu qəbul etmir. Yaxud ev məhkum şəxsin ümumiyyətlə razılığı olmadan, qeyri-qanuni satılır. Hər iki halda onlar tamamilə qeydiyyatsız qalırlar. Belədə qeyri-hökumət təşkilatları acizdir. Bu kimi problemlərlə bizə müraciət edən çox olur. Onlara yalnız hüquqi yardım və qalmaq üçün iki-üç günlük yer verə bilirik”.

Cəmilə Səmədova hesab edir ki, məhbus olmuş şəxsi cəmiyyətin qəbul etməsi üçün ən əvvəl onların işi və yaşayış yeri olmalıdır: “Keçmiş məhbuslar kiməsə möhtac olmamalı, işləyib özlərini saxlamalıdırlar ki, cəmiyyət islah olunduqlarına inanıb onları qəbul etsin”.

Hüquq müdafiəçisi apardığı müşahidələrə əsasən deyir ki, cəza müddəti bitən məhbus qadın azadlığa çıxanda qalmağa yeri olmadığı halda keçmiş məhbus rəfiqəsinin yanında sığınacaq tapır, daha sonra kirayə evdə yaşamağa başlayır: “Onların bir daha cinayət törətməməsi üçün adaptasiya mərhələsi lazımdır. Qapalı bir cəmiyyətdən azadlığa çıxırlar. Nəticədə bu azadlıq selində çəşir, həyatda özlərini tapa bilmirlər. Amma onların 4-5 ay qalmaq üçün yerləri olsa, maraqlı işlə məşğul olsalar, uyğunlaşma daha tez keçər və bir daha cinayət törətməzlər”.

2008-ci ilin yanvarından bu günə qədər dörd keçmiş məhbus qadının Dilarə Əliyeva adına Qadın Hüquqlarını Müdafiə Cəmiyyətinə müraciət etdiyini deyən Cəmilə Səmədova bildirir: “Biz onlara pal-paltar, müəyyən qədər pul tapıb verə bilirik, amma işlə təmin olunmalarına, qeydiyyat məsələsinə heç bir köməklik göstərə bilmirik. Yalnız mənəvi dəstək dururuq. Bu isə onlar üçün çox azdır”.

Cəmilə Səmədova hesab edir ki, məhbus şəxslərlə Penitensiar Xidmətin psixoloqları, sosioloqları, yaxud qeyri-hökumət təşkilatlarının əməkdaşları nə qədər söhbət aparsalar da, azadlığa çıxanda qadınlar bu görülməli işlərin az olduğunu hiss edirlər: “Reallıqla bacara bilmirlər. Nə qədər əlləşib-vuruşsalar da, “Yaxşı olacam, artıq islah olunmuşam” desələr də, yaşayış və iş yerlərinin olmaması onları sındırır. Sosial adaptasiya ilə bağlı qanunvericilik normal vəziyyətdədir. Orada keçmiş məhbusun sosial vəziyyətinin normallaşması üçün çox hal nəzərdə tutulub. Məsələn, onları qeydiyyata almaq, sosial adaptasiya mərkəzləri yaratmaq, daimi yaşayış sahəsi olmayan şəxsləri müvəqqəti yaşayış yeri ilə təmin etmək, şəxsiyyətini təsdiqləyən və digər lazımı sənədlərlə təmin etmək, ehtiyacı olan şəxslərə birdəfəlik pul müavinəti vermək və sair. Amma gəlin görək bu qanun hansı səviyyədə işləyir, heç işləyirmi?”

İşləməyən gözəl qanun

Vəkil Yalçın İmanov deyir ki, “Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” qanunun qəbul edilməsindən bir il keçir. Qanunun tətbiq edilməsi haqqında prezident fərmanı isə 2007-ci il iyulun 3-də imzalanıb. Ötən müddət ərzində 2008-ci ilin dövlət büdcəsində bu qanundan irəli gələn məsələləri həll etmək üçün 200 min manat vəsait də ayrılıb. Lakin indiyə qədər hər

hansı səmərəli fəaliyyət ortalığa qoyulmayıb. Ədliyyə Nazirliyində məhbusların sosial müdafiəsi bölməsi yaradılsa da, keçmiş məhkumların sosial adaptasiyası məsələsinə əsas nəzarəti və qanunda qeyd olunan vəzifələri Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yerinə yetirməlidir. Lakin ötən bir il müddətində qurumda sırf bu işlərlə məşğul ola biləcək hər hansı idarə, şöbə, departament, hətta kiçik bir bölmə yaradılmayıb. Görülən iş yalnız baş nazir Artur Rəsizadənin bu il aprel 18-də "Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin müvəqqəti yaşayış yeri ilə təmin olunma qaydası və həmin müvəqqəti yaşayış yerlərində yaşamaq müddətinin artırılmasının müstəsna halları"nı təsdiqləməsi olub. Ədliyyə, həmçinin Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi nazirlikləri birlikdə sosial adaptasiya mərkəzi haqqında əsasnaməni hazırlayaraq Nazirlər Kabinetinə təqdim etsələr də, indiyədək ondan səs-soraq yoxdur.

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin hüquq şöbəsi müdirinin vəzifələrini icra edən Əfiqə Hüseynova deyir ki, yaxın vaxtlara nazirlikdə struktur dəyişikliyi nəzərdə tutulur və bu zaman sosial adaptasiya ilə bağlı böyük bir idarənin yaradılması da gözlənilir: "Nazirliyin tikinti planına görə, bu ilin sonuna qədər cəzaçəkmə müəssisələrindən azad edilmiş məhkumlar üçün müvəqqəti yaşayış yerlərinin tikintisinə başlanmalıdır. Təxminən 500 kvadratmetrlik ərazinin ayrılması nəzərdə tutulub. Mərkəzin inzibati binası yoxdur deyə onun fəaliyyətinə də başlamaq mümkün deyil. Tikinti ilə əlaqədar tenderin də keçirilməsi planlaşdırılıb".

Əfiqə Hüseynova vurğulayır ki, Azərbaycanda ilk dəfə yaradılacaq adaptasiya mərkəzinin iri kompleks şəklində olmasını təklif ediblər: "Ədliyyə Nazirliyi və digər nazirliklərlə birgə hazırladığımız, artıq Nazirlər Kabinetinə təqdim olunan təkliflər paketində qeyd etmişik ki, bu kompleksdə hər şey – sosial adaptasiyaya ehtiyacı olan şəxslərin yataq, istirahət otaqları ilə yanaşı psixoloji, hüquqi yardım, qonaq, hətta ca-

maşırxana otaqları da olmalıdır. Mərkəz müasir standartlara cavab verməli, vətəndaşlar müvəqqəti yaşasalar da, buranı özlərinə çox doğma bilməlidirlər. Sırr deyil ki, uzun illər qapalı həyat tərzini keçirən adamların psixikasında müəyyən dəyişikliklər baş verir. Amma biz istəmirik ki, uzun müddət məhəbbət həyatı keçən şəxslər azadlığa çıxandan sonra da özlərini həbsxanada, nəzarət altında hiss etsinlər. Onlara həm nəzarət olunmalıdır, həm də bu nəzarət hiss edilməməlidir. Biz daha çox Türkiyə modelinə üstünlük verməyi planlaşdırırıq. Həm milli mentalitet baxımından, həm kök bağlılığına görə onların təcrübəsinə əsaslanmaq, fikrimizcə, yerinə düşərdi”.

Qanunda sosial adaptasiyaya ehtiyacı olan şəxslərə bəzəfəlik pul müavinətlərinin verilməsinin nəzərdə tutulduğunu deyən Əfiqə Hüseynova bu il həbsdən azad edilən və adaptasiyaya ehtiyacı olan şəxslərə belə müavinətlərin verilməsinə başlandığını bildirir: “Bu müavinətlərin nə qədər olduğu barədə dəqiq məlumatım yoxdur”.

Qanunla keçmiş məhbusların sosial adaptasiyası üzrə tədbirləri öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından biri də Ədliyyə Nazirliyi-dir. Ötən ilin iyul ayından başlayaraq Penitensiar Xidmətdə struktur dəyişikliklərinə başlanıb və yuxarıda qeyd edildiyi kimi, məhbusların sosial müdafiəsi bölməsi yaradılıb. 2007-ci ilin avqust ayından yaradılmasına başlanan bölmə təxminən səkkiz aya formalaşdırılıb. Ceyhun Əzizovun rəhbərlik etdiyi bölmənin əməkdaşının açıqlamasına görə, “Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” qanunun bir ildən çoxdur qüvvədə olmasına baxmayaraq xidmətin əməkdaşları azadlığa çıxmağa hazırlaşan şəxslərlə elə köhnə qaydada iş aparırlar: “Qeyd olunan məsələ ilə bağlı struktur tam formalaşmayana qədər Penitensiar Xidmət keçmiş məhbuslarla bağlı işi yola verməyə məcburdur. Hazırda qüvvədə olan qanunla Penitensiar Xidmətin öhdəsinə nə düşürsə, əməkdaşlar onu yerinə yetirirlər.

Qanuna görə, bizim üzərimizə düşən iş sosial adaptasiyaya ehtiyacı olan məhbusları müəyyən etmək, onların hansı vəziyyətdə olduğunu və sair məlumatları müəyyənləşdirməkdir. Biz bu və digər məsələləri yerinə yetiririk”.

Nazirlər Kabinetinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Akif Əli isə bildirir ki, hazırda sosial adaptasiya mərkəzinin əsasnaməsi üzərində iş davam etdirilir.

Qanunda qeydiyyat imkanı

Keçmiş məhbus Olqa Korinanın, hazırda qadın koloniyasında cəzasını çəkməkdə davam edən Bağdagül Səmədova və Gültəkin Ağazadənin sözlərinə görə, onların ən çox qarşılaşdığı problemlərdən biri şəxsiyyət vəsiqəsi almaq və qeydiyyatda düşməklə bağlıdır. Daxili İşlər Nazirliyinin Pasport və Qeydiyyat İdarəsinin şəxsiyyət vəsiqəsi və qeydiyyat şöbəsinin müdiri Sima Səfərova hazırda keçmiş məhbusların heç birinin belə bir problemə qarşılaşmadığını deyir: “Biz bu cür problemlə rastlaşmamışıq. Keçmiş məhbus qeydiyyatda düşmək üçün yaşayış yerini göstərməlidir. Hansı ünvan göstərilirsə, həmin ərazi üzrə də ona şəxsiyyət vəsiqəsi verilir. Biz heç kimə yaşayış sahəsi vermirik. Həm onlara şəxsiyyət vəsiqəsi verək, həm də yaşayış sahəsi ilə təmin edək?! Belə imkan və səlahiyyətimiz yoxdur”.

Sima Səfərova bildirir ki, hər kəs – istər keçmiş məhbus olsun, istərsə də adi vətəndaş – yaşadığı ərazinin polis şöbəsinə müraciət edərək şəxsiyyət vəsiqəsi problemini həll edə bilər: “Həbs yerlərindən azad olunan şəxslərə gəlincə, onlar dərhal şəxsiyyət vəsiqəsi ilə təmin olunurlar. Onlar xüsusi qeydiyyatda da alınır. Bununla əlaqədar son üç-dörd ildə yalnız bir-iki nəfər bizə müraciət edib və onların problemini də dərhal həll etmişik”.

Lakin vaxtilə Daxili İşlər Nazirliyinin Pasport və Qeydiyyat İdarəsində çalışmış, hazırda isə Miqrantlara Hüquqi Yardım Mərkəzinə rəhbərlik edən Əlövsət Əliyevin mövqeyi tam fərqlidir. Onun sözlərinə görə, “Penitensiar müəssisələrdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” qanun ötən il qüvvəyə mindikdən sonra “Yaşayış yeri və olduğu yer haqqında” qanuna əlavə və dəyişiklik edilib: “Bu dəyişikliyin əsas məğzini o təşkil edir ki, əgər keçmiş məhbusun həbs olunana qədər qeydiyyatı olmayıbsa, yaxud o hər hansı səbəbdən qeydiyyatını itiribse, sonuncu dəfə hansı ərazi polis bölməsində qeydiyyatda olubsa, ora müraciət etməlidir. Vətəndaş – keçmiş məhbus həmin polis şöbəsinin inzibati binasına qeydiyyata alınmalı və şəxsiyyət vəsiqəsi ilə təmin edilməlidir. Konstitusiya Məhkəməsinin “Yaşayış yeri və olduğu yer haqqında” qanunun 8-ci maddəsinin 3-cü bəndinin şərh edilməsinə dair qərarı var. 12 iyul 2000-ci ildə çıxarılmış həmin qərara görə, yaşayış yerləri olmayan şəxslər bu formada qeydiyyata alınmalıdırlar”.

Adıçəkilən qanunun 5-ci maddəsində göstərilir ki, penitensiar xidmətdən azad olan və daimi yaşayış yeri olan vətəndaşlar, yaxud Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan və vətəndaşlığı olmayan şəxslər qanunvericilikdə nəzərdə tutulan yaşayış yeri üzrə hüquqlarını itirməyiblərsə, müraciət etdikləri vaxtdan üç gün ərzində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı onları qeydiyyata almalıdır. Qanunda həmçinin istisna hal kimi göstərilir ki, cəza çəkməkdən azad edilən şəxslər əvvəllər qeydiyyatda olduqları əraziyə qeydiyyata alınmaq istəyirlərsə, ailə üzvlərinin razılığı heç də tələb olunmur.

Əlövsət Əliyevin sözlərinə görə, keçmiş məhbus qadınlar qeydiyyata düşmək üçün onlara dəfələrlə müraciət ediblər: “Onların problemlərini aidiyyəti üzrə həll etmişik. Əgər ərazi polis orqanı keçmiş məhbusu qeydiyyata almaqdan imtina edirsə, onda məhkəməyə üz tuturuq və onun qeydiyyata alınmasını təmin edirik”.

Müsaib bu kimi problemlərin ortalığa çıxmasının səbəbi kimi qeydiyyat bölmələrində çalışan əməkdaşların hüquqi savadsızlığını göstərir: “Onlar ya həqiqətən də qanunvericilikdə baş verən yeniliklərdən xəbərsiz olurlar, ya da rüşvət almaq üçün özlərini bilməzliyə vuraraq vətəndaşların müraciətlərini təmin etmir, onları əsassız get-gələ salırlar. Ona görə də Daxili İşlər Nazirliyi bu sahədə çalışan qulluqçularını testdən keçirməli, maarifləndirməlidir. Belə olmadığı təqdirdə isə vətəndaşların hüquqları kütləvi şəkildə pozulur”.

Ələvsət Əliyev onu da bildirir ki, vətəndaşın qeydiyyatsız yaşaması inzibati xətdir: “Şəxs qanunda nəzərdə tutulmuş müddətdən çox qeydiyyatsız yaşayırsa, qanunu pozmuş olur. Bunun qarşısını almaq üçün vətəndaşları qeydiyyata almaqda, onları şəxsiyyət vəsiqəsi ilə təmin etməkdə Daxili İşlər Nazirliyi özü daha çox maraqlı olmalıdır. Sovet dövründə həbsdən azad olmuş şəxs cinayət törədirdisə, onun yaşadığı ərazi üzrə sahə müvəkkili haqqında xidməti yoxlama aparılırdı, hətta müvəkkil cəzalandırılırdı ki, nə üçün keçmiş məhbusun islah olunmasına yardım göstərməyib. İndi belə yoxlamalar yoxdur”.

Adaptasiyanın psixoloji amilləri

Bakı Dövlət Universitetinin gender və tətbiqi psixologiya kafedrasının dosenti, psixologiya elmləri doktoru Svetlana Məcidovanın sözlərinə görə, məhbusların, ən əsası qadınların cəmiyyətə yenidən uyğunlaşması çox çətin olur: “Milli mentalitet belədir ki, normanı pozan kişilərə normal baxılsa da, belə qadınların cəmiyyətdə qəbulu çətinləşir, yəni onlar cəmiyyətlə toqquşurlar. Bu onların cəmiyyətə uyğunlaşmasının qarşısını alan əsas sədlərdən biridir”.

Müasir dövrdə dəyişiklik çox sürətlə gedir. Beş-on il həbsdə olmuş qadın azadlığa çıxanda yeni dövrün nəbzini tutma-

ğa, müasir texnikanı öyrənməyə çətinlik çəkir. Sanki məhbus qadın həbsdə yatanda onun həyat saati da yatır, buraxılında isə yenidən işə düşür. Nəticədə azadlığının ilkin mərhələsində onun həyat saati cəmiyyətin həyat saatından geri qalır, “saatların” düzəlməsi üçün vaxt lazımdır. Ona görə də Svetlana Məcidova azad həyata uyğunlaşmağa mane olan əsas səbəblər sırasında həbs müddətini də göstərir.

Daha bir amil qadınların hansı yaş dövründə həbsə düşməsi ilə bağlıdır: “Məsələn, adaptasiya prosesi orta yaşda daha yaxşı gedir. Əgər qadın gənc və ya yaşlı çağında həbsə düşübsə, onlar üçün çox çətin olur. Misal üçün, 16-18 yaşında həbs olunan qız beş il koloniyada yatır. O, formalaşma yaş dövrünü koloniyada keçirir. Həbsxana mühiti onun formalaşmasında rol oynayır. 40-50 yaşında qadın da həmçinin, 5-6 il yatıb çıxandan sonra cəmiyyətdə nə edə bilər?”

Ən əsası isə, Svetlana Məcidovanın sözlərinə görə, keçmiş məhbusun şəxsiyyəti – əsəb sisteminin nə dərəcədə möhkəm olmasıdır. Bura keçmiş məhbusun intellektual səviyyəsini də əlavə etmək olar.

Sosial amillərdən danışarkən psixoloq vurğulayır ki, sabiq məhbusların, həmçinin qadınların keçmiş işlərinə, vəzifələrinə qayıtmaq imkanı olmur: “Həm iş məsələsi, həm cəmiyyətlə normaların toqquşması onların azadlıqdakı ömrünü ağırlaşdırır. Bəzilərinin azadlığa buraxılıandan sonra yaşamağa yeri də olmur. Sivil cəmiyyətlərdə azadlığa çıxan məhbusların normal həyata adaptasiya olunması işinə baxan xüsusi qurumlar fəaliyyət göstərir. Sovet dövründə koloniyadan çıxan vətəndaşa hökmən bir göndəriş verilirdi. Göndərişdə onu hansı təşkilatın, hansı kombinatın işə götürəcəyi göstərilirdi. Keçmiş məhbusu boşuna buraxmırdılar. Amma indi türmədən çıxanın nə evi, nə də işi olur. Hərdən müəyyən miqdarda pul verirlər, amma bu onların sosial-psixoloji problemlərinin həll olunması üçün yetərli deyil”.

Psixoloq hesab edir ki, keçmiş məhbus hansısa kollektivdə fəaliyyətini davam etdirməyə nail olsa belə, yenə də yaşamaq ona asan başa gəlmir: “Nə edirsə-etsin, hamı ona pis baxır. İstər-istəməz ona etibar etmirlər. Hökm deyil ki, ona “Oğrusan, adamöldürənsən, narkomansan” desinlər. Ətrafdakılar öz hərəkətləri ilə bu münasibəti sezdirirlər. Cəmiyyət qarşdakının vaxtilə kim – oğru, adam öldürən, xuliqan, yoxsa narkoman olduğunu biləndə onunla ehtiyatlı davranmağa başlayır. Bu da məhbusların uyğunlaşma prosesinə ya imkan vermir, ya da bu prosesi ləngidir”.

Svetlana Məcidovanın fikrincə, bütün bunlar keçmiş məhbusları özlərinə oxşar qrupları axtarıb tapmağa yönəldir: “Onlar təzədən özləri kimi adamlarla ünsiyyət yaradırlar. Sanki cəmiyyət özü qruplaşmaya şərait yaradır, hər hansı bir cinayətin təkrar törədilməsinə stimül verir”.

Psixoloqun fikrincə, adaptasiya mərkəzlərinin yaranması yalnız bir halda keçmiş məhbusların cəmiyyətə uyğunlaşmasına yardım göstərə bilər: həmin mərkəzlərdə əsl mütəxəssislər çalışsın və onlara yüksək maaş verilsin: “Yəni həmin mərkəzdə çalışanlar pul qazanmaq üçün başqa işə qaçmasınlar, başqa maraq güdməsinlər. Yalnız öz işlərini düşünsünlər. Azərbaycanda adamların özlərinə dəxli olmayan sahələri tutması adi hala çevrilib. Hətta texnik, fizik işləyənlərin psixoloqluq etdiyini görəndə təəccüblənmirsən. Əgər bu mərkəz də formal olaraq fəaliyyət göstərəcəksə, heç nə alınmayacaq. Keçmiş məhbuslar çətin kateqoriyaya aiddirlər, onlarla uzun müddət və keyfiyyətli iş aparmaq lazımdır. Onları özbaşına buraxmaq olmaz”.

*12 iyun 2008-ci il
Mediaforum.az*

GÖRÜŞ YERİ

İstintaq altında olan şəxs, yaxud barəsində məhkəmə hökmü qüvvəyə minmiş məhbus yaxınları ilə necə və hansı şəraitdə görüşə bilər?

İstintaq təcridxanaları ilə bağlı qanun yoxdur

“Media forum”a danışan vəkil Akif Əlizadə deyir ki, bu gün Azərbaycanda məhbusların öz yaxınları ilə görüş almaq imkanı asan olsa da, istintaq təcridxanasında saxlanan şəxslərin bu sahədə böyük problemləri var: “Məhbuslarla görüş, telefon danışqları, sovqatların alınması və sair məsələlər Cəzaların İcrası Məcəlləsi ilə tənzimləndiyi halda istintaq altında saxlanan şəxslərin hüquq və vəzifələrinə dair məsələləri tənzimləyən hər hansı qanun yoxdur.

Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 161-ci maddəsində həbsdə saxlanma yeri müdiriyyətinin vəzifələri göstərilib. Həmin maddəyə görə, məhkəmənin qərarı əsasında həbsdə saxlanma yerinə gətirilmiş hər bir şəxsi dərhal qeydiyyatdan keçirmək, onun həbsə alınması və harada saxlanması haqqında ailəsinə, dostlarına və ya əlaqələri onun üçün qanuni maraq doğuran digər şəxslərə dərhal xəbər vermək və digər məsələlər istintaq təcridxanaları rəislərinin vəzifələridir.

Məcəllənin 161.0.3 maddəsində isə deyilir ki, ədalət mühakiməsi mənafeyinin ziddinə, təhlükəsizliyin və həbsdə saxlanma yerinin qaydalarının gözlənməsi naminə bir sıra məhdudiyyətlər istisna olmaqla həbsdə saxlanan şəxsin ailə üzvləri, dostları və ya əlaqələri onun üçün qanuni maraq doğuran digər şəxslərlə ləyaqətli şəraitdə və nəzarət altında görüşlərini keçirmək də istintaq təcridxanası rəisinin vəzifələrinə daxildir. Amma gəlin görək realıqda bu belədirmi?"

Vəkil öz təcrübəsinə istinadla qeyd edir ki, istintaq altında olan şəxslərin yaxınları – valideynləri, yaxud övladları, qardaşı və başqaları ilə görüşü nadir hallarda mümkün olur: "Görüş yalnız müstəntiqin və ya prokurorun razılığı ilə baş tutur. Belə görüşün alınmasını müstəntiq və prokurorun iradəsindən asılı məsələyə çeviriblər. Bu, ağır problemdir".

Yeni prosesual məəcəllənin qəbulundan – 2000-ci ildən sonrakı islahatlar dövrünü xatırladan Akif Əlizadə bildirib ki, sənəddə keçid müddəası qeyd olunub: "Orada deyilir ki, istintaq təcridxanaları ilə bağlı yeni qanun, normativ akt qəbul olunana qədər bu təcridxanalar müvafiq icra hakimiyyəti orqanının, yəni Ədliyyə Nazirliyinin qəbul etdiyi normativ aktlarla nizamlansın. Həmin vaxtdan 9 il keçir. İstintaq təcridxanaları ilə bağlı qanun qəbul eləmək nə qədər çətin məsələdir ki?"

Vəkil hesab edir ki, istintaq altında saxlanan şəxslərin yaxınları ilə görüşə bilməməsinin əsas səbəblərindən biri belə bir qanunun olmamasıdır: "İstintaq təcridxanalarının hansı qanunla tənzimlənməsindən mənim də xəbərim yoxdur. Baxmayaraq ki, vəkillik sahəsində 15 illik təcrübəm var, amma yenə də hər dəfə istintaq altında olan şəxslərin yaxınları ilə görüş məsələsində böyük problemlərin yaşandığını görürəm".

Akif Əlizadə qarşılaşdığı faktlardan biri barəsində danışır: "Hüquqlarını müdafiə elədiyim Türkiyə vətəndaşı vardı. Onun oğlu atası ilə görüşmək üçün İstanbuldan bura gəlmişdi. Çox imkansız bir ailə idi. Onlara görüş verilmirdi. Yalnız

mənim uzun sürən müraciətlərimdən, prokurora xahişlərimdən sonra onlara görüş verildi. Amma niyə belə olmalıdır axı? Əgər bu məsələləri tənzimləyən qanun olarsa, görüş almaq istəyən adam onu oxuyub görər, bilər ki, hansı halda görüş mümkündür, hansı halda yox”.

Həbs olunan gənc fəal Emin Millinin valideynləri ilə görüşünün şüşə arxasından olmasına münasibət bildirən vəkilin sözlərinə görə, bu heç də yeni praktika deyil: “Hələ sovet dövründən belə praktika var. Amma istintaq təcridxanalarında görüşün bu şəraitdə, yaxud başqa formada olmasını da qanun tənzimləməlidir. Misal üçün, Cəzaların İcrası Məcəlləsində məhkumun hüquq və vəzifələri açıq şəkildə göstərilib. Bu məcəllə ilə tanış olan şəxs bilir ki, hansı halda və ayda neçə dəfə məhbusla görüşə bilər, yaxud telefonla danışa bilər, yaxud ona neçə dəfə sovqat apara bilər”.

Vəkil müvəqqəti saxlama təcridxanalarında saxlanan və inzibati həbs cəzası alan şəxslərin görüş məsələlərinin də qanunla tənzimlənmədiyini deyib: “Açıq deyil ki, onların görüş məsələləri hansı normativ aktla tənzimlənir. Orada da problemlər var”.

Cəzaların İcrası Məcəlləsi nə deyir?

Cəzaların İcrası Məcəlləsinə görə, xüsusi müəssisənin müdiriyyəti məhkum qeydiyyatı aldıqdan sonra ona beş gün müddətədək ailəsi ilə görüşmək üçün icazə verə bilər. Ailəsi ilə görüşməyə icazə verilmiş məhkum müəyyən olunmuş vaxtda xüsusi müəssisəyə qayıtmadıqda məhkəmənin qərarı ilə polis orqanı onu tutur.

Xüsusi müəssisənin daxili intizam qaydalarını pozmayan ailəli məhkumlara, xüsusi müəssisənin müdiriyyətinin qərarına görə, ailəsi ilə icarəyə götürülmüş və ya şəxsi yaşayış sahəsində yaşamağa icazə verilir. Belə məhkumların hər ay bir

dəfədən dörd dəfəyə qədər xüsusi müəssisədə qeydiyyatdan keçməsi xüsusi müəssisənin müdiriyyətinin qərarı ilə müəyyən edilir.

Müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər istintaq təcridxanasının müdiriyyəti hökmün surətini və onun icrası barədə məhkəmənin göstərişini aldığı vaxtdan on gündən gec olmayaraq cəzalarını çəkmək üçün cəzaçəkmə müəssisələrinə göndərilirlər. Məhkum bu müddət ərzində yaxın qohumları ilə bir qısamüddətli görüş hüququna malikdir.

Məcəlləyə görə, məhkumlara cəzaçəkmə müəssisəsinin ərazisində dörd saatadək qısamüddətli və bir gündən üç günədək uzunmüddətli görüşlər verilir. Qısamüddətli görüşlər qohumlarla və başqa şəxslərlə cəzaçəkmə müəssisəsi nümayəndəsinin iştirakı ilə verilir.

Məhkumlara uzunmüddətli görüşlər birlikdə yaşamaq hüququ ilə yaxın qohumlarla (arvadı, əri, valideynləri, babası, nənəsi, övladları, övladlığa götürənləri və götürdükləri, nəvələri, qardaşları və bacıları) verilir. Məhkumların xahişi ilə uzunmüddətli görüşlər qısamüddətli görüşlərlə əvəz edilə bilər.

Cəzaçəkmə müəssisəsinin müdiriyyəti məhkumlara müsbət təsir göstərə biləcək digər şəxslərlə görüş üçün də şərait yaradır. Görüşlərin sayı və növləri məcəllə ilə müəyyən edilir.

Ağır xəstəliyi ilə əlaqədar həyatı üçün təhlükə yaranan məhkumun yaxın qohumlarına ona baş çəkmək üçün imkan yaradılır. Hüquqi yardım almaq üçün məhkumların özlərinin, yaxın qohumlarının və ya onların qanuni nümayəndələrinin ərizəsinə əsasən, məhkumlara vəkillərlə, habelə belə yardımı göstərmək hüququna malik olan digər şəxslərlə görüş verilir.

Məcəllədə deyilir ki, vəkil və ya hüquqi yardım göstərmək hüququna malik olan digər şəxs cəzaçəkmə müəssisəsinə onun şəxsiyyətini və səlahiyyətlərini təsdiq edən sənədi təq-

dim etdikdə buraxılır. Belə görüşlər tərəflərin arzusu ilə təklidə keçirilir.

Qanuna əsasən, ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər müddəti on dəqiqə olmaqla ildə altı, digər məhkumlar isə ildə on iki dəfə telefonla danışmaq hüququna malikdirlər. Şəhərlərarası telefon danışqlarının haqqını məhkum özü və ya onun yaxın qohumları ödəyir. Texniki imkanlar olmadıqda bir telefon danışığı bir qısamüddətli görüşlə əvəzlənə bilər.

Yetkinlik yaşına çatmayan məhkumlar isə il ərzində qısamüddətli qırx səkkiz və uzunmüddətli səkkiz görüş almaq hüququna malikdirlər.

Cəzaların İcrası Məcəlləsində intizam xarakterli hərbi hissədə məhkumlara görüş verilməsi məsələləri də yer alır. İntizam xarakterli hərbi hissədə saxlama növündə cəzaya məhkum olunmuş hərbi qulluqçular qısamüddətli və uzunmüddətli görüş, telefonla danışmaq hüququna malikdirlər.

Məhkumlara qohumları və başqa şəxslərlə qısamüddətli görüşlər intizam xarakterli hərbi hissənin komandirinin müəyyən etdiyi günlərdə və saatlarda işdən və təlimdən sonrakı asudə vaxtda, ayda iki dəfə dörd saatadək müddətə verilir. Görüşlər xüsusi təchiz olunmuş otaqda hərbi hissənin nümayəndəsinin iştirakı ilə keçirilir.

Məhkumlara yaxın qohumları ilə uzunmüddətli görüşlər ildə dörd dəfə üç günədək müddətə birgə yaşamaq hüququ ilə intizam xarakterli hərbi hissənin xüsusi təchiz olunmuş otaqlarında və ya hərbi hissə komandirinin razılığına əsasən, hərbi hissədən kənarda verilə bilər. Uzunmüddətli görüş zamanı məhkumlar işdən və təlimdən azad edirlər.

Məhkumun xahişi ilə uzunmüddətli və ya qısamüddətli görüş telefon danışığı ilə əvəz edilə bilər.

Məhbəsə daha kimlər baş çəkə bilər?

Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 22-ci maddəsinə görə (Cəzaçəkmə müəssisələrinə baş çəkilməsi), qanunvericilik hakimiyyəti orqanının müvəkkil etdiyi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının icraatında olan cinayət işləri üzrə istintaq və digər prosesual hərəkətləri aparan təhqiqatçılar və ya müstəntiqlər, təhqiqata və ibtidai istintaqa prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorlar, habelə məhkəmə nəzarəti funksiyalarını həyata keçirən hakimlər öz vəzifələrini yerinə yetirərkən müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzanı icra edən müəssisələrə baş çəkə bilərlər.

Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) maneəsiz və əvvəlcədən xəbərdarlıq etmədən cəzaçəkmə müəssisələrinə daxil ola, orada saxlanan şəxslərlə görüşüb təkbətək söhbət edə və onların həmin yerlərdə saxlanmasının qanuniliyini təsdiq edən sənədlərlə tanış ola bilər.

Kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri və məəcəldə göstərilən digər şəxslərin müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzanı icra edən müəssisələrə baş çəkmələri yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi hallarda və qaydada həyata keçirilə bilər.

Müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ömürlük azadlıqdan məhrumetmə növündə cəzanı icra edən müəssisələrə daxilolma qaydasını müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir.

“Vəkillərin məhkumlarla görüşməsi problemdir”

Vəkil Akif Əlizadə qeyd edir ki, hazırda məhkumlarla onların yaxınları arasında görüşün baş tutmasında heç bir problem yoxdur: “Bu gün təkcə vəkillərin məhkumlarla görüşməsi problemdir. Mən hazırda iki məhbusla mütəmadi görüşürəm. Təxminən 3 ay əvvəl məhkumla görüşə getmişdim. Amma mənə dedilər ki, gərək Penitensiar Xidmətdən icazə alasan. Bu da qanunsuzdur. Heç bir yerdə yazılmayıb ki, vəkil maraqlarını müdafiə elədiyi şəxslə görüşmək üçün Penitensiar Xidmətdən icazə almalıdır. Keçmiş xidmət rəisi Aydın Qasımovdan qalan bir yazılı əmrdir ki, vəkil hüquqlarını qoruduğu şəxslə görüşə gələn zaman xidmətin icazəsini almalıdır. Bu, absurd bir işdir”.

“Müstəntiq, yaxud prokuror müəyyən edir”

Ədliyyə Nazirliyinin insan haqları və ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin rəhbəri Faiq Qurbanov “Media forum”a açıqlamasında deyib ki, istintaq təcridxanalarında saxlanan adamlarla görüşmək üçün müvafiq icazənin verilməsi təcridxana rəhbərliyinin səlahiyyətlərinə aid deyil: “İcazəni işi aparan müvafiq orqan verir. Bu məsələ Cinayət-Prosessual Məcəllə ilə tənzimlənir. Cəzaçəkmə müəssisələrində saxlananların statusu istintaq təcridxanalarında saxlananların statusundan tam fərqlidir. İstintaq təcridxanasında saxlanan şəxslə ailəsinin, yaxınlarının görüşü istintaq orqanlarının icazəsi ilə ola bilər. Əgər istintaq orqanı görüşə icazə verməsə, təcridxana rəhbərliyi görüş üçün şərait yarada bilməz. Burada vəkil istisna halıdır, o, saxlanan şəxslə görüşə bilər. Bu məsələ də prosessual qaydada tənzimlənir”.

Cinayət-Prosessual Məcəllənin həbsdə saxlanma yeri müdiriyyətinin vəzifələrini müəyyənləşdirən 161-ci maddəsinə

gəlincə, Faiq Qurbanov qeyd edib ki, təcridxana rəisi istintaq orqanlarının icazə verdiyi görüş üçün şərait yaratmalıdır: “Əgər istintaq orqanı saxlanan şəxslə yaxınlarının görüşünə icazə verirsə, rəisin vəzifəsi bu görüşü layiqli təşkil etməkdir. Keçmiş 1 sayılı Bayıl İstintaq Təcridxanasında şərait o qədər də yüksək deyildi”.

Şöbə rəisi onu da bildirib ki, görüşə icazə verilmiş saxlanan şəxsin qohumları ilə daha yaxın təması mümkün deyil: “Onlar şüşə arxasından danışırlar. Təhlükəsizlik və digər hallarla bağlı olaraq yaxından görüşə icazə verilmir”.

Faiq Qurbanov əlavə edib ki, istintaq təcridxanasında saxlanan şəxslə görüşə istənilən halda istintaq orqanları icazə verir: “Burada saxlanan adama qarşı hansı ittihamın irəli sürülməsinin heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Müstəntiq, yaxud prokuror müəyyən edir, əsaslandırır ki, görüş olar, ya yox”.

Keçmiş məhbusun dedikləri

3 ilə yaxın həbsdə olmuş satirik yazar Mirzə Sakitin sözlərinə görə, yalnız birinci instansiya məhkəməsi bitdikdən sonra ailəsi ilə görüşə bilib: “Bu, Bayıl təcridxanasında olmuşdu. Məhkəmə prosesi gedən zaman ailə üzvlərim məhkəməyə, müstəntiqə, prokurora müraciət eləsələr də, görüşə icazə verməmişdilər. Yalnız məhkəmə bitdikdən sonra görüşə bildik, o da şüşə arxasından”.

Mirzə Sakitin sözlərinə görə, 10 sayılı Cəzaçəkmə Müəssisəsində olarkən ailəsi ilə rahat görüşə bilib: “Müəssisəyə gedəndən sonra iki həftə karantin dövrü olur. Bundan sonra isə həftədə bir dəfə ailə üzvlərimlə görüşməyə başladım. Mən yüngül rejimli cəzaçəkmə müəssisəsində həbsdə idim və qanunla bu rejimdə olanlara həftədə bir dəfə qısamüddətli, üç aydan bir isə uzunmüddətli görüşlərə icazə verilirdi. Amma mən orada olan müddətdə uzunmüddətli görüş imkanından

istifadə eləmədim. Bu hüquqdan istifadə eləmək istəyənlər üçün şərait yaradılırdı”.

Satirik yazar qeyd edir ki, 14 sayılı Cəzaçəkmə Müəssisəsində olarkən hər dəfə ailə üzvləri ilə görüş olarkən onlara nəzarət edilirdi: “Halbuki belə nəzarət olmamalıdır, məhbus öz ailə üzvü ilə sərbəst görüşməlidir. Amma mənə nəzarət olurdu, bu da sırf ondan ötrü idi ki, birdən nəsə yazıb bayıra göndərə bilərdim. Yadımdadır, bir dəfə görüşə gələ bilməyən balaca qızıma nəsə yazdım, nəzarətçilər onu əlimdən aldılar”.

Mirzə Sakit qeyd edib ki, 10 sayılı Cəzaçəkmə Müəssisəsində olarkən belə halla qarşılaşmayıb və heç bir nəzarət hiss etməyib.

Hazırda 17 sayılı Cəzaçəkmə Müəssisəsində saxlanan qardaşı, “Azadlıq” qəzetinin baş redaktoru Qənimət Zahidlə problemsiz görüşdüyünü deyən Mirzə Sakit orada hər bir məsələnin qanunauyğun şəkildə olduğunu deyib: “Qənimət istintaqı bitdikdən sonra, məhkəməyə hazırlıq dövrü zamanı həyat yoldaşı ilə görüşə bilmişdi”.

1 dekabr 2009-cu il

Mediaforum.az

BƏLƏDİYYƏNİN PARLAMENTƏ HESABATI: SUAL, ETİRAZ, İZAH, TƏKLİF...

Təsəvvür edin ki, Gədəbəyin ucqar bələdiyyəsi parlament qarşısında hesabat verməyə çağırılır... Bələdiyyə sədri, yaxud üzvləri hansı vəsait hesabına Bakıya – Milli Məclisə gəlib hesabat verəcəklər? Bunun gediş-gəliş, paytaxtda qalmaq, yemək xərci və başqa xərcləri var. Ucqar bələdiyyənin illik gəliri 500 manatı keçmir. Bu bələdiyyənin nə gəliri var ki, bir hesabatla görə bu qədər xərc çəksin?

Bələdiyyə üzvrə ekspert Vüqar Tofiqli belə deyir. O, bələdiyyələrin Milli Məclis qarşısında hesabat verməsi prosesinin başlayacağı təqdirdə çox belə problemin ortaya çıxacağını düşünür.

Referendumdakı dəyişikliyin soracağı

2009-cu il martın 18-də keçirilmiş referendumda konstitusiyaya edilən əlavə və dəyişikliklər bələdiyyələrin fəaliyyətini də əhatə etdi. Yeniliyə görə, bələdiyyələr öz fəaliyyətləri barədə Milli Məclisə hesabat verməlidir.

Lakin referendumdan xeyli müddət keçməsinə baxmayaraq bu dəyişikliyin icra mexanizmi qanunvericilikdə əksini tapmayıb – bələdiyyələrin parlament qarşısında nə vaxt, necə,

hansı dövriliklə hesabat verməsi məsələləri tənzimlənməyib. Bir sözlə, 2009-cu ilin yazında əsas qanuna qəbul edilən dəyişiklik hələ də “ölü norma” kimi qalır.

Əlavə yük və təkrarçılıq

Vüqar Tofiqli bələdiyyələrlə bağlı konstitusiya dəyişikliyi Milli Məclisin üzərinə qoyulan əlavə yük və təkrarçılıq kimi qiymətləndirir: “Azərbaycanda 1718 bələdiyyə var. Bu bələdiyyələrin hesabatlılığı hansı formada həyata keçiriləcək? Prosesə Milli Məclisdə kim nəzarət edəcək, proses zamanı müəyyən məqamlar ortaya çıxacaq, onları kim həll edəcək? Bu işi bilən kadrlar varmı?

Yaxud Milli Məclis nə üçün əlavə məsuliyyət yükü götürməlidir? Hər il bələdiyyələrlə dotasiya şəklində 3 milyon 500 min manat pul ayrılır. Son 4 ildə ardıcıl olaraq rəqəm dəyişmir. Azərbaycanın indiki gəlirləri müqabilində bu vəsait o qədər də böyük deyil. “Büdcə sistemi haqqında” qanunda birbaşa göstərilir ki, Maliyyə Nazirliyi büdcədən ayrılan vəsaitin hara xərclənməsi ilə bağlı istənilən qurumdan hesabat tələb edə bilər və bu hesabat da verilir. Konstitusiyaya edilən bu dəyişiklik sadəcə təkrarçılıqdır”.

Ekspert deyir ki, onsuz da bələdiyyələr inzibati nəzarət qaydasında Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Mərkəzinə, torpaqla bağlı proseslərdə (xüsusən də hərracla bağlı məsələlərdə) Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinə və Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinə, maliyyə məsələsində (dotasiyaların ayrılması ilə bağlı məqamlar) Maliyyə Nazirliyinə, vergi məsələləri ilə bağlı metodik tövsiyələrlə əlaqədar Vergilər Nazirliyinə, ümumi fəaliyyətlə bağlı Milli Məclisə, habelə mütəmadi olaraq yerli icra hakimiyyətlərinə hesabatlar verir.

Təxmini hesablamalara görə, il ərzində bir bələdiyyə müxtəlif dövlət və icra orqanlarına ayda 5 dəfə olmaqla üst-üstə 60-dək hesabat göndərməlidir. Deməli, bələdiyyə konkret iş görmək əvəzinə oturub hər həftəyə bir hesabat hazırlamalı və onu tələb olunan ünvanlara çatdırmalıdır. Bələdiyyə qulluqçularının əməkhaqqının və ştat cədvəli üzrə işçilərin sayının son illər xeyli azaldığını nəzərə alsaq, onda bu tələbin də kağız üzərində qalması ehtimalı çoxdur. Belə güman etmək olar ki, hesabatların göndərilməsində problem yaşana bilər”.

“Dünya təcrübəsində belə şey yoxdur”

Vüqar Tofiqlinin fikrincə, bələdiyyələrin fəaliyyətini hesabat tələb etməklə zəiflətmək istəyən qurumların əsas məqsədi bu orqanları daimi nəzarətdə saxlamaqdır: “Bütün bu tələblərin üzərinə seçicilərin də tələblərini gəlsək, bələdiyyələrin fəaliyyətini iflic vəziyyətə sala bilərik. Seçkili bir orqanın bu qədər instansiyaya hesabat verməsi heç dünya təcrübəsində də yoxdur”.

Bələdiyyə üzrə digər ekspert Rövşən Ağayev isə hesab edir ki, konstitusiyada edilən dəyişikliklərin çoxu diqqəti referendumun keçirilməsinə səbəb olan əsas dəyişiklikdən – bir şəxsin iki dəfədən artıq prezident seçilməsinə qoyulmuş qadağanın ləğvi – diqqəti yayındırmaq məqsədi daşıyır. Bu dəyişiklik Azərbaycanın götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərə, konvensiyalara ziddir. Azərbaycan 2001-ci ildə Avropa Şurasının Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasına qoşulub. Həmin xartiyada birbaşa göstərilir ki, bələdiyyələrə yalnız inzibati nəzarət ola bilər.

İnzibati nəzarətin mənası odur ki, bələdiyyə aktları qəbul olunanda o aktların milli qanunvericiliyə uyğunluğu yoxlansın. Azərbaycanda bu cür inzibati nəzarəti Ədliyyə Na-

zirliyi həyata keçirir. Türkiyədə, Şimali Avropa ölkələrinin bəzilərində bu səlahiyyət Daxili İşlər Nazirliyindədir. Xartiya bundan başqa nəzarəti istisna edir. Bizim konstitusiyamıza edilən dəyişiklik inzibati nəzarətdən artıq nəzarəti önə çəkir”.

Beynəlxalq ekspertin rəyi

2009-cu il referendumu ərəfəsində Avropa Şurasının Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresinin sədri Yan Mikallef konstitusiyanın 146-cı maddəsinə təklif edilən dəyişikliklərin Azərbaycanın 2001-ci ildə imzaladığı Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasının müddəaları ilə ziddiyyət təşkil etdiyini bildirmişdi. O demişdi ki, konstitusiyanın 146-cı maddəsinə təklif edilən dəyişikliklər hökumətin bələdiyyələrin fəaliyyətinə nəzarətini nəzərdə tutur, bu da ciddi narahatlıq və problemlər yaradır: “Biz Azərbaycan hakimiyətinin idarə sisteminə müdaxilə etmirik. Sadəcə, hökuməti xəbərdar edirik ki, Azərbaycanın Avropa Şurası qarşısında öhdəliyi var. Dövlət Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasını təsdiq edib və indi bu xartiyaya hörmətlə yanaşmalıdır”.

“Hökumət bunu gec başa düşdü”

Ekspert Rövşən Ağayev sual edir ki, təyinatları və statusu fərqli olan, lakin formalaşma prinsipi, fəlsəfəsi eyni olan bir orqan digəri qarşısında necə hesabat verə bilər: “Dünyada bir qayda olaraq icra orqanları seçkili orqanlar qarşısında hesabat verirlər, bir seçkili orqanın digəri qarşısında hesabat verməsi hüquqi baxımdan yanlış və qüsurludur. Təəssüf ki, hökumət bunu gec başa düşdü”.

“Milli Məclis prokurorluq deyil ki...”

Bələdiyyələrin Milli Məclis qarşısında dövlət büdcəsindən ayrılan dotasiyanın təyinatına görə xərclənməsi məqsədilə hesabat verməsi məsələsinə münasibət bildirən Rövşən Ağayev bunun da məntiqli və düzgün olmadığını deyib: “Məncə, bu, Azərbaycanda hüquqi nihilizmin pik nöqtəsidir. “Bələdiyyələrin fəaliyyətinə inzibati nəzarət haqqında”, eləcə də “Hesablama Palatası haqqında” qanunlar var. Bu qanunların hər ikisi imkan verir ki, dövlət hakimiyyət orqanları orada gətirilən arqumentlər səbəbindən bələdiyyələri yoxlasınlar.

“Bələdiyyələrin fəaliyyətinə inzibati nəzarət haqqında” qanuna görə, bələdiyyələr xərc öhdəlikləri yaradan aktlarla bağlı mütləq Ədliyyə Nazirliyinə məlumat verməlidir. Ədliyyə Nazirliyi aktlarda qanunsuzluqlar görərsə, Hesablama Palatasına və prokurorluq orqanlarına müraciət edə bilər. Milli Məclis prokurorluq orqanı deyil ki, hansısa bələdiyyədən düzgün bağlanmamış aktla, yaxud düzgün xərclənməyən dotasiya ilə bağlı hesabat istəsin və yaxud onu cəzalandırsın. Bununla bağlı səlahiyyətli orqanlar var və bugünkü qanunvericilik imkan verir ki, büdcə vəsaitlərini təyinatı uyğun sərf etməmiş qurumları, eləcə də bələdiyyələri cəzalandırsın”.

Rövşən Ağayev onu da istisna etmir ki, konstitusiyaya edilən bu dəyişiklikdən sui-istifadə edənlər olacaq: “Bu, bulaıq suda balıq tutmağa bərabərdir. Kimi istəməyəcəklərsə, onun barəsində məlumatlar toplayacaq və şikayətlər edəcəklər, sonra da Milli Məclisə göndərəcəklər. Bu, hüququn fəlsəfəsinə ziddir. İstəməzdim ki, Milli Məclis belə absurd qanun layihələri hazırlamaqla beynəlxalq təşkilatları bizə güldürsün”.

Gürcüstan bələdiyyəsi ilə müqayisə

Hazırda bələdiyyənin düşdüyü durumu necə təsvir etmək olar? Rövsən Ağayev vurğulayır ki, bu gün Azərbaycanda bələdiyyə tamamilə səlahiyyətsiz və maliyyəsiz durumdadır: “Sadəcə müqayisə üçün deyirəm. Gürcüstan bələdiyyələrinin büdcə xərcləri Azərbaycan bələdiyyələrinin büdcə xərclərindən 14 dəfə çoxdur. Azərbaycan bələdiyyəsi pis durumdadır. Bələdiyyə hansısa icra orqanları üçün əlavə şöbə rolunu oynayır. Məsələn, rayonda yaşıllıqlar salınır və bələdiyyə sədrinə, onun müavinlərinə tapşırılır ki, həmin ərazini becərsin. Yaxud insanları kütləvi şəkildə seçkiyə cəlb etmək lazımdırsa, bu zaman bələdiyyələrdən, onların üzvlərindən istifadə olunur. Bu heç də bələdiyyələrin öz günahı deyil. Onları bu günə qoyan ali dövlət hakimiyyət orqanlarıdır ki, yerli təşəbbüslərin çiçəklənməsindən qorxurlar”.

Ekspert güman edir ki, konstitusiyaya edilən bu dəyişikliklə bağlı hər hansı mexanizm hazırlamaq mümkün olmayacaq: “Avropa Şurası hələ referendum ərəfəsində də demişdi ki, bələdiyyələrlə bağlı istənilən dəyişiklik edəndə qurumun Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi ilə razılaşdırılmalıdır. Güman edirəm ki, Milli Məclisdə hazırlanan qanun layihəsi Avropa Şurasına göndəriləcək, lakin alacağı rəy mənfi olacaq. Uzun müddət keçəcək və məlum olacaq ki, bu dəyişiklik heç də lazım deyilmiş”.

Bələdiyyə sədri:

“Heç bir mənfi təsiri yoxdur”

Ancaq Yasamal bələdiyyəsi sədrinin müavini Əli Əkbərli fərqli düşünür. O, konstitusiya dəyişikliyinə bələdiyyələrin fəaliyyətinə heç bir mənfi təsirinə olmayacağını bildirir: “Bir çox bələdiyyənin öz fəaliyyətində qanun pozuntusuna yol

verdiyi üzə çıxıb. Onların məsuliyyətinin artırılması üçün bu dəyişikliklər edildi”.

Bələdiyyələrin Milli Məclis qarşısında hesabat verməsinin mexanizminin indiyə qədər hazır olmamasından narahatçılıq ifadə edən Əli Əkbərli həm pis, həm də yaxşı fəaliyyət göstərən bələdiyyələrin parlament qarşısına çıxmasını mümkün hesab edir: “İki cür nəzarət var. Bunlardan biri inzibati nəzarət, digəri ictimai nəzarətdir. İnzibati nəzarəti Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Mərkəzi həyata keçirir, ictimai nəzarəti isə seçicilər. Seçicilər bələdiyyənin büdcəsi, fəaliyyəti barədə məlumat ala, sorğu verə, büdcənin hara xərclənməsini soruşa bilərlər. Bələdiyyə qurumları bu sorğulara cavab verməyə borcludurlar”.

“Elə bələdiyyə olacaq ki...”

Yasamal bələdiyyəsi sədrinin müavini bələdiyyələrin parlament qarşısında hesabatlılığının mahiyyəti haqqında fikir bildirmir: “Bu barədə qanun qəbul edilməyib, ona görə də dəqiq nəşə söyləmək mümkün deyil. Milli Məclisə hesabat vermək müstəsna hallarda olacaq. Həm də bu hesabat Bələdiyyələrlə İş Mərkəzinə verilən məlumat xarakterli hesabat olmayacaq. İnanıram ki, Azərbaycanda elə bələdiyyə olacaq ki, heç vaxt Milli Məclis qarşısında hesabat verməyəcək. Öz fəaliyyətini normal qurursa, seçicilər qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirirsə, onun deputatlar qarşısına çıxmasına ehtiyac olmayacaq. Amma o da realıqdır ki, bəzi bələdiyyələr öz işini qura bilmir, seçicilər bələdiyyə üzvlərindən, onların fəaliyyətindən narazıdırlar. Belə halların qarşısını almaq məqsədilə Milli Məclis qarşısında hesabat vermək mümkündür”.

Bir seçkili orqanın digər seçkili orqan qarşısında hesabat verməsi məsələsinə gəlincə, Əli Əkbərli deyir ki, bələdiyyələrin parlament qarşısında hesabat verməsi elə seçicilər qarşısında hesabat verməsinə bərabərdir.

“Yenilik inzibati xarakter daşımır”

Milli Məclisin regional məsələlər komitəsinin üzvü Tahir Rzayev də deyir ki, 2009-cu ildə qəbul edilən konstitusiyaya dəyişikliyi heç də doğru başa düşülmür: “Konstitusiyaya edilən bu dəyişikliyin məqsədi bələdiyyələrin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, məsuliyyətinin artırılması ilə əlaqədardır. Bir çoxları düşünür ki, bu dəyişiklik inzibati xarakter daşıyır, bələdiyyələr Milli Məclis qarşısında hesabat verərkən onların hüquqları pozulacaq”.

Tahir Rzayevin sözlərinə görə, bu yenilik heç bir inzibati xarakter daşımır: “Dəyişikliyin əsas xarakteri ondan ibarətdir ki, bütün 1718 bələdiyyə eyni zamanda Milli Məclis qarşısında hesabat verməyəcək. Yalnız o bələdiyyə hesabat verəcək ki, dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin xərclənməsində qanunsuzluğa yol verib. Yəni bələdiyyə parlament qarşısında digər fəaliyyəti barədə hesabat verməyəcək. Nə üçün məhz dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitə görə bələdiyyə hesabat verməlidir? Ona görə ki, parlament büdcəni müzakirə edib özü də təsdiqləyirsə, həmin büdcənin necə xərclənməsini yoxlamaq da onun borcudur. Yəni dövlət büdcəsi necə xərclənir”.

Deputat xatırladır ki, Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Mərkəzi yerli özünüidarətmə qurumlarının fəaliyyətinə inzibati nəzarəti yerinə yetirir: “Konstitusiyaya edilən əsas dəyişiklikdən də görünür ki, bələdiyyələr öz səlahiyyətlərini həyata keçirməkdə müstəqildirlər. Eyni zamanda bələdiyyələrin öz səlahiyyətlərini müstəqil həyata keçirməsi Azərbaycan dövlətinin suverenliyinə xələl gətirə bilməz”.

Qanun layihəsi hazırdır

Bələdiyyələrin parlament qarşısında hesabatına yönələn qanunun qəbul edilməməsinə gəlincə, Tahir Rzayev belə bir qanun layihəsinin komitədə hazırlandığını bildirib: “Bələdiyyələrin Milli Məclis qarşısında hesabat verməsi haqqında” qanun layihəsi hazırdır və parlamentin payız sessiyasının gündəliyinə daxil edilib. Qanun layihəsi üzərində işçi qrup səviyyəsində iş gedib. Müəyyən ekspertizalardan keçirilib. Payızda layihə komitənin iclasında dəyərləndiriləcək və plenar iclasa çıxarılaçaq”.

Deputat layihədə bələdiyyələrin verəcəyi hesabatın hansı xarakter daşması, qanunun mahiyyətinin nə olması, əhəmiyyəti və texnologiyası haqqında danışıldığını deyir: “Ölkədə 1718 bələdiyyə var. Qanunda da göstərilir ki, bələdiyyələrin heç də hamısı hesabat verməyəcək. Nəzərdə tutulur ki, hansısa bələdiyyədə qanunvericiliyin pozulması varsa, onlar dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaiti düzgün sərf etməyibsə, həmin bələdiyyənin məsələsi Milli Məclis qarşısında qaldırılır və bələdiyyə hesabat üçün parlamentə çağırılır. Ola bilər ki, bir il ərzində cəmi beş bələdiyyənin hesabatı dinlənilsin. Hər xırda məsələdən ötrü də hesabat verilməsi tələb edilə bilməz. Yalnız köklü, böyük problem olanda bələdiyyə Milli Məclisə çağırılmalıdır. Hətta ən yaxşı çalışan bələdiyyənin də hesabat üçün Milli Məclisə çağırılması mümkündür. Bu, həmin bələdiyyənin iş təcrübəsinin digərlərinə nümayiş etdirilməsi məqsədi daşıyır”.

Seçicilərdən asılı məsələ

Hansı əsasla Milli Məclis bələdiyyələri hesabat verməyə dəvət edəcək? Tahir Rzayev deyir ki, bu, seçicilərdən gələn şikayət və məktublar əsasında olacaq: “Bu, seçicilərdən asılı

məsələdir. Qanunda da var ki, seçicilərin 25 faizi bələdiyyələrə etimadsızlıq göstərərsə, həmin bələdiyyənin fəaliyyətinə xitam verilə bilər. Milli Məclisin belə bir səlahiyyəti yoxdur ki, yerlərdə təftişlər aparsın, kimin necə işləməsini araşdırsın”.

“Bələdiyyələrin Milli Məclis qarşısında hesabat verməsi haqqında” qanun layihəsində müəyyən qanunsuzluqlara yol verən bələdiyyələrlə bağlı nə inzibati, nə də cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur: “Hənsisa bələdiyyədə aşkarlanan qanunsuzluqla bağlı məsələ yenə də seçicilərin ixtiyarına buraxılır. Qanun layihəsində qanunsuzluğun dərəcəsi müddəası var. Orada qeyd olunur ki, seçicilər toplaşaraq həmin bələdiyyə üzvlərinə etimadsızlıq göstərə bilərlər. Eyni zamanda köklü problemlərlə bağlı Milli Məclis müvafiq orqanlara hər hansı tədbir görülməsi üçün tövsiyə verə bilər. Parlament birdən-birə hənsisa bələdiyyənin buraxılması göstərişini verə bilməz”.

Təklif: “bir pəncərə” sistemi

Bələdiyyə üzrə ekspert Vüqar Tofiqli təklif edir ki, bələdiyyələrin hesabat sistemi mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılsın (“bir pəncərə” sistemi üzrə) və proses Ədliyyə Nazirliyinə tapşırılsın: “Birincisi, bu nazirliyin müvafiq strukturu artıq xeyli vaxtdır ki, fəaliyyətdədir və müəyyən təcrübə qazanıb. Həm də bələdiyyələrlə sıx iş təcrübəsi var. Bələdiyyələrin dövlət reyestrini məhz bu nazirliyin tərkibində fəaliyyət göstərən qurumların səlahiyyətlərinə aid etmək olar. Habelə nazirliyin regional bölmələri fəaliyyətdədir. Bununla ümumi prosesə nəzarət mərkəzləşər, hesabat forması bir qaydada hazırlanar və bələdiyyə 60 hesabat əvəzinə maksimum iki hesabat hazırlayıb mərkəzə göndərər. İnformasiyalar da qurumun mərkəzi məlumat bazasında toplandığından hər bir dövlət

orqanı üçün də bu informasiyanı əldə etməkdə heç bir problem yaşanmaz”.

Ekspert bununla Azərbaycanın bələdiyyə sisteminin qarşılaşdığı problemin birinin azalacağını bildirir: “Milli Məclisin qanunverici orqan olaraq hər hansı məlumat toplamaq və ya hər hansı məsuliyyət yükünü üzərinə götürməklə deyil, məhz bələdiyyə qanunvericiliyindəki çoxsaylı boşluqların aradan qaldırılması ilə məşğul olması ümumi işin xeyrinə olardı. Onda həqiqətən bələdiyyələr demokratiya yolunda növbəti inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş olacaq”.

29 oktyabr 2010-cu il
Mediaforum.az

BƏLƏDİYYƏNİN TƏHSİL SƏLAHİYYƏTİ NİYƏ İŞLƏK DEYİL?

Azərbaycanda bələdiyyələrin təhsil müəssisələri ilə bağlı müəyyən səlahiyyətləri var. Bu məsələ “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunun 4-cü maddəsində təsbit olunur. Həmin səlahiyyətlər reallıqda özünü doğruldurmu? Bu gün təhsilimizdə bələdiyyələrin rolu nədən ibarətdir? Qanunlar nə deyir? Praktika nəyi göstərir?

Top hədiyyə olunan məktəb və Hüsənli bələdiyyəsi

Tərtər rayonunun Hüsənli kəndində iki təhsil müəssisəsi var: orta məktəb və uşaq bağçası. Uşaq bağçasında məcburi köçkünlər məskunlaşıb, o səbəbdən bağça fəaliyyət göstərmir.

Kənd cəbhə xəttində yerləşir. 1971-ci ildə inşa olunan orta məktəb binası müharibə vaxtı ayrı-ayrı vaxtlarda iki dəfə hospitala çevrilib. Hazırda məktəbdə 384 şagird təhsil alır və 42 müəllim onlara elm öyrədir.

Bu məlumatları “Media forum” saytına kənd məktəbinin direktoru Cümşüd Həsənov verib. Saytın əməkdaşı ona təhsil müəssisəsi ilə bələdiyyənin hər hansı təmasının olub-olmama-

sı haqda sual verib. Direktorun cavabı belə olub: “Desəm ki, bələdiyyənin bizə hər hansı köməkliyi dəymir, ağzım əyilər. Desəm ki, yox, köməkliyi var, yenə də ağzım əyilər”.

Direktor məktəbin vəziyyətindən çox kənd bələdiyyəsinin ağır durumda olmasını qabardır: “Hüsənli cəbhə bölgəsində olduğundan burada kənd təsərrüfatı elə də yüksək səviyyədə deyil. Elə bu səbəbdən bələdiyyənin də vəziyyəti yaxşı hesab olunmur. Vergilərin yığılmasında bələdiyyənin çox çətinliyi var. Amma əvvəlki illərdə bələdiyyənin birinci siniflərin ilk dərs günü 10 ədəd çanta almasını, yaxud 2009-2010-cu tədris ilində məktəbdə voleybol yarışı keçirməsini, qalib komandaya top hədiyyə eləməsini nümunə çəkə bilərəm. Yaxud məktəbin təmiri zamanı bələdiyyə sədrindən bir maşın qum gətirilməsini xahiş etmişik, o da yerinə yetirib. Bələdiyyə məktəbə bu cür əl tutur”.

Cümşüd Həsənovun sözlərinə görə, məktəbdən hospital kimi istifadə edilərkən bina çox yararsız vəziyyətə düşübmüş: “1999-2000-ci illərdə Dünya Bankının hesabına bizim rayonun kəndlərində 15 məktəb binası əsaslı təmir olundu. Onlardan biri də Hüsənli kənd məktəbi idi. O vaxtdan da indiyə qədər müəllimlərin sayəsində və öz gücümə binanı salamat saxlaya bilmişəm. Uşaqlardan bir manat almadan. Hazırda məktəbin yeganə problemi qazanxana məsələsidir. 1999-cu ildə qurulub, su ilə işlədiyinə görə qazanxananın boruları çürüyüb və təmir etdirmək lazımdır”.

Direktor onu da vurğulayır ki, əgər bələdiyyənin imkanı olsa, mütləq məktəbə əl tutur: “Bələdiyyə sədri savadlı adamdır və təhsilə yüksək dəyər verir”.

Hüsənli bələdiyyəsinin sədri İlham Ağayev isə hazırda bələdiyyənin çox imkansız olduğunu deyir: “Bizim durumumuz elədir ki, qanunun təhsillə bağlı verdiyi səlahiyyətlərdən istifadə edə bilmirik. Çünki illik vergimizin 20-30 faizi güclə toplanır. Əgər imkan olsa, əlbəttə, yardım edərdik. Çünki təh-

sil bizim gələcəyimizdir. Onlara köməklik eləməliyik. Bir-iki dəfə cüzi yardımlarımız olub. Uşaqların idmana olan marağını yüksəltmək üçün yarışlar təşkil eləmişik, xırda hədiyyələr vermişik”.

Bələdiyyə sədri onu da vurğulayır ki, qonşu kənd bələdiyyələrinin vəziyyəti də Hüsənli bələdiyyəsinə bənzərdir: “Kənddə elə böyük mülk yoxdur ki, ondan əmlak vergisi tutasan. Hər kəs kənd evlərində yaşayır, buna isə əmlak vergisi düşmür. Qalır torpaq vergisi, onu da çətinliklə toplayırıq. Bələdiyyə torpaqlarının böyük hissəsi poliqondur, əsgərlər orada təlim keçirlər. Kənddə 137 məcburi köçkün ailəsi yaşayır, bu səbəbdən də vəziyyətimiz yaxşı deyil”.

Futbol yarışı təşkil olunan məktəb və Qaraçuxur bələdiyyəsi

Bakının Qaraçuxur qəsəbəsindəki 104 saylı orta məktəbin direktoru Kərəm Mehdiyev “Media forum”-a açıqlamasında qeyd edib ki, təzə seçilmiş bələdiyyə hələ tam formalaşmayıb: “Bələdiyyənin bir üzvü bizim məktəbin müəlliməsidir. Təzə bələdiyyə seçildikdən məktəbə heç bir yardımı olmayıb. Həm də bizim qəsəbə kasıb qəsəbələrdən biridir. Güman etmirəm ki, bələdiyyənin elə bir imkanı olsun. Amma müəyyən problemlərin həlli üçün bələdiyyəyə şifahi müraciət etmişik”.

Məktəb direktoru bundan əvvəlki bələdiyyənin məktəbə xeyli köməyi dəydiyini vurğulayıb: “Hasarın çəkilməsində yardımı toxunub. Futbol yarışı təşkil edib”.

Kərəm Mehdiyevin verdiyi məlumata görə, məktəb binası 1969-cu ildə inşa olunub. 2003-cü ildə Heydər Əliyev Fondu bir yeni korpus, Dünya Azərbaycanlılarının “Ümid” Təşkilatı isə daha bir korpus tikib. Hazırda 1868 şagirdin

təhsil aldığı, 220 müəllimin işlədiyi bu məktəb yenə də yer darısqallığı çəkir. Direktor deyir ki, məktəbin əsas korpusunun əsaslı təmir olunması Təhsil Nazirliyinin 2012-ci il planına daxil edilib.

Direktor hesab edir ki, həm bələdiyyə, həm də Təhsil Nazirliyi məktəbin maddi-texniki imkanları, problemləri ilə yaxından maraqlanmalıdır.

Qaraçuxur bələdiyyəsinin büdcə komissiyasının sədri İxdiyar Nəcəfovun sözlərinə görə, 2005-2007-ci illərdə 278 və 104 saylı məktəblərin təmirini həyata keçiriblər: “278 saylı məktəbin dam örtüyünü dəyişmişik, 104 saylı məktəbdə isə əsaslı təmir işi aparmışıq. İmkan olan vaxtlarda uşaq bağçalarına da yardımlar etmişik. Amma son iki-üç ildə belə bir imkanımız yoxdur”.

Komissiya sədri onu da əlavə edir ki, 2005-2007-ci illərdə həm dövlətin bələdiyyələrə ayırdığı dotasiya yüksək idi, həm də torpaq satışından yaxşı gəlir əldə olunurdu: “Buna görə də büdcəmizin vəziyyəti yaxşı idi. Əldə olunan gəlirləri əhalinin problemlərinə, eləcə də səlahiyyət daxilində olan işlərə yönəldə bilirdik”.

Hazırda gəlir əldə edə bilməmələrinin səbəblərindən danışan İxdiyar Nəcəfov vurğulayıb ki, bələdiyyənin büdcəsi əmlak, torpaq vergiləri və digər rüsumların toplanmasından formalaşır: “Bu vergiləri yığmağa çalışırıq. Lakin əhalinin bu vergi və rüsumları ödəməyə meyili çox zəifdir”.

Komissiya sədri hesab edir ki, təhsil müəssisələrinin binalarının təmir və təchizat işləri ilə hansı qurumun maliyyəsi yüksək, imkanları çoxdursa, o da məşğul olmalıdır.

“Hazırkı bələdiyyəni təhsilə yaxın buraxmaq olmaz”

Təhsil eksperti rəhbəri Etibar Əliyev hesab edir ki, hazırkı bələdiyyələrə təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinə müdaxilə etməyə imkan vermək düzgün deyil: “İndiki halda bələdiyyələrin təhsilə müdaxiləsi daha təhlükəlidir. Bu, Təhsil Nazirliyinin indiki mərkəzləşmiş idarə sisteminin tətbiq olunmasından da qat-qat təhlükəlidir. Bələdiyyələrin obrazı dəyişməsə, onların strukturlarında təhsillə bağlı hansısa ixtisaslaşmış şöbələr, bölmələr yaranmasa, təhsil sahəsinə müdaxilələri yalnız ziyan verə bilər”.

Ekspert hesab edir ki, ümumiyyətlə hazırda bələdiyyələrin təhsil problemi, onun məzmunu və strategiyası ilə bağlı heç bir imkanı yoxdur: “İndiki bələdiyyələrin büdcəsi o qədər azdır ki, onlar yalnız öz aparatlarını saxlamaq iqtidarındadırlar və bələdiyyələr təhsil müəssisələrinin saxlanması üçün heç bir yardım edə bilməzlər”.

Etibar Əliyev dünya praktikasında təhsil müəssisələrinin inkişafında bələdiyyələrin müstəsna rolunun olduğunu deyir: “Məsələn, Polşada, Braziliyada belədir. Bizimkilər bu təcrübələrə istinad etmək istəyirlər, amma bunu praktikada tətbiq etmək onlarlıq deyil. Qanunlar bir-biri ilə uzlaşmalıdır. “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunda təhsil məsələsinə toxunulsa da, “Təhsil haqqında” qanunda bələdiyyələrin təhsillə bağlı hər hansı səlahiyyətlərinin olduğu göstərilməyib. Ümumiyyətlə, “Təhsil haqqında” qanunda Təhsil Nazirliyinin təhsil müəssisələrinin saxlanması ilə bağlı hər hansı səlahiyyətinin olması da vurğulanmayıb. Qanunla Təhsil Nazirliyi yalnız ölkədəki təhsil siyasətini həyata keçirən qurumdur. Təhsil müəssisələrinin texniki məsələləri prezidentin fərman və sərəncamları, eləcə də Nazirlər Kabinetinin qərarları ilə tənzimlənir. “Təhsil haqqında” qanun, eləcə də “Bələdiyyələr

rin statusu haqqında” qanun bu fərman, sərəncam və qərarların kölgəsində qalır”.

2003-cü ilə qədər təhsil problemlərinin həll olunmasında Təhsil Nazirliyi ilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının müştərək iştirak etdiyini deyən Etibar Əliyev bir qurumun məktəb direktoru, yaxud bağça müdiri ilə bağlı təqdimat verdiyini, o birinin isə əmr imzaladığını xatırladı: “Amma 2003-cü ildə Təhsil Nazirliyinin gücü artırıldı və Bakı Şəhər Təhsil İdarəsi yaradıldı. Beləliklə də nazirlik üçün təhsilin məhiyyətinin, məzmununun əhəmiyyəti itdi. Misal üçün, Təhsil Nazirliyinin hesabatlarına fikir verək: hesabatın 80 faizdən çoxu məktəb binalarının tikintisinə, binaların əsaslı təmirinə, məktəblərin maddi-texniki bazalarının təmin olunmasına həsr edilib. Bu hesabatlarda təhsilin məzmunu, təhsil siyasəti axırıncı yeri tutur”.

Təhsil Nazirliyinin rəsmisi: “Bir şey eşitməmişəm”

Təhsil Nazirliyinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Bayram Hüseynzadə isə hesab edir ki, təhsil müəssisəsi binasının təmiri, onun maddi-texniki avadanlıqlarla təchiz olunması elə təhsil siyasətinin bir hissəsidir: “Məktəbin maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılması tədris prosesinə müsbət təsir edən amillərdən biridir”.

Nazirlik rəsmisi onu da qeyd edir ki, bu gün bələdiyyələrin təhsil müəssisələri ilə bağlı hər hansı bir tədbiri həyata keçirməsi çox cüzi səviyyədədir: “Məktəblə bələdiyyənin əlaqəsi o qədər də hiss olunacaq səviyyədə deyil. Hökumət dövlət müəssisələri ilə bağlı nə lazımdırsa edir. Bələdiyyələr, imkanlı şəxslər ianələr yolu ilə məktəbə hər hansı yardım, köməklik edə bilirlər. Misal üçün, Heydər Əliyev Fondu bu günə kimi 300 məktəb tikdirib. Müxtəlif şirkətlər, imkanlı şəxslər də var

ki, təhsil müəssisələri ilə bağlı nəşə edir. Amma bələdiyyələrin nəşə eləməsi barədə bir şey eşitməmişəm.

Təhsil müəssisələri dövlətin müəssisələrində və onlarla bağlı hər hansı problem yaranırsa, onu nazirlik həll edir. Bunu isə dövlətin vəsaiti ilə həyata keçirir. Bələdiyyələr yalnız hansısa məktəb binasının tikintisi, təmiri ilə bağlı köməklik edə bilər. Təhsil müəssisələri ilə bağlı hər hansı problem yaranarsa, bunu ilk növbədə nazirlik həll etməlidir. Hər il dövlət bunun üçün vəsait ayırır. Dünyanın başqa yerlərində ona görə bələdiyyələr, iş adamları bu sahəyə yardım edir ki, məktəb, təhsil müəssisələri diqqətdə qalsınlar. Çünki dövlətin tam imkanı yoxdur ki, bütün təhsil müəssisələrini eyni səviyyədə saxlasın – həm məktəb binası tam təmirli olsun, həm müəllimin maaşını versin, həm dərsliklər, həm də texniki avadanlıqlar sarıdan korluq olmasın”.

Subsidiarlıq prinsipi

Bələdiyyə üzrə ekspert Rövşən Ağayev isə deyir ki, yerli qanunvericilikdə bələdiyyənin təhsil sistemindəki rolu ilə bağlı müddəalar çox bəsitdir. Onun sözlərinə görə, Avropa Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasının 4.3-cü maddəsində subsidiarlıq adlı prinsip nəzərdə tutulur: “Bu prinsipin mahiyyəti odur ki, bir qayda olaraq yerli əhəmiyyətli məsələlər vətəndaşlara ən yaxın olan hakimiyyət orqanlarına verilməlidir. Bu gün inkişaf eləmiş ölkələrdə lokal miqyaslı təhsil məsələləri yerli məsələ hesab olunur. Söhbət məktəbəqədər və orta təhsil müəssisələrinin saxlanması, fəaliyyətlərinin təmin olunmasından gedir. Ola bilər ki, iri bələdiyyələr peşə məktəblərinə hər hansı dəstək versinlər.

Avropa Yerli Özünüidarəetmə Xartiyasının standartlarına görə, məktəbəqədər və orta təhsil müəssisələri məsələləri lo-

kal hesab olunur. Bu məsələləri bizdə təhsil sahəsində çalışanların heç biri bilmir və heç bilmək də istəmir. Yerli özünüidarənin təhsil müəssisələrində funksiya daşması o deməkdir ki, Azərbaycanda əks-mərkəzləşmə konsepsiyası olmalıdır. Bizim siyasi hakimiyyətimiz isə daha çox mərkəzləşməyə meyllidir”.

Rövşən Ağayev deyir ki, Moldova, Qırğızıstan kimi ölkələrin əks-mərkəzləşmə adlı konsepsiyası var və bu sənəddə təhsil sistemində əks-mərkəzləşmə və yerli özünüidarəetmənin rolu ilə bağlı dövlətin funksiyaları, vəzifələri, hədəfləri müəyyənləşdirilib: “Azərbaycanda isə belə bir sənəd yoxdur və üfüqdə də görünmür.

Avropa Şurasının 2000-ci ildə qəbul etdiyi 79 saylı “Subsidiarlığın praktikada tətbiqi” adlı tövsiyə sənədi var. Bu sənəddə göstərilir ki, bələdiyyələrlə verilən səlahiyyətlər mütləq sahə sənədlərində öz əksini tapmalıdır. “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunda təhsil müəssisələrinin adı çəkilirsə, müvafiq sahə qanununda, yəni “Təhsil haqqında” qanunda bələdiyyələrin hansı funksiyaları daşmalı olduğu dəqiq şəkildə göstərməlidir. Bizim “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunumuz beynəlxalq standartlara cavab vermir. Əslində inkişaf eləmiş ölkələrin bu qəbildən olan qanunlarında səlahiyyətlər və funksiyalar bölgüsü ayrıca verilir.

Rusca bu sözlər daha aydın məna kəsb edir: “polnomoçiya” və “kompetensiya”. Azərbaycanca bu sözlərin yalnız bir tərcüməsi işləkdir: “səlahiyyət”. Amma bunun bir tərcüməsi də “vəzifələr” ola bilər. Məsələn, bələdiyyələr təhsil müəssisələrinin təmir olunmasına, təsərrüfat işlərinin görülməsinə, onun yanacaqla təmin olunmasına cavabdeh ola bilərlər və bunlar qanunda dəqiq qeyd oluna bilər”.

“Dövlət proqramlarından əlavə” nə deməkdir?

Ekspert hesab edir ki, “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunun 4-cü maddəsi işlək deyil: “Maddəni diqqətlə oxusaq, orada “bələdiyyə filan-filan işləri görə bilər” ifadəsinə rast gələ bilərik. Daha sonra belə ifadə də var: “Dövlət proqramlarından əlavə”. Yəni bələdiyyə təhsil müəssisələrində yalnız təhsillə bağlı qəbul edilən dövlət proqramlarında nəzərdə tutulmayan işləri görə bilər. Bələdiyyə hansısa iş əl qoyanda dövlət, yaxud müvafiq qurum deyir ki, biz bunu özümüz görürük.

Orta məktəblərin informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təmin olunmasına dair dövlət proqramı var və bunu dövlət özü həyata keçirir. Məktəb binasının təmiri, tikintisi ilə bağlı dövlət proqramı var və bu işi də dövlət özü görmüş olur. Əslində bələdiyyə hansısa məktəb binasını təmir eləmiş olsa, yaxud bina tıxsə, qanunvericiliyin tələblərini pozmuş olur. Çünki qanunda göstərilir ki, bələdiyyə “dövlət proqramlarından əlavə” hansısa işi görə bilər. Amma bu sadaladıqlarımız dövlət proqramı ilə həyata keçirilir. Hazırda bununla bağlı xəotik vəziyyət yaranıb”.

Rövşən Ağayev deyir ki, “Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunun 4-cü maddəsinin işləməsi üçün səlahiyyət və vəzifələr dəqiqləşməlidir: “Avropa Xartiyasına görə, dövlətin bələdiyyələrə verdiyi səlahiyyətlər mütləq maliyyə təminatı ilə müşayiət olunmalıdır. Bələdiyyələr üçün maliyyə təminatı ayrılmalıysa, həmin səlahiyyətlər verilməmiş hesab olunur. Bu, sadəcə formal mexanizm olur. Belə nəticə çıxır ki, dövlət görüntü xətrinə səlahiyyət müəyyən edib, amma nə vəzifələri müəyyən edib, nə də onun icrası üçün lazım olan maliyyə vəsaitlərinin həcmi hesablayıb bələdiyyələrə verib.

Beynəlxalq təcrübədə belədir: məktəbəqədər və orta təhsil müəssisələrinin tədris fəaliyyəti ilə dövlət məşğul olur, la-

kin kollokviumların tətbiqi, tədrisin təşkilinə nəzarət, təhsilin keyfiyyəti və sair işləri dövlət, yaxud dövlət adından çıxış edən direktorlar həyata keçirilər. Yəni direktor əlinə çəkilir alıb məktəbin hansısa mismarının düşməsi qayğısına qalmır. Bələdiyyə isə məktəbəqədər və orta təhsil müəssisələrinin təsərrüfatla bağlı bütün məsuliyyətini özü daşıyır. Müəyyən olunan normativlərə görə, dövlətin büdcəsindən pul ayrılır və həmin normativlərlə bələdiyyə o işləri həyata keçirir.

Məsələ bu qədər bəsitdir. Bunun ən böyük üstünlüyü odur ki, hakimiyyətin vətəndaşa yaxınlaşması maliyyənin də vətəndaşa yaxınlaşması deməkdir. Bir var Təhsil Nazirliyi məktəb binasının təmiri üçün vəsait ayıra. Belədə valideyn heç bilmir ki, misal üçün, məktəbin yanacağına nə qədər pul xərclənir. Bir də var vətəndaş artıq bilir ki, onun övladının təhsil aldığı məktəbin təmiri üçün nə qədər vəsait sərf olunacaq. Qanunvericiliyə görə, bələdiyyə büdcəsi vətəndaşın iştirakı ilə təsdiqlənməlidir”.

*30 noyabr 2010-cu il
Mediaforum.az*

BƏLƏDİYYƏ SƏDRlərİNİ HƏBSƏ NƏ APARIR?

İkinci dəfədir Baş Prokuror yanında Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsi Səbail bələdiyyəsinin sədrini həbs edir. İlk həbs 2009-cu ilin iyun ayında baş vermişdi. O zaman bələdiyyə sədri Əhməd Hüseynov barəsində Cinayət Məcələsinin 309.1 (vəzifə səlahiyyətlərini aşma) və 313-cü (vəzifə saxtakarlığı) maddələri üzrə cinayət işi açılmışdı.

1947-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasında anadan olmuş, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin tarix fakültəsinin və SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin Milis Akademiyasının məzunu, Qarabağ müharibəsi veteranı, Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvü Əhməd Hüseynov və korrupsiya cinayətlərində ittiham olunan digər şəxslərdən Bakı şəhər sakini Mirsahib Məcidov şikayət etmiş, rəsmi açıqlamaya görə, aparılmış araşdırmada xidməti səlahiyyətlərdən kənara çıxan hərəkətlər etməklə fiziki şəxslərin, eləcə də dövlətin qanunla qorunan mənafelərinə mühüm zərər vurma və vəzifə saxtakarlığı faktları aşkara çıxarılmışdı.

İkinci həbs isə 2011-ci il martın 31-də baş verib. Almas Xəlilov və Arif Şamilov martın 28-də Baş Prokurorluğun "Qaynar xətt"inin əlaqə mərkəzinə müraciət edərək Səbail rayonu ərazisində torpaq sahəsi ilə təmin edilmələri barədə məhkəmə qətnaməsi qəbul edildiyi halda Səbail bələdiyyəsinin sədri

Mübariz İbrahimovun bələdiyyənin hüquqşünası Arif Əlizadə və Ərazi Tikinti Torpaq Komissiyasının sədr müavini Cavid Həsənov vasitəsilə fərdi yaşayış evinin tikintisi üçün 0,06 hektar torpaq sahəsi ayrılmasına görə onların hər birindən 5 min manat məbləğində rüşvət istədiyini, sonradan ümumilikdə 8 min manata razılaştığını bildiriblər.

Müraciətin araşdırılması ilə əlaqədar martın 29-da Baş Prokuror yanında Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə İdarəsinin əməkdaşları Səbail bələdiyyəsinin yerləşdiyi ünvana gəliblər və şikayətçilər bələdiyyə binasından çıxdıqdan dərhal sonra binaya baxış keçirərək prokurorluq orqanlarına müraciət üzrə protokolla rəsmiləşdirilmiş seriya və nömrələri eynilik təşkil edən 100 və 50 manatlıq əsginazlardan ibarət 8 min manat məbləğində pulu aşkar edərək götürüblər.

Toplanmış materiallar əsasında martın 29-da Səbail bələdiyyəsinin vəzifəli şəxsləri barəsində Cinayət Məcəlləsinin 311.3.1 və 311.3.3-cü (qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin külli miqdarda rüşvət alması) maddələri ilə cinayət işi başlanıb.

Rəsmi məlumatla görə, araşdırmalarla həmçinin müəyyən edilib ki, Mübariz İbrahimov bələdiyyə sədri vəzifəsində işləyərkən Səbail Rayon Məhkəmə Qərarlarının İcrası Şöbəsinin dəfələri etdiyi xəbərdarlıqlara baxmayaraq Səbail Rayon Məhkəməsinin həmin bələdiyyənin üzərinə Almas Xəlilov və Arif Şamilova fərdi yaşayış evinin tikintisi üçün müəyyən olunmuş qaydada torpaq sahəsinin ayrılması vəzifəsinin qoyulması barədə qanuni qüvvəyə minmiş 3 iyul 2007-ci il qətnaməsini qərəzli olaraq icra etməyib.

Törətdiyi cinayət əməllərinə görə Cavid Həsənov və Arif Əlizadə Cinayət Məcəlləsinin 311.3.1 və 311.3.3-cü maddələri, Mübariz İbrahimov isə həmçinin vəzifəli şəxsin məhkəmə qərarını icra etməməsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan 306.2-ci maddəsi ilə həbs ediliblər.

Bir bələdiyyənin sədrləri haqqında cinayət işi qaldırılması təsadüfdür mü? Ümumiyyətlə, bəzələrində cinayət işi qaldırılan bələdiyyələri nə birləşdirir?

Ekspertin təklifi

Bələdiyyə eksperti Vüqar Tofiqli “Media forum” saytına açıqlamasında bələdiyyə sədrlərinin, yaxud bələdiyyədə çalışan səlahiyyətlilərin həbsi məsələsinin ümumiləşdirilməsini təklif edib: “Təkcə Səbail bələdiyyəsi deyil, digər bələdiyyələrdə də eyni motivli həbslər olub. Bəs bu proses nədən xəbər verir? Əhalinin daha çox təmasda olduğu orqan bələdiyyələrdir. Əsas maraqlı cəhət odur ki, cinayət işlərinin açılması, həbs olunmalar, ümumiyyətlə neqativ hallar daha çox torpaq işlərinə görə baş verib. Əhali torpaq əldə etmək istəyir və bu da təbiiidir. Çünki insan torpağa bağlıdır. Hər vətəndaş onun necə əldə olunması, həm də daha çox əldə olunması yollarını axtarır. Əlbəttə ki, belə motivlərlə cinayət işlərinin olmaması üçün bələdiyyələrin özlərinin maarifləndirilməsi işləri aparılmalıdır, həm də əhalinin maarifləndirilməsi vacibdir”.

Ekspert onu da vurğulayıb ki, bu məsələdə şəffaflıq olmalıdır: “Yəni həm əhali, həm də bələdiyyə bilməlidir ki, hansı mərhələdə hansı addımı atmaq lazımdır. Prosesin asanlaşması üçün torpaqla bağlı məqamlar sadələşdirilməlidir. Ölkədə bir çox sahədə “bir pəncərə” sistemi tətbiq olunur. Hər hansı torpaq istəyən vətəndaş əvvəl Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reystri Xidmətinə müraciət edir, oradan cavab almaq üçün 21 gün gözləyir, daha sonra bələdiyyəyə üz tutur və oradan cavab almaq üçün 7 gün sərf olunur. Yəni torpaqla bağlı sənədlərin toplanması minimum 2 ay vaxt alır. Əhali isə obyektiv və subyektiv səbəblərdən bu prosesin çox qısa olmasını istəyir. Neqativ hallar da məhz həmin sürətlənmə məqamında orta-

lığa çıxır. Bunun qarşısını almaq üçün, yəni həm bələdiyyə-də, həm də digər orqanlarda neqativ halların olmaması üçün torpaq verilməsi prosesinə də “bir pəncərə” sistemini tətbiq etmək lazımdır”.

Vüqar Tofiqli qeyd edib ki, bu sistem tətbiq olunarsa, bir çox problem, eləcə də rüşvətxorluq halları ortadan götürül-cək: “Keçən il 14 bələdiyyə sədrinə qarşı eyni maddələrlə ci-nayət işi açılıb. 2011-ci ilin ilk üç ayı ərzində isə Şamaxı və Salyanda bir neçə bələdiyyə sədri barəsində eyni cinayət mad-dələri üzrə iş qaldırılıb. Bu işlərin təhlili göstərir ki, proses belə davam edərsə, rüşvətxorluq və korrupsiya faktları daha da artacaq. Heç bir bələdiyyə sədri bundan sığortalınamayıb”.

Deputat: “Vətəndaş çox incidilir”

Milli Məclisin deputatı, regional məsələlər komitəsinin üzvü Tahir Rzayev “Media forum”a açıqlamasında bildirib ki, Səbail bələdiyyəsi əvvəllər ən nümunəvi bələdiyyələrdən olub: “Bu rayon həm əhalisinə, həm də ərazisinə görə mürək-kəb xarakterlidir. Burada neft mədənləri, dağlıq ərazilər, ya-şılıq yerləri var. Bir vaxtlar neft mədənlərinin, o cümlədən ya-şılıq ərazilərinin – Şıx qəsəbəsi ərazisindəki yerlərin əhaliyə verilməsi məsələsi də problem yaratmışdı”.

Deputat qeyd edib ki, Səbail bələdiyyəsi ərazisində dövlət orqanlarına aid torpaqlarla bələdiyyə torpaqlarının bir-bi-rindən ayrılmayıb: “Gərək torpaqların dəqiq sxemi verilsin. Bundan sonra bələdiyyə öz mülkiyyətinin sahibi olacaq. Elə adamlar var ki, onların bələdiyyələrdən şikayəti əsassızdır. Səbaildə, eləcə də bir çox bələdiyyədə ərazi bələdiyyənin olsa da, bu, hüquqi cəhətdən təsdiqlənməyib. Bələdiyyə bunu dəqiq bilmədiyinə görə qanunsuzluqlara yol verir və bələdiyyə sədrləri də nəticədə bu günə düşürlər”.

Tahir Rzayev 2009-cu ildə barəsində cinayət işi qaldırılmış Səbail bələdiyyəsinin sabiq sədri Əhməd Hüseynovun bəraət aldığını deyib: “Məndə olan məlumatlara görə, sənədlər yoxlandı və o məhkum olunmadı. Azərbaycanın bir çox bələdiyyəsində belə uyğunsuzluqlar var. Məsələn, Binəqədi rayonu ərazisində müəyyən adamların narazılığı var. Vətəndaşlar neft buruqlarının yanında ev inşa edirlər. Bunu vaxtilə bələdiyyədən verilən sənədlə əsaslandırırlar. Hətta elə faktlar var ki, neft sənayesi ilə məşğul olan qurumların rəisləri müəyyən ərazini vətəndaşa verib. İndi bu kimi hallar problemlər yaradıb”.

2010-cu ildə 14 bələdiyyə sədri haqqında cinayət işinin qaldırılması faktına toxunan deputat bunun mənfi hal olduğunu deyib: “İnzibatçılıqdan tam uzağam. Bilirəm ki, bu yolla irəli getmək, inkişaf etmək çətin məsələdir. Lakin onu da yaddan çıxarmayaq ki, ölkədə bələdiyyələrin sayı çoxdur. Ona da təbii baxıram ki, bu gün vətəndaşlar daha çox bələdiyyələrdən nəşə umurlar”.

Ədliyyə Nazirliyinin Bələdiyyələrlə İş Mərkəzinin 2010-cu il üçün hesabatını xatırladan Tahir Rzayev bildirib ki, son bir ildə 409 nəfər bələdiyyə səlahiyyətli inzibati cəza alıb: “Bununla razı deyiləm. Hər adi işdən ötrü məhkəmələrə verilən bələdiyyələrə inzibati cəza kəsmək düz deyil. Bələdiyyə yerli özünüidarəetmə orqanıdır və ərazidəki bütün məsələlərə yeri gələndə müdaxilə, yaxud köməklik eləməlidir. Kiməsə 2 sot torpaq verdiyinə, yaxud sənədlərdə bunu hüquqi cəhətdən əsaslandırmadığına görə bələdiyyə barəsində iş qaldırmaq düz deyil. Vətəndaş torpağı ev tikmək, içərisində yaşamaq üçün götürür, orada hansısa qanunsuz hərəkətlərlə məşğul olmur ki!”

Tahir Rzayev dövlət başçısı İlham Əliyevin qeydiyyatı olmayan evlərlə bağlı verdiyi sərəncamı xatırladıb: “Neçə illərdir bu məsələdən narazılıq olurdu. Mən də dəfələrlə Mil-

li Məclisdə məsələ qaldırmışdım. Həqiqətən də bir vətəndaş 20-30, hətta 40 ildir ki, bir evdə yaşayır, amma sənəd ala bilmir. Əgər bu ev qanunidirsə, sənədi verilməlidir, qanunsuzdursa, bəs bu uzun illər aidiyyəti şəxslər haradaymış? Bir də görürdün ki, ev neçə il bundan əvvəl tikilib, icra hakimiyyətinə, sonradan seçilən bələdiyyədən, yaxud yol idarəsindən gəlirlər ki, sənin evin qanunsuzdur, sökürük. Axı bu ev elə əvvəldən sizin gözünüzün qabağında tikilmişdi, niyə onda yox, indi gəlmisiniz?! Bu baxımdan cənab prezidentin verdiyi sərəncam insan haqları, eləcə də humanizm baxımından düzgündür”.

Deputat vətəndaşlara torpaq sahələrinin ayrılması prosesində “bir pəncərə” sisteminin tətbiq olunması ideyasına müsbət baxdığını deyib: “Bir neçə il əvvəl Almaniyada olduq. Orada 16 federal torpaq, yəni vilayət var. Bu vilayətlər torpağı vətəndaşa öz qanunvericiliyi əsasında verir. Çox yaxşı haldır ki, bütün torpaqların nümayəndələri Hamburq şəhərində yerləşib. Bir vətəndaş haradasa torpaq götürmək istəyirsə, Hamburqa gəlir, müraciət edir və 3 gün ərzində ona cavab verilir. Amma Azərbaycanda müəyyən qədər torpaq götürmək üçün bəzən vətəndaş aylarla süründürməçiliyə məruz qalır, müxtəlif qapıları döyür, əngəllərlə qarşılaşır, biri deyir xəritə düz çəkilməyib, biri deyir bələdiyyə ərazisi deyil, biri deyir get sabah gələrsən və beləliklə, vətəndaş çox incidilir. Ona görə mən də bu sistemin tətbiq olunmasının tərəfdarıyam”.

Tahir Rzayev bununla bağlı bələdiyyələr haqqında qanunvericiliyə əlavə və dəyişikliyin olunmasını mümkün sayır: “Bələdiyyələr haqqında bir neçə qanun var və onlara mütəmadi olaraq əlavələr, dəyişikliklər edilir”.

Məmurun baxışı

Prezident Administrasiyasının ictimai-siyasi məsələlər şöbəsinin müdiri Əli Həsənov “Media forum” saytına açıqlamasında Səbail bələdiyyəsinin sədri, eləcə də digər bələdiyyə səlahiyyətliləri haqqında qaldırılmış cinayət işinə münasibət bildirib: “Cinayətkarın nə siyasi, nə də sosial mənsubiyyəti olur. Bu insanların günahlarının sübut edilib-edilməyəcəyini deyə bilmərəm. Amma ölkədə neqativ proseslərin aradan qaldırılması sahəsində ölkə başçısının ortaya qoyduğu iradə, korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri kimliyindən, tutduğu vəzifədən, milli, sosial, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsə şamil edilir”.

*1 aprel 2011-ci il
Mediaforum.az*

*BÜ YERİN
ÜZÜ GÖYƏ*

ATEİSTLƏRİN QURBAN BAYRAMI

O hədiyyənin şirinliyini heç nə verə bilməz. Çünki anam alardı o paltarları mənə, ailədəki hər kəsə.

Uşaqkən ən çox sevdiyim bayramlardan idi Qurban bayramı. Bu bayramı ən çox ona görə sevərdim ki, bayram günü səhər tezdən anam evdəkilərin hər birinə, eləcə də ailənin sonbeşiyinə, yəni mənə təzə geyim alardı, bayram bayrama qarışırdı.

Bu ənənə ancaq bizdə vardı, qonşu ailələrdə belə bir adət görməzdik. Əslində sevincimizə qürur qatan da daha çox bu idi...

Onda Qurban bayramını “uşaqların bayramı” hesab edirdim. İnanardım ki, bayram günü mütləq hamı pak olmalıdır. Səhər tezdən – bayram namazı qılınana qədər hamı hamama girməli, bayram suyuna “düşməli” idi. İnanardım ki, Qurban bayramınadək bütün ev-eşik təmizlənməli, pəncərələrin şüşələri par-par parıldamalı, həyət-baca yuyulmalıdır. Hətta anamın dediyi “Hər kəsin bədənində bir donuz tükü var, o tük ancaq Qurban bayramında islanır” sözünə də inanardım. Gözəl xatirələrdir – qonum-qonşu bir-biri ilə bəhsə girib darvazaları rəngləyər, çəpərlərə əhəng çəkər, küçələrdə əməlli-başlı iməclik gedərdi.

Hər Qurban bayramı gələndə yaddaşıma oyadır bu mənzərələr.

Namazdan sonra İsmayıl qurbanının kəsilməsi mərasimi. Evdə qız uşaqlarının buna tamaşa eləməsi yasaq idi. Amma bu mərasim bitəndən sonra qurbanlıq qoyunun qanından al-nımıza xal qoyma ənənəsi də vardı. "Hind qızlarının xalından!" deyib sevinərdik.

Qurban bayramı ilə bağlı xatirələrimin beləcə ard-arda vərəqləndiyi bir vaxtda özünü böyük ateist elan edən müəlliflərin məqalələri qarşıma çıxır. Oxuyuram və ədalət naminə deyim ki, onların din, islam haqqında biliklərinin necə çox olduğunu görürəm. "Quran"dan, islam alimlərindən, din mütəfəkkirlərindən sitatlar gətirilməsi, Azərbaycan da daxil olmaqla Şərqdə və bütövlükdə dünyada islam dininin vəziyyətinin və dövlət-din münasibətlərinin təhlili özlərini ateist elan edənlərin bu sahəyə yaxından bələd olmalarının göstəricisidir. Onların islama dini-ideoloji cərəyan kimi deyil, elm kimi yanaşma təklifləri əslində bu dinin əsl mahiyyəti deyil-mi? Sadəcə, islamla mövhumatçılığı, din və dindar məfhumlarını qarışdırmaları, mənəcə, onların məsələyə subyektiv yanaşmasından xəbər verir.

Bəlkə Allahın varlığına daha çox inananlar elə özlərini ateist elan edənlərdir? Sadəcə, təkəbbürləri bunu etiraf etməyə qoymur. Onlar bütün ömürlərini var olan Böyük Varlığın olmamasını sübut eləməyə həsr edirlər. Bunun üçün çoxlu oxuyur, öyrənir, bilgi toplayırlar. Nəticədə yaxşı ilahiyyatçıdan daha çox bilgiyə malik olurlar. Amma həyatın uğursuzluqlarından doğan aqressiya və qıcıq onların qarşısına böyük bir Çin səddi çəkir.

Məqsədim onların yazdıqlarını şərh etmək deyil. Necə ki, "Quran"da deyilir: "Sizin dininiz sizə, mənim dinim də mənədir!"

Yenə də yadıma anam düşür, Qurban bayramı günü kəsilən heyvanın ətinə qonum-qonşuya, ehtiyacı olanlara, qurban kəsməyə imkanı olmayanlara yollaması gəlir gözümün qabağına. Anam qonşuluqda yaşayan rusları – hərbi Mişa

dayının ailəsini də unutmazdı, halbuki onları dinsiz hesab edərdi... Amma “Qoy onlar da qurban ətindən yesinlər, savabdır” deyib hər il mütləq onlara da pay göndərərdi...

Mən də ateistləri Qurban bayramı münasibətilə təbrik edirəm, savabdır.

24 oktyabr 2012-ci il

Mediaforum.az

AZADLIQ İBADƏTİ

Bura...

Bura müsəlmanın, xristianın, yəhudinin birgə ibadət etdiyi yerdir. Bura “Quran”, “İncil”, “Tövrat” kimi səmavi kitabların eyni masa üzərinə qoyulduğu məkandır. Bura dindar olan kəslərin hərəsinin öz dilində “Allah” çağırdığı ibadət otağıdır. Bura həm də sərbəstliyin məhdudlaşdırıldığı, dörd tərəfin çəpərləndiyi, azadlığın cəzalandırıldığı, qadınlar üçün 4 saylı Cəzaçəkmə Müəssisəsidir.

Yenə də dəmir qapılar, açarlar şaqqıldayır, yenə də nəzarətçilərin ümumi yoxlaması olur və içəri keçirsən. Birinci həyət... Dəmir darvaza... İkinci həyət. Əsasən şəxsi heyətin, müəssisə rəisinin, rəis müavininin, xalça sexinin və digər otaqların yerləşdiyi ikinci həyətdə xeyli nəzarətçi, media nümayəndəsi və incəsənət xadimi vardı. Qadın koloniyası kimi tanınan müəssisədə 15 iyun münasibətilə tədbir təşkil olunmuşdu. Fərsətdən istifadə edib “Cəzaçəkmə müəssisələrində ibadət yerləri” mövzusunun işıqlandırmaq üçün material, fakt toplamağa başlayıram.

“Xuraman nənə”nin şagirdləri

Məhbus qadınlarla əvvəllər söhbətim, müsahibəm olub. Ağladıklarını da görmüşəm, elədiyi cinayətdən peşman olmadıklarını qürurla dediklərini də eşitmişəm, bir sözlə, həyatın dibindən boylanın incə məxluqları cərx-i-fələyin necə şillələdiyini onların həyat hekayətlərindən bilmişəm. Heç vaxt onlar şəkillərinin çəkilməsindən, adlarının mətbuatda hallanmasından ehtiyat etməyiblər. Fotoaparata obyektiv qarşısında məğrur dayanıblar.

Amma bu dəfə müəssisənin ikinci həyatında, otaqlardan birində müsahibə alacağım qadını fərqli gördüm. “İstəmirəm şəklimi kimsə görsün, uşaqlarımın atasını öldürmüşəm. Onsuz da onlara ağır zərbə vurmuşam, mənim şəklimi qəzetdə-zadda görəndə onlara daha da ağır olacaq” deyir.

Nə cavab verəsən ki... Seçimində sərbəst olduğunu, söhbət etmək istəmirsə, buna məcbur etmək istəmədiyimizi diqqətinə çatdırırıq. Bildiririk ki, məqsədimiz yalnız ibadət otağı ilə bağlı yazı hazırlamaq, müəssisədə neçə dindar qadının olduğunu öyrənmək, qeyri-müsəlmanlar üçün hansı şərait yaradıldığını araşdırmaqdır.

“Danışa bilərəm, amma xahiş edirəm inciməyin, başa düşürsünüz də...” – hazırda azadlıqdan məhrum etmə cəzasının 9-cu ilini yaşayan Salidə Hətəmovə söhbətinə müəssisədəki ibadət otağının onun həbsxanadakı yaşamında mühüm rolə malik olmasından başlayır: “İbadət otağına cavabdeh mənəm. Artıq 5 ildir ki, orada işləyirəm. Əsas işim müraciət edən qızlara ərəb əlifbasını, eləcə də “Quran”ı oxumağı öyrətməkdir”.

Salidə Hətəmovə deyir ki, azadlıqda olarkən nə namaz qılırdı, nə ibadət edirdi, nə də ərəb əlifbasını bilib “Quran” oxuyurdu: “Mən bura gələndə müəssisədə ibadət otağını gördüm. Burada Xuraman adlı qadın çalışırdı. Biz həmin

qadına “Xuraman nənə” deyirdik. Allah ondan razı qalsın, mənim kimi nə qədər məhbus qadına ərəb əlifbasını, “Quran” oxumağı öyrətdi. O, azadlığa buraxıldıktan sonra buranı mənə tapşırdılar. İndi mən onun yolunu davam etdirirəm. Xeyli tələbəm var və sıralarımıza qoşulanlar günü-gündən artır”.

Məhbus qadın danışır ki, müəssisəyə düşdüyü ilk gündən ibadət otağına gəlib-gedib: “Elə bil Allah məni bu otağa çəkirdi. Öz-özümə zikrlər, dualar edirdim. Amma bunun yetərli olmadığını duyurdum. Xuraman nənəyə dedim ki, mənə namazı öyrət. Sonra ərəb əlifbasını öyrənməyə başladım. Təsəvvür edirsiniz, sovet vaxtında orta təhsil aldığıma görə kiril əlifbasını bilirəm, indiki latın əlifbası ilə nə oxumağı bacarıram, nə də yazmağı. Amma ərəb əlifbasını, ərəbcə yazıb-oxumağı elə gözəl bacarıram ki... Bu da bir möcüzədir... Bəziləri üçün orta yaşlarda nəsə öyrənmək asan deyil. Amma Allahla bağlı olanda elə yol açılır ki...”

Hazırda müəssisədə 120-dən çox qadının ibadətlə məşğul olduğunu deyir Salidə Hətəmovə: “Düzdür, otaqda bir dəfəyə bu qədər qadının ibadət eləməsi mümkün olmur. Çox vaxt üç hissəyə bölünüb ibadət edirik. Bununla belə, bizə şərait yaradıldığı üçün Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinə, onun rəhbərliyinə öz minnətdarlığımızı bildiririk.

Bura düşməyim üçün iki şeyə görə peşmançılıq çəkirəm, etdiyim günaha görə və balalarımın ayrı düşdüyümə görə. Amma burada o qədər şey öyrəndim, elə bir həyat dərsi keçdim ki... bundan sonra iki ömür yaşasam bəsimdir. Bu dörd divar arasında Allahın ən gözəl neməti olan “Quran” oxumaq, kimlərəsə bunu öyrətmək imkanını qazanmışam. Həyatdır, başımıza bunlar gəlib. Biz ki anadan cinayətkar doğulmamışıq. Kim bilir başına nə gələcək”.

Salidə Hətəmovə ilk dəfə namaz qılarkən etdiyi duanı xatırlayır: “Allahdan günahlarımın bağışlanmasını istədim. Həmin gündən indiyə qədər hər gün yenə də onu diləyirəm cənab haqdan. Bu ibadət mənə səbir və ümid verir. Bilirəm ki, ibadətlə məşğul olan hər bir məhbus qadın da mənim kimidir”.

Qadın koloniyasına yeni rəis gələndə qədər ibadət otağı axşam saat 8-dək açıq olurmuş. Həmin vaxtlar qadınlar axşam namazlarını qıla bilmirlərmiş. Rəis Ayaz İsmayılov gələndən buranın qapıları axşam saat 10-a qədər açıq olur.

Ərəb əlifbasını, eləcə də “Quran”ı oxumağı öyrənən qızların sayı 75-80 nəfərdir. Demək olar ki, dərslər gündəlik keçirilir. Salidə Hətəmovə onların hər birinə fərdi yanaşır. Onları yaxşı başa düşür, bilir ki, bu dörd divar arasında onların sığındığı Allah kəlamlarıdır.

İbadət təkcə namaz qılmaqla, yaxud dərslərlə yekunlaşmır. Zikrlər edilir, mütaliələr və fikir mübadiləsi olur. İslam dünyasının müqəddəs günlərində, bayramlarda tədbirlər təşkil edilir. Məhəmməd peyğəmbərin, qızı Fatimə xanımın mövlud günləri qeyd olunur. Oruculuq ayında isə dindar qadınlara imsak – sübh vaxtı durub yemək yemək, günəşin yer üzünə hakim olduğu vaxtda müəyyən həzlərdən, çörəkdən-sudan kənar dayanmağa hazırlıq üçün şərait yaradılır. Müəssisənin daxili qaydalarına görə, məhbus qadınlar yay aylarında səhər saat 7-də, qış aylarında isə səhər saat 6-da qalxmalıdırlar. Ramazan ayında dindar qadınlara güzəşt olunur. Onlar Ramazan cədvəlində göstərilən saatda qalxıb özlərinə yemək hazırlaya, ibadətləri ilə məşğul ola bilirlər.

Qarşıdan yenə də Ramazan ayı gəlir və 120-dən çox məhbus qadın avqust ayının 1-dən oruc tutmağa hazırlaşır. Salidə Hətəmovə deyir ki, onlar həmin günü səbirsizliklə gözləyirlər. Əvvəlki illərdə Ramazan bayramı müəssisədə yüksək səviyyədə təşkil olunub. Penitensiar Xidmət qadınlar üçün

müəssisənin həyatında böyük bayram süfrəsi açıb. Məhbus qadınlar bu Ramazan bayramının da yüksək səviyyədə qeyd olunacağına inanırlar. Arzu və niyyətləri də var: gələn Ramazan ayına qədər azadlığa çıxmaq, cəmiyyətə qovuşmaq, ailələri içərisində yaşamaq...

Türmə məscidi

İbadət otağı “zon”da yerləşir. İki hissədən ibarət ibadət otağının girişində, solda masanın üzərinə müxtəlif dini kitablar qoyulub. Rusca, azərbaycanca “Quran”, “İncil”, “Tövrat” kitabları gözümə dəyir. Məni müşayiət edən Salidə Hətəmovə deyir ki, kim istəsə, bura gəlib kitab oxuyur, özü üçün dərs götürür.

İslamın rəmzi olan yaşıl rəngə boyanmış bu otağa məhbus qadınlar öz aralarında “Məscid” deyirlər. Hər yer xalça-palazla, döşəkcələrlə, mütəkkələrlə döşəlib. Otağın sağ tərəfində küncdə örtüklər, təsbehlər asılıb, xalçalar dəst-dəst yığılıb – ibadət zamanı qadınlara lazım olur. Otağın təmizliyi gözə dəyir, amma hər küncdən, tavandan, döşəmədən burada ibadət edən məhbus qadınların azadlıq həsrəti oxunur. Bu otaqda Allahla qurduqları təmas zamanı dillərinə gətirdikləri “Allahım, məni əfv elə! Mənim günahlarımdam keç!” sözlərinin əksi dəyir adama.

“Allah insana şah damarından da yaxındır” – bunu dindar qadınlar gözəl bilir və yaxınlıq duyğusunu hələ ki, “Məscid”-də hiss etməyə çalışırlar.

“Məscid”dən çıxarkən məndən yalnız bir cümlə işlətmək qalır: “Allah səbir versin!”

Hər müəssisədə ibadət otağı var

“Penitensiar Xidmətin bütün cəzaçəkmə müəssisələrində ibadət otaqları yaradılıb. Burada həm islama sitayiş edən dindarlar, həm də digər dinlərə inananlar üçün lazımi şərait yaradılıb” – xidmətin ictimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin rəisi Mehman Sadıqov “Media forum” saytına açıqlamasında belə deyir. O bildirir ki, ibadət otaqlarının yaranmasında və daha çox məhbusun bu otaqdan yararlanmasında qurum rəhbərliyi də maraqlıdır: “Bu ibadət otaqları məhkumların islah olunmasında, cəmiyyətə qayıtmaları üçün hazırlanmasında mühüm rol oynayır”.

Mehman Sadıqovun verdiyi məlumata görə, ibadət otaqlarını dini ləvazimatlarla, ədəbiyyatla təmin etmək Penitensiar Xidmətin öz işidir: “Ölkədə fəaliyyət göstərən hər hansı dini icma ilə deyil, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi ilə əməkdaşlıq edirik. Onların nümayəndələri mütəmadi olaraq cəzaçəkmə müəssisələrinə baş çəkir, komitənin mütəxəssisləri məhbuslara mühazirələr oxuyurlar. Bəzi hallarda dini ədəbiyyatın gətirilməsi də onlar vasitəsilə həyata keçirilir”.

Azadlığa zillənən gözlər

Qadın koloniyasının nəzarətçi xanımlarından biri iş rejimi haqqında danışır. Həmin gün koloniyada təşkil olunmuş konsert proqramında iştirak edəcək müğənni xanıma deyir ki, düz bir sutka burada olur: “Çox vaxt məhbus qadınlara deyirəm ki, elə mən də sizin kimi burda cəza çəkirəm, sizdən o qədər də fərqi yoxdur”.

Müğənni deyir: “Yox, elə demə. Bunlarınkı cəza çəkməkdir. Dörd divar arasında uzun illər qalmaq, məhrumiyyətlərə

qatlaşmaq başqa şeydir. Hələ azadlığa buraxıldıqdan sonra ailələri, qohumları onları qəbul edəcəkmi? Sənin burada olmağın görəvidir, onlarınki isə məhrumiyyət”.

Nəzarətçi cavab verir: “Düzdür, cəmiyyət onları çətin həzm edir. Ona görə də çoxları yenidən bura qayıdır. Burda Allaha sığınan kimi saxlanırlar”.

...Kolondan çıxıram, qapıda dayanan nəzarətçidən vəsiqəmi götürüb küçəyə addım atmağıma anlar qalır. Buna elə can atıram ki... Bir neçə dəfə bu müəssisədə olmağıma, reportajlar hazırlamağıma baxmayaraq hər dəfə eyni hissi yaşayıram. Buraya Allaha sığınan kimi saxlananların arxamca baxdığını, gözlərinin yenə də azadlıqda olduğunu duyuram.

*16 iyun 2011-ci il
Mediaforum.az*

BU YERİN ÜZÜ GÖYƏ

Elin verdiyi ad – Göy Məscid

Göy don geyib, göy yaylıq bağlayıb Göy Məscidə yola düşdüm.

Məscid paytaxtın Səməd Vurğun küçəsində, şəhərin gur yerindədir. Uşaqlıq xatirələrimdə yer alan dini məbədlərdən biridir Göy Məscid – hər dəfə yaxınlığındakı Bakı Dövlət Sirkinə gələndə maraqla göy rəngli günbəzə baxar, məscidin içini təsəvvür etməyə çalışardım.

Göy Məscidlə bağlı sonrakı xatirəm jurnalistikaya yenidən gəldiyim ilə təsadüf edir. İşlədiyim qəzetin baş redaktoru iclasda “Kim mürdəşirdən müsahibə alar?” soruşmuş, kollektivdən heç kəsin dinmədiyini görüb mənim adıma çəkmişdi. Göy Məsciddən həmin yazıya görə yüksək qonorar da almışdım.

Onda məscid çox baxımsız vəziyyətdə idi, əldən gedirdi. İndiyədək yadımdadır: soyuq yanvar günü, mürdəşirlərin yığışdığı balaca otaq... Yaşılı ər-arvad qalın adyala bürünüb “təxribatçı” jurnalist suallarını cavablandırırdılar.

Günbəzinin rənginə görə el arasında Göy Məscid kimi tanınan dini məbəd həmin müsahibədən sonra xatirəmdə mürdəşirlərin – ölüyuyanların yeri kimi qaldı...

Sonra uzun illər yolum o tərəflərə düşmədi...

Tarixin verdiyi ad – “Əjdərbəy” məscidi

Məscidi dövrünün tanınmış xeyriyyəçisi Əjdər bəy Aşurbəyov inşa etdirib.

Bu məscidin tikintisi... bacının qardaşa iradə ilə bağlıdır. Əjbər bəyin bacısı Nabat xanım Aşurbəyli-Rzayeva 1905-ci ildə “Təzə Pir” məscidinin tikintisinə başlayır. Qardaşı ona maliyyə köməyi etmək istəyir. Nabat xanım köməyi qəbul eləmir. Deyir ki, belə imkanınız və hünəriniz varsa, gedin özünüz ayrıca bir məscid tikdirin. Bacısının bu iradəsindən sonra Əjdər bəy Aşurbəyov 1912-ci ildə Göy Məscidin təməlini qoydurur.

İlk vaxtlar məsciddə 400 nəfər birlikdə ibadət edə bilərmiş.

Tikənin verdiyi ad – “İttifaq” məscidi

Məscidin təməli qoyulandan nəzərdə tutulub ki, burada həm əhli-sünnələr, həm də şiələr birgə namaz qılsınlar, ibadət-lə məşğul olsunlar. Tarixi mənbələr göstərir ki, Aşurbəyovlar Nadir şah Əfşarın nəslindəndir. Bu tarixi şəxsiyyət isə islam dünyasında əhli-sünnə və şiələri birləşdirmək məramına görə tanınıb. Əjdər bəy Aşurbəyov məscidin təməlini qoyarkən ulu babalarının vəsiyyətinə əməl edib.

Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra bir çox məscid kimi bu ibadətqah da bağlanır, məbəd baxımsız hala salınır, anbara çevrilir. 1943-cü ildə Sovet İttifaqının rəhbəri İosif Stalin İrana səfərə gedərkən Volqaboyu yaşayan tatarlarla, digər müsəlmanlarla görüşür. Müsəlmanlar məscidlərin açılmasını xahiş edirlər. Bakıda – neft buruqlarında, dəmir yolunda çalışan tatarların “Əjdərbəy” məscidi haqda istəkləri də dilə gətirilir. Tatarlar cümə namazı qılmaq üçün ölkə rəhbərliyindən yer xahiş edirlər.

Tarixi faktlar sübut edir ki, həmin görüşdən az sonra – 1944-cü ilin əvvəllərində Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsi öz fəaliyyətini bərpa edir.

Prezidentin ehtiyat fondundan 3 milyon manat

...Bu günlərdə yolum yenə o tərəflərə düşdü. Göy rəngli günbəzi olan məscidin əvvəlki görkəmindən əsər-əlamət qalmamışdı. Hündür mərtəbəli evlərlə əhatələnmiş məsciddə son təmir işləri gedirdi. Bizə bələdçiliyi “Hacı Əjdərbəy” məscidi dini icmasının sədri Həmdulla Babayev etdi.

Məsciddə təmir işləri 2009-cu ilin dekabr ayından başlayıb. 2010-cu ilin may ayında dövlət başçısı İlham Əliyev məscidin bərpa işlərinin tamamlanması üçün prezidentin ehtiyat fondundan 3 milyon manat ayırıb.

İbadətgahın ümumi mənzərəsini belə cızmaq olar. Məscid dörd hissədən ibarətdir: məscidin içərisi; namaz qılmaq üçün təzə inşa edilən “Əndərun”; icma rəhbəri və məscid əməkdaşlarının iş otaqlarının yerləşdiyi həyət; dəstəmazxana, anbar və ölü yumaq üçün ayrılmış arxa həyət.

“Əndərun”

Burada əsaslı təmir işləri aparılıb. İcma rəhbəri deyir ki, işə başlayarkən yalnız quruca divarları saxlayıblar. Məbədin ərazisi genişləndirilərək hasarı, qapısı yenilənib. Hazırda məbədin ərazisi 4 min kvadratmetrdir. “Əndərun” adlanır, ərəbcədən tərcümədə “daxili həyət” mənası verir. “Əndərun”da geniş zal inşa olunub. Buranın tavanı plastik materialla örtülüb, yerə xalçalar döşənib. Bu tavanı uzaqdan idarə etmək üçün istənilən vaxt açmaq və qapamaq mümkündür. Belə tavanlı məscid Azərbaycanda ilk dəfə inşa edilib.

İstifadəyə veriləcək məsciddə indi bir dəfəyə 3000 dindar namaz qılaraq ibadətlə məşğul ola biləcək. Hətta ofislərin yerləşdiyi həyətə xalça və palaz döşəməklə xüsusi günlərdə namaz qılmağa gələnlərin sayını 5000 nəfərə də çatdırmaq mümkündür.

Həm məscidin içərisinə, həm də “Əndərun”a döşənən yaşıl rəngli xalçalar xüsusi sifarişlə xaricdən gətirilib. Xalça elə toxunub ki, namaz qılmaq istəyən şəxs digərinə mane olmadan öz yerini tuta bilsin.

Həmdulla Babayev əmindir ki, Bakı şəhərində əhli-sünnə camaatı üçün əsas cümə namazlarının qılınacağı yer bura olacaq. Elə bu səbəbdən də yeni inşa olunan ərazinin baş tərəfində imamın xütbə oxuması üçün minbər qoyulub. Minbərin yanında imam üçün otaq inşa edilib.

Məscidin içərisində...

Məscidin içərisinə daxil oluruq. Miniatur rəsm, ərəb əlifbasının xəttatlıq üslubunda yazılışı, şəbəkə işləmələr göz oxşayır. Məscidin tavanı, divarları incə şəkildə işlənib və şəbəkəli pəncərələrdən axan işıq hələ çılcıraq qoyulmayan məscidi nura qərq edib.

Akustika... Bələdçimiz bizə məlumat verdikcə səsi qulaqlarıma əks-səda verməklə gəlirdi. Deyəsən, özünə də xoş gəlmişdi səsinin belə ahəngi... Oxuyur: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim”. Daha sonra sözünə davam edir: “Belə akustika heç bir məsciddə yoxdur. Bu məscidi inşa edən memarlar xüsusi hesablayıb və belə nəticə əldə ediblər”.

Məscidin baş tərəfində – mehrabın öndən sağ tərəfində qoyulan, tünd şabalıdı rəngə boyanmış minbərin 130 yaşı var. Yüngül restavrasiya olunub və ilkin görünüşünə əl belə toxunulmayıb. Mehrabın materialları – kaşılar İrandan gətirilib. Onun üzərindəki yazılar “Quran” ayələridir. Divarlarda da

xəttatlıq üslubunda, miniatür bəzəklərin müşayiəti ilə “Quran” ayələri göz oxşayır.

Əjdər bəyin qəbri

Məscidi tikdirən Əjdər bəy Aşurbəyov öz vəsiyyəti əsasında elə məbəddə dəfn olunub. Məscidin həyətə çıxış qapısında – balaca dəhlizdə qəbir indiyə qədər saxlanır. Üzəri naxışlı taxta üzlüklə örtülmüş qəbirin baş tərəfindən ərəbcə kimə məxsus olduğu qeyd olunub. Həmdulla Babayev: “Tamamlanmayan işlərdən biri də odur ki, burada ərəbcə yazılan sözləri öz dilimizdə, bir lövhədə asaq. Burada yazılanları ərəbcədən tərcümə edək: “Bu qəbir mərhum, rəhmətə getmiş Hacı Əjdər bəy Aşurova məxsusdur”.

Qadınların ibadət yeri

Məscidə gələcək qadınlar “Əndərun”a daxil olmadan, elə birinci həyətdən onlar üçün ayrılmış üçmərtəbəli ibadət yerinə qalxa biləcəklər. Həmdulla Babayevin sözlərinə görə, burada eyni vaxtda 150 qadın namaz qıla bilər. Məscidin bu hissəsi də xalçalarla döşənib. Qadınların ibadət edəcəyi yerlə məscidin içərisini şəbəkəli arakəsmə vasitəsilə ayırıblar. İbadətə gələn qadınlar həmin yerdən asanlıqla xütbə deyən axundu eşidə biləcəklər.

Ofislərin yerləşdiyi həyətdən qadınlar üçün ayrılmış yerə qapı qoyulub. Dəhlizdə iki işçi əyləşəcək. Onlardan biri texniki işçi olacaq, digəri isə məscid nümayəndəsi: “Ola bilər ki, kimsə nəsə soruşmaq istəsin. Həmin məscid nümayəndəsi gəlib-gedənlərin sorğularına cavab verəcək, onları lazımi bilgilərlə məlumatlandıracaq”.

Həmdulla Babayevin sözlərinə görə, məscid tam hazır olandan sonra burada çalışacaq işçilərin sayı da artırılacaq: “Əvvəllər məscid darısqal idi, amma indi bu qədər yeri siliib-təmizləmək, nəzarət etmək asan deyil. Burada çalışan işçilərin dini icmaya aidiyyəti yoxdur. Dini icmanın elə üzvü var ki, peşəsi həkimdir, başqa yerdə çalışır. Elə dini icma üzvü də var ki, burada işləyir, hansısa vəzifə sahibidir”.

İcmanın tarixi

“Hacı Əjdərbəy” məscidi dini icması 2003-cü ildə yaradılıb və o vaxtdan da rəhbəri Həmdulla Babayevdir. İcma bir neçə dəfə qeydiyyatdan keçib və xüsusi problemlə üzləşməyib. 10 nəfər üzvü var. İcma rəhbəri xatırladır ki, “Əjdərbəy” məscidinə, eləsə də digər məscidlərə axundu və imamı Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi təyin edir: “Əgər axund, imam öz səlahiyyət dairəsini keçirsə, biz bununla bağlı idarəyə təqdimat yazırıq və idarədən onun dəyişdirilməsini xahiş edirik. Bu, bizim səlahiyyətlərimizə daxildir.

İkincisi, icma məscidin maliyyə-təsərrüfat işlərində böyük rola malikdir. Məscid həm də təsərrüfat obyektidir. Əgər bir yerə gün ərzində ən azı 500-600 adam gəlirsə, onun qayğı və problemləri də olmamış deyil. Bununla məşğul olmaq icmanın səlahiyyətlərinə daxildir. Hesab edirəm ki, bundan sonra yeni işçilərimiz olacaq. Əgər keçmişdə bir xadimə vardısı, indi beş nəfər olmalıdır”.

Hazırda məscidin axund, imam, nəzarətçilər də daxil olmaqla 12 işçisi var və onların maaşlarını Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi ödəyir.

“...Namaz qılmayan da məscidə gəlsin”

Göy Məsciddə söhbətləşdiyimiz “Hacı Əjdərbəy” məscidi dini icmasının sədri Həmdulla Babayev indi gənclərin məscidə daha çox gəlib-getdiyini deyir və buna çox şükür edir: “Bu, dinə qayıdışın bariz nümunəsidir. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsində fətva, xütbə və moizələr şöbəsi yaradılıb. Həmin şöbədə cümə namazlarının və gündəlik moizələrin mövzusu müəyyən edilir, bütün məscidlərə göndərilir. Xütbələrdə, moizələrdə bizim torpaqlarımızın necə işğal olunduğu xatırladılır, doğma yurdu azad edilməsi yollarından danışılır. İmamlarımızın, peyğəmbərlərimizin, eləcə də dövlət rəhbərlərimizin həyatlarından bəhs edirik. Ölkəmizin daha qüdrətli olması yollarından söz açırıq.

Dinin təbliğ olunması üçün ən uyğun yer məsciddir. Çox arzu edərdim ki, namaz qılmayan da məscidə gəlsin. Bu gəliş ona rahatlıq gətirəcək. Təbliğata gəlincə, insan deyilənləri eşitməsə, dərk etməsə, necə onu qəbul edə bilər ki? İnsanın ruhu görsənmir, amma onu idarə edən ruhdur. Ruhun qidası imandır. İman isə dindən gəlir. Dinin təbliğatı daha çox gənclərə lazımdır. Gənclərin məscidə gəlişi müsbət haldır. Əqidəsi olmayan, ruhunu qidalandırmayan insandan heç nə çıxmaz.

“Problem məzhəbsizlər arasında olur”

İslam salamatlıq, dostluq, böyüyə, qadına, uşağa hörmət dinidir. İslamın bu gün dünyada terrorizmə bağlanması, belə bir təbliğatın aparılması, sadəcə, təəssüf doğurur. Başa düşülməlidir ki, terrorçunun nə vətəni, nə dini var. İslamda kimisə öldürməklə cihad çağırış yoxdur. Cihad yalnız dinə qarşı basqıların qarşısını almaq üsuludur. Bu gün Azərbaycanda islama qarşı hansısa basqı varmı? Xeyr. Heç digər dünyəvi dinlərə qarşı da basqı yoxdur. Azərbaycan öz tolerantlığına

görə dünyaya nümunə ola biləcək ölkədir və bundan qürur duymaq lazımdır.

Misal üçün, elə bizim məscidin yerləşdiyi bu ərazini götürək. Sinaqoq, kilsə və bizim məscid. Hərəsinin arasında 100 metr məsafə ola, ya olmaya. Səməvi kitablarda – nə “Quran”da, nə “İncil”də, nə “Tövrat”da insanları əzməklə, məhv eləməklə bağlı nəşə deyilib. Çağırış yalnız insanlıqdadır...

Bəzi düşmənlər islamın məzhəblərini bir-birinə düşmən hesab edir. Bu məsciddə həm əhli-sünnə, həm də şiələr bir yerdə namaz qılır, bayramlarda bir-birini qucaqlayıb təbrik edir. Səkkiz ildən çoxdur ki, bu icmaya rəhbərlik edirəm, amma indiyə qədər hansısa bir münaqişə, hansısa bir mübahisə görməmişəm. Hesab edirəm ki, hər kəs öz məzhəbini tam bilsə, problem yaranmaz. Problem məzhəbsizlər arasında olur”.

Ruhanilər nə işlə məşğul ola bilər?

Məsciddə minbərə çıxan ruhaninin ya axund, ya da imam rütbəsi olmalıdır. Amma bundan başqa məsciddə bəzi dini ayinləri yerinə yetirmək üçün ruhanilərin olması da məqbuldur. Keçmişdə belə dindarlara “əməleyi-mot” deyərəkmiş. İndi bu ad müasirləşərək dini ayinləri yerinə yetirən şəxs adlanır. Bu rütbəni daşıyan şəxs cənazə namazı qıla, dəfn mərasimi ilə məşğul ola, yaxud “Quran” oxuya bilər.

Bələdçimiz məlumat verir ki, hazırda Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi “əməleyi-mot”ların dini savadını yoxlamaq və onlara lisenziya vermək üçün attestasiya keçirməyə başlayıb. Artıq cənub zonasında 50-dək ruhaniyə dini ayinləri yerinə yetirən şəxs statusu verilib.

Axund və mollaların görə biləcəyi işlərin əhatəsi daha genişdir. “Əməleyi-mot”ların gördüyü işlərlə bərabər axund və imam nikah kəsə, moizə və xütbələr oxuya bilər. Əhalisi sırf

əhli-sünnə məzhəbindən olan ərəzilərdəki məscidlərə imam-lar, əhalisi şiə camaatından olan məscidlərə isə axundlar təyin edilir. Azərbaycanda çox az sayda məsciddə həm imam, həm də axund var. “Əjdərbəy” məscidi də onlardan biridir.

Nikah otağı

“Əndərun”un sol tərəfində inşa edilən iri otaq dini nikah bağlamaq üçün ayrılıb. Burada hələ tam hazır deyil. Həmdulla Babayevin sözlərinə görə, burada nikah üçün hər cür şərait yaradılacaq. Hətta otaqda eyni zamanda 10 cütlüyün nikahı kəsilə bilər. Bələdçimizin sözlərinə görə, əvvəllər dini nikah bağlanması üçün bəy və gəlinin vəkilləri, yaxud ata-anası məscidə gəlmiş. Amma indi xoş haldır ki, gənclərin özləri məscidə gəlir və Allah qarşısında əhd-peyman bağlayırlar. Hətta onlar burada nikahlarını kəsdirəndən sonra toy məclisinə yola düşürlər.

Yalnız dövlət nikahı olan cütlüklərin dini nikahı kəsilir, onlara kəbin kağızı verilir. Bu göstəriş Qafqaz Müsəlmanları İdarəsindən gəlib. Çünki dini kəbin bağlayan şəxslərin sonradan bir çox hüquqi problemləri çıxır. Bunun qarşısını almaq üçün nikaha gələnlərdən dövlət nikahını təsdiq edən sənəd tələb olunur.

İcma rəhbəri onu da vurğulayır ki, bu nikah otağında həm də xarici ölkələrdən gələn rəsmilərin namaz qılması üçün şərait yaradılacaq: “Olur ki, ərəb, yaxud başqa müsəlman ölkələrindən rəsmilər qonaq gəlir, onların rəsmi səfər proqramına məscidlərə baş çəkmək də daxil olur. Qonaq namaz qılmaq istəyirsə, bu otaq onun üçün ayrılır. Bu səbəbdən bu otaq həm də tam təhlükəsizlik məsələlərinə cavab verəcək”.

“Qoy desinlər sədr gör harda oturur”

“Əndərun”u tərk edib həyəət çıxırıq. Dəmir darvazanın sağ və solunda ayrı-ayrı iki otaq var. İcma sədri soldakı otağı göstərib deyir ki, bura onun otağı olacaq: “Ola bilər çoxları fikirləşin ki, icma sədrinin otağı nə üçün darvaza ağzındadır? Özüm belə seçmişəm. Burdan içəri kim keçdi, kim çıxdı, hamısı görünür. Azərbaycanda elə fikirləşirlər ki, polis cinayətkarı tapmaq üçündür. Xeyr, polis cinayətin baş verməməsini təmin etmək üçündür. Bu məscid bizim icmaya tapşırılıb. Bizim də borcumuz onu hər cür xata-bəladan qorumaqdır, nəinki hansısa hadisə baş verəndən sonra təşvişə düşmək. Eybi yox, qoy desinlər qapı ağzıdır, qoy desinlər sədr gör harda oturur, amma mən burada oturacam”.

Məscidin qapısına dörd dildə – Azərbaycan, rus, ingilis və ərəb dilində “Əjdərbəy” məscidi” sözü yazılacaq. Bu da yarımçıq qalmış işlərdən biridir.

Görüləcək daha bir iş “Qaynar xətt”in bərpa edilməsidir. Əvvəllər belə bir xidmət olub.

Meyit yumaq üçün də imtahan vermək lazım olmuş

Məscidin darvazası birbaşa Səməd Vurğun küçəsinə açılır. Hasar boyunca qabağa gedib sola dönürük. Bələdçimiz bizə bildirir ki, bura meyitlərin yuyulması yeridir. Xeyli böyük ərazi metlax və kafellərlə döşədilib. Bir neçə otaq var. İcma rəhbəri məlumat verir ki, burada iki qadın, iki kişi və onların hər birinin bir köməkçisi çalışır. Mürdəşirlər növbə ilə burada olurlar. Məsciddə onların gecələr qalması üçün otaqlar da inşa olunub.

Bu arada icma rəhbəri şəhər xəstəxanalarındakı morqlarda da bəzi şəxslərin meyit yumaqla məşğul olmasında şikayətlənməyə başlayır: “Bundan biznes kimi istifadə etməyə baş-

layıblar. Onlar nə bilirlər ki, meyitin yuyulması necə olur? Harda imtahan veriblər ki, meyiti necə yuyurlar? Şiə məzhəbindən olan necə qüsullanır, əhli-sünnə necə yuyulur? Bu halların qarşısı alınmalıdır”.

Həmdulla Babayev deyir ki, meyiti yumaq 40 manatadır: “Çox vaxt ölü yiyələrinin yanına keçib qiymətin 40 manat olduğu deyirəm. Onlara tapşırıram ki, işçilərə əlavə heç nə verməsinlər. Bu qiymətə həm kəfən, həm meyiti yumaq üçün lazım olan bütün ləvazimatlar daxildir. Amma çox vaxt qiymətlərin yuxarı olduğundan şikayət edirlər. Bu bahalıqın isə bizə heç bir dəxli yoxdur”.

İcma sədrinin verdiyi izahata görə, ölü yiyələri bəzi hallarda əlavə fəhlə qüvvəsindən istifadə edirlər və bu da qiymətlərin artmasına səbəb olur: “Bir də görürsən ki, ölünü gətirən şəxs tək gəlib. Yaxud oğul atasının cənazəsinin altına girmir, fəhlə, maşın tuturlar. Bizim elə fəhlə qüvvəmiz yoxdur. Gedib kənardan gətirirlər. Onlara verilən pul da məscidin ayağına yazılır. Deyirlər ki, atamızın yuyulub kəfənlənməsi 500 manata başa gəldi”.

Bizdən ayrılanda Həmdulla Babayev bələdçiliyini bir zərəfatla bitirir: “Ruhanilər arasında belə bir zərəfatımız var. Deyirik ki, ay filankəs, vaxtında məscidə gəl, onsuz da öləndə səni məcburi şəkildə bura gətirəcəklər”.

“Heyif!” deməyək!

Məscidə gəlmişkən, namaz da qılaq dedik. Dəstəmaz almaq üçün yer göstərdilər. Deyəsən, gələcəkdə məscidə namaza gələnlər də dəstəmazlarını burada alacaqlar.

Həyətdə xeyli adam vardı. Dəstəmaz almaq üçün keçdiyim otağının təzə təmirdən çıxdığı hiss olunurdu. Ağ kafellər, kranlar və sairə. Amma... Amma təmizlikdən əsər-ələmət yox idi. Kranlar indidən laxlayırdı. Qonşu iri otaqda isə xadimə

əyləşmişdi. Burada xalça, palaz çox səliqəsiz halda bir tərəfdən düzülmüşdü. Buranı tərk edərkən bayaqdan müşahidə etdiyimiz gözəlliklər barədə fikirləşməyə bilmirsən... Əsas o gözəlliyi, o paklığı, o təzəliyi qoruyub saxlamaqdır. Məscidin açılışı olandan sonra o gözəlliklər də sonda gördüyüm mən-zərəyə çevriləcəksə, elə bu başdan "heyif!" deyirəm.

9 sentyabr 2011-ci il
Mediaforum.az

BİR QIŞ MÖVSÜMÜNDƏ...

Bir qış mövsümündə hakimiyyət əleyhinə çıxış edən və 12 il həbs cəzası alan Azərbaycan İslam Partiyasının lideri Hacı Mövsüm Səmədovun qapısını bir başqa qış mövsümündə döyüb xanımı Mehparənin halını soruşdum.

“Özümüzü sahibsiz saymırıq”

– *Ailə başçısı bir il necə keçir?*

– Evin böyüyünün evdə olmaması ailə üçün çox çətindir. Xüsusilə də ailə üzvlərinin bir-birinə bağlılığı çox sıx olanda ayrı qalmaq daha ağır olur. Bəlkə də bu, etiqadımıza, oxuduğumuz elmə görədir. Biz hər bir dərdimizi, fikrimizi bölüşməyə, müzakirə etməyə öyrəşmişik. İndi belə bir bölüşmədən məhrum olmaq hamımıza çox çətin gəlir. Yəni mənəvi cəhətdən tək qalmışıq.

Hacı tək ailə üçün yox, yaxın qohumları, dostları üçün də adi adam deyil. Hər bir cəhətdən onlara əl tuturdu, xüsusilə dini-etiqad və mənəviyyat baxımından. Hacı kimi adamlarla ünsiyyətə girmək, nəsilə belə bir şəxsin varlığı böyük nemətdir. Hesab edirəm ki, belə şəxsiyyət hər nəslə qismət olmur.

Problemə maddi baxımdan yanaşsaq, əlbəttə, çətinlik var. Amma bunların öhdəsindən gəlməyi bacarıırıq... Bu bir ildə

xeyli yaxşı dost da tapmışıq. Bu olaylardan sonra çox adam bizə üz tutub. Dünyada yaxşı insanlar hələ varmış...

– *Bəs ailənin dindar olması, eyni zamanda həbs edilən şəxsi siyasi məhbus sayanların olması hansı çətinlikləri yaradır?*

– Hacı ilə məktublaşırıq. Ona suallar vermişəm ki, sənin həbsinə səbəb olan çıxışı edəndə heç ailəni, yaxın dostlarını, qohumlarını düşünmüşdünmü? Çox sakit halda cavab verir ki, mən bütün əzizlərimi İmam Zaman ağaya tapşırıbmışam.

Biz özümüzü sahibsiz saymırıq və Hacıdan da qat-qat böyük qüvvənin bizi qoruduğunu hiss edirik. Mən bunu nə böyüdürəm, nə də şişirdirəm. Bunu açıq-aydın hiss edirəm.

– *Mövsüm bəy həbs olunandan sonra ailə üçün ən narahat keçən günü necə xatırlayırsız?*

– Evdə axtarış aparılan gün... O vaxt qızım Zəhraxanım çox yaxşı bir hərəkət etdi. Axtarışa gələn şəxsləri “Quran”a əl basdırdı ki, evdə obyektiv axtarış aparsınlar. Bunda da bir ilahilik var. Eyni zamanda dalbadal baş verən hadisələrin fonunda həmin gün biz özümüzü itirmədik. Əksinə, evə axtarışa gələnlərin halı tutulmuş idi ki, bu cür iş görürlər. Bizdən daim heç bir iş görməyəcəklərinə dair üzr istəyir, deyirdilər ki, sadəcə evə baxıb gedəcəklər. Hətta evə buraxılmaları üçün neçə saat xahiş etdilər. Axı onları qapı ağzında çox gözlətdim. Evdə kişi xeylağı olmayan vaxt dindar ailənin evinə yad kişi daxil ola bilməz. Həmin gün cürbəcür zənglər oldu, mən polis idarəsinə zəng etdim, ordan mənə dedilər ki, gərək gedib idarədə izahat verim və sairə. Çox işlər oldu, elə bil bunların arasında Allah bizə çıxış yolu göstərdi.

Daha sonra həyatımızda bir hadisə baş verdi ki, mütləq sonu ölümlə nəticələnməli idi. Amma çox şükür ki, salamatlıqla bitdi hər şey.

– *Mövsüm bəyin tibbi təhsili var. Bəs necə oldu dini sahəyə keçdi?*

– Hələ Tibb Universitetində təhsil alanda Hacı ərəb tələbə yoldaşından namaz qılmağı öyrənib. Daha sonra isə bu sahə-

də özünü təkmilləşdirməyə başladı. Sovet dövründə müəyyən qadağalar olsa da, Hacı'nın nəslində dinə bağlı şəxslər olub. Vaxtlı-vaxtında namaz qılıb, oruc tutublar. Təxminən 1990-cı illərdə Hacı ölkə daxilində dini sahədə biliklərini artırmağa cəhd edib, müəyyən araşdırmalar aparıb.

15 il öncə Hacı ilə birlikdə təhsil almaq üçün yığışıb Qum şəhərinə getdik. 2 körpə uşaqla, çox çətinlikdən keçərək dini dərs aldıq. Qum şəhərinin dini hövzəsində, həmçinin İmam Xomeyni adına Beynəlxalq İslam Universitetinin Qumdakı filialında dərs oxumuşuq. "Qurani-Kərim" in təfsiri, fəlsəfə, tarix, fiqh (dini hökmlər) və başqa sahələrdə məlumat almışıq.

Dinimizi öyrənmək üçün ata-anadan, bacı-qardaşdan, qohumlardan ayrılıb Qum şəhərinə elm almağa getdik.

– *Nəyə görə məhz Qum şəhərinə?*

– Hacı dünyadakı mötəbər dini mərkəzləri araşdırdı. Dini elmlərin mərkəzi əvvəl Nəcəf şəhəri sayılırdı. Sonradan diktator Səddam Hüseynin üzdənirəq söyləri nəticəsində zəifləmişdi. Buna görə də Qum şəhəri dövrün daha təkmil dini mərkəzinə çevrilmişdi.

– *Bəs nə vaxt vətənə döndünüz?*

– 6 il sonra Hacı'nın valideynlərinin istəyi ilə vətənə qayıtdıq. Həyatımızı əqidə və elmimiz əsasında qurmağa çalışdıq. Quba camaatı bilirdi ki, biz dini təhsillə bağlı hara getmişik. Məclislərdə Hacı Mövsümü önə çəkib daim onun elmdən danışmasını istəyirdilər. Beləliklə, Hacı Mövsüm camaat içərisində böyük hörmət qazandı.

– *Bəs oxuduğu tibb sahəsində Mövsüm bəy heç çalışmayıb?*

– Çalışıb. Ali məktəbi bitirdikdən sonra Qubanın Digah kəndində ambulator məntəqədə baş həkim vəzifəsində işləyib. 2 il.

– *İslam Partiyasının sədrliyinə necə gəldi?*

– 2007-ci ildə partiyanın sədrliyi ona tapşırıldı və elə o vaxtdan da biz Bakıya köçdük. Sədr olarkən də Hacı'nın işi

dini maarifləndirmədən başqa bir şey olmayıb. Hamı bunu çox gözəl bilir, amma nədənsə deməyə çəkinirlər.

– *Bayaq dediniz ki, Mövsüm bəyə “niyə elə çıxış edirdin” sualını vermisiz. Həmin çıxışda Azərbaycan cəmiyyətinin durumu, eləcə də dövlət başçısı ilə bağlı xeyli kəskin fikirlər vardı. Mövsüm bəy belə bir çıxış etməsinin nədən qaynaqlandığını deyir?*

– Dəfələrlə həmin çıxışa qulaq asmışam. Amma deyim ki, bu gün cəmiyyətdə ondan da kəskin tənqidi fikirlər səslənir. İstər sadə adamlar, istər ictimai xadimlər tərəfindən. Amma onların heç biri həbsə atılmayıb.

Onun bu çıxışını bir qədər də təsirli edən Hacı'nın İslam Partiyası adından danışması olub. Həmin tənqidi fikirlər partiya adından səsləndiyinə görə daha təsirli və kəskin alınıb.

– *Mövsüm bəy haqqında səslənən fikirlərdən biri də onun İrana bağlılığıdır.*

– Hacı'nın partiya fəaliyyətinə görə mən nəsə deyə bil-mərəm. Lakin onu deyə bilərəm ki, Hacı oxumuş adam olduğuna və müəyyən səviyyəyə gəlib çatdığına görə islamdakı xüms və zəkatlardan istifadə edə bilərdi. Həmin xüms və zəkatın bir hissəsi dinin yayılmasına sərf olunurdu və bu, dinimizdə də var. Tədbirlər təşkil olunur, məclislər qurulardı.

Qaldı İrana, bir ildir bu vəziyyətdəyik, əgər İran maliyyə yardımını edəndirsə, bu bir ildə nəsə edərdi də Hacı'nın ailəsinə... Bizə ancaq yaxın qohumlar və yaxın dostlar yardım edir, bununla dolanırıq.

Bizim İrana bağlılığımız yalnız mənəvi baxımdandır. Hacı öz məqalələrində, çıxışlarında da deyib ki, mən İranla olan qardaşlığımıza, rabitəmizə görə fəxr edirəm. İran elə bir yerdir ki, bir qarış torpağını Səddam Hüseyn işğal etmişdi, 13-14 yaşlı İran gənci ayağa qalxdı, şəhid oldu, torpaqlarını müdafiə etdi. Amma Azərbaycan torpağının 20 faizi işğal altındadır və 20 ildir vəziyyət belə davam edir. Bizim ölkə hansı səmtə gedir? Bəlkə elə tək bu fakta görə bu ölkədən örnək götürək...

– *Həftədə bir dəfə ona ərzaq aparırsınız. Bunu necə çatdırırsınız və əsas probleminiz nədən ibarətdir?*

– Ərzaq çatdırılmasında əsas maneə rüşvətlə bağlıdır. Ərzaq çantasını təhvil verəndə mütləq üstünə 5 manat qoymalısan. Əgər bir məktub yollamaq istəyirsənsə, mütləq 10 manat verməlisən, yoxsa götürümlər. Əsas problem bununla bağlıdır.

Ərzaq çantasının düzəlməsi isə Allahın köməkliyi ilə mümkün olur. Hər cümə fikirləşirəm ki, bu dəfə nə yollayım, amma şənbə günü hər şey öz-özünə düzəlir. Ya anam, ya bacım, ya hansısa qohum, yaxud yaxın dost yükümüzü yüngülləşdirir.

– *Rüşvət tələb etmə tək islamçılara, dindarlara qarşıdır, yoxsa siz ümumi vəziyyəti təsvir edirsiniz?*

– Müşahidələrə əsasən demək olar ki, bu, ümumi vəziyyətdir. Bu mənzərə insanların necə məzlum olduğu təəssüratını yaradır məndə. Biz Bakıdan gedirik, amma elə ziyarətçilər olur ki, ucqar dağ kəndindən gəlir və necə kasıb, necə imkansızdırlar. Bu, insafdan deyil axı...

– *Əsas ehtiyacı nədir Hacı Mövsümün? Çöldəkilərdən istəyi nə olur?*

– O, elə bir adamdır ki, ehtiyacını çox vaxt bildirməz. Xüsusi istəyi isə kitablarla bağlı olur.

– *Hökm oxunan gün – 7 oktyabr günü Səmədovlar ailəsi üçün tarixə necə yazıldı?*

– Allah şahiddir ki, belə bir qəddar hökmün çıxarılacağını gözləməirdim. Hakim hökmü oxuyanda bir anın içində donub qaldım. Halım yaxşı deyildi. Amma sonra fikir verdim ki, bu gün bizim məmləkətdə dinimiz məzlum vəziyyətə düşüb. Məscidlər sökülür, hicablı qızlarımız məktəbə gedə bilmir, onların səsləri də heç kimə çatmır. Nəhayət, bir nəfər tapıldı ki, ayağa qalxıb bu barədə söz danışsın. Şükür Allaha ki, ölkədə islam dininə olan münasibətə görə söz deyən şəxs bizim ailədən çıxdı.

Əvvəl-əvvəl Hacınin, digər dindarların həbs olunmasından xeyli narahat oldum. Amma sonra toxtaqlıq tapdıq. “Quran”da belə bir ayə var: “Allah-təalaya yavər olsanız, kömək etsəniz, Allah da sizə kömək edər və sizin qədəmlərinizi sabitqədəm edər”. Belə ayələr mənə çox dayaq durur.

– *Hadisələrə uşaqların reaksiyası necədir bəs? Nərgiz balacadır, yaqin ki, ətrafda nələrin baş verdiyini bilmir...*

– Nərgizin 2 yaşı var. Dəfələrlə məhkəməyə aparmışam. Dalbadal atasını hər həftə gördü. Sonra bir həftə aparmadım. Bərk xəstələndi. Heç nə yemir, heç nə içmirdi. Bildim ki, atasına görə belə edir. Elə bil böyüklər kimi fikir çəkirdi... yemək yox, içmək yox... Növbəti dəfə apardım. İnanın ki, məhkəmədə atasını görəndən sonra halı düzəldi.

– *Uşaqlardan sizə dəstək varmı?*

– Bəli, çoxdur, həddindən artıqdır. Gözümün işığı onlardır. Eyni zamanda bizə dəstək verən bütün mömin bacı-qardaşlara minnətdaram. Hacı həbs olunandan sonra o qədər dost tapmışam... Bu qədər yaxşı adamların olmasına çox sevinirəm.

– *Övladlarınız Zəhra və Zeynalabdin təhsillərini harda davam etdirirlər?*

– Zəhra Bakıdakı İran məktəbində oxuyur. O, 6-cı sinfə qədər rus məktəbində təhsil alıb. Bundan sonra isə onu İran məktəbinə keçirmişik. Məhz elə bu hicab məsələsinə görə.

“Mənim atam Azərbaycanda islamın ölməməsini istəyir”

Mövsüm Səmədovun qızı Zəhra da söhbətə qarışır:

– Mən 9 yaşından başımı bağlamışam. Bəlkə bu yaşda olanlara hamı balaca gözü ilə baxır. Amma Allah bu yaşda olan qızlara böyük kimi baxır. Ona görə də bizim üçün vəzi-fələr qoyub və onlardan biri də hicabdır.

– *Atanın həbsi ilə bağlı fikrin necədir? Səncə, nəyə görə atanı həbs edəblər?*

– Bir misal çəkim. Bu il yayda biz Dənizkənarı Milli Parka getdik. Həzrəti Fatimənin mövlud günü idi. Dindar kişilər əllərində gül qadınlara paylayırdı. Polislər həmin gün parka elə hücum etdilər ki... Dindar kişiləri tutub apardılar. Hicablı xanımları oradan uzaqlaşdırdılar, üç-dörd qadının bir yerə toplanmasına imkan vermədilər.

Bu, ölkədə dinlə bağlı vəziyyətin bir nümunəsidir. Mənim atam bu kimi hallara qarşı çıxıb. O, Azərbaycanda islamın öl-məməsini istəyir. Azərbaycan əhalisi özünü müsəlman adlandırır, amma nə qədər qadağalar var. Mənim atam bacardığı qədər bu qadağalara qarşı çıxan şəxsdir.

– *Əgər atan yanvarın 2-də həmin çıxışı etməsəydi, İslam Partiyasının sədri olan Mövsüm Səmədova, atana münasibətin necə olardı?*

– Mövsüm Səmədovun mənim atam olmasını bir kənara qoyaq, o, İslam Partiyasının sədridir, mən də Azərbaycan Respublikasının mömin bir qızı. Əgər bu gün məni hicabla ictimaiyyətə qatılmağa qoymurlarsa və İslam Partiyasının sədri Mövsüm Səmədov buna susursa, deməli, islam adından olan partiyanın sədri kimi düzgün seçilməyib. İndiki halda isə mən həm partiya sədri Mövsüm Səmədovla, həm də atamla fəxr edirəm.

Mən Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin rəhbərliyindən də bu qadağalara qarşı çıxmağı gözləyirəm. Amma bu gözləntilər özünü doğrultmur. Əgər indiyə qədər o, nəşə desəydi, ona qarşı fikrim dəyişərdi.

Mən atamı sevirəm, onun üçün darıxıram, istəmirəm ki, o, 12 il həbsxanada yatsın. Tək bir təskinliyim onadır ki, atam ölkənin mömin xanımlarının hicabına görə həbs olunub və Allahın köməkliyi ilə bu müddətə dözərəm. Eyni zamanda ona da inanıram ki, bu məşəqqət 12 il çəkməz.

Allah heç vaxt öz möminlərini tək buraxmaz. “Quran” da da deyilir: “Allah möminlərin başçısı və ən yaxın köməkçisidir”. Bu ayədən görünür ki, Allah heç vaxt öz bəndəsini yalnız buraxmaz.

Atama qarşı saxta ittihamlar irəli sürənlərə də çox acıyıram. Əgər onu tutanda desəydilər ki, səni filan çıxışına, filan sözünə görə həbs edirik, bu indikindən fərqli olardı. Biz də fikirləşərdik ki, əməlləri doğru olmasa da, sözləri dürüstdür. Amma atamla, digər dindarlara bağlı səhnəni görəndə başa düşdüm ki, atamı şərhləyənlərin nə əməlləri dürüstdür, nə də sözləri.

Dinlə, “Quran”la məşğul olan adamın narkotik maddə ilə işi olmaz. İnsanın ağlını başından çıxaran, onu məst edən vasitələrə qurşanan adam dindar, mömin ola bilməz. Həmçinin mənim atama qarşı deyilən bu ittihamlar da şər və böhtandır. Mömin şəxs belə işlərlə məşğul olarsa, digərlərini hidayət edə bilməz, doğru din yoluna dəvət edə bilməz. Azərbaycanda söz azadlığının olması məndə şübhə yaradır. Əgər elə bir azadlıq olsaydı, indi mənim atam həbsdə yatmazdı.

– *Atan səni necə çağırır?*

– Mənə hərdən Zəhra, hərdən də Zəhraxanım deyir. Məni məxsusi səsle çağırır, yalnız atam məni o səsle çağıra bilər.

29 dekabr 2011-ci il
Mediaforum.az

UŞAQLARIN “QURAN” HAQQI

Allah haqqı!; Vallah! – hər bir adamın lap uşaqlıq çağından eşitdiyi andlardır.

“Quran” a toxunma, olmaz!” – uşaq illərinin qadağalarındandır.

Ramazan bayramı, Qurban bayramı – uşaqların sevindiği, həvəslə gözlədiyi bayramlardır.

Çox sadalamaq olar. İnsan lap uşaqlığından istər-istəməz dinlə təməsa girir, dünya, cəmiyyət haqqında bilgiləri həm də din hesabına əldə edir.

Bəs uşaqlar vaxtında dini məlumatlar ala bilirlərmi? Allah, “Quran” haqqında informasiya toplaya, dini bayramların dəyərini aydınlaşdırırsınız bilirlərmi?

Uşaq “Bibliya”-sı olduğu halda nə üçün uşaq “Quran”-ı olmasın? Bu məsələni araşdırarkən həm dini, həm ədədi-bədii problemlərin, həm də Azərbaycan qanunvericiliyində məneələrin olduğu aydınlaşdı.

İlahiyyətçi: “Quran”-ı uşaq səviyyəsinə gətirmək düz olmaz”

“Media forum” saytına danışan ilahiyyətçi Sərdar Hacıhəsənlı hesab edir ki, Allahın göndərdiyi ilahi kitab – “Quran” başqa kitablarla, hətta “İncil”lə, “Tövrat”la müqayisə

oluna bilməz: “Quran”da qeyd olunur ki, “Quran”ın ayələrinin möhtəvasına şəkk-şübhəniz varsa, bütün bəşəriyyət əl-ələ verib ona oxşar bir ayə belə yarada bilməz. “Quran”ın möcüzələrindən biri onun deyiliş formasıdır. Bu kitab qiyamətə qədər bəşəriyyətdə qalası kitabdır. Həm mətninə görə, həm deyiliş formasına görə, həm də yazılış formasına görə. “Quran”a müdaxilə etmək, onu dəyişdirmək düz deyil”.

Uşaqların dinlə, islamla, konkret “Quran”la bağlı bilgilərinin yaranması məsələsinə gəlincə, ilahiyyatçı dini ədəbiyyat yaratmağın vacibliyi fikrini bölüşür: “Yəni hekayələr yazmaq, şəkilli, illüstrasiyalı kitablar buraxmaq, eləcə də filmlər, cizgi filmləri çəkmək mümkündür. Fikrimcə, “Quran”ı uşaq səviyyəsinə gətirmək o qədər də düz olmaz. Bu, “Quran”ın meyarları ilə düz gəlmir. Allah bu kitabı elə bir ali səviyyədə nazil edib ki, ona əl gəzdirmək onu öz mərkəzindən, öz orbitindən çıxarmağa bərabər olar. “Quran”ın özünü, yaxud surələrini hansısa formaya salmaq məqsədəuyğun deyil. Amma maarifçilik məqsədilə iş görmək mümkündür”.

Sərdar Hacıhəsənli qeyd edir ki, uşaq dini ədəbiyyatının kasadlığı yalnız Azərbaycana xasdır: “Başqa ölkələrdə bununla bağlı çox böyük işlər görülüb. Bu günün uşağına maarifçilik məqsədilə müəyyən məlumatlar vermək mümkündür, amma onun “Quran”a baxışını sabaha, düşüncə səviyyəsinin təkmilləşdiyi yaş dövrünə buraxmalıyıq. Sadəcə, uşaqların bilgilənməsi üçün oxşar materiallardan istifadə olunmalıdır.

Düzdür, “İncil”in uşaqlar üçün kitabı var. “İncil” elə bir kitabdır ki, deyiliş qaydasına və yazılış formasına görə insanları elmi mübahisəyə dəvət etmir. Yəni belə bir mübahisə düşmür ki, “İncil”in yazılışı, sözü, məntiqi və sairə möcüzədir, onu dəyişmək olmaz. Əgər biz “Quran”ı “İncil” kimi uşaqlar üçün hazırlamış olsaq, onu öz möcüzəliyindən çıxarmış olacağıq. Niyət xoşdur, amma buna oxşar digər addım, iş görmək daha məsləhətdir. Bu, metalın ipəkləşməsinə bənzəyər. Metal ipəkləşsə, artıq metal ola bilməz”.

Kiçik yaşlı uşaqların “Quran”ı əzbərləməsini vacib sayan ilahiyyatçı qeyd edir ki, bu, balacaların yaddaş imkanlarının genişliyi ilə bağlıdır: “Elm də sübut edib ki, kiçik yaşlı uşaqların hafizəsi çox güclü olur. Zehnlərinin çox güclü olması səbəbi ilə uşaqlara 10 yaşına qədər “Quran”ı əzbərləmək məsləhət görülür. Bu, sadəcə, uşaq hafizəsinin fürsətinin qaçırılmaması məqsədi güdür. Onlar uşaq olarkən hafizələrindən, böyüyəndən sonra isə düşüncələrindən istifadə etməlidir”.

Azərbaycanda uşaq dini ədəbiyyatının olmamasını Sərdar Hacıhəsənli bəzi halda bacarıqlı insanların tənbel olması, bəzi halda isə təzyiqlərlə əlaqələndirir: “Maarifçilik cəhətdən savadlı olanların dini bilgilərinin olmaması, yaxud dini bilgisi olanların ədəbi-bədii yaradıcılıq istedadının olmaması belə bir vəziyyətə gətirib çıxarıb. Hazırkı boşluğu doldurmaq üçün mütəxəssislər tərcümələr edə bilər. Çünki digər müsəlman ölkələri bu sahədə xeyli uğur əldə edib”.

Filosof: “Bu işi görə biləcək mütəxəssis tanımırıam”

“Media forum”un digər müsahibi – uşaqlar üçün “İlk oruc” (müəllifi: Osman Haçınson) və “Allahı sevin” (müəllifi: Xürrəm Murad) kitablarını Azərbaycan dilinə çevirən fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Elvüsal Məmmədov da hesab edir ki, sadələşdirmə ilə “Quran” ayələrini uşaqlar üçün qissə formasına gətirmək mümkün deyil: “Yaxşı olardı ki, həmin surələr əsasında hekayələr yazılsın. Uşaq “Quran”ının olması birmənalı qarşılanmayacaq. Amma bildiyimə görə, rusdilli uşaqlar üçün “Quran”dan seçmə hissələri özündə toplayan kitab çap olunub. Eyni zamanda professor Vəsim Məmmədəliyevin bu yaxınlarda nəfis tərtibatlı bir kitabı çap olunub və içərisində uşaqlar üçün “Quran”dan tövsiyələr yer alıb”.

Elvüsal Məmmədovun qənaətinə görə, Azərbaycanda “Quran”dakı üslubu təhkiyə formasında verəcək mütəxəssis,

bu işi bacaracaq şəxs yoxdur: “Bunu edəcək şəxsdə gərək yazıçılıq qabiliyyəti olsun. “Quran”ı dərindən bilsin, uşaq psixologiyasından baş çıxarsın. Uşaqlar üçün yazılmış “Bibliya”da bütün bunlar nəzərə alınıb. Odur ki, ayələr əsasında qissələrin – dini hekayələrin yazılması, bu işin yazıçı-dinşünaslara həvalə olunması daha münasibdir”.

Müəyyən dini ədəbiyyatların tərcüməsi ilə məşğul olan Elvüsal Məmmədov belə bir işlə məşğul olmağı özü üçün tez hesab edir: “Bu, mənim üçün hələ tezdır. Həm də vaxt buna imkan vermir. Ən başlıcası, “Quran”a münasibətdə çox ehtiyatlı davranmalıyıq, onu uşaqlar üçün hazırlayası mütəxəssislərə ehtiyacımız var. Təəssüf ki, mən bizdə bu işi görə biləcək mütəxəssis tanımıram”.

Elvüsal Məmmədov qeyd edir ki, gələcək layihələri arasında “Quran” surələri əsasında uşaqlar üçün rəngli kitab (40 hekayə) hazırlamaq, daha doğrusu, tərcümə etmək var. O, hazırda özündə rəngli şəkillərlə 10-a yaxın hekayələr kitabının olduğunu deyib: “İndi bu işə başlamağa vaxt imkan vermir. Bu işlər təcrübə tələb edir. Eyni zamanda bu kitabların tərcüməsi bahalı layihə hesab olunur, amma vacibdir. Kitablər ərəb dilindədir, ərəb ölkələrinin birində olduğum zaman uşaq təşkilatlarından hədiyyə ediblər”.

Uşaq yazarı: “Quran”la bağlı işlərin məsuliyyəti çox böyükdür”

Filologiya elmləri doktoru, professor, uşaq yazarı Zəhid Xəlil “Media forum”a açıqlamasında uşaq “Quran”ının hazırlanması fikrini dəstəklədiyini deyib: “Quran”dakı əsas bəşəri ideyaların, uşağın tərbiyəsi ilə bağlı olan cəhətlərin – düzlük, yaxşılıq, ata-anaya hörmət və sairə – işlənib təqdim olunması məqsədəuyğundur. Lakin uşaqları qorxutmaq lazım deyil. Bəzi ailələrdə uşaqları qorxudurlar ki, sən belə

etsən, Allah səni cəhənnəmə göndərəcək. Belə etmək düz deyil. Ayələrin, surələrin uşaq dilinə çevrilməsi, açılması çox gözəl olar. Məndə belə fikir var ki, ilahi dəyərlər dedikdə elə bizim anladığımız bəşəri dəyərlər nəzərdə tutulur. Sadəcə, uşaqları qorxutmaq lazım deyil. Bunlar olmasa, qalan hər şey çox gözəl, çox müqəddəsdir və uşaqlara bunları aşılmaq lazımdır”.

Bu işlə özünün məşğul olmamasına gəlincə, Zahid Xəlil bunu sovet dövründə böyüməsi, “Quran” və din barədə bilgilərinin çox olmaması ilə əlaqələndirir: “Gərək mən uşaq vaxtımdan “Quran”ı yaxşı-yaxşı oxuyaydım, ərəbcə yaxşı biləydim, sözləri dəqiqi anlayaydım. “Quran”ı azərbaycanca oxuyuram, amma bu o demək deyil ki, “Quran” bilicisiyəm. Səhv edə bilərəm, səhv aşılaya bilərəm. “Quran”la bağlı işlərin məsuliyyəti çox böyükdür. Hesab edirəm ki, bunu bilicilər etsələr daha səmərəli olar”.

Yazıçı təklif edir ki, “Quran” surələrinin açılmasında mütəxəssislər publisistika janrından istifadə etsələr daha effektiv materiallar ortaya çıxar: “Təfəkkürlü adam surələr üzərində işləyib, həyatı misallar gətirməklə publisistik iş ortaya qoya bilər. Bu, uşaqlara təsir edə bilər. Bu gün belə əsərlərin ortaya çıxmamasının səbəbi belə yazıçının olmaması, digər ən mühüm səbəb isə iqtisadiyyatla, maddi məsələlərlə bağlıdır. Bu gün ədəbiyyat çox gözdən düşüb. Vaxtilə yazanda gün ərzində 18 saat işləyirdim. Çünki bu əməyin sonunda yüksək qiymətləndiriləcəyimi, qonorar alacağımı, şöhrətlənəcəyimi bilirdim. Amma indi yazıçını yaşadan belə amillər yoxdur”.

Naşir: “Dini kitabların dərci məsələsi xeyli mürəkkəbdir”

“Media forum” saytına danışan “Altun” Kitab Evinin rəhbəri Rafiq İsmayilov qeyd edir ki, təxminən 4-5 il əvvəl uşaq

dini ədəbiyyatına dair kitabların nəşri reallaşmış: “Xeyli müddət əvvəl bizim nəşriyyatda ilk dörd xəlifə barədə ayrı-ayrı kitablar nəşr olundu: “Əbu Bəkr”, “Ömər”, “Osman” və “Əli”. Bunlara tam uşaq ədəbiyyatı da demək düzgün olmaz. İslam dünyasının tanınmış simalarından bəhs edən kitablardır.

Dini ədəbiyyat müxtəlif formalarda yazılır. Təbliğati, məlumatverici, maarifləndirici və tarixi aspektdən yanaşılan dini ədəbiyyatlar olur. Mən daha çox tarixi aspektdən yazılan kitabları sevir və onların nəşr olunmasına üstünlük verirəm”.

Rafiq İsmayilov onu da qeyd edir ki, dini kitablara bu gün daha çox ehtiyac var və digər ədəbiyyatlara nisbətən daha çox satılır: “Adlarını çəkdiyim kitablar ən aşağısı 1000 tirajla dərc olundu və satıldı. Sorğular da göstərir ki, dini ədəbiyyatı satmaq daha əlverişlidir. Lakin ölkə qanunvericiliyinə görə, dini kitabların dərci məsələsi xeyli mürəkkəbdir. Bunun üçün Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsindən icazə almaq lazımdır”.

Naşir onu da vurğulayıb ki, hazırda “Altun” Kitab Evinə Mövsüm Nağısoylu adlı müəllifin “Quran” hekayətləri kitabı nəşrə hazırlanır: “Orada rəvayətlər, din tarixindən hadisələr yer alıb. Yeniyetmələr və gənclər üçün nəzərdə tutulmuş tərcümə kitabıdır”.

11 mart 2011-ci il
Mediaforum.az

DİNİ KİTAB-DƏFTƏRƏ YASAQ

Tez-tez qadağan olunmuş dini kitabların satışına, yaxud ölkəyə gətirilməsinə görə vətəndaşların saxlandığı, cəzalandırıldığı haqda informasiyalar yayılır. Dini ədəbiyyat nə səbəbdən qadağan edilir? Yaxud qadağan olunmuş dini ədəbiyyat nədir?

Qadağa qanun dilində

Ədliyyə Nazirliyinin və Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin birgə hazırladığı “Dini təyinatlı ədəbiyyatın, əşyaların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının satışı ilə bağlı ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələrinin yaradılması ilə əlaqədar razılığın verilməsi qaydaları haqqında” təlimat var. Bu təlimat Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin rəsmi saytında yerləşdirilib. Sənəd “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 22-ci maddəsinin üçüncü hissəsinə müvafiq olaraq dini təyinatlı ədəbiyyatın, əşyaların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələri vasitəsilə satışına Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının razılıq verməsi qaydalarını müəyyən edir.

Dini təyinatlı ədəbiyyatın, əşyaların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının ixtisaslaşdırılmış satış mən-

təqələri vasitəsilə satışını həyata keçirmək istəyən fiziki və ya hüquqi şəxs razılığın alınması üçün əvvəl Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinə ərizə ilə müraciət etməlidir. Təlimatda dini ədəbiyyatın satışı ilə məşğul olmaq istəyən fiziki və hüquqi şəxslərin quruma müəyyən sənədlər təqdim etməsi nəzərdə tutulur.

Sənəddə o da deyilir ki, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi dini təyinatlı ədəbiyyatın, əşyaların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələri vasitəsilə satışının həyata keçirilməsinə razılıq verilməsindən bu hallarda imtina edə bilər:

- ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələrində satılan dini təyinatlı ədəbiyyatda, əşyalarda və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarında Azərbaycan Konstitusiyasına və qanunvericiliyinə zidd olan məlumatlar əks olunduqda;

- ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələrində satılan dini təyinatlı ədəbiyyatda, əşyalarda və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarında irqi, milli, dini, sosial ədavət və ya düşmənçilik yaradan məlumatlar əks olunduqda;

- ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələrində satılan dini təyinatlı ədəbiyyatda, əşyalarda və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarında dini etiqadı ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur edən, insan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinin (dini cərəyanın) yayılması və təbliği halları əks olunduqda;

- ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələrində dini təyinatlı ədəbiyyatda, əşyalarda və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının satılması ictimai təhlükəsizliyin və ya ictimai qaydanın pozulmasına səbəb olduqda;

- ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələrində dini təyinatlı ədəbiyyatda, əşyalarda və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının satılması şəxsləri qanunla müəyyən edilmiş vəzifələrin icrasından imtina etməyə və digər qanunsuz hərəkətlərə təhrik etdikdə;

– müvafiq yerli icra hakimiyyəti orqanı ixtisaslaşdırılmış satış məntəqəsinin yerləşdiyi ərazidə dini təyinatlı ədəbiyyatın, əşyaların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının satılmasını mümkün hesab etmədikdə.

Təlimatda o da qeyd olunur ki, göstərilən hallar dini təyinatlı ədəbiyyatın, əşyaların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələri vasitəsilə satışını həyata keçirməsinə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi razılıq verdikdən sonra aşkar edildikdə razılığın ləğv edilməsi yalnız məhkəmə qaydasında mümkündür.

Qadağaya ekspert baxışı

İlahiyyatçı Elşad Mirinin sözlərinə görə, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi qadağa qoyarkən əsas şərt kimi toleranlığa zərər vura biləcək nüansların olmamasını götürür: “İkinci məsələ ölkədə məzhəblər arasında qarşıdurmalara yol verə biləcək məqamlara yer verilməməsidir. Əsas meyarlar bunlardır. Digərləri haqqında danışsaq, qadağan olunmuş dini icmalarla bağlı ədəbiyyatın ölkəyə gətirilməsinə icazə verilmədiyini vurğulaya bilərik”.

Elşad Miri hesab edir ki, qadağan olunmuş dini ədəbiyyatın siyahısı açıq olmalıdır: “Bu kitabların adları həm gömrük məntəqələrində, həm də Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin rəsmi saytında yerləşdirilməli, ictimaiyyətə açıq olmalıdır. İnsanlar bilməlidir ki, xaricdən gələrkən hansı kitabı gətirə bilərlər, hansını yox. Təəssüf ki, bu kitabların siyahısı məqsədli şəkildə dərc edilmir, heç yerdə göstərilmir. Rəsmilərin əsas argumenti belədir ki, siyahının verilməsi də hansısa qarşıdurma yarada bilər. Misal üçün, siyahıdan aydın ola bilər ki, nə qədər şiə, nə qədər sünni kitabı, yaxud hansı təriqətdən olanların kitabları qadağan olunub. Qurum üzvləri dini kitab nəşr etmək, yaxud kitab satışı ilə məşğul olmaq

istəyənə şifahi şəkildə deyir ki, misal üçün, kitabda filan-filan yerləri düzəlt. Yəni ortada əmr formasında olan yazılı qərar yoxdur. Dövlət komitəsi bütün nəşriyyatlara, çap evlərinə xəbərdarlıq yollayıb ki, bu qurumun rəsmi icazəsi olmadan heç bir dini ədəbiyyat nəşr edilə bilməz”.

Əslində necə olmalıdır? İlahiyyatçı hesab edir ki, dini ədəbiyyatla bağlı qayda belə olmalıdır: “Kimsə kitab yazanda və onu satışa çıxaranda, yaxud paylayanda dövlət komitəsi orada razı qalmadığı nüansı əsas gətirərək onunla bağlı məhkəməyə müraciət etməlidir. Məhkəmə ekspertiza təyin etməli, onun rəyi əsasında ya həmin kitab qadağan olunmalı, ya yığışdırılmalı, ya da satışının qarşısı alınmalıdır”.

Elşad Mirinin sözlərinə görə, elə dini ədəbiyyatlar var ki, İran İslam Respublikasında həm kiril, həm də latın qrafikası ilə azərbaycanca çap olunur: “Belə kitabların yayılmasına çalışılır. Misal üçün, Məhəmməd Ticaninin kitabları İranda geniş şəkildə yayılır, amma Azərbaycanda ona qadağalar var. Yaxud bizdə siyahıya salınmış elə kitablar var ki, Səudiyyə Ərəbistanında asanlıqla satılır, yayılır, hətta dərs vəsaiti kimi istifadə olunur. Türkiyədə sərbəst satışda olan, Dəyanət İşləri Başqanlığının icazə verdiyi bəzi kitablar Azərbaycana buraxılmır, qadağan olunmuş kitablar siyahısındadır”.

“Mənəvi Dünya” İctimai Birliyinin sədri Şahin Həsənlili “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, qanunla bəzi fikirləri, tutaq ki, ekstremizmi, dini, irqi ayrı-seçkiliyi təbliğ edən ədəbiyyatın ölkəyə gətirilməsi qadağandır: “Bu qadağa dini ədəbiyyata da aiddir. Əgər dini ədəbiyyat bu kimi fikirləri təbliğ edirsə, o halda qadağan oluna bilər”.

Birlik sədri son dövrlər ölkədə dini ədəbiyyata qarşı həssaslıq hiss olunduğunu deyib: “Dini ədəbiyyata senzura tətbiq edilir. Bunun bir qədər təbii tərəfi də var. Çünki hazırda Azərbaycanda dinə marağın artmasından kənar dövlətlər öz mənafeələrinə uyğun istifadə etmək istəyir. İstəyirlər ki, bu boşluğu özləri doldursunlar. Hətta istəyirlər ki, din adı ilə

hansısa dövlətə ziyan gətirə biləcək fikirlər təbliğ olunsun. Düşünürəm ki, bunu ölkədə senzuranın güclənməsi ilə, dini ədəbiyyata senzura tətbiq etməklə həll etmək olmaz. Bu, məhkəmələr yolu ilə həll olunmalıdır. Hər hansı bir ədəbiyyat ziyanlı, zərərli fikir təbliğ edirsə, məhkəməyə müraciət etməklə həmin kitabın yayılmasının qadağan edilməsinə nail olmaq mümkündür. Senzuranın tətbiqi məqsədəuyğun deyil. Baxmayaraq ki, bəzi kitablarda din adı altında cəmiyyət üçün təhlükəli fikirlər daşır”.

Dini ədəbiyyatı qadağan etmək meyarlarının da mübahisəli olduğunu deyən Şahin Həsənli bəzi hallarda məsələyə yanaşmada müəyyən qərəzin üzə çıxdığını vurğulayıb: “Mənim müşahidələrim deyir ki, ölkədə ümumiyyətlə dini mövzulara çox ehtiyatlı münasibət var”.

Şahin Həsənli onu da qeyd edib ki, dini ədəbiyyata qoyulan qadağa yerli istehsalın olmaması səbəbindən daha çox gözə dəyir: “Ölkədə o qədər elmi potensial yoxdur ki, dini kitablar yazılsın. Azərbaycanda dindən yazan müəlliflər azdır. Bu da xarici ölkələrə, başqa yerdə yaşayan alimlərə müraciət etməyə səbəb olur – elmin sərhədi yoxdur. Bəzən yersiz qadağalarla da nəyəyə nail olmaq olmur. Xüsusən də internetin, virtual aləmin belə yüksək olduğu dövrdə. Həm də insan xisləti elədir ki, qadağan olunana marağı daha da artır. O səbəbdən mən ifrat qadağaların əleyhinəyəm. Bu, əksinə, cəmiyyətdə radikallaşmanı stimullaşdıran amillərdəndir. Düşünürəm ki, belə məsələlərə dözümlü yanaşmaq lazımdır. Bəzi hallara da şahid oluruq ki, zərərli dini ədəbiyyat adı ilə zərərsiz ədəbiyyat qara siyahıya düşür”.

Şahin Həsənli qadağan olunmuş dini ədəbiyyatla bağlı maraqlandırmənin aşağı səviyyədə olduğunu deyib: “Kitabların gətirilməsində əsas maraq bizneslə bağlıdır. Sadə vətəndaşlar dini kitabları ölkəyə gətirməklə biznes maraqlarını güdürlər. Ona görə də bəzən hansı dini ədəbiyyatın yasaq edildiyi barədə məlumata malik olmur, ümumiyyətlə belə məsələlərdən

xəbərdar olmurlar. Yəni belə bir məlumat da verilmir ki, hansı kitab qadağan olunub, hansı kitab açıq satışıdadır. Vəziyyətin belə olması dini kitablarla bağlı məsələnin şəffaf olmamasından irəli gəlir”.

Ekspert onu da qeyd edib ki, qadağan olunmuş dini kitablarla bağlı sabit siyahı klassik ədəbiyyatı özündə əks etdirə bilər: “Bu siyahı ictimaiyyətə təqdim olunsa belə, o, sabit olmayacaq. Çünki yeni ədəbiyyat yarandıqca onlardan bəziləri də bu siyahıya düşə bilər”.

Yasaq kitabların ictimaiyyətə bəlli olan adları (Siyahı “İslam.com.az” saytından götürülüb):

1. “Rəsulullah” (Şeyx Abbas Qumi)
2. “Bütün müsəlmanlar bilməlidirlər” (Ayətullah İbrahim Əmini)
3. “Fiqhi məsələlər” (Əbdul Hüseyn Şərafuddin əl-Musəvi)
4. “Bağdad alimlərinin bəhsi” (Məqatil-ibn Ətiyyə)
5. “Kərbəla şəhidlərinə ağlamaq” (Musa Günəş, Cəfər Bəndidərya)
6. “Xülasətül” (Əhkam Şeyx Nasir Məkarim Şirazi)
7. “Şəriət hökmlərinin izahı” (Ayətullah Məhəmməd Fazil Lənkərani)
8. “Əhli-beyt Ayət-h” (Fazil Lənkərani, Ayət-h Şəhabiddin İşraqi)
9. “Necə hidayət oldum” (Məhəmməd Ticani Səməvi)
10. “Doğru olanlarla birgə” (Məhəmməd Ticani Səməvi)
11. “Nurul-Quran fi təfsiril Quran” (Seyyid Kamal Fəqih İmani)
12. “Ümmət və 20 məsələ və yaxud İslam vəhdətinə doğru” (Seyyid Əli Hüseyni Boti)
13. “Şiəlik necə yaranmışdır?” (Seyyid Məhəmməd Baqir Sədr)
14. “Vahabi fırqəsi” (Seyid Məhəmməd Həsən Qəzvini)
15. “İmamiyyə şiələrinin əqidələri” (Ayətullah Cəfər Sübhani)

16. "Vəhhabiliyin ainləri" (Ayətullah Cəfər Sübhani)
17. "Din təlimləri" (Ayətullah İbrahim Əmini Seyyid Əliəkbər Musəvi)
18. "Şiə cavab verir" (Seyyid Rza Hüseyni Nəsəb)
19. "On dörd məsumun həyatı" ("Əl-Bəlağ" müəssisəsi)
20. "Məsum imamların həyatı" (Mehdi Pişvari)
21. "On dörd məsum" (Ayətullah Məzahiri)
22. "Tarixi və dini bəhlələr" (Faiq Vəli oğlu)
23. "Üsuliddindən dərslər" ("Haqq yolu" müəssisəsi)
24. "Məhərrəmlik" (Seyyid Əli Əkbər Ocaqnejad)
25. "Məhərrəmlik haqda sual-cavab" (Təkamül Tərcümə Mərkəzi)
26. "Karvana yetiş" (Şəhid Abdullah Azzam)
27. "İslam bu gün" (Abu əl-əlya əl-Məududi)
28. "Bir yəhudi fitnəsinin nəticələri" (Zəhirəddin əl-Mədəni)
29. "Kim müsəlmandır?" (Ziyaəddin əl-Qudsi)
30. "Kəlimeyi-şəhadətin şərtləri və onu pozan şeylər" (Səlih bin Fauzan bin Abdullah əl-Fauzan)
31. "Namazı tərk edənin hökmü" (Əl Albani)
32. "Gecikmiş etiraflar" (Məhəmməd İbn Əbdül Əziz Əl Müsnəd)
33. "İnsanların əhəmiyyət vermədiyi haramlar və onlardan çəkinmək" (Məhəmməd Saleh Əl Münəccid)
34. "Allah bizdən nə tələb edir?" (Xristianlığa aid)
35. "Həyatın mənası nədədir?" (Xristianlığa aid)
36. "Müqəddəs kitab əslində nə öyrədir?" (Xristianlığa aid).

29 aprel 2011-ci il
Mediaforum.az

BIOMETRİK PASPORT HİCAB PROBLEMİNİ ARADAN QALDIRACAQMI?

Dövlətlər 2012-ci ilə qədər biometrik pasportların verilməsi prosesinə başlamalıdır. Azərbaycanda da biometrik pasportların istifadəsinə qərar verilib. Dövlət başçısı İlham Əliyev 2011-ci il fevralın 15-də Azərbaycan Respublikası vətəndaşının yeni nəsil şəxsiyyət vəsiqəsinin hazırlanması haqqında sərəncam imzalayıb. Sərəncama görə, Nazirlər Kabineti üç ay müddətində elektron daşıyıcısı (çip) olan şəxsiyyət vəsiqəsinin təsvirini, spesifikasiyasını və nümunəsini hazırlayıb prezidentə təqdim etməlidir.

Bəs biometrik pasportların istifadəyə verilməsi hicablı qadınların şəxsiyyət vəsiqəsi, xarici pasport alanda qarşılaşdığı problemi aradan qaldıracaqmı?

Biometrik pasport nə deməkdir?

Biometrik pasport şəxslərin şəkli, barmaq izi, səsi və digər fərdi biometrik xüsusiyyətləri əsasında formalaşdırılır. Milli təhlükəsizlik sisteminin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən terrorçuluğa, qanunsuz miqrasiyaya, insan alverinə və cinayətkarlığın doğurduğu digər təhdidlərə qarşı mübarizə biometrik eyniləşmə sisteminin işlənilməsini vacib edib.

Biometrik pasportların istehsalı və tətbiqi sərhəd nəzarətində və əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin həyata keçirilməsində Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatı, Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı və digər qurumların qəbul etdiyi yeni standartla çevrilib.

Biometrik texnologiyaların tətbiqi pasport-viza və şəxsiyyəti təsdiq edən digər sənədlərin mühafizə dərəcəsinin, eləcə də şəxsin başqa fərdi məlumatlarla sənəd almasına nəzarətin gücləndirilməsini, kritik infrastrukturun və digər obyektlərin mühafizə rejiminin təkmilləşdirilməsini, identifikasiya işlərinin dəqiqliyini və müxtəlif informasiya resurslarında şəxs barədə fərdi məlumatların kompleks əlaqələndirilməsini təmin edir.

Texnologiya ilə bağlı qanunvericilik

Azərbaycanda bu sahə ilə bağlı ilk rəsmi sənəd 2006-cı il martın 6-da imzalanıb. Dövlət başçısı İlham Əliyev biometrik eyniləşdirmə sisteminin yaradılması üzrə dövlət komissiyası formalaşdırmaq və dövlət proqramı hazırlamaq haqqında sərəncam imzalayıb və komissiyasının tərkibini təsdiqləyib (Baş nazir Artur Rəsizadə komissiyanın sədridir).

Bu sərəncamda biometrik eyniləşdirmə sisteminin yaradılması üzrə dövlət proqramının hazırlanması üçün komissiyaya 6 ay vaxt verilsə də, proqramın hazırlanması təxminən bir il çəkib. 2007-ci il fevral ayının 13-də biometrik eyniləşdirmə sisteminin yaradılması üzrə 2007-2012-ci illər üçün dövlət proqramı təsdiqlənib.

Dövlət proqramında bu sistemin tətbiqinin əhəmiyyətindən danışılır və qeyd olunur ki, biometrik texnologiyaların tətbiqi ilə əlaqədar bu məsələlərin həlli milli təhlükəsizlik sisteminin, o cümlədən qanunsuz miqrasiya və insan alverinə

qarşı mübarizənin gücləndirilməsində, eyni zamanda informasiya cəmiyyətinin qurulmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir:

- miqrasiya prosesləri və sərhədkeçmə ilə bağlı nəzarətin, pasport-viza və şəxsiyyəti təsdiq edən digər sənədlərin mühafizə dərəcəsinin biometrik texnologiyaların tətbiqi ilə gücləndirilməsi;

- biometrik identifikasiya texnologiyaları əsasında yeni nəsil pasport-viza sənədlərinin istehsalının və tətbiqinin təşkili;

- şəxsin şəkli, barmaq izi, səs, dezoksiribonuklein turşusu (DNT) və digər seqmentlərin daxil olduğu milli identifikasiya sisteminin yaradılması, o cümlədən şəxsə müxtəlif fərdi identifikasiya nömrələrinin verilməsi hallarının biometrik məlumatlar əsasında aşkarlanması və aradan qaldırılması mexanizminin qurulması...

Proqramda qeyd olunan vəzifələrin icrasının iki mərhələdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub: birinci mərhələ (2007-2009-cu illər) bu sahənin qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və biometrik eyniləşdirmə sistemi ilə bağlı yeni normativ hüquqi aktların hazırlanması və qəbul edilməsi məsələləri, habelə miqrasiya proseslərinə nəzarətin gücləndirilməsinə dair tədbirləri, o cümlədən sərhədkeçmə sənədlərinin fərdiləşdirilməsi üzrə informasiya resurslarının formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsini əhatə edir; ikinci mərhələdə (2010-2012-ci illər) biometrik texnologiyaların tətbiqi sahələrinin genişləndirilməsi və onların təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Tədbirlər planına görə, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi 2007-2008-ci illərdə biometrik pasportların hazırlanması və istehsalı ilə bağlı işlərin təşkili, aparılması və biometrik eyniləşdirmənin tələbləri əsasında istehsalının təmin edilməsini həyata keçirməli idi.

2008-ci ildən başlayaraq isə Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, Dövlət Sərhəd Xidməti, Azərbaycan Milli

Elmlər Akademiyasının İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu şəxsiyyət vəsiqəsi və şəxsiyyəti təsdiq edən digər sənədlərin verilməsi üçün zəruri məlumatlar üzrə (doğum, nikah, yaşayış yeri, qan qrupu, gözün rəngi, boyun uzunluğu, ödənilmiş dövlət rüsumları haqqında və s.) müvafiq dövlət orqanlarının elektron informasiya resursları ilə “Giriş-çıxış və qeydiyyat” idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sisteminin məlumat mübadiləsi texnologiyasının işlənilib tətbiq olunmasını təmin etməlidir.

Sonrakı illərdə biometrik eyniləşdirmə sistemi ilə bağlı qanunvericilik bazası daha da təkmilləşib. Hətta prezident 2008-ci il iyunun 13-də Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının biometrik pasportlarının hazırlanması ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında sərəncam da imzalayıb. Bu sənədə görə, iqtisadi inkişaf naziri Şahin Mustafayevə vətəndaşların pasportlarının hazırlanması və biometrik eyniləşdirmənin tələbləri əsasında istehsalının təmin edilməsi üçün Fransanın “Oberthur” şirkəti ilə müvafiq sənədlərin imzalanması səlahiyyəti verilib.

Nazirlər Kabinetinə isə vətəndaşların pasportlarının hazırlanması və biometrik eyniləşdirmənin tələbləri əsasında istehsalının təmin edilməsinin maliyyələşdirilməsini 2008-ci il üzrə dövlət büdcəsinin ehtiyat fondunun vəsaiti hesabına təmin etmək tapşırılıb.

Qeyd etdiyimiz kimi, bu il fevral ayının 15-də dövlət başçısı Azərbaycan Respublikası vətəndaşının yeni nəsil şəxsiyyət vəsiqəsinin hazırlanması haqqında sərəncam imzalayıb və həmin sənədə görə, Nazirlər Kabineti üç ay müddətində elektron daşıyıcısı (çip) olan şəxsiyyət vəsiqəsinin təsvirini, spesifikasiyasını və nümunəsini hazırlayıb prezidentə təqdim etməlidir.

Nazirlər Kabinetindən “Media forum”a bildirişlər ki, bu istiqamətdə iş gedir. Lakin biometrik pasportların verilməsinin hicabla bağlı problemin həll edilməsinə aidiyyətinin olub-olmayacağı bəlli deyil.

Beynəlxalq təcrübə

İnternet resurslarında qeyd olunan rəqəmlərə görə, bu gün dünyanın 110-dan çox ölkəsində biometrik texnologiyaların tətbiq olunması ilə vətəndaşlara ayrı-ayrı sənədlər təqdim edilir. Hətta Bolqarıstan müsəlmanlarının rəsmi orqanlara etdiyi müraciətə hökumət müsbət cavab verib. Müraciətdə qadınların saçlarının görünməsinin islam qaydalarına görə haram buyurulduğu qeyd olunaraq yeni biometrik pasportlarda hicabla şəkil çəkdirilməsinə icazə verilməsi istənilib. Bolqarıstanın dövlət məmuru müsəlmanların istəyinin dəyərlili olduğunu bildirərək hicablı şəkillərin şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərdə yer almasını əngəlləyən heç bir qanun olmadığını vurğulayıb.

Alim: “İnsana Allahın verdikləri biometrik məlumat deməkdir”

Milli Elmlər Akademiyasının İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü Rasim Əliquliyev “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, vətəndaşlara biometrik şəxsiyyət vəsiqələrinin verilməsi hələ tezdir, çünki proses ən əvvəl xarici pasportların verilməsindən başlanacaq: “Belə pasportların hazırlanması üzrə beynəlxalq standartlar hazırlanıb. Bu pasportların köhnələrdən fərqi ondan ibarətdir ki, əvvəlkini saxtalaşdırmaq asandır, onların mühafizəsi o qədər də təkmil deyil. Yeni biometrik pasportlar isə o qədər də asanlıqla saxtalaşdırıla bilməz.

İnsana Allahın verdikləri biometrik məlumat deməkdir. Qlobal dünyamızda insanların asanlıqla bir yerdən digər yerə getməsinin təmin olunması, eləcə də terrorizmlə mübarizə, müasir texnologiyanın inkişafı bu məlumatların elektronlaş-

masına əsas yaradıb. Azərbaycan dövləti də bu sistemin tətbiqi üzərində çalışır. Hazırda Azərbaycan o mərhələyə çatıb ki, vətəndaşlarımız yeni nəsil biometrik sənədlərlə təmin olunacaq”.

İnstitut direktorunun sözlərinə görə, vətəndaşlara veriləcək yeni pasportlarda kiçik mikrosxem – çip olacaq: “Orada insanın rəqəmləşdirilmiş fotosu, əl izləri yer alacaq. İlkin mərhələdə pasportlar və digər sənədlər belə hazırlanacaq. Sonrakı mərhələdə isə biometrik məlumatların sayı artacaq. Məsəl üçün, DNT analizləri, gözün zirehli qışasının xəritəsi və sairə daxil ediləcək.

Kimlik insana Allahın bəxş etdiyi xüsusiyyətlərdir, əl izi, gözün rəngi, boyu və sairə. Bu sənədlərin birinci xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, insanın kimliyi bilinsin. İkinci yerdə isə insanın yaşadığıca nəyə nail olduğu gəlir – ali təhsili, sürücülük vəsiqəsinin olub-olmaması, yəni avtomobil idarə etməyi bacarıb-bacarmaması, yaxud hərbi qulluq keçib-keçmədiyini kimi məsələlər. Bunlar qazanılmış keyfiyyətlərdir”.

Rasim Əliquliyev onu da qeyd edib ki, biometrik eyniləşdirmə sisteminin tətbiqi ilə bağlı tələb var: “Tələb ondan ibarətdir ki, 2012-ci ilə qədər BMT üzvü olan ölkələr öz vətəndaşlarının bir hissəsini biometrik pasportla təmin etməlidir. Təmin olunmadığı halda onların başqa ölkələrə viza verilməsi prosesində problemlər yaşana bilər. Hazırda vəziyyət belədir ki, kimin biometrik pasportu varsa, ona vizanın verilməsi çox sadələşdirilib. Biometrik sənədlərin olması viza məsələsini asanlaşdırır”.

Avropanın bəzi ölkələrinin bu sistemə təzə-təzə keçdiyini vurğulayan Rasim Əliquliyevin sözlərinə görə, Rusiya, Gürcüstan 2010-cu ildən bu sistemə keçməyə başlayıb: “Bildiyim qədər hazırda Azərbaycanda ilkin olaraq xarici pasportların biometrik olması üzərində iş gedir. Bu yaxınlarda ölkə başçısı yeni nəsil şəxsiyyət vəsiqələrinin hazırlanması haqqında sərəncam verib. Nazirlər Kabineti də bu sərəncamdan irəli

gələn işləri görüb. Bizim institut da orada ekspert qismində iştirak edib. Bu yaxınlarda biz öz münasibətimizi təqdim etməklə yeni nəsil şəxsiyyət vəsiqəsi ilə bağlı təkliflərimizi səsləndirmişik”.

“Bəs yeni nəsil şəxsiyyət vəsiqələrində inanlı insanların hicabla bağlı problemi hansısa formada həll olunacaqmı” sualına Rasim Əliquliyev bu barədə məlumatlı olmadığı cavabı verib: “Dünya təcrübəsində bu problemin necə həll olunmasına isə diqqət yetirməmişəm. Xüsusi olaraq o aspektə baxmamışam ki, dini-ideoloji baxımdan bu məsələ necə olur. Əgər biz biometrik məlumatların dərinliyinə getsək, orada xeyli incə nüans var. Lakin mən bu işlə məşğul olmamışam”.

İlahiyyatçı problemin aradan qalxacağına ümid edir

İlahiyyatçı Elşad Miri “Media forum”a açıqlamasında ilk növbədə xatırladı ki, sənəd üçün şəklini hicabla çəkdirmək istəyən qadınların şəxsiyyət vəsiqəsi ala bilməməsi məsələsi gündəmə gələndə dövlət məmurları biometrik pasportlar tətbiq olunan zaman bu problemin aradan qalxacağını demişdilər: “Səhv etmərsə, daxili işlər nazirinin müavirlərindən biri bu məsələnin həll olunacağını bildirmişdi. Buna ümid eləmək olar ki, məsələ tezliklə müsbət həllini tapacaq. Biometrik pasportlarda o qədər dəqiq informasiyalar olacaq ki, şəxsin tanınması problemə çevrilməyəcək və hicabın belə bir problem yaratması kimi bəhanəyə yer qalmayacaq. Bu məsələ həll olunduqda heç kim hicab probleminin siyasi məsələ kimi ortalığa atıldığını deyə bilməz. Kimsə deyə bilməz ki, bu, şəxsi mənfəət daşıyır, yaxud kənar qüvvələrin təsiri ilə bu məsələ qaldırılıb”.

Elşad Miri Azərbaycanda bir çox qadının şəxsiyyət vəsiqəsi ala bilmədiyinə görə problemlə qarşılaşdığını vurğu-

layıb: “Hicabsız şəkil çəkdirmək istəmədiyinə görə şəxsiyyət vəsiqəsi almayan çox qadın var ki, qatara minə bilmir, hətta uşaq dünyaya gətirdiyi zaman doğum evi onun övladına doğum haqda sənəd verməkdən imtina edir. Nəticədə həmin uşağa doğum haqda şəhadətnamə verilmir. Qadın xarici pasport ala bilmir, xarici səfərlərə gedə bilmir, səsvermə prosesindən kənarda qalır və başqa hüquqlardan məhrum olunur”.

Dini Etiqad və Vicdan Azadlıqlarını Müdafiə Mərkəzinin rəhbəri İlqar İbrahimov “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, pasportlarda hicab yasağı süni problemlər silsiləsindəndir: “Dünyanın əksər yerlərində sənədlərə belə bir məhdudiyyət yoxdur. Azərbaycanda bu məsələnin həlli, sadəcə, qanuna əməl etməkdən keçir. Qanunda hicaba heç bir məhdudiyyət yoxdur. Orada üzün “papaqsız” şəklini təqdim etmək tələb olunur. Nədənsə sonradan Daxili İşlər Nazirliyinin daxili təlimatına bu “papaqsız” müddəasını “baş örtüksüz” kimi daxil ediblər. Halbuki nazirliklərin daxili təlimatları konstitusiyaya, onun vicdan azadlığı müddəasına və pasport qanunvericiliyinə zidd ola və insan haqları baxımından məhdudiyyət çevrəsini genişləndirə bilməz. Deməli, sadəcə, normativ aktda kiçik düzəliş etməklə bu problemi çözmək olar”.

Biometrik pasportlara gəlincə, İlqar İbrahimov hesab edir ki, dünya praktikasında belə pasportlara sifətin ovalını əks etdirən foto təqdim olunur: “Deməli, dünya standartları ilə gediləcəksə, hicab mövzusu avtomatik həllini tapmalıdır. Amma yenə də vurğulayıram ki, dövlətin inancılara saygısı və diqqəti baxımından haqlar və azadlıqların təmini baxımından hazırkı təlimata düzəliş etmək çox önəmli olardı”.

Hicablı xanım: “Gülməli qərarlar verib özümüzü acınacaqlı duruma salmayaq”

Azərbaycan İslam Partiyasının Qadınlar Şurasının sədri Növrəstə İbrahimova “Media forum”a şəxsiyyət vəsiqəsi alan vaxt problem yaşadığını deyib: “Allah insanı yaradanda digər məxluqlardan məhz bir şeyə görə fərqli yaradıb və yarıdan deyib ki, elə buna görə də sizi sorğu-suala tutacam. Ya mükafatlandıracaq, ya da cəzalandıracaq. Bu da ağıldır. Ağıl, şüur insanın bütün ömrünü, həyatını idarə edir. Bu ağıl hər kəsdə var, istəyir dövlət işçisi olsun, istəyir adi vətəndaş. Bu gün insan ağılı dərk edir ki, müasir texnikanın gücü sayəsində qadının başında hicabın olması onun sənəd almasına heç bir maneə yaratmır. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, nəinki əl, ayaq cizgiləri, DNT analizləri, hətta insan sifətinin cizgiləri illər ötdükcə dəyişmir, Allahın verdiyi təbii cizgilər 10 yaşda da, 50 yaşda da, 80 yaşda da olduğu kimi qalır. İllər, zaman o cizgiləri məhv eləmir”.

Növrəstə İbrahimova onu da qeyd edib ki, nəyəsə qadağa qoyanda ən azından onun gülməli olmamasına diqqət yetirmək lazımdır: “Yəni o qadağaya kənardan baxdıqda adamın gülməyi tutmasın. Mən bunu elm sahiblərimizdən, dünya-görüşü, səviyyəsi, tutumu olan vəzifə başında oturanlardan xahiş edirəm. Hansısa qadağa gülməlidirsə, bu həm də vəziyyətin acınacaqlı olmasına gətirib çıxarır. Biometrik pasportlara görə barmaq izi istəniləcək, düzdürmü? Bunu hər kəs, elə hicablı xanımlar da verməlidir. Əgər mən bunu özümə qadağa eləsəm, gülməli və acınacaqlı duruma özüm düşəcəm. Barmaq izinin götürülməsi dövlətin təhlükəsizlik məsələlərinə, onun siyasətinə nə qədər vacibdirsə, başımın örtülü olmasının da mənim dini azadlığuma, etiqadıma, məənəviyyətimə, hüququma o qədər aidiyyəti var. Ona görə də gəlin gülməli qərarlar verib özümüzü acınacaqlı duruma salmayaq”.

Şura sədri şəxsiyyət vəsiqəsi alanda qarşılaşdığı hadisəni xatırladı: “Sənəd almağa gedəndə 4 qadın idik – qızlarım və gəlinim. Bizim şəklimizi cavan oğlan çəkəcəkdı. Ondan xahiş etdim ki, aparatını quraşdırsın və bizi başa salsın hansı düyməni basmaq lazımdır. Yəni otaqdan çıxsın ki, özümüz öz şəklimizi çəkək. Elə də elədik.

Bir hədisdən misal çəkmək istəyirəm. Məhəmməd peyğəmbər ümmətinin boynundan bir neçə hökmün götürüldüyünü ərz edib ki, bunların sorğusu ondan tutulmayacaq. Bu işlərdən bir odur ki, ümmət yaşadığı mühitdə hansısa işə vadar olunur.

Azərbaycanlıyam, Azərbaycanda yaşamağa və onun dövlətinin qanunlarına tabe olmağa vadam. Əgər vadar olmasam, mənə xətər gələ bilər. Mən həmin gün qanunlara tabe oldum, mümkün qədər hansısa kişinin məni canlı görməsini əngəllədim. Namaz qılarkən də Allah qarşısında bildirdim ki, bacardığım qədər sənin əmrlərini icra elədim, bundan o tərəfi məni bu işə vadar edənlərin boynunda qalsın”.

13 may 2011-ci il

Mediaforum.az

MƏDRƏSƏ: HƏM VAR, HƏM DƏ YOXDUR

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi ölkə ərazisində 3 mədrəsəyə fəaliyyət üçün rəsmi lisenziya verildiyini bildirib. Bu, Bakı, Balakən və Şəki şəhərlərindəki dini təhsil ocaqlarıdır.

9 milyon nəfərdən çox vətəndaşı olan ölkə üçün 3 dini təhsil ocağı? Az deyilmi? Səbəb nədir? Mədrəsələrin fəaliyyətinə rəsmi dövlət icazəsini kim verir? Mədrəsələrdə hansı dərslər tədris olunur? Oradakı təhsilin səviyyəsi necə olmalıdır? Bu gün orta məktəbdə hicab problemi yaşanır. Mədrəsələr hicablı qız uşaqları üçün heç olmasa natamam orta təhsil almağa yaraya bilərmidi?

Mədrəsə nədir?

Mədrəsə ərəb sözüdür – dərs keçirilən yer və ya məktəb mənasını verir. Tarixi mənbələrə görə, 10-cu əsrdə Bağdadda mədrəsə adı verilən 300 məktəb olub, 14-cü əsrin başlanğıcında isə İsgəndəriyyədə 12 min şagird mədrəsələrdə oxuyub.

Azərbaycan 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ölkədə mədrəsələrin sayı durmadan artmağa başlayıb. Bir neçə il öncəyədək cənub rayonlarında – Cəlilabad və Masallıda, eləcə də Ağdaş, Göyçay, Şəkiddə, həmçinin paytaxt Bakıda mədrəsələr fəaliyyət göstərirdi. Sayı təxminən 20-dək

olan həmin dini təhsil ocaqları fəaliyyətlərindəki qüsurlara və rəsmi dövlət qeydiyyatına alınmadıqlarına görə qapadılıb.

Müstəqilliyini bərpa edəndən sonra Azərbaycanda ilk belə dini təhsil ocaqlarından biri 1992-ci ildə Şəkidə açılıb. Bu mədrəsə Türkiyədən gələn hafizlərin təşəbbüsü ilə yaradılıb. Burada təhsil öncə ibtidai səviyyədə aparılıb. Az sonra bu dini təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinə xitam verilib.

1993-cü ildə Şəki şəhər Cümə məscidinin nəzdində açılan İslami Elmlər Mədrəsəsində yenidən dini təhsilin tədrisi başlayıb. 1993-cü ildə bu mədrəsənin 26 tələbəsi olub. Ancaq bir müddət sonra mədrəsənin imkanları genişləndikcə tələbələrin sayı da çoxalmağa başlayıb. Bu gün ölkədə rəsmi lisenziyası olan üç mədrəsədən biridir.

Klassik mədrəsələrdə ərəb və fars dilləri, ərəb qrammatikası, məntiq, kəlam (dini doqmatika), fiqh (islam hüququ), riyaziyyat, xəttatlıq, tarix və ədəbiyyat öyrədilirdi. Böyük mədrəsələrdə isə həm də yunan fəlsəfəsi, astrologiya, məntiq, natiqlik məharəti, həndəsə, tibb, əlkimya və başqa fənlər tədris olunurdu.

Dini təhsil qanunlarda

Mədrəsələr Azərbaycan qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada Təhsil Nazirliyinin verdiyi xüsusi razılıq (lisenziya) əsasında fəaliyyət göstərə bilər. Amma Təhsil Nazirliyi lisenziya verməzdən əvvəl Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin rəyi alınmalıdır. Yəni mədrəsənin fəaliyyət göstərməsi üçün Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin rəyi əsasında Təhsil Nazirliyi lisenziya verə bilər. İnternet resurslarında Dini Qurumlarla İş Üzrə Dövlət Komitəsinin mətbuat xidmətinin rəhbəri Saleh Aslanovun bu barədə verdiyi məlumatlara rast gəlmək mümkündür. Onun verdiyi məlumata görə, hazırda Azərbaycanda yalnız 3 dini mədrəsə lisen-

ziya ilə fəaliyyət göstərir: Şəbnəm Qızlar Mədrəsəsi, Zaqatala Rayon Əliabad İslam Mədrəsəsi və Şəki İslam Mədrəsəsi.

Təəssüf ki, dəfələrlə şifahi müraciət etməyimizə, bu ilin iyun ayının 9-da isə yazılı şəkildə sorğu yollamağımıza baxmayaraq Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi suallarımızı cavablandırmadı. Odur ki, araşdırmamızı rəsmi qurumun mövqeyi olmadan davam etdiririk.

Lisenzia verilməsi saxlanıb

Ara-sıra haradasa mədrəsə açılması barədə xəbərlər olur. Amma onların heç biri lisenziya ilə işləmir. Daha doğrusu, lisenziya ala bilmirlər. Buna səbəb 2009-cu ildə “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 10-cu maddəsinə edilən dəyişiklikdir. “Dini-təhsil müəssisələri” adlı 10-cu maddədə deyilir: “Din xadimləri və dini ixtisaslar üzrə digər kadrlar hazırlanması üçün dini təhsil müəssisələri yalnız dini mərkəz və idarələr yarada bilərlər. Dini mərkəz və idarələr birdən çox ali dini tədris müəssisəsi yarada bilməz. Dini tədris müəssisələri ilə dini mərkəz və ya idarələr arasında münasibətlər təsis sənədləri ilə müəyyən edilir.

Dini tədris müəssisələri Azərbaycan qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq icra hakimiyyəti orqanının verdiyi xüsusi razılıq (lisenzia) əsasında fəaliyyət göstərir. Belə tədris müəssisələrində təhsil alanlar dövlət tədris müəssisələrində təhsil alanlar üçün müəyyən olunmuş hüquq və güzəştlərdən istifadə edirlər”.

2011-ci ilin iyun ayında Milli Məclis “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunu yenidən müzakirəyə çıxardı, yeni təkliflər səsəndi və qəbul olundu. Qanuna əlavə və dəyişikliklər edilir, lakin onun icrası ilə bağlı məsələ hələ də sual altındadır.

Bəs səbəb nədir ki, qanun icra olunmur? Yəni qanunda deyildiyi kimi, lisenziya verən müvafiq icra strukturu – Təhsil Nazirliyi nə üçün müraciətləri dəyərləndirmir?

Nazirlikdən qeyri-rəsmi aldığımız məlumata görə, dini təhsil müəssisələrinə lisenziyaların verilməsi naməlum səbəblərdən saxlanıb və onun verilməsinə nə vaxt başlanacağı belli deyil.

Qanunsuz fəaliyyət göstərənlər var

Bəzi hallarda hökumət və əlaqədar təşkilatlar mədrəsələrin fəaliyyətinə göz yumur. Çünki həmin mədrəsələrdə yalnız ərəb dili və “Quran” dərsləri keçilir, bu da klassik mədrəsə təhsilinin cüzi hissəsidir. Qeyd etdiyimiz kimi, klassik mədrəsələrdə ərəb və fars dilləri, ərəb qrammatikası, məntiq, kəlam (dini doqmatika), fiqh (islam hüququ), riyaziyyat, xəttatlıq, tarix və ədəbiyyat, yunan fəlsəfəsi, astrologiya, məntiq, nətiqlik məharəti, həndəsə, tibb, əlkimya və sairə fənlər tədris olunurdu. Klassik mədrəsələrdə keçirilən dərslərin əksəriyyəti bu gün orta məktəb tədrisinə daxil olan fənlərdir.

Əldə etdiyimiz qeyri-rəsmi məlumat da ondan ibarətdir ki, dini icmaların, məscidlərin qeydiyyatı tam başa çatdıqdan sonra bu qurumlara mədrəsələr üçün müraciət etmək imkanı yaradılacaq. Mədrəsələrin açılması üçün dövlət rüsumu təxminən 3-5 min manat arası nəzərdə tutulub. Amma bu məsələ nə vaxt praktikaya çevriləcək? Bunu heç kim bilmir.

Qeyri-rəsmi mənbə onu da bildirir ki, hazırda Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi və Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi dini təhsil müəssisələri ilə bağlı birgə proqram üzərində işləyir. Həmin proqrama görə, mədrəsələrdə yalnız dinlə bağlı dərslər keçiləcək, mədrəsələr yalnız dini icmaların nəzdində olacaq. Orta məktəb fənləri – riyaziyyat, astronomiya, məntiq, tarix, ədəbiyyat kimi fənlər mədrəsələrin tədris proqramına

daxil olunmayacaq. Mənbə onu da vurğulayır ki, bu proqram üzərində hazırda iş gedir deyə heç bir qurum bununla bağlı açıqlama verməyə hazır deyil.

Mədrəsələrin fəaliyyətinin qanunsuz elan olunması 2009-cu ildən başlanıb. Həmin vaxta qədər ölkədə yerli dini icmaların yaratdığı dini təhsil müəssisələri ilə yanaşı qonşu ölkələrin Azərbaycanda fəaliyyət göstərən təşkilatlarının nəzdində də mədrəsələr vardı. Məsələn, İran İslam Respublikası səfirliyinin, Türkiyə Dəyanət Vəqfinin, ayrı-ayrı kiçik təşkilatların mədrəsələri fəaliyyət göstərirdi. Mədrəsələrlə bağlı qadağanın başlıca səbəbi hökumətin bütün dini təhsil müəssisələrinə nəzarət edə bilməməsi idi.

Niyə belə vəziyyət yaranıb?

Azərbaycan İslam Partiyası sədrinin ictimai məsələlər üzrə müavini İqbal Əhədli “Media forum” saytına açıqlamasında deyib ki, mədrəsələrin fəaliyyət göstərməməsi Azərbaycan dindarlarının ən yaralı yerlərindən biridir: “2009-cu ilin sonlarına qədər Azərbaycanda mədrəsələr fəaliyyət göstərirdi. Bu dini tədris müəssisələri 3 illik, 5 illik idi. Bakının Nardaran qəsəbəsindəki mədrəsə isə 7 illik idi. Bu mədrəsələrdə xeyli elm cəm olmuşdu. Dini elmlərlə bəhəm dünyəvi elmlər də tədris olunurdu. O zaman dövlətin özünün çağırışı ilə İran İslam Respublikasından ilahiyyatçılar, müəllimlər dəvət olunurdu”.

İqbal Əhədli xatırladır ki, həmin illərdə öz tədris və təhsilinə görə bir-birindən fərqlənməyə başlayan mədrəsələr ortalığa çıxırdı: “Məsələn, hər bir şəraiti olan Masallı rayon mədrəsəsi, Cəlilabaddakı Göytəpə mədrəsəsi... Burada öz ustadlarımız – şeyx Qüdrət, şeyx Məhəbbət, şeyx Bəylər dərs deyirdilər. Bu mədrəsələrdə İrandan gələn bir müəllim dərs deyirdisə, yerli mütəxəssislərin sayı beş nəfər olurdu”.

Partiya sədrinin müavini hesab edir ki, yersiz müdaxilə nəticəsində mədrəsələrlə bağlı uzun illər toplanmış təcrübə yarımçıq qaldı: “Mədrəsələrin fəaliyyətinə son qoyuldu, müəllimlər geri qaytarıldı, oxuyan uşaqların da təhsilə həvəsi yarımçıq qaldı. Nəyə görə bir uşağın arzusu gözündə qalmalıdır? Tutaq ki, 14-15 yaşlı bir uşaq ilahiyyat sahəsində alim olmaq, kamil şəxs kimi formalaşmaq istəyir. İndi deyirlər ki, xaricdə dini təhsil alıb gələn ilahiyyatçılar ölkədə heç nə edə bilməzlər. Bəs onda İranda, İraqda, Türkiyədə təhsil alan bu qədər gənc nə eləsin? Onda onları qoymazdılar xaricə getməyə və burada mədrəsələrin fəaliyyətinə də əngəl yaratmazdılar”.

“Quran”dan sitat gətirən İncilab Əhədli deyir: “Allah Məhəmməd peyğəmbərə müraciət edir ki, oxu, oxu, mənim adımla oxu. “Quran” elm deməkdir. Bütün elmlərin məcmusu “Quran”dadır. Eyni zamanda islam özü bir elmdir. Amma elmi kortəbii şəkildə deyil, sistemli şəkildə öyrənmək lazımdır. Mərhələ-mərhələ keçib ali pilləyə yetişəsən, o zaman bizim cəmiyyət dindən gözəl bəhrələyə bilər. Qəbiristanlıqda bir molla gəlib “Fatihə” oxuması islam demək deyil. Hesab edirəm ki, son illərdə dinlə bağlı aparılan siyasət yersizdir, çünki məntiqini, isbatını tapmayan bəhanələrlə aparılır. Peyğəmbər deyir: “Elm Çində olsa belə öyrənin”. Bu kifayət edir ki, hər bir müsəlman ölənə qədər elm öyrənsin və buna can atsın”.

Hicablı qızlara yol açıla bilər

Təhsil eksperti Etibar Əliyev “Media forum”a açıqlamasında bildirib ki, indiyə qədər dini təhsil yönümlü hansısa təhsil müəssisəsinə lisenziya verilməsi faktına rast gəlməyib: “Azərbaycanda Bakı İslam Universiteti və Bakı Dövlət Universitetinin ilahiyyat fakültəsi var. Lakin burada təhsil proqramlarını Təhsil Nazirliyi təsdiqləyir və fərqli istiqamətlidir”.

Etibar Əliyev xatırladır ki, orta məktəblərdə hicablı şagirdlərin ümumi göstəricisi cəmi 2 faizdir: “Lakin onların orta təhsildən kənarda qalmaması üçün alternativ də yoxdur. Bu uşaqların çoxu məktəbə getmədi. Əgər dini təhsil müəssisəsi olsaydı və orada orta məktəb fənləri də tədris olunsaydı, o şagirdlər ora üz tutardılar və təhsildən kənarda qalmazdılar. Baxmayaraq ki, qanunlarda dünyəviliyin qorunması da verilir, amma dini etiqad azadlığının qorunması da bildirilir”.

Bununla belə, Etibar Əliyev yaxın gələcəkdə şagirdlər üçün orta təhsili verə biləcək dini müəssisələrin açılmasına icazə veriləcəyinə inanmadığını vurğulayır: “Azərbaycanda Qızlar Universiteti var. Amma bu da təhsil üçün yolverilməzdir. Qanunlara görə, ölkədə cinsindən asılı olmayaraq hamı eyni səviyyədə təhsil hüququna malikdir. Qızlar Universitetinin rektoru, prorektoru, müəllimlərinin əksəriyyəti kişidir. Onda bu təhsil ocağının qızlar üçün olması hansı mənanı verir? Əgər belə praktika varsa, onda hicablı şagirdlər üçün alternativ seçim qoymaq vacibdir”.

Orta məktəblərdə din necə tədris olunur?

Etibar Əliyev sovet quruluşuna qədərki dövrdə Azərbaycanın görkəmli şəxslərinin əksəriyyətinin mədrəsə təhsili gördüyünü qeyd edib: “Görünür, həmin təhsil daha pragmatik olub. Ola bilər ki, o dövrdə dini təhsil müəssisələrinin alternativ olmadığına görə oradakı dərslər mükəmməl olub. Misirdə Əl-Əzhər Universiteti fəaliyyət göstərir. Bu elm ocağının 600 ildən çox yaşı var. Dünyanın bütün ölkələrindən gəlib bu dini universitetdə təhsil alırlar. Bu elm ocağı artıq sırf ilahiyyat elmi üzrə mütəxəssislər hazırlayır. Lakin bütün dünyada orta məktəblərdə dinin tədrisi ilə bağlı hər hansı qadağa yoxdur. Almaniya da, Rusiya da, Fransada da belədir. Nobel mükafatına layiq görülmüş ilk müsəlman fizik Əbdüs Salam de-

yir ki, “Quran”ın ayələrinin 72 faizi elmlə bağlıdır. Bunu hansısa məclislərdə, hətta hüsr yerlərində deməkdənsə orta təhsil müəssisələrində “Dinin əsasları”, “İslamın əsasları” adlı fənn çərçivəsində tədris etmək mümkündür”.

Ekspert bir daha xatırladır ki, hicablı qızları o geyimdə məktəbə qoymurlar, digər tərəfdən isə ona hər hansı alternativ də verilmir: “Əgər mədrəsələrdə dərs deməyə mütəxəssis yoxdursa, xaricdən gələn ilahiyyatçılara da işləməyə imkan verilmir, onda bəs neçə ildir Bakı İslam Universiteti, BDU-nun ilahiyyat fakültəsi nə ilə məşğul olur? Onların məzunları hanı? Məgər onlar yalnız molla yetişdirirlər?”

“Media forum” xatırladır ki, hazırda orta məktəblərin “Oxu”, “Həyat bilgisi”, “Ədəbiyyat”, “Azərbaycan tarixi”, “Ümumi tarix”, “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası”, “İnsan və cəmiyyət” dərsləklərində dinlərin tarixi haqqında verilən məlumatlarla yanaşı dini dəyərlər müvafiq mövzuların məzmununa hopdurularaq, integrasiya edilmiş halda, elmi əsaslarla şagirdlərə çatdırılır.

Amma Etibar Əliyev bunları o qədər də yetərli hesab eləmir: “Məhəmməd peyğəmbərdən bir-iki sitat gətirməklə dinin əsaslarını şagirdlərə çatdırmaq mümkündürmü? Bir var uşaq evdə systemsiz dini bilgi alsın, bir də var ona məktəbdə sistemli formada dini savad verilsin”.

Mərkəzi Asiyada dini təhsil təcrübəsi

“Azadlıq” radiosu xəbər verir ki, Tacikistanda dini siniflər var, orada islam dəyərləri, islam etikasının əsasları öyrədilir, şagirdlərin yaşı 8-dən 16-ya kimidir.

Övladı həmin məktəbdə təhsil alan valideyn deyir: “Valideynlərin çoxu öz uşağını dini sinfə gətirir, ancaq bu o demək deyil ki, onlar uşaqlarının qatı dindar olmasını istəyirlər. Onlar istəyirlər uşaqlarının islam dinindən xəbəri olsun, istəyir-

lər ki, uşaqları təmiz olsunlar, narkotikdən, içkidən uzaq dursunlar”.

Mədrəsə diplomlu başqa bir müəllimin isə orta məktəbdə bu uşaqlara dərs deməyə lisenziyası var. Onun dini sinifləri dərslərini kənd məscidində keçir. Məscidin yerli hakimiyyətdən icazəsi var.

Bu siniflər Tacikistan hakimiyyətinin icazə verdiyi islam tədrisinin nümunəsidir. Hakimiyyət yalnız buna icazə verir və islam tədrisinə buracan dözüür. Qeydiyyatda olmayan mədrəsələrlə, dini siniflərlə hakimiyyət barışmaz mübarizə aparır. Belə dini siniflər isə Tacikistanda durmadan artır. 2011-ci ilin iyun ayının əvvəlində qeydiyyatsız 7 mədrəsə aşkar olunub. Qeydiyyatsız mədrəsələr adətən şəxsi evlərdə yerləşir. Burda çox vaxt təhsili olmayan mollalar məktəb yaşlı uşaqlara islamdan dərs deyirlər.

Dini ekspert Səidbek Mahmadullayev “Azadlıq” radiosuna deyib ki, Tacikistan qanunları şagirdlərə dini siniflərə getməyi qadağan etmir. Ekspertin fikrincə, ölkədə dini təhsilə belə maraq varsa, onda hakimiyyətin ən yaxşı yolu orta məktəblərdə dini dərs keçməkdir. Elə buna görə də Tacikistanın Təhsil Nazirliyi bu yaxınlarda orta məktəbdə keçilməli dərslərin siyahısına yeni fənn salıb – “İslam biliyi”.

Bununla belə, Tacikistanın tanınmış din xadimləri vəziyyətdən narazıdırlar. Onlar deyirlər ki, həftədə bir dəfə tarix müəlliminin dediyi islam dərslərini islam təhsili adlandırmaq olmaz.

Tacikistanda qeydiyyatda olan 20 mədrəsə və islam universiteti var. Mədrəsələrdə 3 illik təhsilə ingilis dili və kompüter kursları da daxildir.

21 iyun 2011-ci il
Mediaforum.az

XÜTBƏ VƏ MOİZƏ: İSLAMIN HÖKMÜ, AZƏRBAYCAN MƏSCİDLƏRİ

Məscidlərdə xütbə və moizələrə qulaq asmaq dini məarifləndirmədə ən uyğun yol hesab olunur. Xütbə və moizələrdə həmçinin ictimai-siyasi proseslərə toxunulur, global problemlərə diqqət çəkilir. Bəs Azərbaycan məscidlərində vəziyyət necədir?

Bu yöndə araşdırma apararkən Bakıdakı məscidlərin birində baş vermiş bir hadisəni eşitdik. Cümə namazından əvvəl oxunan xütbə zamanı ruhani ölkədəki siyasi proseslərdən danışib, bütün dindarların ölkə başçısını, hakim Yeni Azərbaycan Partiyasını dəstəklədiyini və müxalifətin düzgün yolda olmadığını deyib, müxalifətin ardınca getməmək çağırışı edib. Məscidə toplaşanlardan bəziləri ayağa qalxaraq buna etiraz bildiriblər, bura dini söhbətlərə qulaq asmaq üçün gəl-diklərini deyiblər. Və məsciddən çıxıb gediblər.

Bu yaxınlarda "Media forum" saytının müsahibi olan "Hacı Əjdərbəy" məscidi dini icmasının sədri Həmdulla Babayev moizə və xütbələrdə peyğəmbərlərin, imamların həyatı ilə bərabər ölkə rəhbərliyindən də bəhs olunduğunu demişdi. O əlavə etmişdi ki, artıq bütün məscidlərdə söylənilən moizə və xütbələrin mövzusunı müəyyən etmək üçün Qafqaz Müsəlmanları İdarəsində ayrıca şöbə yaradılıb.

Bəs əslində xütbə və moizələrdə nələrdən danışılmalıdır və necə danışılır? Xütbə və moizələrdə ölkənin ictimai-siyasi

proseslərindən bəhs olunmalıdırmı? İqtidar-müxalifət söhbəti salınmalıdırmı? “Media forum” saytı bu suallarla rəsmi qeydiyyatı olmayan Nərimanov rayon “Cümə məscidi” dini icmasının imam-camaatı Qamət Süleymanova, ilahiyyatçı Hacı Şeyx Əliyev və Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin şəriət və fətva şöbəsinin müdiri, Qazılar Şurasının üzvü Mirəziz Seyidzadəyə müraciət edib. Eyni zamanda “Media forum”un sosial şəbəkədə bu mövzuda açdığı müzakirələrdə məsələyə münasibətlər öyrənilib.

Qısa arayış

Xütbələr cümə günləri, cümə namazından əvvəl, dini bayram günlərində bayram namazından əvvəl, moizələr isə gündəlik oxunur. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin nəzarəti altında olan məscidlərdə imamlar, yaxud axundlar xütbə və moizə oxuya bilirlər. Din alimlərinin də belə çıxışlar söyləməsinə müsbət yanaşılır.

“Xütbə” ərəb mənşəli söz olub “xətabə” sözündəndir. İzahlı lüğətlərdə cümə, bayram günlərində xitab etmək, müraciət etmək anlamını verir. Sözü ikinci mənası kitab və ya məqalənin başında gözəl xətlə yazılmış müqəddimə deməkdir.

“Moizə” də ərəb mənşəli sözdür, qarşıda duranlara nəsihət, müraciət etmək deməkdir. İzahlı lüğətə görə, moizə ruhanilərin minbərdən söylədiyi nitq anlamını verir.

İslam tarixinə əsasən, ilk moizə, xütbə söyləyən şəxs Məhəmməd peyğəmbər olub. Tarixi mənbələrdə qeyd olunur ki, Məhəmməd peyğəmbər quru xurma ağacına söykəni b ayaq üstə xütbə oxuyarmış. Onun saatlarla ayaq üstə dayanıb söhbət etməsini gören tərəfdarlarından biri – Nəccar peyğəmbərdən icazə istəyir ki, xurma ağacından minbər düzəltsin. İcazə verilir və ilk minbər hazırlanır.

Üç pillədən ibarət minbərin məsciddəki yeri ilə bağlı sual ortaya çıxır. Hədislərdən görünür ki, Allahın xəbər gətirən mələyi – Cəbrayıl Məhəmməd peyğəmbərlə təmasa girir və ona deyir ki, minbərin arxası qibləyə, üzü camaata qoyulsun, minbərdə əyləşəcək adam çıxış edərkən onun üzü adamlara, xütbə söyləyən adama qulaq asanların üzü qibləyə olsun.

Məhəmməd peyğəmbər ilk dəfə ayağını minbəre qoyub yuxarı çıxanda üç dəfə “Amin!” deyir. Camaat ondan soruşur ki, axı heç bir dua oxunmur, niyə “Amin!” deyirsən? Peyğəmbər cavab verir ki, bu duanı Cəbrayıl edir.

Qadınlar arasında ilk xütbə oxuyan Məhəmməd peyğəmbərin nəvəsi, Əlinin və Fatimənin qızı Zeynəb olub. O ilk dəfə Kufədə, İbn Ziyəddin sarayında və Şam şəhərində (indiki Dəməşq, Suriyanın paytaxtı – A.M.) zərurət yarandığına görə xütbə oxuyub. Zeynəb minbərdə deyil, minbərin qarşısında dayanaraq xütbə deyib.

Qamət Süleymanov: “Xütbə oxuduğum məscidi bağladılar”

Nərimanov rayon “Cümə məscidi” dini icmasının imam-camaatı Qamət Süleymanov “Media forum” saytına açıqlamasında deyib ki, şəriətə görə, hər adam islam dininin adından danışa bilməz: “Xütbə, moizə oxumaq yalnız elmlilərə adamlara, alimlərə verilir. Dini təhsil alanların diplomunda yazılmır ki, imamdır, axunddur, yaxud şeyxdir. Məsələn, biz Mədinə Universitetini bitirdikdən sonra diplomumuzda qeyd olunub ki, bu ali məktəb filankəsə islamdan danışmağa icazə verir”.

Qamət Süleymanovun sözlərinə görə, hər hansı məclisdə toplaşarkən, oradakı şəxslərin xahişi ilə kimsə moizə oxuya bilər. Həmin adamın imam, yaxud axund olması şərt deyil:

“Misal üçün, dindar adamların arasında belə bir deyim var – kimdənsə elm götürmək. Camaat özü də kimə qulaq asdığını müəyyən eləməlidir. Çalışmaq lazımdır ki, hər moizə, xütbə deyən adama qulaq asmayasan. Əvvəllər xütbə, moizə oxumaq səlahiyyəti qazanmaq o qədər asan deyildi. İmam Maliki deyir ki, Mədinənin 70 alimi mənim elmimin olmasına şahid olandan sonra islamdan danışmağa başladım”.

Xütbə və moizələrin mövzusuna gəlincə, Qamət Süleymanov buna fərqli yanaşma nümayiş etdirib: “Bəzi müsəlman ölkələrində moizənin mövzusunu dini idarə təyin edir və imamlara, axundlara bildirilir ki, misal üçün, bu cümə filan mövzuda danışın. Bəzi ölkələrdə isə dini idarələr buna nəzarət etmir və mövzunun seçilməsi imamın, axundun ixtiyarına buraxılır. Səhv etmirəmsə, Türkiyədə, bir çox ərəb ölkəsində mövzuları dini idarə müəyyən edir. Təbii ki, bildirilir ki, bu cümə bütün məscidlərdə korrupsiyadan, rüşvətdən söhbət açılınsın”.

Lakin Qamət Süleymanov dindarların siyasətə baş qoşmasını, öz söhbətlərində siyasi proseslərdən bəhs etməsini düzgün saymır: “Xüsusilə də dini baxımdan savadsızlığın hökm sürdüyü cəmiyyətlərdə dindar olan kəsin siyasətdən danışması, siyasi proseslərin təhlilinə baş qoşması yaxşı nəticə verməyəcək. Camaata məsciddə dini məsələləri öyrətmək, dini maarifçiliyi gücləndirmək lazımdır. Siyasətə baş qoşanda isə insanlar istər-istəməz vacib məsələlərdən uzaq düşürlər. Elementar dini məsələləri bilmirlər. Lakin müəyyən hallar var ki, moizə, xütbə oxuyan kəs ölkədə baş verən hadisələrə öz dini baxışını bildirir, burada heç bir problem yoxdur. Misal üçün, ölkədə nümayişlər, tətillər gedirsə, ruhani islam dinində belə hala yanaşma barədə dindarlara izahat verirsə, burada hər hansı qəbahət yoxdur. Məscid Allah evidir. Oranı siyasiləşdirmək, hansısa partiyanın maraqlarını yeritmək düzgün deyil. Məscid ibadət yeridir, məktəbdir, təlim yeridir”.

Hazırda məsciddə məhdud sayda adamlara moizə və xütbələr oxunduğunu deyən Qamət Süleymanov Nərimanov rayon “Cümə” məscidi dini icmasının rəsmi dövlət qeydiyyatı olmadığı üçün Qafqaz Müsəlmanları İdarəsindən mövzuların seçiminə hər hansı göstəriş almadığını bildirib: “Ümumiyyətlə, bu gün Azərbaycanda heç bir sələfi dini icmasını qeydiyyata almırlar. Hətta dini icmamızın qeydiyyatı ləğv ediləndən əvvəl də dini idarə məni imam olaraq tanımadı. Hazırda xütbələrin, moizələrin mövzusunu özümüz müəyyən edirik. Mənə daxil olan sualları ümumiləşdirirəm, hansı məsələdən daha çox sual gəlibsə, həmin məsələdən danışırıq”.

Qamət Süleymanov daha çox Əbu Bəkr məscidində xütbə və moizə oxuduğunu deyib: “Əvvəl belə bir fakt olmuşdu ki, mən Gəncədəki sələfi məscidinə getdim və oradakı dindar qardaşların xahişi ilə moizə oxudum. Bundan sonra həmin məscidi bağladılar. Bildiyimə görə, indi həmin məscidi kitabxana ediblər. Bu hadisədən sonra heç bir yerdə xütbə etməm”.

Hacı Şeyx Əli: “Təsir olanda xütbə, moizə səmimi və doğru alınmayacaq”

İlahiyyatçı Hacı Şeyx Əli qeyd edib ki, xütbə, moizə deyənlər ən azından höccətül-islam olmalıdır: “Yəni dindar qardaşlarına müraciət edən adamın öz sözündə höccət olsun, qanun olsun. Kiməsə sənət, peşə vermək o qədər də əsas deyil, ikinci dərəcəlidir. Xütbə və moizə oxuyanlar elmlə olmaqla bərabər imanlı olmalıdır. Çünki xeyli insan qarşısında danışmaq, onlara xitab etmək asan iş deyil, bunun məsuliyyəti var. Dinləyici eşitdiyi sözdən mənfəət almalıdır. Kiməsə ixtiyar verilib və o da bu səbəbdən çıxıb məcburiyyətdən danışır – bu düz deyil”.

Xütbə və moizələrdə nələrdən danışılması məsələsinə gəlincə, Hacı Şeyx Əlinin fikrincə, daha çox adamın toplandığı cümə günlərində iki mövzuya toxunulmalıdır: “Şəri və ictimai-siyasi mövzulara. Şəri – yəni müəyyən məsələlərə dini baxışdan söhbət açılmalıdır. Siyasi dedikdə isə cəmiyyətin bugünkü durumundan, sabahkı yolundan danışılmalıdır. Yəni xütbə eşidənlərə həm axirət yolunu, həm də dünyəvi yolu tapmaqda yardımçı olmaq lazımdır”.

İlahiyyatçı vurğulayıb ki, xütbə və moizələrdə nələrdən və necə danışılmasına Məhəmməd peyğəmbərdən və digər tarixi şəxsiyyətlərdən çoxlu örnək gəlib çatıb: “Alimlərin hansı formada xütbə söyləməsi ilahiyyatçılara öyrədilir. Mövzusuna gəlincə, onu xütbə, moizə söyləyən özü seçməlidir. Kimsə ona təsir etməməlidir. Əks halda şəxs savadlı olsa da, onun danışdıqları səmimi və doğru alınmayacaq.

Məhəmməd peyğəmbər buyurur ki, alimlər üç qismə bölünür: onların bir qismi əhli-behiştdir, qalan iki qismi isə cəhənnəm əhlidir. Ondan soruşurlar ki, ya rəsul, birinci qisim aydındır, bəs ikinci, üçüncü qisimdəkilər kimlərdir? Peyğəmbər izah edir ki, həmin qisimdəkilərdən biri elmsiz ola-ola özünü o simada görənlər, digəri savadı olub imanı olmayanlardır.

Peyğəmbər ümumilikdə insanları dörd qismə bölür. Deyir adam var bilir ki, bilir, belə adamlara qulaq asmaq lazımdır. İkincisi, adam var bilir, amma bilmir ki, bilir. Peyğəmbər belə adamları meyvəsiz ağaca oxşadır. Yəni belələrinin biliyi var, amma əməli yoxdur. Üçüncüsü, bilmir, bilir ki, bilmir. Yəni bilmədiyini etiraf edir. Peyğəmbər qeyd edir ki, bu şəxslər yatmış, qəflətdə olanlardır və onları oyatmaq lazımdır. Dördüncü qisim isə bilmir, eyni zamanda etiraf da eləmir ki, bilmir. Peyğəmbər deyir ki, həzər belələrindən. Belə adamlardan qaçmaq lazımdır.

Xütbə söyləyən danışdığı mövzunu Allaha xətir deməlidir, nəinki başqasının göstərişi və kiminsə xətri üçün”.

Hacı Şeyx Əli hesab edir ki, xütbə söyləyən savadlı olmasa, onun minbərə çıxdığı məsciddən hamı qaçacaq: “Alim yolla yeriyyə-yeriyyə də olsa, kolun, quru ağacın dibində dayanıb da danışsa, insanlar pərvanə kimi onun ətrafına toplaşacaqlar”.

“Əməl niyyəyə bağlıdır” deyən ilahiyyatçı moizə və xütbələrin mövzusunun Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin müəyyənləşdirməsinə belə münasibət göstərib: “Əgər niyyət xoşdursa, imandan gəlirsə, fayda verəcək, yox, niyyət cəmiyyəti saflaşdırmaq deyilsə, başqa qara niyyət varsa, burada hansı faydadan danışmaq olar? Əlbəttə ki, zərər olacaq”.

Mirəziz Seyidzadə: “Din özü siyasətdir”

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin şəriət və fətva şöbəsinin müdiri, Qazılar Şurasının üzvü Mirəziz Seyidzadə “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, bu şöbə dinin əsaslarını izah etmək, dindarlara çatdırmaq məqsədilə yaradılıb: “İslam dini şəriətlə bağlıdır. Şəriət ümumi qanunlardır. Şəriət birbaşa fiqh deməkdir. Fiqh islam hüququ anlamını verir. Dinin əsasları fiqhın üzərindədir. Ən sadələrini misal çəkim – namaz necə qılınmalı, zəkat necə verilməli, Həcc ziyarəti necə olmalıdır və sairə. Dinin bütün qanunları fiqhdə cəmləşib. Moizələr, xütbələr və onların necə oxunması da dinin əsaslarına daxildir. Moizələrdə, xütbələrdə elə mövzulara toxunulmalıdır ki, xalq ondan bəhrələnsin.

Xütbənin mahiyyətində islam şəriətinin, qanunlarının durması mütləqdir. Onları izah etmək lazımdır. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsində şəriət və fətva şöbəsinin yaranmasının səbəblərindən biri də odur ki, bu sahədə pərakəndəlik, özbaşınalıq hökm sürürdü. Məscidlərdə kim nə istəyirdi ondan danışır. Ümumi şəri qanunlar olmalı, insanlar ibadət yollarını bilməlidirlər”.

Mirəziz Seyidzadənin sözlərinə görə, şəriət və fətva şöbəsi 2010-cu ilin sonlarında yaradılıb, hazırda 4 işçisi var. 2012-ci ilin yanvarından şöbə əməkdaşlarının sayının artırılacağı gözlənilir: “Bu şöbə həm xütbə və moizələrin necə oxunmasına nəzarət edir, həm də göstəriş verir. Övvəllər də Qazılar Şurası bu funksiyanı həyata keçirirdi, indi bu işlə bağlı şöbə də yaratmışıq”.

Nəzarətin həyata keçirilməsinin mexanizminə gəlincə, şöbə müdiri qeyd edib ki, qazılar məsciddə moizə oxuyan imama, axunda qulaq asır: “Əgər həmin ruhani qanuni danışsrsa, savadlıdırsa, heç bir problem də olmur”.

Hazırda yalnız Bakıdakı, paytaxt ərtafındakı, rayon mərkəzlərindəki məscidlərə nəzarət edildiyini, göstəriş verildiyini deyən Mirəziz Seyidzadə yaxın gələcəkdə digər məscidlərlə də əlaqə saxlayacaqlarını vurğulayıb: “Hazırda nəzarət etdiyimiz məscidlərin heç birindən narahatlığımız yoxdur, amma biz istəyirik ki, daha yaxşı olsun. İslam ictimai dindir. Misal üçün, bir var tək namaz qılasan, bir də var camaatla namaz qılasan. Belə halda camaat necə hərəkət etməlidir, bunu imam, axund dindarlara izah edir.

Xütbə və moizələrdə dünyada baş verən hadisələrə, qlobal hadisələrə toxunula bilər. Əsas məsələ odur ki, hansı mövzudan danışılır danışılın, ona islamın yanaşması, islamın ictimai tərəfi ortaya qoyulmalıdır. Misal üçün, terrorizmdən danışılırsa, “Quran”da bu barədə nə deyilirsə, islam alimlərinin bununla bağlı fikirləri nədirsə, dindarlara o çatdırılmalıdır. Terrorçunun nə milləti, nə dini olur. Bu bəlanın fəsadları qeyd olunmalı, onun təhlükəsi ictimailəşdirilməlidir. Bunun üçün xütbə, moizə deyən ruhaninin dünyəvi biliyi, qabiliyyəti və gözəl nitq bacarığı olmalıdır. Bizim şöbə çalışır ki, müasir dövrün tələbləri moizə və xütbələrdə yer alsın. Allah bəndəsi namaz qıla-qıla, Həccə gedə-gedə, zəkat verə-verə dünyaya çıxır, ictimailəşir, dünyada gedən proseslərə münasibət bildirir, sözünü deyir. Bu baxımdan bizim şəriət və fətva şöbəsinin

Azərbaycanda islamın insanlara düzgün çatdırılmasında rolu böyükdür”.

İctimai-siyasi proseslər barədə məruzə edən ruhanilərin siyasi baxışı ilə bağlı ortaya problem çıxırmı? Bu, dinin siyasiləşməsi kimi başa düşülə bilərmi? Sualları cavablandıran Mirəziz Seyidzadə vurğulayıb: “Əslində din böyük siyasətdir. Dində siyasət olmasa, o, dirilər üçün deyil, ölümlər üçün olar. Qəbiristanlıqda oturub onlara “Yasin” oxuyarıq və hər şey də bitər. Din ictimai-siyasi məsələlərə müdaxilə etməli, pisi pisləməli, yaxşını tərifləməli, yol göstərməlidir. Həmin axund, imam, yaxud moizə edən ruhani öz söhbətində geniş şəkildə izah etməlidir ki, ictimai-siyasi həyatımızda nələr baş verir. İslam dini özü deyir ki, ictimai həyatda gözüaçıq olmalı, yatmamalı, qapanıb bir küncdə oturmamalı, hərtərəfli inkişaf etməli, gələcək nəsələ yol göstərməlisən. Gərək bu yolu əvvəl özün biləsən ki, sonra da başqalarına göstərə biləsən. Din özü bir siyasətdir”.

Hansısa dindarın, inanclı kəsin xütbələrdəki, moizələrdəki siyasi söhbətlərə etiraz etməsini düzgün saymayan şöbə müdiri bunu həmin etirazçının müasir dünyadan geri qalması kimi dəyərləndirib: “Real həyatda da şuluqluğu belə adamlar salır. İranda, Səudiyyə Ərəbistanında cümə namazlarında, adi moizələrdə hansı mövzulara toxunulduğunu bilmək lazımdır. Real həyatda baş verən proseslər barədə məlumatım olmasa, dünya barədə anlayışım olmasa, mənim kamil insan olmaq cəhdlərimin sonu necə olar? Mənəviyyat insanın siyasi həyatını da tənzimləməlidir, tənzimləyə bilmərsə, deməli, o, mənəviyyat deyil. Din isə mənəviyyatdır. Məhəmməd peyğəmbər deyir ki, insanın dörd xisləti mütləq olmalıdır: elmi olmalıdır, helmi olmalıdır, gözəl hüsnü və yaxşı rəftarı olmalıdır, eləcə də zəmanəsini tanımalıdır. Bu gün zaman necə inkişaf edir? Prosesləri dəstəkləmək, yoxsa onlara qarşı çıxmaq lazımdır? İnkişafda olan zəmanədə özümü necə aparmalıyam? Suallar çoxdur və inancı olan, dindar adamlar bunları cavablandırmalıdır”.

Şöbə müdiri xütbə və moizə deyən ruhanilərin subyektiv fikirlərini səsləndirməsini düzgün hesab etmədiyini diqqətə çatdırıb: “Biri iqtidarı, o biri müxalifəti tərəfləyirsə, bu düz deyil. Xütbə, moizə bunun üçün nəzərdə tutulmayıb. Moizədə ümumiləşdirilmiş fikir səslənməlidir. Orada rəqabətə yer yoxdur. Xütbələrdə dövlətin, millətin xeyrinə olan məsələlərdən danışılmalıdır. Xütbə oxunan yer meydan, imam, axund isə mitinq natiqi deyil ki, orada iqtidar-müxalifət söhbəti aparılsın”.

Sosial şəbəkədəki müzakirələrdən

Bu materialı hazırladığımız vaxt sosial şəbəkədə açdığımız müzakirələrdə Rüşad Sahiboğlu bildirib ki, o, əvvəllər məscidə gedirmiş: “İndi gedə bilmirəm. Əsasən “Şəhidlər”ə və Qaraçuxur qəsəbəsindəki məscidə gedirdim. Hesab edirəm ki, Türkiyədən gəlmiş din xadimlərinin xütbələri daha maraqlı olurdu”.

Fərid Abdillahi hesab edir ki, əsas şərt moizələrə qulaq asmaq və bununla kifayətlənmək deyil: “Allah islam yolunda addım atanlara nüsrət əta etsin. Unutmaq olmaz ki, insan özü özünə moizə etməyi bacarmırsa, ona heç kəsin moizəsi təsir etməz”.

Ramin Vəkilov: “Azərbaycanın azad dindarlara ehtiyacı var. Azad dindar olmayan cəmiyyətdə həqiqi dinin həqiqətlərini əks etdirən xütbələr də olmaz”.

Təhmasib İsayev: “Məşədi Dadaş” məscidində Hacı Şahinin cümə namazlarından əvvəl söylədiyi xütbələri dinləmişəm. Eyni zamanda Masallıdakı “Cümə” məscidinin imam-cümləri Hacı Malik və Hacı Sərdarın çıxışlarını çox bəyənirəm.

Ruhanilər Allah qanunlarını təbliğ etmək üçün xütbələr edirlər. Kimlərsə göstərişi, planı əsasında xütbə, moizə oxu-

maq birbaşa söz azadlığına zərbə vurmaq deməkdir. Amma həqiqi ruhani öz höccətini tamam edəcək. Allahşükür Paşazadə göstəriş verdi-vermədi”.

Cavid Cabbarlı: “Qiyamət günü üç şey şikayət edər. Onlardan biri də məsciddir. Deyər ki, ilahi, məni bəzədilər, amma gəlib namaz qılmadılar, ibadət etmədilər, qapılarım bağlı qaldı. Məscid insanları birləşdirən dəyərlərdən hesab olunur. İndi işlə əlaqədar çox gedə bilmirəm. Amma təəssüflənirəm. Moizə məsələsinə gəldikdə isə moizə qəlbi diriltmək üçün ən yaxşı və düzgün yoldur. Həzrət Əli bir gün Malikə deyir ki, məni moizə et. Bu sözlə moizənin nə qədər ciddi əhəmiyyət daşıdığını vurğulayır. Bəli, moizələrə qulaq asıram. Allah deyir ki, moizələrə qulaq asın və onlardan ən hikmətlisini götürün”.

Rufin Şi: “Məncə, insanlar məscidə mollaının dediklərini dinləmək üçün deyil, sadəcə Allaha dua etmək və namaz qılmaq üçün getməlidir. Təəssüflər olsun ki, 21-ci əsr olmasına baxmayaraq məsciddəki mollalar yalan din hekayələri ilə insanları qandırmağa və onlardan mənfəət götürməyə davam edir. Dini incəlikləri öyrənmək istəyən “Quran”ı və digər dini kitabları oxusun və elmlənsin”.

Elnur Nasirzadə: “Məscidə gedirəm, ibadətlərimi edirəm. Amma heç kimin moizəsinə qulaq asmıram. Mən çox belə halın şahidi olmuşam ki, intellektual səviyyəsi xeyli yüksək, ziyalı insanlar məscidlərdəki xütbə və moizələrə qulaq asanda lazımı qədər təsirlənməyiblər. Çünki çox vaxt məscidlərdə moizə dəyənlərin və xətiblərin savadı aşağı səviyyədə olur. Onların bir çoxu orta məktəbdə bərbad təhsil almış insanlardır. Sonradan Allah hidayət verib, gedib xaricdə dini təhsil alıblar. Bəlkə dini bilirlər, amma dünyəvi savadları olmadığı üçün insan psixologiyasını, insanlara sözlə təsir etmək sənətini, bələğətli danışmağı, ən azından Azərbaycan dilinin qrammatikasını bilmirlər, nətiqlik qabiliyyətləri yoxdur.

Bunun paralelində bir Azərbaycan vətəndaşı kimi hər bir kəsin, o cümlədən din xadiminin siyasi məsələlərə dair fikir və görüşləri ola bilər. Din xadimidir deyə heç kəs ona ictimai-siyasi mövzuda düşünməyi qadağan edə bilməz. Lakin bir çox halda Azərbaycandakı din xadimləri ictimai-siyasi məsələlərə toxunarkən Azərbaycanın milli dövlətçiliyi prizmasından yox, qonşu dövlətlərin maraqları prizmasından danışırlar. Bunu son dərəcə təhlükəli hesab edirəm. Hicab məsələsinin siyasiləşdirilməsi də bu səbəbdən oldu. Həm siyasi, həm də dini şəxs kimi tanınan adamlar bu məsələdə öncüllük etdilər. Ona görə də məsələ qəlizləşdi. Halbuki hicab tamamilə dini mövzudur. Eynən namaz, oruc və həcc kimi...

Azərbaycandakı qatı islam düşməni olan müəyyən siyasi qüvvələr də bundan çox məharətlə istifadə etdi. Bu kimi məsələlər baxımından ruhanilərin siyasi və ictimai məsələlərə girişməsinə yersiz və hətta təhlükəli hesab edirəm.

Səmimi dindar, lakin sivil insanın siyasətlə məşğul olması müsbət haldır. Ən azından vəzifəyə gələndə qəlbində Allah sevgisi, həm də qorxusu olduğu üçün xalqın malını oğurlamaz, dövlətin büdcəsini talamaz, insanların malını haqsız yerə yeməz, ədalətli olar... Amma din xadiminin siyasətlə məşğul olması... Yolverilməzdir”.

*22 sentyabr 2011-ci il
Mediaforum.az*

AZƏRBAYCANDA DİNİ TOYLAR: KİM KEÇİRİR, NECƏ KEÇİR

**“Əhli-Beyt Məddahları” qrupunun rəhbəri:
“Dini toylara maneə yoxdur”**

Dini toyları aparan “Əhli-Beyt Məddahları” qrupunun 20 yaşı var. Qrupun rəhbəri Hacı Yaşar Cahid “Media forum” saytına açıqlamasında bildirib ki, 1990-cı illərin əvvəllərində islam ölkələrinə gediş-gəliş asanlaşdı: “Onlarla əlaqə saxlayan zaman orada dini qrupların olduğunu, həmin qrupların dini toylara getdiyini gördüm. Fikirləşdim ki, belə bir qrup niyə Azərbaycanda olmasın. Həmin vaxtlar Azərbaycanda dərvişlik məktəbi vardı, amma tək-tək fəaliyyət göstərirdilər”.

Özü haqqında məlumat verən qrup rəhbərinin sözlərinə görə, Asəf Zeynallı adına Musiqi Məktəbini bitirib: “1978-ci ildən 1988-ci ilə qədər muğam oxumuşam, konsertlərdə, el şənliklərində iştirak eləmişəm. Qarabağ hadisələri başlayandan sonra bu musiqi ilə məşğul olmağı buraxdım.

1990-cı illərin əvvəllərində isə dini qrup yaratmaq fikrinə düşdüm. O vaxt dini ilahilər yaranmamışdı. Bilinmirdi ki, dini ilahilər, musiqi necə olmalıdır. Yaxud hansı musiqi alətindən istifadə etmək lazımdır və sairə. Yəni bu sahə ilə bağlı dəqiq məlumatımız, təcrübəmiz yox idi. İlk ilahimiz “İslam marşı” oldu:

*“La ilahə illəllah” deyən dillər var olsun,
Yer üzündə İlahi “Quran” bayidar olsun!
Niyyyətimiz Allaha bəllidir, bu dünyada
Hər tərəfdə, hər yerdə insan bəxtiyar olsun!*

İlk ilahiləri belə yaratdıq. Sözlərini özümüz yazırdıq. O vaxtdan fəaliyyətimiz davam edir. 20 il müddətində qrupumuzun üzvləri bir-birindən ayrılmayıb – Hacı Aqil, Hacı Nafiz və mən. Qrupumuz yaranandan 5-6 il sonra isə Hacı Hüseyin də bizə qoşuldu”.

Əvvəllər heç bir musiqi alətindən istifadə etmədiklərini deyən qrup rəhbəri hazırda ancaq sintezatordan istifadə etdiklərini bildirir: “Sintezatoru ifa edən Hacı Əliheydərdir. İmkanım olsaydı, ud, kaman, kanon, tar və digər alətləri də qrupa dəvət edərdim. Çox arzu edərdim ki, irfani bir orkestrim olsun. Təəssüf ki, bunun üçün lazımı vəsaitimiz, maddi imkanımız yoxdur. Mahnılarımızın əksərini Hacı Əliheydər aranjeman edir. Oxuduğumuz ilahilərin 90 faizindən çoxunun sözləri və musiqisi mənə aiddir. Klassiklərimizin qəzəllərindən, digər janrda yazılmış əsərlərdən də istifadə edirik”.

Dini toylara ictimaiyyətdə maraq hansı səviyyədədir? Bu sualı cavablandıran Hacı Yaşar deyir ki, dini toylar dindarlar səviyyəsində bəyənilir: “Daha çox ziyalıların, sözün həqiqi mənasında ziyalı olanların dini toylara, dərviş musiqisinə marağı var. Təbii ki, dindar şəxs belə toy edir. Ola bilər ki, kimsə namaz qılmasın, oruc tutmasın, amma dini toy çaldırır. Biz tək ilahi mahnılardan, nəğmələrdən istifadə etmirik. Muğamlardan da parçalar ifa edirik. Oxunan muğamlar irfani şeirlərlə, həm də təsnifsiz ifa olunur. Çalışırıq ki, hər toyda heç olmasa bir muğamımız tam oxunsun. Deyilənə görə, çox bəyənilir”.

Hacı Yaşar hesab edir ki, hazırda cəmiyyətdə dini toylarla bağlı heç bir problem yoxdur: “Bizim təşkil etdiklərimiz də toydur, sadəcə burada irfani, klassik musiqiyə yer verilir. Belə

məclislərlə bağlı heç bir problem yoxdur. İstənilən şadlıq sarayında dini toyu problemsiz təşkil edirik. Ola bilər ki, hansısa dini tədbirlərin təşkil olunmasına maneə olsun, amma dini toylarla bağlı problem yoxdur”.

Dini toylarda rəqsiz keçir. Hacı Yaşar belə bir rəqsin mümkün olmadığını deyir: “Tutaq ki, rəsulillahın mədhiyyəsini oxuyursan, “Ya Rəsul Allah!” deyərək oxuyursan, belə olan halda necə rəqs etmək olar? Bu toylarda ayaqlar deyil, başlar tərpənir. Həm də dini toya razılıq verən cütlüklər burada əyləncənin olmayacağını yaxşı bilirlər. Əgər onların seçimi dini toydursa, belə də olacaq. Dini toylarda milli mahnılara da yer verilmir”.

Qrup rəhbəri əslində toylarla bağlı dini, qeyri-dini bölgünün əleyhinədir: “Toy toydur. Sadəcə var irfani toy, dərviş toyları və milli toylar. Aralarında məzmun fərqi var. İrfani toyları adi toylardan seçdirən, fərqləndirən onun mövzusu-
dur”.

Hacı Yaşar Azərbaycanın hər yerində, hər bölgəsində dini toy etdiklərini vurğulayır: “Dərbəndə, Moskvaya, Sankt-Peterburqa, Rusiyanın başqa şəhərlərinə də dəvət edilmişik. Belə toyları yüksək səviyyədə aparmışıq”.

“Zəhra” qrupunun rəhbəri: “Bizim toylar özünəməxsus keçir”

1994-cü ildə yaradılan, xanımlardan ibarət “Zəhra” ilahi qrupu bu günədək fəaliyyət göstərir. Qrupun rəhbəri Rəhimə Nuriyevanın “Media forum” saytına bildirdiyinə görə, ilk vaxtlar ilahiləri musiqi aləti olmadan ifa ediblər: “Qrupu yaradanda üç nəfər idik. Sonradan iki xanım qrupu tərk etdi, indi yeni xanımlarla birlikdə çalışırıq. Üç nəfər ilahiləri ifa edirik, bir nəfər isə sintezatorda müşayiət edir. Biz sırf ilahi mahnılar oxuyuruq. Dünyəvi mahnılar oxumuruq. Toy məc-

lislərində Allaha, peyğəmbərə, imamlara aid olan şeiyyə, mədhiyyələr səsləndiririk”.

Qrup rəhbəri qeyd edir ki, dini qız toyları şadlıq saraylarında da, həyat evlərində də keçirilir: “Qızlar üçün keçirilən dini toylarda o qədər də çox adam olmur. Ən çoxu 200 nəfərlik məclis qurulur. Bu toyu edənlər də, iştirakçılar da dindarlar və mömin xanımlar olur. Belə toylar öz sadəliyi ilə seçilir”.

Rəhimə Nuriyevanın sözlərinə görə, “Zəhra” qrupunun yarandığı ilk illərdə dini toylarla bağlı insanlarda məlumat çox az olub: “Həmin vaxtlarda dinə bağlılığı çox olan mömin vətəndaşlar belə adi toylara üstünlük verirdilər. Bilgisizlik daha çox idi. Əslində dini toylar birbaşa mənəviyyatımızla bağlıdır. Sakitlik, heç bir mübahisə, qalmaqal yox, mənəvi baxımdan dinclik... İndi dini toy etməyə maraq daha çoxdur. Həm də əsas məsələ odur ki, dini toyu gənclər, evlənən cütlüklər özləri istəyirlər”.

Əvvəllər dini toyların daha çox kəndlərdə keçirildiyini, amma hazırda şəhərlərdə də belə toylara meyilin artdığını deyən qrup rəhbəri dini toylarda haram mahnıların, ləhvuləilərin – əyləncələrin olmadığını vurğulayır: “Bizim iştirak etdiyimiz toylarda çılpaq bədənələr yoxdur. İnsanlar artıq belə hallardan doyublar”.

Rəhimə Nuriyeva Azərbaycanda dini toyların özünəməxsus keçdiyini vurğulayır: “Bizim məclislərdə İrandan da qonaqlar olur. Onlar toy məclislərimizin belə olmasına təəccüb edirlər, çox xoşlarına gəlir. Bizim toylar özünəməxsus keçir, bu, dini toyların yerli qrupların təşkilatçılığı ilə ortaya çıxan məxsusi formasıdır. İranda isə dini toylar fərqlidir. Onlar belə məclislərdə qaval, dəf çalib şeiir söyləyirlər. Daha sonra ancaq yemək süfrəsi açılır və gəlincökdü mərasimi olur, vəssalam. Bizdə toy mərasimi zamanı həm ziyafət, həm də bununla bərabər mənəviyyatın, halallığın qorunması gözlənilir. Gəlinin başına şirniyyat, gül ləçəkləri səpilir, o, “Qurani-Kərim”in altından keçirilir”.

Rəhimə Nuriyeva xatırladır ki, bəzən milli toyda gəlin hicabda olur: “Amma toyda dini musiqilər səslənmirsə, qadınlarla kişilər bir məclisdə otursasa, bu, dini toy hesab edilmir. Əgər sırf muğam məclisidirsə, bu, başqa məsələ. Bəzi toylarda görmüşəm ki, ilahi qrupla bərabər muğam oxuyan üçlük, yaxud sırf xalq mahnıları oxuyanlar dəvət edilib. Bəlkə də bunlara dini toy demək olar. Amma gəlinin hicabda olmasına baxmayaraq sırf milli toy təşkil edilibsə, buna dini toy demək olmaz”.

İlahiyyatçı: “Quran”da toyun hansı formada təşkil edilməsinə dair konkret fikir yoxdur”

İlahiyyatçı Yusif Bağirovun sözlərinə görə, zaman keçdikcə toylar da bölünməyə başlayıb: “Məsələn, çalğı toyları, kampa-niya toyları, kişi toyları, qadın toyları, o cümlədən dini toylar yaranıb. İnsanlar toy adət-ənənələrinə öz əlavələrini eləməklə yeni toy formalarını meydana gətiriblər”.

Yusif Bağirovun fikrincə, o toylara dini toylar deyilir ki, “Quran”da buyurulan hallara, halallıqlara orada əməl olunsun: “Dini toyların özləri də müəyyən formalara bölünür: dərviş toyları, çalğısız toylar və sairə”.

İki gəncin ailə qurmasına dini baxış necədir? Evlilikdə hansı məsələlər zəruridir? Bu sualları cavablandıran Yusif Bağirov deyir ki, islam dininə görə, evlilikdə ən zəruri olan valideynlərin razılığıdır: “İkincisi, Allahın adı ilə evlənən gənclərin kəbininin kəsilməsi vacibdir. Daha sonra mehr məsələsi, hər iki tərəfin haqlarından ibarət şərtlərin müzakirə olunmasıdır. Bunu kəbində qeyd etmək vacibdir. Evlənmək üçün əsas şərtlər bunlardır”.

İlahiyyatçı vurğulayır ki, “Quran”da toyun hansı formada təşkil olunmasına dair fikir yoxdur: “Bu, insanların öz seçiminə aid məsələdir. Amma yaddan çıxarmaq olmaz ki, Allah

“günah məclislərindən uzaq olun” deyir. Bu məclis ad günü, toy, sadəcə qonaqlıq da ola bilər. Əgər mömin birisi öz övladı adına məclis qurubsa, içki vermirsə, məclisdə qadın və kişi məsələlərinə riayət olunursa, təhrikedici musiqilərdən istifadə olunmursa, buna dini məclis deyilir. İstər ad günü məclisi olsun, istər kiçik toy, istərsə də böyük toy. Həzrət Əlidən elə bir hədis var ki, hansı gün insan günah iş görməyibsə, o gün insan üçün bayramdır.

Evlilik insan həyatında yadda qalan hadisələrdən biridir. Bizim gəncliyimiz həmin günü qeyd edərkən çalışsınlar Allahın xeyir-duası üstlərində olsun, qəzəbi yox”.

Bu gün dini toyların daha çox Bakıda və ətraf kəndlərdə, ölkənin cənub və şimal bölgələrində təşkil olunduğunu deyən Yusif Bağirov ilahi qruplara ciddi ehtiyac olduğunu da vurğulayır: “Təxminən 10 il əvvəl tanıdığım dərvişlərdən soruşanda ayda neçə toya gedirsiniz, deyirdilər ya iki, ya üç toya. İndi həmin adam deyir ayda iki, ya üç gün toya getmirik, ayın bütün günləri məşğul oluruq”.

Tədqiqatçı: “Dini toyların modernləşməsi düzgün aparılmalıdır”

İslam adət-ənənələrini tədqiq edən Rza Əzizoglunun “Media forum”a dediyinə görə, dini toylarla bağlı problem əsasən 1990-cı illərdə yaranan yeni adət-ənənənin cəmiyyətə planlı şəkildə daxil olmamasıdır: “Dini toyların cəmiyyətdə normal qarşılanması və öz yerini tutması üçün müddət lazımdır. Çünki insanların çoxdan adət etdiyi bir mərasimi tez bir zamanda dəyişmək asan deyil. İnsan psixologiyası belədir ki, çoxluğun qəbul etdiyi hərəkətlərə üstünlük verir, deyir hamı belə geyinir, hamı belə hərəkət edirsə, bu, daha düzdür.

İlk vaxtlar dini toylara yalnız dinə möhkəm bağlılığı olan, inancı möhkəm olan şəxslər riayət edirdilər. Əsasən ailəliklə

– baba-nənə, ata-ana, eləcə də övladlar dinə bağlı olanda belə toylara üstünlük verirdilər. Sonrakı dövrdə isə eləcə övladların, yaxud ata-ananın dinlə bağlılığı da belə toyları etmək üçün yetərli oldu”.

Tədqiqatçının sözlərinə görə, bəzən dini toy edənlər ilahilərlə bərabər muğamlardan istifadə olunmasına da çalışır: “Belə toya üstünlük verənlər daha çox milli elementlərin, milli musiqilərin qabardılmasına çalışırlar”.

Rza Əzizoglu əlavə edir ki, müasir dövrdə toy edən şəxs ən əvvəl öz ətrafına baxmaq məcburiyyətindədir: “İnsan özü dinə o qədər də meyilli deyilsə, amma ətrafı dindardırsa, o, dini toy etmək məcburiyyətində qalır. Yaxud əksinə, özü dindardır, amma ətrafı elə deyil, onda milli toy edir. Toy sahibi fikirləşir ki, dini toy etsəm, yaxşı yemək-icmək verməsəm, qonum-qonşu məni məzəmmət edir. Ona görə də milli toy etmək məcburiyyətində qalır. Bəzən belə toylarda gəlini hicabda görürük. Yəni cəmin nəzəri, cəmin istəyi həmişə fərdin nəzər və istəklərindən üstün olur”.

Rza Əzizoglu dini toyların təşkilində ifrata yol verildiyini də söyləyir: “Bir çox mərasim kimi dini toylar da Azərbaycan həyatına plansız daxil olub. Adi toylarda, yaxud yas mərasimlərində necə ifrat hərəkətlərə, qaydalara yol verilsə, dini toylarda da ifratçılıq var. Hesab edirəm ki, bu sahədə də vətəndaşlarımızın, din qardaşlarımızın maariflənməsinə, ağsaqqalların keçərli sözlərinə ehtiyac var. Hətta dini qrupların özlərinin oxumalarında ixtilaflar var. Musiqi alətləri ilə bağlı məsələni götürək. Biri deyir filan alətdən istifadə olar, o biri deyir olmaz”.

Rza Əzizoglu özü heç bir musiqi alətinin istifadəsində problem görmür: “Bütün alətlər vasitədir, onları haram, yaxud halal edən onların işlənmə, çalınma tərzidir. İslam heç bir musiqi alətini haram buyurmayıb. İslam ağıla, biliyə üstünlük verən dindir. Qələm nədir? O, yazmaq üçündür. Amma aqlını itirən adam onunla başqasının gözünü də çıxara bilər.

Kimsə bu alətdən pis məqsədlə istifadə edirsə, onda qələmin nə günahı? Bütün bu bilgisizlik, savadsızlıq müəyyən qadagılara gətirib çıxarır. Hesab edirəm ki, sözükeçən şəxslər, ağsaqqallar vasitəsilə dindarlar arasında bu həqiqətləri aşkara çıxarmaq, müəyyən yollarla maarifləndirmə işləri aparmaq lazımdır”.

Rza Əzizoglu dini toylarda iştirak edən qrupların daha çox milli musiqilərdən, xüsusilə də muğamdan istifadə etməsini arzulayır: “Dini toylarda yalnız dini motivlərlə kifayətlənmək lazım deyil. Belə məclislərdə halal nədirsə, o ola bilər. Qatı mühafizəkar yanaşma düzgün deyil. Dini toydur deyə yalnız peyğəmbərdən, imamlardan ilahilər oxumaq yetərli sayıla bilməz. Dini toyların modernləşməsi düzgün aparılmalıdır.

Dini baxımdan belədir ki, qadınlar kişilər arasında tək oxuya bilməz, gərək xor şəklində oxusun. İslam qaydalarına görə, tək qadın səs ucalda bilməz, gərək ən azı iki qadın birgə oxusun. Ola bilər ki, bəylə gəlinin toyu birgə təşkil olunsun və həm qadın, həm də kişilərdən ibarət ilahi qruplar orada birlikdə iştirak etsin. Buna qadağa yoxdur. Sadəcə, müəyyən incəlikləri gözləmək lazımdır. Bu toylarla bağlı çalışma, işləmək gərəkdir”.

Rza Əzizoglu bir məsələni də təəssüflə vurğulayır: “İlahi qruplar 15 il əvvəl hansı üsulla, hansı ilahilərlə toyda iştirak edirdilərsə, indi də elə davam edirlər. Onların da yaradıcılığında heç bir inkişaf, dəyişiklik görmürəm. Yaradıcılıq problemləri var, inkişaf yoxdur”.

*23 yanvar 2012-ci il
Mediaforum.az*

“QANUNLA QADAĞAN OLUNMUŞ DİNİ TƏRİQƏTLƏR” NƏ DEMƏKDİR?

Qusar Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşları yanvarın 20-də rayon ərazisində kirayədə yaşayan Quba şəhər sakinləri Xəyyam Ələkbərovun və Orxan Şixməmmədovun qanunla qadağan olunmuş dini təriqətlərdən birini təbliğ etdiyini, rayon sakinləri Bəhrüz Heydərov, Şahin Hacıverdiyev və Fərman Pirimovun oraya cəlb olunduğunu müəyyənləşdirib. Həmin evə baxış zamanı onlara məxsus, türk və rus dillərində çap edilmiş 40 ədəd dini kitab, 6 ədəd DVD diski və 1 ədəd “Bilayn” (Rusiyanın mobil operatoru – A.M.) nömrəsi aşkar edilərək götürülüb.

Bu, 2012-ci il yanvarın 20-də Daxili İşlər Nazirliyinin rəsmi saytında yerləşdirilmiş xəbərdir. Hüquq mühafizə orqanlarının yaydığı press-relizlərdə, eləcə də onlara istinad edən media quruluşlarında bu kimi xəbərlərə tez-tez rast gəlmək mümkündür.

“Qanunla qadağan olunmuş dini təriqət” dedikdə hansı təriqətlər nəzərdə tutulur? Belə bir qadağanı hansı orqan və hansı meyarlarla, hansı hüquqi baza əsasında tətbiq edir? Belə təriqətlərin sayı haqqında məlumat, onların siyahısı varmı?

Rəsmi izahat

Daxili İşlər Nazirliyindən “Media forum” saytının suallarına cavab olaraq bildirilib ki, “qanunla qadağan edilmiş dini təriqət” dedikdə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin rəsmi dövlət qeydiyyatına almadığı dini icmalar, dini qurumlar nəzərdə tutulur: “Əgər hər hansı bir təriqətin, cərəyanın rəsmi qeydiyyatı yoxdursa, bu dini qurum, təriqət nümayəndəsinin fəaliyyəti qanunla qadağan olunmuş hesab olunur”.

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin mətbuat xidmətindən “Media forum” saytının suallarına cavab olaraq bildirilib ki, qadağan olunmuş qurumlar “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanundan irəli gələn tələblər əsasında rəsmi dövlət qeydiyyatına alınmayanlardır: “Yəni qanuni qeydiyyattan keçməyən vətəndaşların yığılıb bir yerdə qurum yaratması, icma formalaşdırması və orda dini təbliğat aparması qeyri-qanunidir. Bunun qanuni tərəfi belədir. Əgər bizim müvafiq orqanlarımız dini təbliğatla məşğul olan qeyri-formal qrupu, qanunsuz fəaliyyət göstərən icmanı ifşa edirsə, onları qanuni yollarla cəzalandırırsa, bu meyarları əsas götürür”.

Xəbərlərdə “qanunla qadağan olunmuş təriqət” ifadəsinin işlənməsinə gəlincə, mətbuat xidmətindən vurğulanıb ki, bu, informasiya yazanların dini qanunvericiliyi nə dərəcədə bilməsindən asılıdır: “Yalnız “Dini etiqad azadlığı haqqında” qanun əsasında qeydiyyattan keçməyən hər hansı dini fəaliyyət qeyri-qanuni hesab olunur. Digər meyarlar kimi isə Azərbaycanı tolerant dünyagörüşünə zidd təbliğat aparmaq, Azərbaycanda dövlət-din münasibətlərinin istiqamətlərini dəyişdirməyə cəhd, yaxud başqa bir ölkənin din mədəniyyətini ölkədə yaymaq, başqa bir ölkənin dini təsisatlarını təmsil etmək və sair qanunsuz hallar əsas götürülür. Onlara qarşı hər hansı hüquq mühafizə orqanı inzibati cəza tətbiq etdikdə bu meyarlar ortalığa qoyulur”.

Komitədən o da əlavə edilib ki, Azərbaycanda hər hansı dini icmanın, dini qurumun fəaliyyətinin qanunla qadağan olunması faktı yoxdur: “Demək ki, “A” adlı dini icmanın fəaliyyəti Azərbaycanda qadağan olunub, belə bir fakt yoxdur. Yaxud “B” adlı hər hansı təsisat qadağan olunub, belə bir şey yoxdur. Biz konkret işi götürürük. Əgər kiminsə fəaliyyəti Azərbaycanın qanunlarına ziddirsə, deməli, o, qanunazidd hərəkət edir və bunun qarşısı alınmalıdır.

Azərbaycan hökuməti təriqətlərüstü siyasət yürüdür. Təriqətlərin və dini cərəyanların fəaliyyətinə mane olmur, vətəndaşlar əqidəsinə və etiqadına görə sıxışdırılmır. Amma bir şərtlə ki, təriqətlər qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərsinlər.

“Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, irqi, milli, dini, sosial ədavət və düşmənçilik yaratmaq məqsədi ilə dini etiqadın təbliğinə yol verilmir. İnsan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinlərin (dini cərəyanların) yayılması və təbliği qadağandır.

Azərbaycanda bu günədək hər hansı dini təriqətin qadağan edilməsi barədə qərar çıxarılmayıb. Əgər qanuna görə məsuliyyətə cəlb olunan və yaxud barəsində inzibati tədbir görülmüş şəxslər arasında dini təriqət mənsubları varsa, bu onların əqidəsindən yox, qanunlara münasibətlərindən, hərəkətlərindən qaynaqlanır. Dolayısı ilə dövlət üçün vətəndaşın hansı əqidədə olması əsas deyil, qanunlara riayət edib-etməməsi məsələsi əhəmiyyət daşıyır.

Ona görə də hansısa təriqət mənsubunun qanunsuz əməlləri barədə hüquqi ölçünün götürülməsi, həmin təriqətə deyil, onun konkret nümayəndəsinə olan münasibət kimi qiymətləndirilməlidir”.

Hüquqşünas rəyi

Hüquqşünas Yavər Hüseyn hesab edir ki, Azərbaycanın konstitusion normaları insanların azad dini etiqad sahibi olmasını təsbit edir: “Amma azad olmaq o demək deyil ki, insan istədiyini eləsin. Sözsüz ki, başqa qanunlar vətəndaşların azadlıqlarını məhdudlaşdırır. Yəni insan özünü azad hesab eləsə də, başqalarını nəzərə almalıdır, elədiyi hərəkətlə başqalarının azadlıq hüququnu pozmamalıdır. Şəxs öz azadlığını elə reallaşdırmalıdır ki, onun azadlığı digərlərinin azadlığını reallaşdırmasına mane olmasın. Bir cəmiyyətdə yaşayırsa, ümumi normalara, qaydalara riayət etməliyik. Qayda və qanunlar da insanların həmin normalara əməl etməsi üçündür. Hansısa şəxs din azadlığıdır deyib istədiyi təriqətə mənsub olduğunu elan edirsə və normaları tapdayırsa, olmaz”.

Yavər Hüseynin qeyd etdiyinə görə, normal vətəndaş cəmiyyətlərində istənilən qurum qanuni fəaliyyət göstərmək istəyirsə, birinci növbədə rəsmi dövlət qeydiyyatına alınmaqda maraqlı olur: “Dini icmalar, qurumlar isə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinə müraciət etməklə qeydiyyata alınır. Onların qeydiyyat zamanı əsasən nizamnamələrinə baxılır. Əgər onların fəaliyyət istiqaməti Azərbaycan qanunlarına ziddirsə, cəmiyyət üçün, vətəndaşlar üçün, milli təhlükəsizlik üçün təhlükədirsə, onlar qeydə alın bilməz. Qeydə alınmayan icma fəaliyyət göstərə bilməz və o qadağan olunmalıdır. Qeydiyyatda olmayan qurumların fəaliyyətinə icazə yoxdur”.

Hüquqşünas “qadağan olunmuş təriqət” ifadəsinin ayrı anlam verdiyini deyir: “İnsan hansısa təriqətə inanırsa, bunu onun əlindən kimsə ala bilməz. İnanc başqa şeydir. Fikrə, düşüncəyə görə insanlar məsuliyyətə alınmırlar. İnsanlar konkret fəaliyyətə görə məsuliyyətə alınır. Sadəcə, insanlar öz düşüncələrinə görə fəaliyyətlərini bu cəmiyyətdə gerçəkləşdirirlər. İnanc sahibinin öz inancına görə etdiyi hərəkət

başqasının hüququna ziddirsə, başqalarının azadlığını tapdı-yırsa, o, həmin hərəkəti etməli deyil”.

Yavər Hüseyn onu da əlavə edib ki, Azərbaycanda dini icmaların qeydiyyatı zamanı kifayət qədər süni maneə yaradılır: “Azərbaycanda siyasi motivlərlə kimlərisə qeydiyyata almaq, kimlərisə qeydiyyata almamaq problemi var. Təəssüflər olsun ki, hətta islam yönli, yerli qanunlara riayət edən xeyli dini icma qeydiyyata alınmır”.

İlahiyyatçının şərhı

İlahiyyatçı professor, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin keçmiş sədri Rafiq Əliyev “Media forum” saytına açıqlamasında deyib ki, “qanunla qadağan olunmuş dini təriqət” ifadəsi düzgün deyil: “Belə hüquqi termin yoxdur. Əgər söhbət qeydiyyata alınmayan dini icmadan, hansısa təsisatdan gedirsə, ondan belə də yazılmalıdır: qeydiyyatsız fəaliyyət göstərən dini icmalar.

“Təriqət” ifadəsi yalnız sufilərə aiddir. İcmaları “sektə”, “məzhəb”, “konfessiya” və sair bölgülərə uyğun ifadə etmək lazımdır. Təriqət yalnız sufilərdədir. Sufilərdə isə heç bir zərərli fəaliyyət yoxdur. Təriqət – yol deməkdir. Yəni hansısa yolla gedirlər. Bəzən nurçuları da təriqət sayırlar. Yəni Səid Nursinin davamçıları olaraq. Amma onların da böyük əksəriyyəti sufidir. Səid Nursi də sufidir, Fətullah Gülən də”.

Qadağaya əsas ola biləcək meyarlardan danışan Rafiq Əliyev bunları sadalayıb: “Təbliğ etdikləri ayinlər dövlətin qanunlarına zidd olmamalıdır. Azərbaycanda hərbi çağırış qanunla tənzimlənir. “Yəhova şahidləri” dini icmasına görə isə kiminsə əlinə silah alması dini inanca ziddir. Onlar hərbi çağırışdan imtina edirlər, əllərinə silah almaq istəmirlər.

Yaxud şeytana sitayiş edən sektalar var ki, onlar ildə bir dəfə insan qanı içirlər, yaxud Allahı danıb onun yerinə şey-

tanı qoyurlar. Azərbaycan qanunvericiliyinə istinad edib belə icmaları qeydiyyatata almamaq olar”.

Rafiq Əliyev Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinə rəhbərlik etdiyi dövrdə (2001-2006-cı illər) hər ay xüsusi bülleten dərc etdiklərini vurğulayıb: “Həmin bülletendə biz qeydiyyatata alınan icmaların, eləcə də qeydiyyatata alınmayan icmaların adlarını ictimaiyyətə açıqlayırdıq. Həm də orada bildirilirdi ki, hansı səbəbdən icma qeydiyyatata alınmayıb. Buna istinadən mətbuat da xəbərlər hazırlayırdı.

Mərdəkan tərəfdə islam yönümlü iki icma vardı ki, onların rəhbəri özünü peyğəmbər elan etmişdi. Özünü Məhəmməd peyğəmbərin vaxtındakı kimi aparır, ətrafdakı insanlardan sədəqə, cizyə yığırdı. Eyni zamanda icmasının qeydiyyatdan keçməsinə istəyirdi.

ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyinə xidmət edəcək protestant təmayüllü dini icma da dövlət qeydiyyatına alınmaq istəyirdi. Hətta o dövrlük səfirin xahişinə baxmayaraq biz onu qeydə almadıq. İcmanın rəhbəri, əsas cavabdeh şəxs yox idi, yəni bu rəhbər şəxs dəyişkən olacaqdı. Bizim tələblərimizdən biri o idi ki, icmanın 10 nəfər üzvü və bir rəhbəri olmalıdır. Səfirlikdən belə bir izahat verdilər ki, rəhbər olacaq şəxs 6 aydan bir dəyişəcək, amma bu, bizim qanunvericiliyimizə ziddir.

Şeytanpərəst dini icmaları qeydə almadıq. Nihemiya baptist dini icması vardı, qadağan olunmuş ədəbiyyatdan istifadə edirdilər. Eyni zamanda onlarda iki nəfər icmaya rəhbərlik edirdi. Bu dini icmada da gənclərin ideoloji yönümünü başqa istiqamətə yönəldirdilər. Yəni dövlətin maraqlarından kənarlaşdırırdılar. Biz bu kimi dini icmaları qeydiyyatata almadıq”.

Rafiq Əliyev qeyd edib ki, islamla bağlı radikal qollar, cərəyanlar Azərbaycana gəlib çıxmayıb: “Bu cərəyanların bir hissəsi şiəliklə, bir hissəsi sünniliklə bağlıdır. Yəni bir hissəsi Türkiyə ilə, bir hissəsi isə İranla bağlıdır. Bu ölkələrin dini icmalar üzərində müəyyən nəzarəti var. Həmin icmaların radikal qolları bura gəlib çıxmır. O icmalara da Qafqaz Müsəl-

manları İdarəsi rəy verməyəndə, təqdimat verməyəndə qeydiyyatdan keçmirlər. İkincisi, sözügedən icmaların üzvlərindən hər hansı biri qeyri-qanuni dini kitab paylayıbsa və dini təbliğ edib-sə, qadağan olunmuş kitabların çapını təmin edib-sə, həmin icma qeydiyyatı alınmır və yaxud qeydiyyatı varsa, qeydiyyatı ləğv olunur”.

Qanundan çıxarış

“Dini etiqad azadlığı haqqında” qanunda qeyd olunub ki, dini qurumun hüquq qabiliyyətini mülki qanunvericiliyə müvafiq surətdə müəyyən edən nizamnaməsi (əsasnaməsi) olur. Dini qurumun nizamnaməsi (əsasnaməsi) dindar şəxslərin ümumi yığıncağında və ya dini qurultaylarda, konfranslarda qəbul olunur.

Dini qurumun nizamnaməsində (əsasnaməsində) bunlar göstərilməlidir:

- 1) adı, növü, dini mənsubiyyəti və yeri;
- 2) dini qurumun dini birliyin təşkilat quruluşunda yeri;
- 3) dini qurumun məqsəd və vəzifələri, habelə fəaliyyətinin əsas formaları;
- 4) dini qurumun strukturu, idarəetmə orqanları və onların təşkili qaydası, habelə həmin orqanların səlahiyyətləri;
- 5) dini qurumun əmlak vəziyyəti;
- 6) dini qurumun müəssisələr, kütləvi informasiya vasitələri, digər dini qurumlar, təhsil müəssisələri təsis etmək hüquqları;
- 7) dini qurumun nizamnaməsinə (əsasnaməsinə) dəyişikliklər və əlavələr etmək qaydası;
- 8) dini qurumun ləğvi qaydası;
- 9) dini qurumun fəaliyyətinə xitam verildikdə əmlak məsələlərinin və başqa məsələlərin həlli qaydası.

Dini qurumun adı onun hansı dinə mənsub olduğunu özündə əks etdirməlidir.

Nizamnamədə (əsasnamədə) həmin dini qurumun fəaliyyətinin xüsusiyyətləri ilə əlaqədar digər məsələlər də əhatə oluna bilər. Dini qurumun dini etiqad fəaliyyətini müəyyən edən, digər daxili məsələlərini həll edən sənədlər dövlət orqanlarında qeydə alınmalı deyil. Dini qurum dövlət qeydiyyatına alındığı andan hüquqi şəxsdir. Dini qurumun nizamnaməsi (əsasnaməsi) öz dini mərkəzinin (idarəsinin) nizamnaməsinə uyğun olmalıdır.

Bütün dini qurumlar yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanında dövlət qeydiyyatına alındıqdan və dini qurumların dövlət reyestrinə daxil edildikdən sonra fəaliyyət göstərə bilərlər. Dini qurumlar yalnız dövlət qeydiyyatına alınması üçün təqdim olunmuş məlumatlarda hüquqi ünvan kimi göstərilən ibadət yerlərində, din xadimi rəsmən təyin edildikdən sonra fəaliyyət göstərə bilərlər.

Dini icmanın dövlət qeydiyyatına alınması üçün onu yaratmış azı əlli nəfər yetkinlik yaşına çatmış şəxs və ya onların səlahiyyətli nümayəndələri icmanın təsis protokolu və nizamnaməsi (əsasnaməsi) əlavə olunmuş ərizə ilə dini mərkəzə və ya idarəyə müraciət edir. Ərizəyə habelə vətəndaşlığı, yaşayış yeri və doğum tarixi göstərilməklə dini icmanı təsis edən şəxslərin siyahısı, şəxsiyyətlərini təsdiq edən sənədlərin surəti, dini təlimin əsasları, o cümlədən dini icmanın yaranması tarixi, onun fəaliyyətinin forma və metodları, ənənələri, ailəyə, nikaha və təhsilə münasibət, həmin icmanın üzvlərinin hüquq və vəzifələrinə qoyulan məhdudiyyətlər barədə məlumatlar, habelə "Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında" qanunda nəzərdə tutulmuş digər sənədlər əlavə edilir. Dini mərkəz və ya idarə 30 gün ərzində həmin sənədləri öz təqdimatı ilə birlikdə dini işlər üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına göndərir.

Dini mərkəzin, dini idarələrin, dini təhsil müəssisələrinin, dini qardaşlıqların dövlət qeydiyyatına alınması üçün dini işlər üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təsis sənədi və nizamnamə (əsasnamə) təqdim edilir.

Dini işlər üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı 15 gün ərzində həmin sənədləri öz rəyi ilə birlikdə hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı orqanına göndərir.

Dövlət qeydiyyatına alınmış dini qurum onun dövlət qeydiyyatına alınması üçün tələb olunan məlumatlarda və ya sənədlərdə hər hansı dəyişiklik olduqda bu barədə 20 gün müddətində dini mərkəz və idarələrin vasitəsi ilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına məlumat verməli və müvafiq dəyişikliyi təsdiq edən sənədləri həmin qaydada təqdim etməlidir.

Dini qurumun dövlət qeydiyyatına alınmasından bu hallarda imtina edilə bilər:

1) dini qurumun fəaliyyəti və ya qarşısına qoyduğu məqsədlər, yaxud təbliğ etdiyi dini təlimin mahiyyəti və əsas prinsipləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına zidd olduqda;

2) yaradılan qurum dini qurum qismində tanınmadıqda;

3) təqdim olunmuş nizamnamə (əsasnamə) və digər sənədlər Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tələblərinə zidd olduqda və ya onlarda əks olunmuş məlumatlar yanlış olduqda.

Dini qurumlar bu hallarda ləğv edilə bilər:

1) təsisçilərin və ya nizamnamə (əsasnamə) ilə buna vəkil edilmiş orqanın qərarı ilə;

2) müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müraciəti əsasında məhkəmənin qərarı ilə.

Dini qurum məhkəmə qaydasında bu əsaslarla ləğv edilə bilər:

1) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, bu qanunun və digər qanunların pozulması, yaxud həmin qurumun

yaradma məqsədlərinə zidd olan fəaliyyətin həyata keçirilməsi;

2) dini etiqadın və dini həyat tərzinin zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq ediləcəyi ilə hədələməklə, habelə irqi, milli, dini, sosial ədavət və ya düşmənçilik yaratmaq məqsədi ilə təbliğ edilməsi, dini etiqadı ifadə etməyə (nümayiş etdirməyə), dini mərasimləri yerinə yetirməyə və ya dini mərasimlərdə iştirak etməyə məcbur etmə, insan ləyaqətini alçaldan və ya insanpərvərlik prinsiplərinə zidd olan dinin (dini cərəyanın) yayılması və təbliğ edilməsi;

3) ictimai təhlükəsizliyin və ya ictimai qaydanın pozulması;

4) terrorçuluğa, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə, təxribata və ya zorakı cinayət əməllərinə yönəlmiş hərəkətlərin edilməsi;

5) dünyəvi təhsil alınmasına mane olma;

6) dini qurumun üzvlərinin və digər şəxslərin dini qurumun xeyrinə öz əmlakından imtina edilməsinə təhrik və ya məcbur etmə;

7) zor tətbiq etməklə və ya digər qanunsuz əməllərlə şəxsin dini qurumdan çıxmasına mane olma;

8) şəxsləri qanunla müəyyən edilmiş vəzifələrin icrasından imtina edilməsinə və digər qanunsuz hərəkətlərin edilməsinə təhrik etmə;

9) dövlət qeydiyyatına alınması üçün tələb olunan məlumatlarda və ya sənədlərdə edilmiş dəyişikliklər barədə məlumatın müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilməsi tələbinə təkrarən əməl olunmaması.

Dini mərkəz və idarələr müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qarşısında dini icmaların təsisçilərinin tərkibinin dəyişdirilməsi və ya icmanın ləğvinin zəruriliyi barədə vəsatət qaldıra bilər.

Beynəlxalq yanaşma

Azərbaycan Respublikasının da qoşulduğu Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 9-cu “Fikir, vicdan və din azadlığı” adlı maddəsində isə deyilir: “Hər kəsin fikir, vicdan və din azadlığı hüququ var; bu hüquqa öz dinini və ya əqidəsini dəyişmək azadlığı, öz dininə və ya əqidəsinə həm təkbaşına, həm də başqaları ilə birlikdə etiqad etmək və açıq, yaxud şəxsi qaydada ibadəti, təlimləri, dini və mərasim ayinlərini yerinə yetirmək azadlığı daxildir.

Öz dininə və baxışlarına etiqad etmək azadlığı yalnız ictimai asayiş maraqları naminə, ictimai qaydanı, sağlamlığı, yaxud məənəviyyəti qorumaq üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan məhdudiyyətlərə məruz qala bilər”.

9 fevral 2012-ci il

Mediaforum.az

DİN QEYRİ-DÖVLƏTDƏN ARALI?

Bu ilin fevralında həbs olunan dindarlar arasında “Milli Mənəvi Dəyərlər” İctimai Birliyinin sədri Mehdi Məmmədov da var. Onun başçılıq etdiyi ictimai birlik dövlət qeydiyyatından keçməsə də, inanlı şəxslər, dini kəsim arasında nüfuzludur. Mehdi Məmmədovun həbsini pisləyən Dini Etiqad və Vicdan Azadlıqlarını Müdafiə Mərkəzinin rəhbəri İlqar İbrahimoğlu xüsusi bəyanatla çıxış etdiklərini vurğulayıb: “Mehdi Məmmədovu vicdan məhbusu sayırıq. Bizim gəldiyimiz qənaət budur ki, Mehdi Məmmədov ictimai fəaliyyətinə, mövqeyinə görə təqib edilib”.

Əsas fəaliyyət istiqaməti dinlə, milli mənəvi dəyərlərlə bağlı qeyri-hökumət təşkilatları haqqında nə demək olar? “Media forum” saytının araşdırması zamanı bilinib ki, bu tip vətəndaş cəmiyyəti qurumları azdır. Prezident yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası ilə əməkdaşlıq edən yalnız bir qurumun adına rast gəlinir: Din və Demokratiya Mərkəzi İctimai Birliyi. Yalnız bu qurumun fəaliyyət istiqamətində “dinlərarası münasibətlərin tənzimlənməsi” və buna uyğun məsələlər göstərilir. Digər qurumların həm adları, həm də fəaliyyət istiqamətləri “milli mənəvi dəyərlər” söz birləşməsinin kölgəsində yer alır.

Vətəndaş cəmiyyəti qurumları ictimai nəzarət funksiyasını yerinə yetirir. Din, etiqad və vicdan azadlığı sahəsində QHT-lərin az olması bu funksiyanın gerçəkləşməsinə nə kimi təsir göstərir? Ölkədə dini kəsimplə bağlı problemlərin dərin-

ləşməsi həm də dini QHT-lərin azlığından doğurmu? “Media forum” saytı bu suallara aydınlıq gətirmək üçün Dini Etiqad və Vicdan Azadlıqlarını Müdafiə Mərkəzinin sədri İlqar İbrahimov, “Ziyalılar” Milli Mənəvi Dəyərlər Maarifçiliyi İctimai Birliyinin sədri Eldəniz Quliyev, Qloballaşmada Gənclərin Milli Əxlaqi Dəyərlərinin Qorunması Mərkəzinin rəhbəri Aidə Bəndəliyeva, “Mənəvi Saflığa Dəvət” İctimai Birliyinin sədri Elşən Mustafaoğlu, Prezident yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının sədri Azay Quliyev və hüquqşünas Ələsgər Məmmədliyə üz tutub.

“Demokratik təsisatların bərqərar olması baxımından problem var”

İlqar İbrahimovlunun sözlərinə görə, ölkənin ümumilikdə demokratikləşməsi problemi ümdə məsələdir: “Bütün QHT-lər, vətəndaş cəmiyyəti qurumları bunun üçün çalışmalı, ölkənin sözün həqiqi mənasında demokratikləşməsinə nail olmalıdır. Öz-özlüyündə cəmiyyət artımı keyfiyyət artımına gətirib çıxarmır. Hansısa sahədə QHT-lərin sayının artması avtomatik surətdə həmin sahədə problemlərin həlləməsi, əhəmiyyətli müsbət dəyişikliklər demək deyil.

Bunu müxtəlif sahələrdə müşahidə edirik. Media sahəsində, iqtisadi, siyasi sahələrdə araşdırma apararı, çalışan onlarla, yüzlərlə QHT var. Amma problemlər ildən-ilə artır. QHT-lərin sayının artması özlüyündə yaxşıdır. Amma ayrılıqda hər hansı sahədə keyfiyyət dəyişikliyi çətinidir. Əsaslı dəyişiklik zəncirvari bir bağlantı təkidir. Zənnimcə, vətəndaş cəmiyyətinin bütün təsisatları ölkədə ümumi demokratikləşmə prosesini prioritet məqsəd kimi qoymalıdır. Hüquqi dövlətin qurulması, qanunların işləməsi, hüquqi nihilizmin aradan getməsi ən prioritet hədəflərdəndir”.

Qurum rəhbəri hesab edir ki, ümumi demokratikləşmə gətirdiyi zaman solumun tələbatına uyğun olaraq vətəndaş

cəmiyyəti qurumlarının bu və ya digər sahədə profilləşməsi təbii olaraq baş tutacaq: “Əsas problem ölkədə demokratikləşmə prosesinin getməməsidir. Nəticədə qapalı çevrə üzrə hərəkətə oxşayan bir durum yaranır. Belə vəziyyət bütün sahələr üçün səciyyəvidir. Ümumən problemlər çözləndə dini etiqad azadlığı sahəsində də problemlər həllini tapacaq.

Ən inkişaf etmiş cəmiyyətlərdə də zaman-zaman insan haqları ilə bağlı problemlər ortaya çıxır və məhz QHT-lər, hüquq müdafiə təşkilatları bunların həllinə nail olur. Amma bizdə problem bir qədər fərqlidir. Bizdə ümumən insan haqları və azadlıqlarının qorunması, demokratik təsisatların bərqərar olması baxımından problem var. Bu problemin həlli nəticə etibarilə bir lokomotiv kimi bütün yığılmış problemlərin həllinə müsbət təsir edəcək”.

“Dəyərləri qorumaq istəyənlər azdır”

Eldəniz Quliyev hesab edir ki, cəmiyyətin özəyini, təməlini milli mənəvi dəyərlər sistemi təşkil etməlidir: “Əsl demokratik ölkə olmaq üçün sadəcə konstitusiyani demokratikləşdirmək, ölkənin adını demokratik qoymaq azdır. Bunun üçün milli mənəvi dəyərlər sisteminin qurulmasına şərait yaratmaq lazımdır”.

Birlik sədri dini, əxlaqi dəyərlərə də üstünlük verdiklərini deyib: “Təşkilatımız islami kəsimplə müştərək tədbirlər həyata keçirir – dəyirmi masalar, konfranslar, diskussiyalar... İslam Partiyası və digər dini kəsimplərlə birlikdə müxtəlif tədbirlər keçirmişik. Biz öz yolumuzu gedirik və hesab edirik ki, bu yolun sonunda məbəd də var”.

Eldəniz Quliyev milli mənəvi dəyərlər, dini etiqad və vicdan azadlığı sahəsində çalışan QHT-lərin yetərli olmadığını deyib: “Tam əksəriyyəti formal xarakter daşıyır. Onların fəaliyyətinin məğzində səmimiyyət yoxdur. Kimlərsə yaradıb öz məqsədləri üçün istifadə edir. Amma faktdır ki, milli mənəvi

dəyərlər sistemi aşınır və buna qarşı çıxmaq lazımdır. Buna qarşı çıxanda isə müxalif sayılırsan. Hesab edirəm ki, dünyada üç dəyər var ki, ona müxalif olmaq yolverilməzdir: Allaha, xalqa və dövlətçiliyə. Eyni zamanda dövlətçilik və dövlət başçısı anlayışlarını bir-birindən ayırmaq lazımdır”.

Təşkilat rəhbəri vurğulayıb ki, Azərbaycanda milli mənəvi dəyərləri qorumaq istəyənlər onun haqqında danışanlardan qat-qat azdır: “Əgər biz həqiqətən də tolerant ictimai-siyasi quruluşda yaşayıırıqsa, islam dinini özündə ehtiva edən təşkilatlar qeydiyyatdan keçə bilər. O ki qaldı islam və dinlə bağlı problemlərə, bizim təşkilat bu problemlərin hər birinə öz münasibətini bildirib. Belə bir deyim var: rəyi istənilən zaman dəyişmək olar, amma faktı dəyişmək olmur. Bu da ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda islamofobiya faktı mövcuddur. Bilmirəm, siyasi sifarişdir ki, bəzi dindarlar həbs olunsun, ya yox. Bu həbslərin motivləri çox bəsitdir. Məsəl üçün, ilahiyyatçının, “Quran” müəlliminin cibindən narkotik maddə çıxarılır. Siqaret belə çəkməyən adamı narkotik maddə ittihamı ilə həbs edirlər. Bunlar qurama və pis yazılmış, həm də çox pis icra olunmuş ssenarilərdir.

Bir var qaşınmayan yerdən qan çıxarmaq, bir də var qan çıxan yeri qaşımaq. Kimə lazım idi bu qədər hay-küy salmaq? Üç-dörd qızın dərəcə hicabla getməsi kimə mane olurdu? Məgər təhsilin problemi azdırmı? Orta məktəblərdə narkotik maddə, əxlaqsızlıq faktları var. Onları niyə həll etməyə cəhd etmirlər?

Hicabı müdafiə edənləri həbsə atmaq, onlara ağır iş kəsmək kimə lazım idi? Hesab edirəm ki, bu, siyasi sifariş deyil, siyasilərə sifarişdir. Belə çıxır ki, xarici qüvvələr Azərbaycanın rəsmi elitasına təsir etmək iqtidarındadırlar və vaxtaşırı islama hücum edirlər”.

Eldəniz Quliyev son vaxtlar həbs olunan “Milli Mənəvi Dəyərlər” İctimai Birliyinin sədri Mehdi Məmmədovu, eləcə də Binə qəsəbəsinin axundu İlham Əliyevi yaxından tanıdığını, onlara qarşı irəli sürülən ittihamlarla razılaşmadığını de-

yib: "Hesab edirəm ki, bu həbslər siyasi motivlidir. Bununla da Azərbaycan rəsmilərinin tolerantlıqla bağlı dedikləri sabun köpüyünə çevrilir".

"Din dəyərləri adı altında müxtəlif çirkin işlər görülür"

Aidə Bəndəliyeva indiyə qədər dini mövzulu hər hansı layihə gerçəkləşdirmədiklərini deyib: "Heç müraciət də etməmişik".

Buna baxmayaraq təşkilat rəhbəri dini kəsimplə işləməyi vacib hesab edir: "Dindarlar cəmiyyətin vacib kəsimidir. Müasir gənclərin islamı elmi aspektlərdən öyrənməsi, təhlil etməsi çox vacib məsələdir. Gənclərin ayrı-ayrı təfriqlərə cəlb olunmaması üçün bu layihələrin həyata keçirilməsi vacibdir. Hətta mən dinin orta və ali məktəblərdə tədris olunmasını gərəkli sayıram. İslam dini və "Quran"-ın bütün ayələrinin elmi əsasları var və bu xüsusiyyət islamı digər dinlərdən çox fərqləndirir. İslam mövhumat kimi deyil, elmi əsaslara söykənərək öyrənilməlidir".

Qurum rəhbəri qeyd edir ki, islam cəmiyyətdə elmi aspektdən təqdim olunmasa, televiziya, radiolar, başqa kütləvi informasiya vasitələri dini mövzulara toxunmasa, bunun fəsadları olacaq: "Onda din cəmiyyətin cavan üzvlərinə təriqətlər, fanatik cəhətdən öyrədiləcək. Bu isə bütünlüklə Azərbaycan cəmiyyətinə ziyan vuracaq. Yaddan çıxarmaq olmaz ki, əslində bizim milli mənəvi dəyərlərimiz islam dinindən qaynaqlanır. Bura yaşayış tərzimiz, geyimlərimiz, rəftarımız, davranışımız və sairə daxildir. İslamda bizim milli mənəvi dəyərlərimizi təşkil edən xüsusiyyətlərin əsası var".

Aidə Bəndəliyeva milli mənəvi, dini sahələrdə, etiqad və vicdan azadlığı sahəsində qeyri-hökumət təşkilatlarının sayının yetərli olmadığını deyib: "Bu gün Avropaya inteqrasiya xətti üzrə daha çox vətəndaş cəmiyyəti qurumları fəaliyyət göstərir. Amma milli əxlaqi məsələlərdə inteqrasiya qəbule-

dilməzdir. Hesab edirəm ki, milli mənəvi dəyərlər saxlanmalıdır. Onu inkişaf etdirmək, yaşatmaq lazımdır. Təəssüf ki, milli mənəvi dəyərləri əsas fəaliyyət istiqaməti götürən QHT-lərin sayı azdır”.

Aidə Bəndəliyeva dindarların dövlətin təhlükəsizliyi ilə bağlı həbs olunduğunu deyib: “Təəssüf ki, din dəyərləri adı altında müxtəlif qanunsuz işlər görülür. Başıpozuqluq insanların mənəviyyatına zərbə vurmaq deməkdir. Əgər kimsə ibadətlə, dinlə məşğuldursa, onun mahiyyətini başa düşməlidir. Gənclərin zərərli məşğuliyyətə uymaqdansa dinlə, ibadətlə məşğul olması daha yaxşıdır. Amma dinlə, ibadətlə məşğul olmaq üçün mahiyyət anlanmalıdır, yoxsa nəticə zərərli ola bilər”.

“Din adı ilə dinə və cəmiyyətə xəyanət edənlər də var”

Elşən Mustafaoğlu hesab edir ki, müasir Azərbaycan cəmiyyətində dini mənəvi dəyərlərin qorunması, təbliği və inkişafı ictimai zərurətdən irəli gələn məsələlərdəndir: “Məhz mənəviyyat sahəsində problemlər ictimai fəsad törədən əsas amillər kimi özünü göstərir. Təşkilatımızın məqsədi Azərbaycan xalqının milli mənəvi, elmi-mədəni, tarixi və dini dəyərlərinin öyrənilməsi, qorunması, təbliği və inkişafı, vətəndaşlarımızı, xüsusən gənc nəslə mənəvi saflığa və sağlam həyat tərzinə dəvət etməkdir. Amalımız mənəvi baxımdan zəngin, intellektual və mədəni baxımdan yüksək, müasir və mütərəqqi yeni nəsil formalaşdırmaqdır”.

Elşən Mustafaoğlu qeyd edib ki, birliyin ofisində “İslam və mənəviyyat”, “Şəxsi inkişaf”, “Fəlsəfə tarixi”, “İslam bankçılığı” və “İslam mədəni bölgəsi tarixi” adlı trening-kurslar təşkil edilib: “Həmçinin “Dünya dilləri” layihəsi çərçivəsində ingilis, rus və ərəb dilləri kursları, “Nitq mədəniyyətinin inkişafı” trening layihəsi həyata vəsiqə qazanıb. Azərbaycanda ilk dəfə uşaqlar üçün geniş proqramlı Ramazan bayramı şənliyi keçir

rilməsi ənənəsi də təşkilatımızın uğurudur. Hər il bu bayram şənliyi yüzlərlə uşaq və valideynin iştirakı ilə qeyd edilir.

Birliyimiz bir çox elmi-nəzəri və elmi-praktik konfransların, seminarların, dəyirmi masaların həm təşkilatçısı, həm də icraçısı olub.

İnanlı vətəndaşlarımızın haqlarına dəstək nümayiş etdirərək bu sahəyə də xüsusi önəm veririk. 2011-ci ildə orta məktəblərdə tətbiq edilən hicab qadağasına görə Dini Etiqad və Vicdan Azadlıqlarını Müdafiə Mərkəzinin təşəbbüsü ilə aparılan “100 minlik imza” kampaniyasına dəstək verdik, hicab qadağasının aradan qaldırılması istiqamətində fəaliyyət göstərdik. Biz hesab edirik ki, konstitusiyamızda yazıldığı kimi, ölkəmizdə hər bir vətəndaş öz dini inancını ifadə etməkdə və yaymaqda sərbəst olmalıdır”.

Birlik sədrinin sözlərinə görə, öz fəaliyyətləri dövründə xeyriyyəçilik və yardımlaşma işlərini unutmayıblar: “Artıq bir neçə müddətdir ki, yoxsul ailələrin və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsilinə dəstək üçün “Yardım əli” xeyriyyəçilik kampaniyası layihəsi start götürüb. Kampaniyada əldə edilmiş vəsaitlə yüzlərlə imkansız məktəblinin təhsil xərcinin ödənməsi, onların təhsilinə dəstək verilməsi nəzərdə tutulur.

Birliyimizin xeyriyyəçilik fəaliyyəti “İnsani yardım” kampaniyası kimi davam etdirilir. Bu kampaniya çərçivəsində imkanlı şəxsləri yardım etmələri üçün ehtiyacı olan ailələrlə tanış edirik, bu işdə bir mənəvi körpü rolunu oynayırıq”.

Qurum rəhbəri qeyd edib ki, birlik yarandığı dövrdən müxtəlif mövzularla bağlı kitabça və bukletlər hazırlayıb çap etdirib: “Həmçinin ölkənin media quruluşları ilə əməkdaşlıq edir, müxtəlif mövzuları əhatə edən məqalələr hazırlayırıq”.

Elşən Mustafaoğlu milli mənəvi dəyərlər sahəsində çalışan QHT-lərin çoxalmasını və fəaliyyətlərinin daha geniş, səmərəli olmasını arzu edir: “Cəmiyyətimizdə bu sahədə ciddi boşluq hiss olunur. Vətəndaşlarımızın mənəvi ehtiyacları var, bu ehtiyacları bizlər ödəyə bilməsək, onları kənar qüvvələrdən

asılı vəziyyətə salmış olarıq. Bu isə xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxara bilər. Din və mənəviyyat olduqca həssas məsələdir. Bu sahədə fəaliyyət göstərən təşkilatlar ilahi, mənəvi dəyərləri olduğu kimi təqdim etməli, islami kimliyimiz və milli ruhumuzun ən saf şəkildə formalaşması istiqamətində çalışmalıdır.

Bu gün saf niyyətlə dini dəyərləri təbliğ edənlərimiz də var, din adı ilə dinə və cəmiyyətə xəyanət edənlər də. Təəssüf ki, bəzi dairələr dinimizi orta əsr Ərəbistanının məişət və mədəniyyəti kimi tanıdır, “Quran”ın ruhu və insan zəkasına zidd fikirlər yayır, insanları din adı altında əslində geriliyə səsləyir. Bəziləri isə islam adı ilə öz maraqlarını güdür, insanların inancını özünün gəlir mənbəyinə çevirir. Yad təsirlərlə gəlib din adı ilə destruktiv fəaliyyət göstərənlər, inancılı insanlar arasında fitnə salmaq istəyənlər də az deyil. Deməli, bu sahədə çalışan QHT-lərimizin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Bu qurumlar cəmiyyətimizin mənəvi saflığı və inkişafı istiqamətində gecə-gündüz çalışmalı, meydanın neqativ ünsürlərin əlinə düşməsinə yol verməməlidir. Əslində bu işdə bütün cəmiyyət səfərbər olmalıdır. Yəni QHT-lərlə bərabər dövlət qurumları da, dini icmalar da, ziyalılarımız da, hamılıqla əl-ələ verib mənəviyyatımızın keşiyində dayanmalıyıq”.

Qurum rəhbəri inancılı vətəndaşlarla dövlət arasında yaşanan gərginliyin tez bir zamanda həllini tapmasını vacib sayır: “Cəmiyyətimizin inkişafı nəminə milli birliyə doğru addımlar atılmalıdır. Dövlətimizlə dindar vətəndaşlar arasında səmimi münasibətlərin qurulması və inkişafı bütövlükdə cəmiyyətimizin, dövlətimizin inkişafı deməkdir. Dövlət maraqlı olmalıdır ki, cəmiyyətdə din və mənəviyyat sahəsində ictimai fəaliyyət göstərən QHT-lərin sayı və keyfiyyəti artsın”.

Dini etiqad azadlıqları sahəsinə gəldikdə isə Elşən Mustafaoğlu ən ciddi qurum kimi Dini Etiqad və Vicdan Azadlıqlarını Müdafiə Mərkəzinin adını çəkir: “Hacı İlqar İbrahim-oğlunun rəhbərlik etdiyi qurum illərdən bəri bu sahədə çalı-

şır, mövcud imkanlar daxilində əlindən gələni edir. Onların fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirəm. Düşünürəm ki, bu sahədə də görülmək iş çoxdur. İnsan haqlarının müdafiəsi ilə məşğul olan təşkilatlar dini etiqad azadlıqları sahəsinə daha çox diqqət yetirməli, bu meydanda Dini Etiqad və Vicdan Azadlıqlarını Müdafiə Mərkəzini təq qoymamalıdır. Daha sıx əməkdaşlıq daha çox fayda verər”.

Dini sahədə çalışan əksər QHT-lərin dövlət qeydiyyatına alınmamasına gəlincə, birlik sədri qeyd edib ki, ümumiyyətlə QHT-lərin qeydiyyatı əvvəllər problem olub: “Amma son illər qeydiyyat məsələsi xeyli sadələşib. Zənnimcə, təşkilati işlər, sənədləşmə lazımı qaydaya salındıqda QHT-ləri qeydiyyata alırlar. Almadıqda konkret səbəb göstərilir. Əlbəttə, burada etibar, etimad məsələsi də rol oynayır. Hər halda arzu edərdik ki, həqiqətən də cəmiyyətimizdə mənəvi dəyərlərimizin keşiyində dayanacaq, gənc nəslimizin mənəvi tərbiyəsinə dəstək olacaq təşkilatların sayı çox olsun və onların qeydiyyatı məsələsində problem yaranmasın.

Vətəndaş cəmiyyəti ümumilikdə hamı kimi inanlı vətəndaşların da arzusudur. Elə bir cəmiyyət ki, orada hamı kimi onların da bütün hüquqları təmin olunsun, onlar da konstitusiyada təsbit edildiyi kimi, öz inanclarını sərbəst ifadə edə bilsinlər, əqidələrinə uyğun sərbəst yaşasınlar. Məsələn, heç kəs hicablı olduğundan təhsil haqqından məhrum edilməsin, işdən qovulmasın, öz gündəlik hicablı görkəmində şəxsiyyət vəsiqəsi ala bilsin, dini ayinləri yerinə yetirmək üçün, dua mərasimi təşkil etmək üçün, yaxud dini məzmunlu kitab yazmaq üçün xüsusi icazə almasın, etiqadı ilə bağlı məsələlərdə bürokratik əngəllərlə üzləşməsin...

Amma bir məqama da diqqət yetirək. Əgər vətəndaşın din və vicdan azadlığı pozulursa, bu artıq təkə inanlı təbəqənin problemi deyil, ümumi insan haqları problemidir. İnsan haqları pozulan cəmiyyətdə inancılıların da, digərlərinin də haqları pozulmuş olur. Bu isə bütövlükdə cəmiyyətin inkişafının qarşısını kəsir, hüquqi dövlət anlayışını sarsıdır, dövlətçi-

liyə mənfi təsir göstərir və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna mane olur. Bu sahədə fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatların sayının az olması isə problemin bir az da dərinləşməsinə gətirir. QHT-lər vətəndaşlarla dövlət qurumları arasında sanki bir körpüdür. Problem yarandıqda təşəbbüslə çıxış edib onun həllinə çalışır, bunun üçün yol axtarırlar.

Amma bu sahədə fəaliyyət göstərən təşkilatlar olmadıqda, yaxud az və zəif olduqda mövcud problemlər həllini tapmır, üstəlik, yeni problemlər yaranır. Hər şey vətəndaş təşəbbüskarlığına bağlıdır. Ayrı-ayrı vətəndaşların və onlardan ibarət müxtəlif qrupların hüquqları nə qədər çox təmin edilərsə, vətəndaş təşəbbüsləri nə qədər geniş dəstəklənərsə, problemlər bir o qədər tez həllini tapar”.

“Təşkilatlarda ideya problemi var”

Azay Quliyev fəaliyyət istiqaməti milli mənəvi dəyərlər olan qurumların çox olmasını əhəmiyyətli sayır: “Milli mənəvi dəyərlərlə bağlı problemlər hər kəsi narahat edir. Həmçinin QHT sektorunda ixtisaslaşma ciddi problemdir. Bu gün QHT-lərin bəlli sahələr üzrə ixtisaslaşmasında çox ciddi qüsurlar var. Məsələn, fəaliyyət istiqaməti ekologiya ilə bağlıdır, amma ekologiya nədir, onun konkret missiyası nədən ibarətdir, bu barədə məlumatlı deyil, yaxud məlumatı səthidir.

İkincisi, biz çox vaxt çətin seçim qarşısında qalıyıq. Bizim ekspertlərin rəyi, şüranın araşdırmaları göstərir ki, təşkilatlarda ideya problemi var. Çox ciddi, ictimai əhəmiyyətli problemlərin həlli ilə bağlı təklifləri ya yarımçıqdır, ya da heç bir ictimai əhəmiyyət daşımır. Ona görə də bəzən meyarlara tam cavab verməyən təşkilatlara da maliyyə ayırıyıq ki, təcrübə toplusınlar”.

Milli mənəvi dəyərlərə dair layihələrin maliyyələşdirilməsinə gəlinə, Azay Quliyev mətbuat vasitəsilə çağırışlar etdiklərini vurğulayıb: “Bu gün fəaliyyət istiqaməti milli mənəvi

dəyərlər olan kifayət qədər sanballı, formalaşmış, peşəkar QHT-lər var. Belə QHT-lərin dini dəyərlər, dini paklıq yönündə, vətənpərvərlik hisslərinin aşılması istiqamətində, eləcə də dini problemlərlə bağlı layihələrinə qadağa qoyulmayıb. Bu, dinin təbliği, yayılması kimi yox, mənəvi saflığa, təmizliyə dəvət olunması, təşviq olunması kimi qəbul edilə bilər. Ola bilər ki, QHT-nin adında “din” sözü olmasın, amma mənəvi dəyərlər adı altında islam mədəniyyətimizdən qaynaqlanan dəyərləri təbliğ etsin. Buna ehtiyac var. Yad ünsürlərdən, yad müdaxilələrdən qorunmaq üçün, kimlərsə siyasi maraqlarının vasitəsinə çevrilməkdən qorunmaq üçün bu, ən yaxşı yoldur. Bizim gənc nəslimiz yetişir, onlara düzgün yol göstərilməsində, onların dini cəhətdən maarifləndirilməsində bu layihələrin həyata keçirilməsi müsbət addım ola bilər”.

QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurası hər il müsabiqələr keçirir, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin layihələri maliyyələşdirilir. Dini maarifçilik, islam dinindən qaynaqlanan milli mənəvi dəyərlər sistemin öyrənilməsi, tədqiqi istiqamətində layihələr olubmu? Onlara maliyyə ayrılıbmı?

Azay Quliyev suala cavabında bu gün ölkədə dini icmaların və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin – QHT-lərin olduğunu xatırladı: “Dini icmalar Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsində qeydiyyatata alınır və onlarla bağlı ayrıca fəaliyyət istiqaməti var. QHT-lərdə isə vəziyyət başqadır. QHT qanununun tələblərinə uyğun şəkildə və bizim konsepsiyada qeyd olunan təkliflər üzrə layihələr təqdim edilsə, onlar əsaslandırılırsa, ictimai əhəmiyyəti, mahiyyəti vurğulanırsa, biz ona dəstək veririk. Biz layihələrə məxsusi fərq qoymuruq. Din və Demokratiya Mərkəzi İctimai Birliyi belə layihələr təqdim edib və onlar maliyyələşdirilib. Bundan əvvəl də layihələr olub. Qadın Konsensus Mərkəzi İctimai Birliyinin, eləcə də “Mənəvi Saflığa Dəvət” İctimai Birliyinin layihələrini də müsbət cavablandırmışdıq”.

“Yerli fondların bu tip icmaları maliyyələşdirməsi problemlı məsələdir”

Ələsgər Məmmədli hesab edir ki, dövlət öz fəaliyyətini mənəvi istiqamətdə quran QHT-ləri maliyyələşdirməkdə maraqlı deyil: “Dövlət daha çox ekoloji, mədəniyyət, iqtisadi, insan hüquqları yönli layihələri maliyyələşdirir. Diqqət yetirsəniz məlum olacaq ki, dövlətin maliyyələşdirdiyi QHT-lərin arasında insan hüquqları ilə məşğul olan strukturların da adına az-az rast gəlinir. Təbii ki, QHT tənqidi mövqedən çıxış edirsə, onun adı ümumiyyətlə siyahıda yoxdur”.

Hüquqşünas qeyd edib ki, dini icmaların qurulması QHT qanunu ilə tənzimlənir: “Din sahəsində fəaliyyət göstərəcək ictimai təşkilatların da qeydiyyatını Ədliyyə Nazirliyi yox, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi aparır. Bilirsiniz, qurum qeyri-hökumət təşkilatıdırsa, onun bir fəaliyyət istiqamətinin olması düzgün deyil. Ola bilər ki, həmin qurum mənəvi istiqamətdə tərbiyə məsələləri, milli mənəvi dəyərlərin demokratiyaya uyğunlaşdırılması ilə yanaşı müxtəlif ictimai təşəbbüsləri bir araya gətirir. Amma birbaşa dini təbliğ etmək məqsədilə QHT qurula bilməz, bu, qanunvericiliyə uyğun deyil. Əgər fəaliyyət sırf dini mənəvi tərbiyə, təbliğatla bağlıdırsa, qurum dini icma kimi qeydiyyatdan keçməlidir.

Qeyri-hökumət təşkilatları ictimai nəzarət funksiyasını yerinə yetirən, cəmiyyətin sivilləşməsi, demokratikləşməsi, vətəndaş quruculuğu komponentlərini özündə birləşdirən, hakimiyyətin, dövlətin cəmiyyətlə münasibətinə nəzarət edən qurumlardır. Amma mən deyərdim ki, məsələyə bu rəqursdan yanaşdıqda belə QHT-lər arasında ayrı-seçkilik olduğunu görməmək mümkün deyil. Məsələn, insan hüquqlarından danışdığımız zaman bir çoxları dini dəyərlər, dini azadlıq istiqamətində təzyiqə məruz qalanları bu kateqoriyada qiymətləndirmir. Vətəndaş cəmiyyəti institutu prinsipə cəmiyyətin kiçik təzahür formasıdır. Bu baxımdan Azərbaycanda son illər dini müstəvidə olan insanlara qarşı qeyri-müəyyən, ögey mü-

nasibət var. Zaman-zaman həmin insanlar hansısa ölkələrlə, yaxud dini fanatizmi təbliğ edən radikal qruplarla əlbirlikdə ittiham olunur”.

Ələsgər Məmmədli dini fanatizmlə bağlı ümumən dünyada problemin olduğunu, amma Azərbaycanda bunun daha da şişirdildiyini vurğulayıb: “Sözsüz ki, ayrı-ayrı şəxslərin bu fəaliyyəti danılmazdır, amma insanların təşkilatlanaraq dövlətə qarşı real təhlükə törətməsini demək düzgün çıxmazdı. Sadəcə, hökumət Qərbə göstərmək istəyir ki, Azərbaycanda radikal dini qruplar var və bu, demokratiyaya təhlükədir. Digər tərəfdən isə cəmiyyətin özündə də əsl islami dəyərləri qəbul edib dərin dəyərlərlə yaşayan insanlar azdır. Özünü dindar adlandıran şəxslərin bəziləri qruplaşmalarla, siyasi partiyalarla əlaqəlidir. Onlar daha çox marginal qruplar kimi fəaliyyət göstərir. Normal demokratik ölkələrdə marginal qrupun da digər ictimai qurumlar kimi eyni hüquqları, yaşamaq hüququ var. Amma bizdə yerli fondların bu tip icmaları maliyyələşdirməsi problemli məsələdir. Bu təşkilatlar hansısa xarici fondlardan gələn maliyyənin hesabına yaşaya bilər. Təəssüf ki, bu işdə də problemlər var”.

*27 mart 2012-ci il
Mediaforum.az*

DUSTAQLIQDA TANRI YOLU

Keçmiş məhbus, “İnsan Haqları Uğrunda” İctimai Birliyin rəhbəri, jurnalist Eynulla Fətullayev deyir ki, müşahidələri, eləcə də qurumun apardığı sonuncu monitorinqlər Azərbaycanın cəzaçəkmə müəssisələrində dinə meyilin artdığını göstərir: “Cəzaçəkmə müəssisələrinin 20-30 faizi ibadət edən insanlardır. Misal üçün, mənim saxlandığım 12 saylı Cəzaçəkmə Müəssisəsində 800-dək dustaq vardı. Təxminən 200-240 nəfəri – təriqətindən, məzhəbindən asılı olmayaraq daimi namaz qılan dustaqlar idi. Ola bilər ki, hansısa müəssisədə rəqəmlər bundan aşağı, hansıdası yuxarıdır. Amma dustaqların orta hesabla 25-30 faizinin ibadətlə məşğul olduğunu, dinə meyil etdiyini demək mümkündür”.

**“Üç cür dünya var: bu dünya,
axirət və həbsxana dünyası”**

Bəs Eynulla Fətullayev həbsxanaya necə düşmüşdü və oradan necə çıxdı? “Media forum” saytının suallarını cavablandıran birlik sədri deyir ki, necə idisə, elə o cür də həbsxanadan çıxıb: “Mən özümü həmişə aqnostik hesab etmişəm. Əlbəttə, Tanrının bizi idarə etməsinə, həyatımıza müdaxilə etməsinə həmişə inanmışam. Bunu konkret hansısa din vasitəsilə etmə-

mişəm. Lakin Allaha inanmışam. Yəni bu baxımdan həbsxanaya necə girmişəmsə, elə də çıxmışam”.

Eynulla Fətullayev dustaqların dinə meyilini belə izah edir: “Onların taleləri və həyatı insanların əlində deyil, hansısa fəvqəladə qüvvədən asılıdır. Həbsxana mistik bir yerdir, insanları fəlsəfi düşüncələrə təhrik edir, onlar bədii ədəbiyyata maraq göstərmir, oxumağı sevmir, ona görə də həyat fəlsəfəsi haqqında düşüncələri dinlə bağlayır, həyatın konsepsiyasını yalnız dində görürlər”.

Jurnalist hesab edir ki, dinə meyil cəzaçəkmə müəssisələrindəki insanların əhvalının göstəricisidir: “İnsan çətinliyə düşür və xilas olmaq istəyir. İnsanlar orada natamamdır, onların həyat haqqında düşüncələri tam formalaşmış olmur. İnsanların çoxu üçün hansısa mənəvi dəyər yoxdur, hansısa material dəyərlər var. Həbsxananın bir üstün cəhəti ondan ibarətdir ki, orada zaman limiti yoxdur. Məkan da fərqli olduğu üçün insan dinə meyillənir.

Mənim düşüncəmə görə, üç cür dünya var: bu dünya, axirət və həbsxana dünyası. Həbsxana bu dünya ilə axirət dünyası arasında körpüdür. Həbsxanada insan axirətə daha yaxın olur. Həbsxanada dustaqlar daha çox dinə meyil edir, nəinki ateizmə. Orada zaman məhdudiyyəti yoxdur, bir gün bir əsrə, yaxud bir əsr bir günə bərabərdir. Həyat və ölüm, bir an və əbədiyyət insanları fəlsəfi düşüncələrə meyilləndirir. Azadlıqdakı həyatın qaçaraqlığı orada yoxdur”.

Keçmiş dustaq həbsxanadakıların dinə meyil etməsini hər kəs üçün sərfəli sayır: “İlk növbədə insan kamilləşir. Orta təhsili olmayan, əlinə bir kitab da almamış adam ən azından dini ədəbiyyata meyil edir, kitab oxumağa başlayır. Bunun da sayəsində dünya tarixi haqqında təsəvvürü formalaşır. Xeyir və şər, digər dəyərlər haqqında təsəvvürü yaranmağa başlayır, törətdiyi cinayət haqqında daha dərinlən düşünməyə başlayır. Həbsxanadakı dustaqların dinə meyil etməsi həm

bəşəriyyətə, həm dövlətə, həm də həmin şəxsin özünə xeyir-
dir”.

Eynulla Fətullayev istisna halların olduğunu da vurğulayır: “12 sayılı Cəzaçəkmə Müəssisəsində olarkən narkotik maddə qaçaqmalçılığı üstündə həbs olunmuş Seymur adlı bir şəxslə tanış oldum. Həbsdən sonra dinə meyil etməyə başlamışdı. Qatı dindar idi – sələfilik cərəyanına inanırdı. Onun dini ayinləri yerinə yetirməsinə, həbsxanada özünü aparmağına görə düşünməzdim ki, bu şəxs yenidən cinayət törədə bilər. Kamilləşməsinə, təmizlənməsinə əmin idim.

Sonradan ayrı bir ittiham üzrə Bakı İstintaq Təcridxanasına köçürüləndə Seymurla qarşılaşdım. Təzədən narkotik maddə üstə həbs olunmuşdu. Səbəbini soruşanda belə izahat verdi ki, azadlıqda dözə bilməyib.

Yəni insanlar azadlığa qayıdanda yalnız azadlığa qayıtmırlar, onlar yenə də qayğılarının burulğanına düşürlər. Bu qayğılar adamları dərin uçuruma aparır və dəyərlər unudulur, insan keçmişinə dönür.

İnsan həbsxanada nə qədər, lap 25 il otursa da, o illər adam üçün bir an kimi xatırlanır. Çünki orada zaman dayanır, günlər, illər eynidir. Azadlığa buraxılıanda həmin müddət pis xatirə kimi, rəya kimi xatırlanır”.

“Həbsxanalarda sələfilik cərəyanına daha çox meyil var”

Jurnalist qeyd edir ki, rəsmi səviyyədə bunu təsdiq etməsələr də, həbsxanalarda sələfilik cərəyanına daha çox meyil var: “Digər cərəyan və təriqətlərdən fərqli olaraq sələfilik qeyri-ordinarlığına görə fərqlənir. Bu xüsusiyyət və eləcə də cazibədarlıq adamları sələfiliyə çəkir. Məsələn, insan Azərbaycanda doğulur, böyüyür, ətrafında ya şiəlik, ya da sünni-

lik məzhəbini görür, müəyyən müddət sonra bu onun üçün maraqsız olur. Qeyri-adi islamı görəndə isə ona maraq oyanmağa başlayır.

Meyilin güclü olmasını təriqətin qeyri-ordinarlığı, cəlbədiciyi və qeyri-milliliyi ilə əlaqələndirərdim. Allaha, onun peyğəmbərinə inam hər kəsdə var, amma ona çatma yolu fərqlidir. Sələfilik Azərbaycan cəmiyyəti üçün yeni olduğuna görə ona meyil güclü olur.

İkinci səbəb radikalılıqla bağlıdır. Yəni dinə gələn insan əslində radikal hisslərlə onu seçir. O, ani, tez bir zamanda dəyişiklik arzulayır, maksimalizm arzu edir. Düşünür ki, hansısa anda, hansısa dəqiqədə ətraf dəyişəcək, həyatı təzələnəcək”.

Keçmiş məhbus vurğulayır ki, bu cərəyana meyil cəzaçəkmə müəssisələri rəhbərliyinin xoşuna gəlmir: “Rəsmi də olmasa, qeyri-leqal buna qarşı mübarizənin, ehtiyatın olduğu hiss edilir. Dustaqlar arasında loyal təriqətlərin yayılmasına maneə törədilmir. Yəni nə xüsusi təbliğat var, nə də qadağa. Əsas qadağalar sələfiliklə bağlıdır. Sələfi dustaqları əvvəl kərəserə salır, nəticəsi olmadıqda isə Qobustan həbsxanasına yollayırdılar. Çünki bir qrup sələfi – heç bir qanun tanımayan, inqilabi əhval-ruhiyyəli bir məhkum toplumu yaranarsa, onları heç cür idarə etmək mümkün olmayacaq. Bu situasiyanın qarşısını almaq üçün ciddi mübarizə aparılırdı.

Hətta bir dəfə cəzaçəkmə müəssisəsinin rəhbərlərindən biri mənimlə açıq söhbətdə belə dedi: “Əşşi, bu siyasi məhbuslar niyə narahatdırlar ki... Biz başa düşürük, siyasi məhbuslar ehtiyat edirlər, amma bizim üçün prioritet mübarizə sələfiliyə qarşıdır. Bu bizə gələn təlimatlarda da var. Ona görə də onlar daha çox agentura şəbəkəsinin nümayəndələri vasitəsilə əhatələnir, nəzarətə alınırlar”.

“İnsan Haqları Uğrunda” İctimai Birliyin sədri cəzaçəkmə müəssisələrində monitorinq keçirən zaman oradakı məscid-

lərdə, yaxud ibadət otaqlarında olduğunu da deyib: “Çünkü həbsdə olduğum dövrlərdə dini zəmində təzyiqin birbaşa şahidi olmuşam. Bunun üçün məscidlərə, ibadət otaqlarına baş çəkirəm və onlardan, xüsusilə də sələfilərdən hər hansı təzyiqin olub-olmadığını soruşuram. Yaxud maraqlanıram dini zəmində kimisə cərimə təcridxanasına salırlarmı, Qobustan həbsxanasına etap olunan varmı?”

Bəlkə müəssisənin administrasiyasından ehtiyat edərək bunu mənə söyləmişlər, ola bilər ki, qorxurlar – hələlik ciddi şikayət eşitməmişəm. Düşünürəm ki, daha çox qeyri-səmimi-dirlər, yaxud təzyiqdən qorxaraq şikayət etmirlər. Çünki mən həbsdə olan zamanlarda sələfiləri cərimə təcridxanasına salıb işgəncə verirdilər. Amma hansısa yoxlama-filan gələndə onlar şikayət etməkdən çəkinərdilər. Çünki bilirdilər ki, yoxlama gedəndən sonra onları hansı tale və hansı cəza tədbirləri gözləyə bilər”.

“Məhbusların dinə meyil etməsi onların tövbə etməsi deməkdir”

Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin dinşünaslıq ekspertizası, ictimai məsələlər və analitik təhlil şöbəsi müdirinin müavini Nahid Məmmədov deyir ki, il ərzində qurum əməkdaşları ölkədəki bütün cəzaçəkmə müəssisələrində olurlar: “İslam dinində də, dünyəvi qanunlarda da yanaşma belədir ki, cəza cinayət törətmiş insanlara verilir. Dini dolğun bilən, Allaha yaxın insanların cinayət törətməsi mümkün deyil. Cəza törədən insanların cəzaçəkmə müəssisəsinə düşdükdən sonra düşünməyə vaxtı daha çox olur. Allahın tövbə qapısı həmişə açıqdır. Məhbusların, cinayət törətmiş adamların dinə meyil etməsi, ibadətə başlaması onların tövbə etməsi deməkdir. Onlar ibadətə bağlanır, boş vaxtlarını ibadətə sərf

etməklə keçirirlər. Bu onların günah duyğusu hiss etmələri ilə əlaqəlidir. Cəmiyyətə integrasiya haqqında həm müəssisə rəhbərliyi, həm də məhbusların özləri düşünülməlidirlər. Onlar cəmiyyətə adaptasiya olunmaq üçün bir növ ibadətə bağlanırlar”.

Qurum rəsmisi bildirir ki, artıq bir neçə ildir Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidməti ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi arasında tədbirlər planı imzalanır və hər il mütəmadi olaraq cəzaçəkmə müəssisələrində tədbirlər həyata keçirilir: “Bu tədbirlər planının mahiyyəti məhbusların vicdan və dini etiqad azadlıqlarına dair maarifləndirmə işinin təşkilidir. Biz ayda ən azı iki-üç cəzaçəkmə müəssisəsində olur, bir neçə saatlıq seminar-müşavirələr keçiririk. Bu zaman məhkumların çoxsaylı sualları cavablandırılır, dövlət-din münasibətlərinə dair məsələlərə aydınlıq gətirilir. Eyni zamanda cəzaçəkmə müəssisələrindəki ibadət otaqları, məscidlər dini ədəbiyyatla təmin olunur, təkmilləşdirilir. Mənə elə gəlir ki, normal bir insanın dini cəhətdən maariflənməsi üçün həmin kitabxanadan istifadə etməsi yetərli ola bilər.

Bununla bərabər hər bir tədbir ərafəsi dövlət komitəsinin orqanı olan “Cəmiyyət və din” qəzetinin müxtəlif nüsxələri cəzaçəkmə müəssisələrinə aparılır, məhbuslar arasında paylanır. Dövlət komitəsinin digər nəşri olan “Dövlət və din” ictimai fikir toplusunun nüsxələri də onlara paylanır, kitabxanaya hədiyyə edilir. Müxtəlif ictimai, dini məqalələr məlumatı az olan adamlar üçün maraq kəsb edə bilər, maariflənmə işində mühüm rol oynaya bilər. Komitə maksimum dərəcədə qurumun öz razılığı ilə dərc olunmuş kitabları cəzaçəkmə müəssisələrinə aparır. Məsələn, “İslam əxlaqı”, “Məhəmməd peyğəmbərin həyatı”, “Həzrəti Musa” və digərləri.

Komitə əməkdaşları cəzaçəkmə müəssisələrindəki məscidlərə, ibadət otaqlarına “Quran”ın müxtəlif dillərə tərcümələrini və digər dini ədəbiyyatları təqdim edirlər: “Komitə üzvləri

il ərzində bütün cəzaçəkmə müəssisələrində olur, ibadət otaqlarının, məscidlərin kitabxanalarında müşahidələr aparırlar. Dövlət komitəsi təkcə islam dininə deyil, eləcə də xristian dininə dair ədəbiyyatları cəzaçəkmə müəssisələrinə aparır, bu da tədbirlər planının tərkib hissəsidir. İstənilən adam bu dini ədəbiyyatlardan istifadə etməkdə sərbəstdir.

İslam dinində məscid anlayışı ilə xristianlıqdakı kilsə anlayışı bir qədər fərqlidir. Xristianlıqda bir xaç vasitəsilə, otağın bir guşəsində ikona qoyaraq ona ibadət etmək mümkün sayılır. İslamda belə atributlar mövcud deyil, məkan olaraq məscidin xüsusi rolu var. Bu gün Azərbaycanın cəzaçəkmə müəssisələrində qeyri-müsəlmanların az olması kilsələrin yaranmasına imkan vermir. Ancaq cəzaçəkmə müəssisələrində həm müsəlman, həm də qeyri-müsəlmanlar sərbəst şəkildə vicdan və dini etiqad azadlıqlarını yerinə yetirə bilirlər”.

Nahid Məmmədovun sözlərinə görə, indiyə kimi dövlət komitəsinin mütəxəssislərinə xristianlıqla bağlı çox nadir halda suallar verilib: “Bu baxımdan biz əksər halda islamla bağlı daha çox iş görürük. Maarifləndirmənin əsas mövzuları islamda tövbə anlayışıdır, dövlət və din münasibətləridir, dini etiqad haqqında qanunvericiliyin aşılmasıdır. Cəzaçəkmə müəssisələrində məzhəblərin təbliğ olunmasının qarşısı birmənalı olaraq alınır. Çalışırıq ki, qeyri-ənənəvi, radikal təriqətlər haqqında onlara məlumat verək ki, qapalı şəraitdə olanlar maariflənmədən məhrum olunmasınlar”.

Psixoloq: “Dində olan insanların cinayət törətməsi faktına az-az rast gəlinir”

Psixoloq, Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı Günel Aslanovanın sözlərinə görə, insan özü-özünü tənzimləyən varlıq olduğu üçün daxili balansını qoruya bilir: “Həbsxanaya

düşən adam ən azından günahlarının bağışlanması şəklində daxili nizamını qoruya bilər. Əvvəldən dində olsa idilər, cinayət törətmə ehtimalları daha az olardı. Statistika göstərir ki, dində olan insanların cinayət törətməsi faktına az-az rast gəlinir. Onlar cinayət törətdikdən sonra dinə gəlsə, bu da gözəl nəticələr verir. Qərb təcrübəsində də dustaqların reabilitasiyasında, islah olunmasında daha çox inanc modelinin formalaşmasına əsaslanırlar. Onların sonradan hansısa tipdə cinayət törətməməsi üçün inanc modelindən istifadə edilir, inanc modeli formalaşdırılır”.

Törədilmiş cinayətin spesifikasiyasına görə ibadətə, dinə meyil də fərqlidir. Psixoloq qeyd edir ki, daha çox ağır cinayət törətmişlərdə belə meyil çox olur: “Məhbusun dinə meyil etməsi, ibadətə başlaması yalnız bağışlanmaq istəyindən irəli gəlir. Özündən böyük qüvvəyə güvənmək istəyindən. Hansı təriqətə, hansı cərəyana meyil etməsi isə sırf həmin cəzaçəkmə müəssisəsində olan şəraitlə bağlıdır. Ola bilər ki, həmin cəzaçəkmə müəssisəsində hansısa bir cərəyanın davamçıları sayca daha çoxdur”.

Qapalı şəraitin olması, kitabların, ədəbiyyatın azlığı dustaqlara düzgün dinin, həqiqi inancın çatdırılmasında maneə törətmir ki? Mütəxəssis deyir ki, həqiqi din anlayışı obyektiv göstərici ola bilməz: “Hər bir insanın inancı ona münasibətindən doğur. Hansı din, təriqət olmasından asılı olmayaraq insanın dinə nə dərəcə inanması, nə dərəcə onu qəbul etməsi mühüm göstəricidir. İnsanın azadlıqda həqiqi dini anlaması, yaxud qapalı şəraitdə haqqı tapmasına gəlincə, azadlıqda araşdırma imkanları daha çoxdur. Həbsxanada dustağa dinin hansı formada, necə təqdim olunmasından çox şey asılıdır. Dustağın başqalarından müsbət görünmək istəyi, Allahdan qorxması, bağışlanmaq istəyi də burada mühüm rol oynayır. Biz əslində deyə bilmərik ki, belə şəraitdə dustaq dini necə qavrayır. Düşünürəm ki, azadlıqda olan şəxsdən fərqli olaraq

qapalı şəraitdə olan şəxsdə inam daha güclü olur və etiqadda, inancda daxili inam əsas rol oynayır. Ola bilər ki, misal üçün, islamın nə olduğunu bütünlüklə anlaya bilməsin, amma islama inamı həqiqi olsun”.

İslah olunmada, təkrar cinayət törətməməkdə inancın rolu nə qədərdir? Günel Aslanova deyir ki, islah olunmada bir çox faktor rol oynayır: “Din faktorunu önə çəkmək çox bəsit olardı. Əgər şəxs törətdiyi cinayətin fərqlində deyilsə... Bu gün Qərb praktikasında törədilmiş cinayətə görə hökm çıxarırlarkən cəzanın azaldılması prinsipi əsas götürülür. Əvvəllər belə fikir vardı ki, cəza nə qədər çox olarsa, həmin cinayətin törədilməsi ehtimalı az olar. Amma bu gün Qərb təcrübəsi göstərir ki, insanların şüurunda dəyişiklik etmək lazımdır. Ola bilər ki, törədilən cinayətin müqabilində cəza yüngül olsun.

Təkrar cinayət törətməmək üçün insan yüksək şüura malik olmalıdır. Əməllərinin fərqlində olmalıdır. Bunun üçün dustağın dar çərçivədə qəbul etdiyi din, inanc modelindən çıxış etmək düzgün olmaz. Dinə yanaşma formasından da çox şey asılıdır. İnsan var ki, etdiyi əməllərin qorxusundan, bağışlanma istəyinin daha güclü olmasından təkrar cinayət törətmir. Dustaq azad olub cəmiyyətə çıxarkən ətrafdakı şəxslərin ona baxışından da çox şey asılıdır. Cəmiyyətin ona yanaşması fərqli olacaqsə, ona mənfi münasibət olacaqsə, din faktoru da köməyə çatmaya bilər.

Bu gün Azərbaycan həbsxanalarındakı şəraiti Avropa həbsxanaları ilə müqayisə etmək mümkün deyil. Azərbaycanın cəzaçəkmə müəssisələrinin çoxunda psixoloq yoxdur. Onlarla bu işi aparacaq psixoloqun ixtisaslaşması belə sual altındadır”.

Sosioloq: “Həbsxanada yeganə hüsur verici mühit ibadət otaqlarıdır”

Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı Cavid İmamoğlu deyir ki, dünyanın hər yerində olduğu kimi Azərbaycanda da həbsə düşənlərin sayı durmadan artır: “Dünya üzrə götürsək, bu gün cəmiyyətdə hər 100 nəfərdən 1-i məhkumluq həyatı yaşayır. Bu isə həbsxana həyatını sosioloqların daha dərindən araşdırmasını labüd edir. Xüsusilə də Azərbaycanda həbsxana həyatı sivil həyatdan fərqlidir, oranın öz dünyası, öz qayda-qanunları var. Buna görə də hansısa məhkum ibadətindən dönəndən sonra belə şəraitdə daha ehtiyatlı davranmalıdır. Qapalı mühitdə daxili dünyanın təzahürü olan ibadət və rahatlıq axtarışı və tələbatı ödənilməsə, insan ağlasığmaz stress və emosional böhran yaşaya bilər. Belə olan halda məhkumların ibadətlərinin öyrənilməsi daha çox maraq kəsb edir.

Bu gün həbsxananın səs-küylü və zorakı mühitində bir neçə dəqiqə də olsa, təkliyə qapılıb daxili güc toplaya bilmək hər bir dustağın arzusudur. Çünki həbsxanada yeganə hüsur verici mühit ibadət otaqlarıdır. Bəzi dustaqlar Allahla rabitə qurmaqla daxili rahatlıq əldə edir, bəziləri isə daxili imkanlarını inkişaf etdirir. Məsələn, azadlıqda olanda heç bir insanın həbsxanada olduğu qədər əl qabiliyyəti ortalığa çıxmır. Möcüzənin olacağına inam hər bir dustaqda var. Əslində onları ayaqda saxlayan da bu inamdır. Əgər bir gün bir dustaqda ümid olmasa, həmin gün o, intihara cəhd edəcək. Təsadüfi deyil ki, ömürlük məhkum olunmuş xeyli dustaq intihar edib. Çünki ömürlük həbsə məhkum olunmuş hər insan bu etapi fikrən qəbul edib yaşaya bilmir. Bu etap haqda fikirləşməmək üçün inam mütləqdir”.

Cavid İmamoğlu vurğulayır ki, həbsxanada olan hər bir dustaq, belə deyək, yaxşı vaxtı gözləyir: “Adətən hər üç dustaqdan biri üçün bu yaxşı vaxt ibadət hesab olunur. Xüsusilə

gündə beş dəfə namaz vaxtını gözləmək müsəlman dustaq üçün həbs günlərini başa vurmağa gündəlik stimül verir. Həbsdə olan hər bir kəs üç məsələdə çox həssas olur: azadlıq, ədalət və ümid. Bu üç faktordan birinə inam az olarsa, məhkumun həyatı həmin an öz mənasını itirir. Bir növ həbsxana mühitində insanın dəyərlər ağacının yarpaqları bunlardan ibarət olur”.

Bütün bu sadaladığım faktorlar həbsxanada ibadət üçün şərait yaradılmasının labüdlüyündən xəbər verir. Mütəxəssis təəssüflə vurğulayır ki, bu gün Azərbaycan cəza evlərinin ümumi vəziyyəti prizmasından yanaşdıqda ibadət otaqları o qədər də yaxşı vəziyyətdə deyil: “Təbii ki, bəzi cəzaçəkmə müəssisələri istisna təşkil edir. Əgər biz Qərb təcrübəsi ilə maraqlansaq, həbsxana həyatında dustağın daxili dünyasının inkişaf etdirilməsinə nə qədər geniş imkanlar yaradıldığının şahidi ola bilərik. Çünki adətən cinayət o halda baş verir ki, insan insanlığını, vicdanını, mərhəmətini itirir. Həbsxana mühitində iç dünya ilə üzbəüz qalmaq üçün geniş şərait yaradılmalıdır ki, cəzaçəkmə daxilə də təsir etsin. Vicdanını tənbeh edəcək şəxs barmaqlıqlar arasından çıxanda sonra bir daha cinayətə əl atmayacaq. Odur ki, ibadət və inam istənilən halda cəmiyyət üçün xeyirli ola bilər”.

*4 may 2012-ci il
Mediaforum.az*

Mündəricat

<i>Redaktordan</i>	<i>3</i>
--------------------------	----------

BİÇAQ ALTINDA

Ölümün adı	7
Arzunun adı	10
Dərdin adı	13
İllərin adı	16
Adsızlığın adı	20
İndiki zamanı olmayan insan	23
Əski izlərin ağırlığı	26
Zaman təsəlli olsaydı	28
Bıçaq altında (Hekayə)	31

TARIXIN YOL DAŞI

Vəzifələr	43
Şuşa ziyarətində: "Addım ata bilmədim"	46
Tarixin yol daşı	59
Quzeydən Güney görüntüləri	67
Alternativ enerji: imkan böyük, görülməsi iş çox, real nəticə... ..	75
Küçələrə nur səpmək	85

VAY O GÜNDƏN...

Ehsan xəbər	97
Dünən... ..	102
Vay o gündən.....	105
İnsanlıq praktikası.....	109
“Çox gözəl inşaatçıydın, Elmar, jurnalist olmaq hardan ağlına gəldi?..”	114
Ruşaniyə Hüseynova: “Mart ayı gələndə Elmar çox sevinərdi”	119
Kabel televiziyası: bildiklərimiz, bilmədiklərimiz	123
Manşet.....	134
İki tərəfin söhbəti (Müsahibə haqqında nə bilirik?)	140
Niyə xəbərə mükafat verən yoxdur?.....	158

ÇÖL HAVASI

Optimallaşdırmanın qurbanları.....	165
8 mart girovu	169
Bir uşaq bağçasında (Tərbiyə Müəssisəsindən qeydlər)	172
Himayədar ailə – 25 manatlıq uşaq qayğısı	178
Çöl havası	187
Görüş yeri.....	210
Bələdiyyənin parlamentə hesabatı: sual, etiraz, izah, təklif.....	219
Bələdiyyənin təhsil səlahiyyəti niyə işlək deyil?	230
Bələdiyyə sədrilərini həbsə nə aparır?	240

BU YERİN ÜZÜ GÖYƏ

Ateistlərin Qurban bayramı.....	249
Azadlıq ibadəti	252
Bu yerin üzü göyə	259
Bir qış mövsümündə... ..	271
Uşaqların “Quran” haqqı.....	279
Dini kitab-dəftərə yasaq.....	285
Biometrik pasport hicab problemini aradan qaldıracaq mı?	292
Mədrəsə: həm var, həm də yoxdur.....	302
Xütbə və moizə: islamın hökmü, Azərbaycan məscidləri	311
Azərbaycanda dini toylar: kim keçirir, necə keçir	323
“Qanunla qadağan olunmuş dini təriqətlər” nə deməkdir?	331
Din qeyri-dövlətdən aralı?	342
Dustaqlıqda Tanrı yolu.....	355